

Світова сатирично-гумористична література

Ярослав ГАШЕК

ІДИЛІЯ В ПЕКЛІ

Ярослав
ГАШЕК

ІДИЛІЯ В ПЕКЛІ

ОПОВІДАННЯ
ГУМОРЕСКИ
ПАМФЛЕТИ
ФЕЙЛЕТОНИ

СПЕЦІАЛІЗОВАНЕ ВИДАВНИЦТВО
САТИРИЧНО-ГУМОРИСТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ
КИЇВ • 2012

УДК 821.162.3-7
ББК 84(4Чех)6-7
Г24

Усі тексти (за винятком перекладів 2012 року)
друкуються за виданням:
Ярослав Гашек. Твори: В 2-х томах / Пер. з
чеської. — Т. 1.— К.: Дніпро, 1983.

Упорядкування та примітки
Юрія Цекова, Юлії Якнюнас
Художник *Петро Ткаченко*

Серія „Весела планета”
заснована Юрієм Цековим 2012 року.
Видано коштом видавництва „Толока”.

ISBN 978-966-7990-51-0
(серія)
ISBN 978-966-7990-43-5

© Перекладачі та їхні спадкоємці,
1952, 1983
© Є. Сектим, пер. з чеської, 2012
© Ю. Цеков, складання серії,
загальна редакція, 2012
© Ю. Цеков, Ю. Якнюнас,
упорядкування, примітки, 2012
© П. Ткаченко, ілюстрації, 2012
© Видавництво „Толока”,
марка серії, макет, 2012

МОЯ СПОВІДЬ

Газета „28 жовтня” в низці фейлетонів намагається зганьбити мене перед усією чеською громадськістю. Я визнаю, що все написане проти мене має в своїй основі правду. Я достеменно такий негідник і падлюка, як описує мене „28 жовтня”, ба навіть і ще гірший злочинець. Тому спробую дати „28 жовтня” детальний матеріал для його нападів, і нехай матеріал цей буде моєю щирсердою сповіддю перед усією чеською громадськістю. Отже, сповідаюся перед Богом всемогутнім і перед вами, пане депутате Модрачек і пане Гудець, що я:

Вже самим народженням заповдіяв велику прикрість своїй матері, бо вона не спала кілька днів і ночей.

У тримісячному віці задушив свою мамку, і ця справа розглядалась карним судом у Празі; моя мати за моєї відсутності була засуджена до трьох місяців ув'язнення за недбалий догляд за дитиною.

Я вже тоді був такий зіпсутий, що взагалі не прийшов на суд, аби промовити хоч одне слово на захист своєї нещасної матусі.

Навпаки, я весело ріс собі далі й виявляв тваринні інстинкти.

У шість місяців я з'їв свого старшого брата і вкрав з його труни свячені образки, а потім сховав їх у постелі служниці. Її вигнали зі служби за крадіжку й засудили на десять років каторжної в'язниці за обкрадання трупа і там вона загинула не своєю смертю, побившись на щоденній прогулянці з іншими арештантками.

Наречений її повісився й залишив по собі шестеро нешлюбних дітей, з яких потім декілька стали готельними злодіями міжнародного рангу, а один прелатом у премонстрантів, і цей останній, найстарший, друкується в „28 жовтня”. Коли мені вийшов рік, у всій Празі не знайшлося б кішки, якій я не повикололював очей або не відрубав хвоста.

А коли я зі своєю бонною йшов на прогулянку, то всі собаки вже здалеку обминали мене.

А втім, бонна не довго гуляла зі мною: як мені було півтора року, я відвів її до казарм на Карловому майдані й за дві пачки тютюну продав солдатам на втіху.

Бонна не пережила такої ганьби: вона кинулась поблизу Велеславина під пасажирський поїзд, який через це зійшов з рейок; в аварії загинуло 18 душ, 12 було тяжко поранено. Серед загиблих був один торговець пташками. Усі клітки теж загинули, а з птахів призволом Божим урятувалась тільки голуб'янка, по-чеському модрачек (*Sueneacula suesica*), пташка з родини співочих, спинка сірувато-бура, над хвостиком

світліша, горлечко й груди сині, а посередині біла або іржаво-руда цятка. Поширений модрачек у Чехії, трапляється, хоч і не дуже часто, на вогких місцях, зарослих чагарями. Живиться гусінню й комахами, ловлячи яких, трясє хвостиком. Посаджений у клітку, швидко приручається й багато співає (Див. „Науковий словник” Отто, том 17, с. 491, статті „Модрачек” — „Модржин”).

У трирічному віці я був найрозбещенішим хлопцем в усій Празі. В таких юних літах я вже мав любовний зв'язок з дружиною однієї високопоставленої особи, і якби ця історія стала відома широкій публіці, то збаламутила б усю Прагу й провінцію.

У чотири роки я швацькою машинкою розбив голову своїй сестрі Мані й утік із дому. Втікаючи, прихопив дома кілька тисяч гульденів і проциндрив їх у п'ятому районі зі злодіями.

Коли гроші скінчились, я почав жебрати й нишпорити по чужих кишнях, удаючи із себе сина князя Туна (тоді ще графа). Мене спіймали й відіслали до виправного будинку в Лібні; я той будинок підпалив. У вогні загинули всі вихователі, бо я позамикав їх у кімнатах.

Знов настали невеселі часи. Голодний тинявся я в п'ять років вулицями Праги й крав булочки в хлібних крамницях і яблука в овочевих. Але я знаменито підправив своє становище, вломившись до церкви св. Фоми і вкравши там золоту чашу для причастя. Ту чашу я продав одному євреєві в п'ятому районі за гульден, а проциндривши ті гроші в певному домі у Покійницькому завулку, почав шантажувати єврея, погрожуючи, що донесу на нього. Я тяг з нього гульден за гульденом, поки він урешті сам пішов

до поліції й доніс на себе, бо так йому виходило дешевше.

Мені довелось утікати з Праги, і я перебрався до Польної; отож, щоб моя сповідь була вже цілком щира й повна, заявляю публічно: ту дівчину в Польній убив не Гільзер, а я! І зробив це за три гульдени!

Цілком природно, що після цього я не міг лишатися в Польній, а тому пішки подався до Відня, куди дійшов у віці шести років, а не маючи грошей на квиток до Праги, змушений був пограбувати банк на Герренштрассе, спершу задля обережності задушивши одного за одним чотирьох сторожів.

То таки справді був один із тих моїх жадливих вчинків, які важко виправдати, але не забудьте, що я знудьгувався за домом і хотів побачити після такої довгої розлуки своїх змучених тата й маму.

Але яке пуття із сентиментальності! До Праги я потім доїхав щасливо, дорогою виманивши в тамбур вагона одну літню даму. Там я вирвав у неї з рук сумочку, а саму її зіпхнув з поїзда на повній швидкості. А коли її почали шукати в поїзді, я сказав, що вона зійшла на попередній станції й передавала всім вітання.

Батька й матір я вже не застав живих. Батько місяців за два перед тим повісився з горя через мою зіпсутість. Матуся стрибнула в воду з Карлового мосту, а коли підплив човен з рятувальниками, вона його перекинула, і рятувальники теж потонули.

І далі я ріс, як бур'янина, бо отруїв усю родину свого бідолашного дядька, щоб заволодіти його ошадними книжками, ще й підробив у тих книжках цифри, щоб одержати більше...

Шановна редакціє „28 жовтня”!

Перо не слухається моєї руки. Я хотів би написати більше й висповідатись до кінця. Та потік щирих сліз каяття туманить мій зір. Я плачу, гірко плачу над своєю юністю і своїм минулим. І щиро тішуся продовженням, яке надрукують у „28 жовтня”. Це й буде доповненням моєї сповіді.

А щоб каяття моє перед усім чеським народом було повніше, я прошу: прийміть мене до своєї партії прогресивних соціалістів.

Обіцяю, що доброю поведінкою виправдаю вашу довіру.

Повідомте, будь ласка, де й коли можна заплатити вступний внесок.

А поки що — до побачення.

ПОВІСТЬ ПРО ПОРТРЕТ ІМПЕРАТОРА ФРАНЦА-ЙОСИФА

У пана Петішки була в Младій Болеславі паперова крамниця. Він шанував закони і з давніх-давен жив навпроти казарм. У день народження імператора, як і на всі інші австрійські свята на честь імператорської фамілії, він вивішував на своєму будинку чорно-жовтий прапор і надсилав у офіцерське казино паперові ліхтарики. Він продавав портрети Франца-Йосифа в єврейські шинки младоболеславської округи та в поліцейські відділення. Він збував би портрети імператора і в місцеві школи, але розмір портретів не відповідав розміру, який схвалила шкільна рада. Земський шкільний учитель сказав йому якомсь в окружній управі:

— Дуже співчуваю, пане Петішко, але ви хочете нам зіпхнути імператора набагато ширшого й довшого, ніж це передбачено рішенням земської шкільної ради від двадцятого жовтня тисяча вісімсот дев'яносто першого року. За цим рішен-

ням передбачається імператор трохи менших розмірів, а саме сорока восьми сантиметрів довжини й тридцяти шести сантиметрів ширини. Ваш же імператор — п'ятдесят сантиметрів на сорок. Ви кажете, що у вас є дві тисячі портретів монарха. Але й не думайте, що ви нам збудете цей непотріб. Ваш імператор — це товар найгіршого ґатунку й дуже погано видрукований. Створюється враження, що імператор ніколи не зачісував собі вуса. На носі в нього надто багато червоної фарби; і до того ж він іще косоокий.

Повернувшись додому, Петішка дуже схвильовано сказав своїй жінці: „Ну й вплили ж ми з оцим старим імператором!” Це все було ще перед війною. Одне слово, дві тисячі портретів імператора залишились у Петішки, не знаходячи собі збуту.

Коли вибухнула війна, Петішка дуже зрадив: ось коли він здихається цього товару. Він вивісив у своїй крамниці портрети кровожерливого дідка з написом: „Продаж за загальнодоступними цінами! Імператор Франц-Йосиф I — за 15 крон”.

Було продано шість штук. П'ять портретів купили для казарм, щоб ці літографські зображення останнього Габсбурга надихали резервістів у солдатських буфетах. Один портрет купив старий Шимр, власник тютюнової крамнички. Цей австрійський патріот сторгував портрет за дванадцять крон і до того ж ще обізвав Петішку злодієм.

Війна тривала, а на імператора, як і доти, не було попиту, хоч пан Петішка вдавався й до газетної реклами. Він уміщував об'яви в газетах „Народна політика” і „Глас народа”: „У тяжкі часи кожний порядний чеський дім повинен мати

портрет нашого багатостраждального імператора ціною в 15 крон”. Але замість замовлень дістав Петішка запрошення з’явитися в окружну управу, де йому запропонували, щоб надалі він утримувався у своїх об’явах від слів „тяжкі часи” і „багатостраждальний”, замість цих виразів він повинен вживати слова „славні часи” і „переможний”, якщо не хоче мати неприємностей. Тоді Петішка вмістив у газетах таке оголошення:

„У ці славні часи кожний порядний чеський дід повинен мати портрет нашого переможного імператора”. Але й це ні до чого не привело. Він одержав лише кілька непристойних листів, у яких незнайомі автори настійно радили йому, щоб він повісив імператора в те місце, куди імператор ходить пішки. І знову Петішку викликали в окружну управу, де окружний комісар порадив йому стежити за зведеннями імператорської ставки й погоджувати з ними свої оголошення.

— Росіяни вже в Угорщині, вони зайняли Львів, стоять біля Перемишля. Це вже аж ніяк не можна назвати славними часами, пане Петішка. Це вже скоріше скидається на жарт, глузування, іронію. За такі оголошення ви можете потрапити під військовий трибунал!

Пан Петішка пообіцяв, що буде уважним, і склав таке оголошення: „П’ятнадцять крон радо пожертвує кожен чех, щоб мати змогу повісити у своєму домі нашого старого імператора”. У місцевих журналах його оголошення не прийняли.

— Любий мій, — сказав йому один власник газети, — невже ви хочете, щоб нас усіх перестріляли?

Петішка повернувся додому засмучений. У комірчині позаду крамниці валялися пакунки порт-

ретів імператора. Пан Петішка штовхнув їх ногою і сам перелякався свого вчинку. Боязко озирнувся і заспокоївся, коли пересвідчився, що ніхто цього не бачить. Замислившись, він почав струшувати пилюку з пакунків і помітив, що деякі з них вогкі й вкриті пліснявою. У комірчині сидів чорний кіт. Не було сумніву в тому, хто розвів цю вологу. Щоб зняти із себе підозру, кіт замуркотів. Пан Петішка жбурнув у зрадника мітлу, і кіт замовк.

Розлючено увірвавшись до себе в квартиру, Петішка накинувся на дружину:

— Клятого kota треба вигнати геть! Хто купить імператора, якого запаскудив цей кіт? Імператор запліснявів. Доведеться його сушити, хай би його грім побив!

Після обіду пан Петішка трохи поспав, поки його дружина сиділа в крамниці, але був той сон дуже неспокійний. Йому приснилося, що за чорним котом прийшли жандарми і їх обох ведуть до військового суду. Потім приснилося, що kota і його, Петішку, засудили до страти через повішення і kota вже збираються вішати. А він, Петішка, лається перед судом останніми словами. Він страшно закричав, прокинувся і побачив перед собою дружину, яка з докором просила його:

— Ради Бога, перестань, що ти говориш? Ще хтось почує!

І засмучена дружина розповіла йому, що вона спробувала висушити імператора на паркані, але якісь вуличні хлопчаки почали жбурляти в паркан каміння, і тепер ці портрети — справжнє решето.

Виявилися також іще й інші збитки. На один портрет імператора, що сушився на траві, посідали кури й залишили на ньому вміст своїх шлунків, пофарбувавши вуса імператора в зелений колір.

Два портрети намагався зжертви сенбернар різника Голечка, що, мабуть, не знав про § 63 карного кодексу. Мабуть, це було в щеняти в крові: його мати рік тому потрапила до шкірудерні за те, що зжерла на плацу прапор 36-го полку.

Пан Петішка впав у відчай. Увечері в шинку він весь час щось говорив про загальнодоступні ціни та про те, яку він мав неприємність з імператором. Узагалі в нього виходило, що віденський уряд не довіряє чехам лише тому, що вони не купують у фірми „Франтішек Петішка” в Младій Болеславі портрети монарха за 15 крон.

— Не дорожіть надто, — сказав йому хазяїн шинку на прощання, — зараз погані часи. Горейшек продає парову молотарку на триста крон дешевше, ніж минулого року, те ж саме слід зробити й з імператором.

Тому пан Петішка й заготовив рекламу для вітрини своєї крамниці: „У зв’язку з економічною кризою продаю велику кількість художньо виконаних портретів імператора замість 15 крон — по 10 крон за штуку”.

Але в крамниці, як і доти, було тихо.

— Як справи з імператором? — запитував знайомий виноторговець.

— Погано, — відповідав пан Петішка, — на імператора немає ніякого попиту.

— Знаєте що, — таємниче промовив виноторговець, — продайте його за будь-яку ціну, поки ще не пізно.

— Почекаю ще, — відповідав пан Петішка.

І на портрети імператора й далі сідав нікчемний чорний кіт. Не минуло й півтора року, як пліснява покрила всі пакунки з портретами імператора.

Австрійці тікали з Чехії, становище Австрії було кепське.

Тоді пан Петішка з олівцем у руці підрахував, що на портретах він усе одно не розбагатіє, але якщо продавати імператора по дві крони, він усе ж заробить на кожному примірнику по кроні.

І Петішка підготував відповідну рекламу. Вивісив один портрет на вітрині, написавши під ним: „Цей старий монарх продається тепер замість п'ятнадцяти за дві крони”.

Вся Млада Болеслава побувала в той день біля крамниці пана Петішки, щоб пересвідчитись, як раптом упали акції габсбурзької династії.

А вночі по Петішку прийшли жандарми, і все скінчилося швидко.

Крамницю замкнули, пана Петішку ув'язнили й віддали до військового суду за порушення громадського порядку. Товариство ветеранів на надзвичайних зборах виключило його зі своїх лав.

Пана Петішку було засуджено на тринадцять місяців ув'язнення. Він дістав би п'ять років, але його долю полегшила та обставина, що він колись воював за Австрію під Кустоццю.

Імператорські портрети зберігаються в депозиті військового суду в Терезіні й чекають години свого визволення, коли, після розпаду Австро-Угорської імперії, який-небудь запопадливий бакалійник почне загортати в них оселедці.

КІВЕР ПІХОТИНЦЯ ТРУНЦЯ

На початку жовтня рекрута Трунця призвано до війська, на три роки, в піхоту. Паруб'яга Трунець був — як та гора: на його отакенних плечах гойдалася ще отакенніша голова... Шия в Трунця була — як у бугая, а голова — як у велетня.

У перший день прибуття Трунця до казарми його з усіма новобранцями направили на огляд до санчастини, а потім до підфіцера, який розпитував новобранців про домашні справи, щоб таким чином викликати симпатію новеньких до начальства й до військової служби. Коли симпатію було викликано, їх повели до складу підібрати їм уніформу.

Каптенармус одного за одним їх оглядав і гукав: „Черевики № 3!” — „Штани № 6!” — „Мундир № 2!”. Чотири каптали зразу несли кожний своє — черевики, штани, мундир — кожному новобранцеві, як указував каптенармус, зовсім не

цікавлячись, чи годяться вони на нього розміром, а каптенармус угадував розмір на око. І виходило так, що в одного були черевики, у які влізли б іще такі його дві ноги, а інший нізачо б у світі не вліз би у свої черевики навіть тоді, коли б він рубанком пообстругував собі ноги наполовину. В одного штани були такі, що в них би вмістився ще й старший його брат, а сусідові дали такий мундир, що він би всунув у нього ще дві такі сухорляві фігури, як він сам. Але це була військова служба, і суперечити було годі: наказ начальства — в даному разі каптенармуса — закон, отже, номери одежі, що їх назвав каптенармус, не могли бути іншими номерами. Потім їм видали ківери й шапки. Ківер і шапка мали шість номерів — од найбільшої і до найменшої голови. І в цьому разі було все переплутано, але що поробиш?

Повернулися новобранці в казарму й поодягались. Вигляд вони мали сумний. Один одного не впізнавали. У казармі клекотіло дивовижними людьми... В одних руки були десь далеко в рукавах, штани тяглися по землі й голови поринали в шапках. В інших штани були по коліна, білили підштаники, руки стирчали з рукавів по лікті, і в багатьох на головах бовваніло щось на манір очіпка. Чого було надміру в одній частини команди, того не вистачало в другій частини.

Коли каптенармус побачив таке цікаве видовисько, прихильно махнув рукою:

— Бачте, хлопці, які неоднакові розміри людського тіла! Той має руки довші, ніж мусив би мати, а той коротші! Так само й з ногами! Про товщину вже й не кажу! Один не може застібнутись, а на іншому мундир висить, як на святому мученикові. Але це не біда! Пообмінюйтесь один

з одним, от і все! Попереджую, що солдат мусить бути як штик і ходити як кукла. Хто матиме неокви́рний вигляд, буде покараний!

Новобранці помінялися один із одним череви́ками, штаньми, мундирами, шапками, ківерами... Залишився тільки один велетень-новобранець Трунець, — ніби створіння з чужої планети: штани для нього були короткі, мундир не засті́бався, а на його величезній голові стирчала манюсінька шапка. Хоча й інші мали вигляд якихось авантурників, але це створіння — Трунець — схоже було на щось таке з інших світів.

Трунець Христом-богом благав, щоб не лишали його в такому вигляді, але на війні як на війні: „Кроком руш!”

Тоді Трунець звернувся до капрала. Капрал, видно, був м'якою людиною, повів його знову до складу, де після довгих розшуків, кінець кінцем, знайшли частини уніформи, що зробила з Трунця видимість солдата. Але, жаль, найбільшого розміру ківер губився на його колосальній голові, як піщинка серед пустелі.

І якось трапилося, що випадок із ківером і Трунцем дійшов аж до верховного інтендантства у Відень.

Сталося це так. Перший обов'язок солдата — козирять, віддавати начальству честь. Рекрут Трунець у ківері, що підскакував у нього на голові, як м'яч на підлозі, ніяк не міг торкнутись козирка ківера, вітаючи начальство.

Такі одчайдушні спроби торкнутися козирка при навчанні були, але ківер злітав на потилицю.

Підофіцер був у розпачі. Офіцер лаявся і синів од злості, коли при таких жахливих спробах ківер летів на землю.

Новобранець Трунець, червоний, як варений рак, натяг ківера собі на вухо. Це викликало стриманий сміх у строю солдатів і новий вибух гніву в офіцера й підофіцера...

Кінець кінцем офіцер наказав одвести Трунця до ротної канцелярії. Трунець зі своїм на вусі ківером мав вигляд п'яниці і, не знаючи, що з ним буде далі, плентався за солдатом.

З ротної канцелярії підофіцер-писар наказав одвести Трунця до командира полку. Командир полку прийняв рапорт серйозно. Спочатку він розпитував Трунця, чи нема у нього в голові води. І коли той, виструнчившись, одповів, що води в його голові ніякої ніколи не було й нема, командир полку наказав, щоб ківер намочили у воді й натягли Трунцеві на голову... Ківер, мовляв, розтягнеться, і хай Трунець цілу добу не скидає його з голови. Для цього Трунця замкнули на двадцять чотири години, щоб він нікому не заважав і щоб йому ніхто не заважав. Розуміється, це була не кара. Трунець старанно тримав ківер на голові, сидючи на нарах, доки від втоми не заснув.

Уранці, коли він прокинувся, ківер лежав поруч ще менший, ніж був, бо від води збігся. А це ж був найбільший ківер у полку!

Трунець знову натяг його на голову, жонгулював ним, але нічого з того не вийшло: ківер підскакував ще вище, як раніше, і Трунцеві довелося ні з чим повертатись до канцелярії.

Цього разу командир полку був ще серйозніший. Він наказав офіцерові-писарю зміряти Трунцеві голову. Зміряли. Виявилось, що голова його має в обсязі шістдесят два сантиметри. Після цього пан командир оголосив Трунцеві сувору догану за те, що він без всякого на те права з'явився на

світ з такою головою і що тепер вся ця справа має піти на вирішення до верховного інтендантства у Відні.

* * *

Коли Трунця вивели, пан командир полку продиктував писареві: „Славному верховному інтендантству у Відні! Командир просить верховне інтендантство у зв'язку з тим, що солдат Трунець, родом із Пелгрімова, має ненормально велику голову, вислати ківер, який би відповідав розмірам голови вищезазначеного солдата”.

Листа командир підписав, приклали відповідний акт, копію поклали до справи, і на другий день лист був у верховному інтендантстві.

Через чотирнадцять днів новобранця Трунця було викликано до канцелярії, де йому знову зміряли голову, бо того дня з верховного інтендантства надійшов лист: „До акта № 6728/892-11-аб 672/375 Г-ША 8/IV. Верховне інтендантство сповіщає, що в акті № 6728/892-11-аб 672/375 Г-ША 8/IV, де просять верховне інтендантство прислати ківер солдатові Янові Трунцю, родом із Пелгрімова, бо вищезазначений солдат має ненормально велику голову, немає даних про розміри голови нещасного солдата. Потрібно негайно сповістити про розміри ненормальної голови вищезазначеного солдата. Управління верховного інтендантства у Відні”.

— Чоловіче! — сказав писар. — Завдали ж ви нам роботи! — Потім написав, що розміри голови шістдесят два сантиметри, і послав до Відня. Через чотирнадцять днів надійшов до полку новий лист із Відня. „У зв'язку з актом, надісланим

вами за № 6829/351-11-г Шд 3321, просимо повідомити, якого року вищезазначений солдат із ненормальною головою народився і який рік служить, бо не виключена можливість, що голова у вищезазначеного солдата буде рости й далі”.

Писар повідомив рік народження і рік служби. Через два місяці надійшла з Відня така вимога: „Цим листом вимагаємо надіслати старий ківер солдата Трунця, щоб не було непорозумінь при розрахунках і щоб ми могли вислати ківер на обмін”.

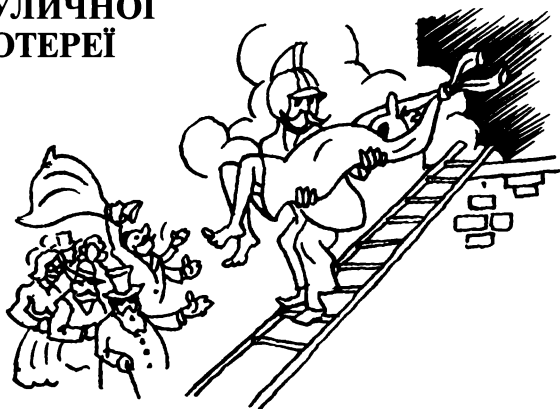
Через чверть року надійшов новий лист: „Верховне інтендантство цим стверджує, що старий ківер солдата Трунця надійшов зіпсованим. Наказуємо розслідувати, яким чином його зіпсовано. По розслідуванні верховне інтендантство, відповідно до §16 військового статуту, оголосить інтендантський конкурс на виготовлення нового ківера розміром у шістдесят два сантиметри для ненормальної голови солдата Яна Трунця”.

* * *

Лист командира полку до верховного інтендантства у Відні:

„Проведеним розслідуванням було з’ясовано, що солдат Ян Трунець одержав ківер, надісланий у Відень на обмін, в хорошому стані. Але у зв’язку з тим, що Трунець, як доведено свідками, не дуже дбайливо його доглядав, як належить доглядати військового майно, він попсував ківер. Але вищезазначений солдат тим часом помер, тому просимо повернути нам вищезазначений попсований ківер солдата Яна Трунця з ненормальною головою”.

ЖЕРТВА ВУЛИЧНОЇ ЛОТЕРЕЇ

Коли б пан Касавдула мав ворогів, можливо, що до певної міри можна було б і виправдати те, що трапилося.

А от уже хтось узнав та й роздзвонив скрізь, що пан Касавдула виграв у лотерею найбільший виграш — сімсот тисяч крон.

Це не дуже приємно вразило пана Касавдулу.

По-перше, тому, що він не виграв і двох крон, а по-друге, що ніяких ворогів він не мав.

Жив він з кожним у згоді та злагоді, і вже було просто некрасиво, що отаке про нього вигадали.

Наслідки були страшні.

Перший бій одбувся на квартирі в його нареченої.

Зустріли його там із шоколадом, а його майбутній тесть уже ледве на ногах тримався, частково з радощів, частково від двох пляшок вина, які він вихилив через таку знаменну подію.

І не встиг пан Касавдула ще й отямитися, як уже вся сім'я розгорнула перед ним новий план життя, яким рідня житиме далі.

Пан Подбабачек, його тесть, уже знав про чудесний шматок землі, де вони розводитимуть сріблястих кроликів.

Марія, ця скромна Марія, почала верзти щось про машину і про те, як вони нелегально перевозитимуть брюссельське мереживо.

Пані Подбабачекова одвела здивованого пана Касавдулу вбік і вимагала від нього купити оптовий галантерейний магазин.

Одночасно Карел, п'ятнадцятилітній гімназист, непомітно сунув йому в руку папірця, де було написано: „Купіть мені, будь ласка, мотоцикл. Я вже його собі намітив”.

Пан Касавдула одразу ж пригадав, що недавно читав, як десь у Швейцарії — ні сіло ні впало, — збожеволіла одна родина, і почав, вимушено усміхаючись, задкувати до дверей, вигукуючи:

— Все вам куплю! Все! Матимете все! Заспокойтеся.

Якось йому пощастило, при радісних вигуках, потрапити в двері, блискавично висмикнути ключа, замкнувши нещасну родину на два повороти, і помчати на станцію швидкої допомоги, де йому сказали, що це буде або *raganoia* *praesox*, або... манія величі, і відправили назад із відділенням пожежників і гамівною сорочкою.

Там їм довелося, після запеклого бою, витягати кожного члена сім'ї через вікно й нести сходами вниз, причім кожен із них, мов різаний, горлав:

— Він виграв сімсот тисяч крон!

— Хочу сріблястих кроликів!

— Я хочу мати оптовий галантерейний магазин!

— Я вже намітив собі мотоцикла!

— Хочу перевозити брюссельське мереживо! Нелегально!

І пішов про пана Касавдулу поговорі, що от, мовляв, як виграв сімсот тисяч крон, зразу ж запроторив усю родину своєї нареченої в божевільню, щоб не одружитися. Про все це він довідався від двірника, як повертався опівночі додому. Дав йому за це, як і завжди давав, двадцять гелерів і зразу ж ясно почув:

— Скупиндра!

Пан Касавдула обурився, бо дав, мовляв, йому двадцять гелерів, а ніяк не десять, — хай пан двірник краще подивиться.

Але двірник одрізав:

— Вигравши сімсот тисяч крон, можна давати й по кроні! Руки загребуці! Видно пана по халявах! Ну, птиця! Благородство яке: швендяти за дівчиною п'ять літ, а потім, як виграв сімсот тисяч крон, запроторити всю сім'ю в божевільню, щоб з якоюсь графінею одружитися?! Пан Касавдула впав перед двірником навколішки й благав його, щоб він іще раз те ж саме проказав.

Двірник з переляку — навдьори...

І по всьому дому пустив чутку, що пан Касавдула збожеволів з виграшу.

На другий день пан Касавдула перебрався на нову квартиру, на другий кінець міста...

Візник називав його „пан граф” і вимагав за перевезення ліжка, стола, шафи, дивана, двох стільців і дзеркала шістсот крон.

Доторгувались до сорока крон, і візник внизу заявив вугляреві, що ці сорок крон дасть на „Ма-

тицю”, коли цей мільйонер таке ніщо, але зараз же програв їх у карти. Другого дня пан Касавдула одержав шістдесят листів, в яких різні товариства повідомляли, що його, Касавдулу, обрали фундатором, і одночасно кожне з цих товариств вимагало двісті крон фундаторського членського внеску.

Того ж дня він вигнав з квартири п’ятнадцять вдів і сиріт, які вимагали в нього грошей для квартплати, і спустив зі сходів дуже нахабного інваліда, що прийшов до нього по гроші на нову шарманку, причому погрожував лупонути його дерев’яною ногою.

Розлютована від цього всього юрба повибивала йому вікна, а на другий день один із журналів надрукував статтю: „Безсердечність мільйонера”.

Його вижили з дому. У під’їзді Касавдула зчепився з якимсь чоловіком, котрий почав його вмовляти, щоб він оті сімсот тисяч крон вклав у нове акціонерне підприємство для виробу патентованих оздоровчих зубочисток.

Але з „акціонера” був і неабиякий боксер, бо, коли пан Касавдула відмовив, той посадив йому синяка під оком. Вискочив пан Касавдула на вулицю і пішов до Стромівки, не помічаючи, що за ним іде довгий, виснажений юнак з ексцентричним виразом обличчя і з якоюсь торбою під пахвою.

Підійшов юнак до пана Касавдули і милим, ніжним голосом сказав, що він таки дуже, посправжньому радий, коли тут зустрічає відомого мецената, пана Касавдулу.

— Я тільки хвилинку, — вів далі юнак, виймаючи з торби якісь папери. — Я вже деякий час працюю над відродженням чеського красного

письменства. Дозвольте мені, оскільки я певний, що єдиний ви мене зрозумієте, прочитати вам мої вірші. Юнак притиснув пана Касавдулу до лави й почав читати:

Над горами в небо, в падіння лавин
Гарні й красиві гібриди ростуть.
Тривогою гнівних плодів до хмарин,
Дияволи чорта в обіймах несуть.
Упадків і зрушень метелиці час.
Крайності крутить солодкий канкан.
Сильну присягу сідлає Пегас.
Кривавить сметану у могікан.

— Потім, — даючи панові Касавдулі понюхати нашатирю, — я прочитаю ще вам і цей уривок:

Ми зробили підкопи під фортеці,
Коли поїдеш, мила, ти з весілля!

— Це на зразок народних пісень, — говорив юнак, даючи понюхати нашатирю панові Касавдулі. — А особливо рекомендую вам вірша:

Груша на полі широкім стояла.
Буря її геть усю поламала.
Яблуня там розцвітати вже стала.
Стояла, стояла і раптом упала.
Черешня тепер тут росте...

— Це має велику вагу, — пояснював він, роблячи панові Касавдулі штучне дихання. — Це значить, що все безперервно змінюється.

— Де це ми? — спитав мученик.

— Ви в надійних руках, — одповів юнак м'яким голосом, — я прийшов вас просити, щоб ви видали власним накладом, благородний пане, збірку моїх віршів, що їхні зразки я дозволив собі тут прочитати...

Пан Касавдула ошелешив його кулаком і — тікати.

Невідомо, де він блукав, але вранці був уже вдома й дивився з вікна, як на вулиці юрмиться народ, як ломиться в двері з диким галасом:

— Милостивий пане! Згляньтеся над нами! У нас удома самі тільки голі стіни!

Поліцаї розганяли все нові й нові юрми прохачів.

Двері в його квартирі почали загрозливо тріщати...

Аж ось із-за натовпу виткнулася постать вчорашнього поета.

Пан Касавдула вискочив на вікно й стрибнув з другого поверху.

Впав на поліцаїв, які саме тримали якогось підозрілого інваліда, який горлав угору, що йому треба п'ятдесят крон і він почне нове життя.

Підвели пана Касавдулу на ноги.

Поліцаї підозріло один на одного подивились, і старший із них сказав, взявши пана Касавдулу за плече:

— Іменем закону, я вас заарештовую за порушення закону!

За годину грюкнули за паном Касавдулою двері суду.

До одинадцятої години тридцяти хвилин пан Касавдула поводився апатично.

Навіть радий був, що його не турбують.

Але перед дванадцятою годиною підійшов до нього наглядач і сказав:

— Адже ж правда, що ви харчуватиметеся власним коштом? Ви ж виграли?

Пан Касавдула дико зареготав, присів, почав лазити по підлозі й укусив наглядача за литку.

І от знову зустрівся пан Касавдула в психіатричній лікарні з колишнім майбутнім паном тестем, паном Подбабачеком, який його вже не впізнав.

Пан Подбабачек гадає, що він у кролятнику, а біля нього стоїть рачки пан Касавдула. Пан Подбабачек гладить його по спині й соває йому в рота шматок згорнутого паперу замість качана, гадаючи, що це один із його сріблястих кроликів.

ДОІСТОРИЧНА МАВПА

— Так! Саме так! Людина не була створена, а з'явилася внаслідок тривалої еволюції! — з обуренням сказав відомий палеонтолог Каліста, повторюючи слова Окена, коли, нетвердо тримаючись на ногах, покидав ресторан, де залишились його колеги.

Подія відбувалася в новорічну ніч.

Палеонтолог був до краю вражений неувагою співбесідників, які не побажали дослухати до кінця його глибоко аргументовану думку про нові знахідки рештків доісторичної людини в американських пампасах. Адже він усю ніч так переконливо викладав їм найновіші факти про те, що з огляду на виявлену щелепу, — це не мавпа, а доісторична людина.

І, вже стоячи на вулиці перед рестораном, він голосно повторив:

— Так, безсумнівно, людина не була створена, а виникла внаслідок еволюції.

Пристойний пан, що проходив мимо, відгукнувся на це:

— Ось і чудово!

І попрямував своєю дорогою.

„Я просто зобов'язаний просвітити його!” — подумав учений муж, доганяючи перехожого.

— Дуже перепошую, — довірливо звернувся він, пристосовуючи свою ходу до ходи незнайомця, — шийні хребці індіанців з Монте-Гермозо слугують незаперечним доказом того, що з людиною за час її розвитку відбулися значні метаморфози.

— Проте, даруйте, я вас не знаю! — накістрився незнайомий пан.

— Байдуже, — не дав себе збити з пуття Каліста. — Про доісторичну еру ми взагалі мало що знаємо, і якби не останні розкопки при будівництві гавані в Буенос-Айресі, у нас не було б жодних свідчень про поселення людини в басейні ріки Ла-Плата в третинному періоді!

— Прошу вас, пане, не займайте мене.

— Та хто ж вас займає, дорогий друже! Ви тільки уявіть собі, будьте ласкаві, дно річки Ла-Плата і поставте себе на місце щасливого відкривача — чиновника Снуара, котрий під піщаними наносами в руслі ріки раптом виявив уламки черепа, причому цілком закам'янілі. І ось ви, вважаючи, що перед вами — череп доісторичної мавпи, телефонуйте відомому аргентинському вченому Амегіно. А колега Амегіно, лише мигцем глянувши на кості, каже вам:

— Це уламок черепа доісторичної людини, а зовсім не мавпи, дорогий друже!

— Прошу вас, дайте мені спокій і йдіть своєю дорогою!

— Я охоче скористався б з вашої поради, проте палеонтологія охоплює такий колосальний обсяг знань, що впродовж п'яти хвилин я просто не в змозі викласти вам усе відоме науці про доісторичних мавп! Задовільніться принаймні запевненням, що проти Амегіно виступив небезпечний опонент на ім'я Дюбуа, котрий заявив: „Виявлений череп належить не людині, а доісторичній мавпі, і ми дамо їй наукову назву „пітекантроп”. Що ви на це скажете?

— Щоб ви відпустили хлястик мого пальта.

— Даруйте, але це аж ніяк не доводить правоту пана Дюбуа.

— Я востаннє прошу відпустити мене.

— Так само енергійно на Дюбуа ополчився науковий світ і урочисто назвав гадану доісторичну мавпу „тетрапротомо аргентінус”.

— Ви відпустите мене чи ні?

— Дорогий колего, різкі нападки на Дюбуа та його однодумців завершилися переглядом і всіх інших археологічних знахідок останнього часу, а саме новим прискіпливим дослідженням верхньої і нижньої щелеп зі Спа, Манес, Крапіни і Трініла. А потім надійшли черепи з Ле Мостье і череп викопної людини з Ла-Шапель-о-Сен.

— Гвалт! Гвалт!

— І всі ці черепи та щелепи, як верхні, так і нижні, подібні до черепа викопної людини з Нікошеї, що підтвердять вам і Леман, і Велькер.

— Гвалт! Пробі! Караул!

— І ось двадцять шостого серпня тисяча дев'ятсот дев'ятого року теорії про доісторичних мавп було спростовано завдяки знахідці Гаузера, що виявив рештки доісторичної людини на Гібралтарі.

— Гва-а-а-алт!

— Усі ці черепи — на Яві, в Південній Америці, в Німеччині і в Хорватії — мають ідентичну форму. Про доісторичну мавпу вчені мужі просто забули, її місце в суперечках посіло плем'я з долини Неандер.

Із провулку вибіг поліційний патруль.

— У чому річ, панове?

— Цей пан причепився до мене, і я вас дуже прошу, накажіть йому йти своєю дорогою.

— Я до нього причепився?! Та я ж пояснюю йому теорію неандертальського відкриття!

Незнайомець скористався коротким діалогом палеонтолога з поліцаями і чкурнув у бокову вулицю.

Засмучений професор залишився сам на сам із патрулем.

— Людина не була створена, а виникла внаслідок еволюції, — повчально повідомив він поліцаям. — Ви тільки уявіть собі радість, яка охопила весь освічений світ, коли Гекель виявив рештки людини, котрій дав назву „гомо ступідус”, що почеськи означає „людина примітивна”, а попросту дурень, панове.

Поліцаї переглянулись, і старший із них сказав:

— Іменем закону, ідіть за нами!

— З дорогою душею, сказане мною вам підтвердять найповажніші спеціалісти Ройер, Уоррен, Пальдіг, Сержі, Амегіно, Швальбе, Кінг та інші. Ось, скажіть, будь ласка, наприклад, чому, коли вас кинути у воду, ви несамохіть робите руками рухи, ніби вибираєтесь угору по жердині? Чому? Саме тому, що ваші предки лазили по деревах!

— Вам хочеться скинути нас у воду? — презирливо промовив молодший із поліцаїв. — Та ви ж ледве тримаєтеся на ногах.

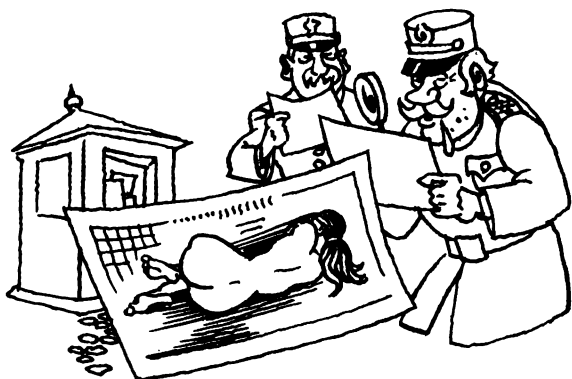
— Запам'ятайте, панове, відтоді, як людина лазила рачки, минуло сто тисяч років, і логічно, що вона ще не звикла твердо триматися на двох ногах.

У поліцейській дільниці учений муж знову заговорив про доісторичну мавпу, і ображений вахмістр, не допетравши суті, зметиковав, що нібито йдеться про нього, розпорядився запроторити палеонтолога в одиночку.

Уранці його відпустили. Вірогідно, йому доведеться постати перед судом присяжних за образу посадових осіб під час виконання обов'язків, оскільки в протоколі, складеному тієї новорічної ночі у дільниці, записано, що затриманий прагнув довести, нібито оберігачі порядку якимось чином перетворилися з мавп на „гомо ступідус” і потім уже на — „гомо сапієнс”¹, ну а в поліції на кожну з цих образ є відповідна стаття.

¹ „людину розумну” (лат.).

НЕПРИСТОЙНІ КАЛЕНДАРІ

I

Комендант поліцейного відділу Алеш нудився з дев'ятої години вечора, коли привели і вкинули в камеру останнього п'яного, аж до першої години ночі. Думав, як же його витримати до шостої години ранку, коли прийде зміна, як нудно сидіти над протоколами, над реєстраційною книгою, бо саме сьогодні через нещасливий збіг обставин у відділі чергують поліцаї, що не вміють грати у хвильки.

Поки що він ліг на ліжку, запалив люльку й заговорив про політику. У такі хвилини він бував дуже крутий. Перетворювався на австрійського Катона, твердого, неприступного для вагань, і з прокляттями висловлював свою недовіру до Італії. Поліцаї, що лежали на койках поряд, побожно слухали його — самі вони не були такі рішучі.

— Ні, Троїстий союз нізащо не вдержиться купи, і не думайте. Колись Трієнт і Трієст ще нароблять клопоту.

Алеш зітхнув і почав шукати очима сірники. Коли їх подали йому, він припалив погаслу люльку й оголосив, що в Мілані й Туріні, ба навіть у Римі, при кожній нагоді спалюють австрійський прапор. Та колись воно їм ще вилізе боком. Ті падлюки вже достигли для нової Кустоци. Гнів Алешів усе наростав, а тим часом молодий поліцей Павелка заснув і почав свистіти носом.

Комендант його розбудив і сказав, що посвистіти можна й за дверима. Хто вважає себе австрійським громадянином...

У ту хвилину ввійшов поліцей Декль, що вернувся з обходу, і почав доповідати:

— Ich melde gehorsam nix Neues¹. Пікантний календар konfisziert². Зібрав сто двадцять примірників.

Тієї самої миті офіційний вираз зник з обличчя Декля, і, переможно всміхаючись, він зауважив:

— Страшенне паскудство, пане коменданте, просто розкіш. Такі свинські малюночки, любо глянути.

І поклав пакунок на стіл. Комендант поліцейного відділу відразу перестав нудитися.

— А дай-но сюди те свинство!

Поліцей розгорнув пакунок і подав один примірник конфіскованого товару комендантові, доккола якого вже стовпились усі поліцаї.

— Боже, — щиро здивувався один, побачивши малюнок на обкладинці. — Оце-то стегна!

¹Дозвольте доповісти, нічого нового (нім.).

²Конфіскований (нім.).

— От бачите, — сказав комендант. — І оце має розглядати молодь. Недорослі школярки! — Голос його звучав м'яко: — Господи, а в отої другої — які очі, чорти б її взяли! І голісінька.

— Еге, — озвався поліцай Декль, — ви гляньте, що там далі! Ото розкіш!

— Та й це непогане!

— Е, не кажіть, оця картинка краща, якась живіша. По-перше, в цієї боки повніші, та й на канапці он як гарно вивернулась. Паскудники. Отаке намалювати!

— А ви, пане коменданте, прочитайте віршика, що внизу. Теж славний.

— Гарний, тільки якийсь двозначний. Безсоромники, отаке напишуть і віддають до друку! А діти йдуть до школи й ковтають отаку, хай йому біс, як пак вона називається?

— Порнографію, пане коменданте, — підказав поліцай Павелка.

— Жахливі речі, але гарні, — озвався поліцай Міка. — Ось тут штанці як гарно намальовані!

— І підпис непоганий: „Як я тобі дужче подобаюсь, серденько: в штанцях чи без штанців?”

— Мабуть, таки без штанців, правда? — весело мовив комендант до поліцаїв. — От свинота, і навигадують же!

— Дозвольте звернути вашу увагу на передостанню сторінку, пане коменданте. Балерина у ванні. Вона не тільки голісінька; ще й служник там, подає їй простирадло.

— Так, це добре. І я вам кажу: конфіскуйте такі речі без пощади. Гадаю, що як обійти всі тютюнові крамнички, то ще й не таке знайдеться. От потішитесь завтра пан комісар Пероутка!

II

— Дозвольте доповісти, пане комісарє, вчора, згідно з розпорядженням, по тютюнових крамничках було конфісковано календарі непристойного змісту. Я приніс вам один примірник. Дозвольте зокрема звернути вашу увагу на передостанній малюнок: балерина у ванні. А потім ще оця жінка на канапі. А малюнок на обкладинці не лише містить у собі порушення моральності, але, гадаю, сподобається панові обер-комісарові. Я дозволю собі віднести один примірник нагору. Будьте такі ласкаві, зверніть увагу на непристойності, підкреслені синім олівцем. Таки справді серйозні речі. Дуже гарні неподобства ви знайдете там, де я позакладав сторінки. А на тридцятій сторінці просто казкове свинство. Розкішні й „Інтимності гарему”: там не тільки в тексті є грубі порушення доброзвичайності, а й малюнки дуже симпатичні. Магометанські дівчатка лежать на тигрячих шкурах, а їх стереже бідолаха євнух.

— Слухайте, — сказав комісар Пероутка, переглядаючи календар, — покажіть це й панові раднику. Він любить розглядати такі речі.

III

Календарі мали успіх. Два взяв собі обер-комісар поліції, три — пан радник. Секретарі взяли по одному. Решту розібрали в поліційній управі. Поліцаї ревно вистежували непристойні календарі.

І саме тим, що ця література не потрапила в невідповідні руки, було врятовано моральність широкої публіки.

СПРАВА ДЕРЖАВНОЇ ВАГИ

Його світлість князь Оксенгаузенський став недоумкуватим. У цьому не могло бути помилки, бо його недоумкуватість помітили навіть міністри, які взагалі не вирізнялися великим розумом. Чи й слід казати, як довго рада міністрів, обговорюючи це питання, ходила, так би мовити, неначе кішка навколо гарячого молока, навкруг цього питання, аж поки наважилася визнати те, що в усіх було на думці; скажемо тільки, що кінець кінцем вона домовилась, що в його світлості князя Аладара XXI щось розладналося в голові, і його стан можна характеризувати тільки як повний ідіотизм, і що його світлість неспроможний більше управляти князівством.

Тільки міністр двору в душі був не згодний з цим рішенням, але він не заперечував, бо розумів, що колеги можуть і його визнати ідіотом — доказів у цьому не бракувало, і тому рішення ухвалили одноголосно. Для того, щоб установити регент-

ство, потрібне було лише лікарське підтвердження цього здогаду міністрів.

Прем'єр-міністр узяв на себе важку місію — переговори в цій справі з придворним лейб-медиком його світлості. Викликавши медика до себе, він сказав:

— Дорогий пане медичний раднику! Я покликав вас до себе, щоб поговорити про стан здоров'я його світлості. Мої колеги такої думки, що безперечні душевні обдарування нашого високородного князя останнім часом...

— ...Розвиваються понад усякі сподівання. Ви маєте рацію, ваше превосходительство!

— Так, ви вгадали, що я хотів сказати, пане медичний раднику. Винятковий душевний хист його світлості розвивається не тільки понад усякі сподівання, а й у несподіваному напрямі... гм... гм... Одне слово, це все навіть дивно. Учора я мав честь супроводжувати його світлість на прогулянці в лісі й там я побачив сильце, яке встановив птахолов. Його світлість почав розпитувати мене про будову сильця. Я пояснив, що птахи прилипають до прутиків, намазаних клеєм, і таким чином потрапляють до птахоловів, його світлість вислухав мої пояснення з властивою йому прихильністю і потім зволив запитати: „А якщо ненароком прилипне сам птахолов? Тоді він попаде у кігтики до пташок?”

— Гені-аль-ний дотеп! Геніальний! — вигукнув, сміючися, медичний радник. — Ось бачите, ваше превосходительство. Його світлість стає чимдалі дотепнішим.

„Цей тип також з'їхав з глузду”, — подумав міністр і більше не затримував лейб-медика.

Пан медичний радник, ідучи додому, думав над тим, що має означати ця розмова. Він відчував, що міністр був незадоволений його відповіддю. Чого, власне, міністр хотів від нього? Раптом у нього промайнула думка: „Так, так, не може бути сумніву! Ці люди щось затівають проти його світлості. Вони хочуть, щоб він, лейб-медик, дав показання проти свого володаря! Хто знає, що тут діється! А що, коли після Туреччини й Португалії прийшла черга й на Оксенгаузен? І це міністри його світлості! Але він, медичний радник, викриє цю ганебну інтригу. Так, він викриє її”.

Через два дні після цього він почув, що в Оксенгаузен із Берліна приїхав знаменитий невропатолог, професор Гшейдтле, який був на аудієнції в князя, а після цього мав довгу розмову з прем'єр-міністром. Пан медичний радник вирішив піти ва-банк. Він одягнув парадний мундир і пішов з візитом до професора. Після кількох привітальних фраз він сказав:

— Дуже шкода, що можливість познайомитися з вами дає нам така неприємна справа, шановний професоре.

Професор поглянув на лейб-медика здивовано, але потім сказав:

— Ах так, адже ви як особистий лікар його світлості, в курсі всього. Справді, це дуже неприємна справа. Але нічого не поробиш!.. Його світлість цілком безнадійний. Я гадаю, що наші діагнози збігаються. Про одужання не може бути й мови. Його світлість за Божою волею з'їхав з глузду назавжди. Керувати князівством він, звичайно, неспроможний. Чи, може, ви іншої думки?

— О ні, звичайно, ні, пане професоре, — відповів медичний радник, у якого й дух перехопи-

ло. — А як довго наша столиця буде мати честь бачити вас у своїх стінах?

— Я від'їжджаю сьогодні ввечері, пане медичний раднику.

Але професор не поїхав. Саме тоді, коли він сідав у карету, хтось поклав йому на плече руку й заарештував його іменем закону.

— За що? — запитував професор, не розуміючи, що сталося.

— За образу його світлості, якої ви припустилися в розмові з лейб-медиком.

І бідолашного професора ув'язнили. Прокуратура була в захопленні від своєї розпорядливості й розголосила про це по всьому місту.

Прокурор з'явився до міністра юстиції з доповіддю. Коли він повторив той образливий висновок професора, міністр перебив його гнівно:

— Якби він сказав це про вас і лейб-медика, то це була б найбезперечніша істина на світі!

Прокурор повернувся від міністра цілковито розгублений.

Було скликано екстрене засідання ради міністрів, на якому констатували, що ситуація загрозливо ускладнилась. На підставі висновку одного професора не можна відсторонити князя від влади. Треба заручитися висновками інших учених. Але якщо вчені визнають його світлість здоровим, то буде знеславлена рада міністрів, коли ж вони вирішать, що князь недоумкуватий, то треба буде кинути в тюрму того осла — лейб-медика. Інакше звістка про його діагноз розійдеться повсюди. Що ж робити?

— Треба якимось чином позбутися лейб-медика.

— Легко сказати. Але як?

— Давайте його ув'язнимо, — запропонував міністр юстиції.

— За що ж?

— Це дурниці! Якщо треба когось посадити, то привід завжди знайдеться.

— Викличемо його сюди.

— Це гарна думка!

Але посланий лакей повернувся ні з чим.

Пан медичний радник відповів, що він вважає раду міністрів збіговиськом змовників і державних зрадників і не бажає з ними розмовляти.

Міністр юстиції був у захваті:

— Ну, тепер він піймався на гачок! — вигукнув він. — Чи не найтяжча образа його світлості — твердити, що князь ушановує довір'ям зрадників і змовників?

І того ж дня пана медичного радника кинули у в'язницю саме до тієї камери, де сидів берлінський професор.

Певна річ, що ці два арешти викликали сенсацію в місті. Рада міністрів розгорнула шалену діяльність. Вона звернулася телеграфом до різних медичних авторитетів, які могли дати потрібні їй висновки. Але вчені читали в газетах про події в Оксенгаузенському князівстві й вважали ці запрошення пасткою, за допомогою якої рада міністрів хотіла заманити нових людей, щоб арештувати їх під приводом образи його світлості.

Рада міністрів була у відчаї, а князь що далі, то більше дурів. Минув тиждень, його світлість взагалі вже не можна було випускати з вузького кола людей, бо кожний зрозумів би, що сталося з князем. Через два тижні знову зібралася рада міністрів, щоб обговорити становище. Міністр закордонних справ повідомив про безуспішні пе-

реговори з іноземними медичними світилами й дійшов висновку, що таким чином справу не влаштуєш.

Прем'єр-міністр після тривалого роздуму промовив:

— А чи треба взагалі щось влаштовувати?

— Як це так?

— Що наш славетний князь став недоумкуватим, це факт. Це триває вже певний час, але в нашому князівстві все йде своїм ладом. Різниця лише в тому, що його світлість не займається державними справами. Та чи треба йому ними займатися?

Більше світил не запрошували. Його світлість залишився князем Оксенгаузенським.

ФІНАНСОВА КРИЗА

Кур'єр банкірської контори „Прохазка і спілка”, старий Шіма, вперше за п'ятнадцять років набрався відваги й постукав у двері кабінету фінансиста Прохазки, щоб попросити в нього підвищення платні з Нового року на двадцять крон.

І ось Шіма сидить перед паном Прохазкою, бо той, вислухавши його прохання, кивнув йому, щоб сів, а пан директор ходить по кабінету, розводить руками й говорить:

— Я міг би зразу вигнати вас із вашою безсоромною вимогою, та оскільки в мене якраз є півгодини вільного часу, я хочу поговорити з вами по-дружньому. Ви бажаєте, щоб я вам збільшив місячну платню на двадцять крон, що виходить двісті сорок крон на рік. І цього ви від мене вимагаєте в такий час, коли над грошовим ринком підноситься дамоклів меч — здоровчання грошей? Ви знаєте, що акції Альпіне-Монтан упали з се-

мисот сімдесяти двох крон до семисот п'ятдесяти дев'яти й шістдесяти гелерів, що з дев'ятисот сорока крон акції Фрідріхівських заводів упали до дев'ятисот тридцяти восьми? І курс „Збройовки” теж падає, любий мій пане Шімо. З семисот двадцяти вже впав до семисот шістнадцяти й сорока гелерів. Це таки справді страхіття, а ви хочете двадцяти крон надбавки!

Ламаючи руки, він почав вигукувати:

— Ринок банківських цінностей хитається! Найголовніші папери, акції Австрійського кредитного банку, останнім часом похитнулися, зниження загалом становить п'ять крон на шістсот шістдесят чотири й дев'яносто гелерів, а ви хочете двадцять крон надбавки. На ринку транспортних акцій ідуть лиш мізерні, нікчемні операції, акції державних залізниць упали на цілих дванадцять крон. Угорський уряд не зміг добитися від Франції позики в сто мільйонів крон, а ви жадаєте від мене двадцяти крон надбавки.

Німеччина збирається продавати металургійні заводи, вже говорять про те, що продаватимуться державні маєтки в Австрії, а ви приходите до мене й кажете ніби samozрозумілу річ: „Пане директоре, я вірно прослужив п'ятнадцять років і наважусь попросити, з огляду на грошову кризу, загальне подорожчання, десятеро дітей, діряві чоботи, хвороби, двадцяти крон надбавки щомісяця”. Сердего, ви маєте рацію, грошова криза тяжка. Акції Південної залізниці впали на п'ять крон кожна, а я їх маю... Але навіщо я вам це казатиму! Знайте, що навіть акції Буштеградської залізниці не мають нині добрих балансових перспектив, і курс серії А Буштеградської залізниці впав з двох тисяч п'ятисот п'ятнадцяти до двох

тисяч чотирьохсот двадцяти шести, а серії Б — з тисячі чотирьох до дев'ятисот сімдесяти шести. Та ви з глузду з'їхали зі своєю вимогою підвищити вам платню! Це ж божевілля! Ось підіть хоча б на празьку біржу. На ринку стільки паперів, такий попит, але що з того! Всі акції катастрофічно хитаються. Хоч би одні які стояли твердо! Акції кредитного банку — я їх недавно приторгував за сімсот шістдесят — упали до семисот п'ятдесяти крон і сімдесяти п'яти гелерів. Що ви на це скажете, старий? Іще хочете надбавки? Ще наполягатимете на своєму бажанні, коли годі й думати, щоб швейцарський уряд позичив у нас два мільйони, потрібні йому для обігу? Так, старий! Щомісячні повідомлення про обіг валюти вкрай несприятливі, цьогорічний баланс буде такий, що хоч на стіну дерися. Румунія, Туреччина, Болгарія, Греція не можуть узяти в позику шербатого мідяка, а ви хочете, щоб я вам підвищив платню!

Іспанія й Португалія, Італія не можуть ніде розмістити позику. Банкірська фірма „Брати Франсе” в Ліоні зазнала збитків на сто п'ятдесят мільйонів франків через марокканську війну, а ви спокійнісінько приходите й починаєте: „Пане директоре, будьте ласкаві, підвищіть мені платню на двадцять крон”. Та ви знаєте, що вже балакають про об'єднання росицьких вугільних шахт із заводами Фрідріха, і знаєте, що купівля коксу з родовища „Марія-Анна” призведе до зниження річного обігу на двадцять тисяч крон? Ніякі спекуляції не вдаються. Ось купіть-но акції Подольського цементного заводу, то побачите, як ви запишаєтесь, але підіть-но з ними на біржу! Крутите головою? Не підете? Ще хоч акції Колінського заводу штучних добрив стоять твердо, за них ви мусите

платити аж триста сімдесят дев'ять крон, хоча я їх купив за триста вісімдесят дві, отже, втратив три крони на акції. Повірте, я на вас дивитись не можу. Сидите як пень. Чорти б вас забрали разом з акціями цукроварень. Бо я вам кажу, що і в них почався спад, і за них вам, хоч розірвіться, більше як двісті шістдесят одну п'ятдесят ніхто не дасть. Мені їх ніхто навіть пропонувати не наважиться, так само як і акції заводу доктора Кольбена, це я знаю напевне. Я б такого втришия вигнав! А ви знаєте, що Вінеберзьке цегельно-будівельне товариство на грані банкрутства, а люблянські облигації впали? Ви знаєте, що американський мільярдер Браун застрелився? Знаєте, що відібрали собі життя Мюллер, Скалат, Ковнер, Гюбнер, що повісилися фінансисти Кеш, Кіне, Мен, Бюльшар, знаєте, що стрибнули в річки, канали й моря фінансисти Карельт, Моррісон і Комо, а також банкір Гамерлес із компаньйоном? Ви знаєте, що кругом банкрутство на банкрутстві, що вугільні шахти на Алясці горять і що там стрибнув у шахту американський вугільний король? Знаєте, що поклади сірки на Уралі завалив землетрус, знаєте, що ольденбурзькі п'ятдесятидоларові облигації впали на п'ятдесят процентів, що Зальцбурзьке залізнично-трамвайне товариство збанкрутувало? Напевне, ви ще цього не знаєте, а то б не просили в мене двадцяти крон надбавки на місяць...

Фінансист Прохазка труснув Шіму, що сидів нерухомо, і старий звалився зі стільця додолу. Рухи в нього вже були холодні, як лід.

У нього серце розірвалось від такої фінансової драми.

ЮВІЛЕЙ СЛУЖНИЦІ ГАННИ

Голова Товариства сприяння домашнім служницям, радниця пані Краусова, готувалася до завтрашнього виступу з вітальною промовою.

Бачите, секретарка товариства радниця Тіхова має служницю Ганну, яка п'ятдесят років працює на родину й вигляділа за цей час два покоління Тіхових. Завтра вона відзначатиме п'ятдесятирічний ювілей вірної, бездоганної служби. Їй сімдесят п'ять, вона завжди була стримана й зроду нічим потай не поживилася.

Завтра в товаристві Ганна отримає золотий хрестик, десять золотих крон, чашку шоколаду та два тістечка. Та це не все. Ганна вислухає ще привітання пані Краусової, а від господині дістане в подарунок молитовник.

Якби ж хоч промова була готова. Тож пані Краусова має напружувати собі мозок задля якоїсь там служниці. Купу паперу вже списала, а нічого не виходить.

На хвилину замислившись, пані Краусова пройшла по кімнаті. Про що вона має говорити? Що тепер служниці організуються, домагаються вільних вечорів і вихідних днів? Нині через них із глузду з'їдеш. Раніше кожній можна було дати ляпаса й поставити на своє місце, а тепер вони за це поскаржаться на вас у суд.

Пані радниця сіла за письмовий стіл і потерла лоб каблучкою від мігрені.

„А яка в неї служниця? Ця нікчема має милого, що постачає їй книжки. Жахливо, вона хоче стати освіченою!” — Пані радниці стало так прикро, що вона знову потерла лоб каблучкою від мігрені.

„Даремно я обурююся замість обдумувати за-втрашній виступ. Скільки разів я вже виступала в товаристві!.. Цього ж разу хотілося б додати щось нове, але неодмінно почати з Господа Бога. Бог завжди дбає про служниць. Молись і працюй! От якби ж я знала, як це буде по-латинському. Запитаю в чоловіка, як тільки прийде додому. Безперечно, так і почну: „Молись і працюй!”

Пані радниця почала писати:

„Молись і працюй! Яка чудова думка! Без молитви неможливо добре працювати, бути чесним... А наша ювілярка саме і є втіленням цієї істини. П'ятдесят років вона старанно молилась і працювала, і Бог допоміг їй подолати життєві труднощі. Сьогодні вона відзначає свій ювілей — п'ятдесят років невтомної праці. І неабияка винагорода чекає її на небі й на землі”. (На небі — милість Бога, а на землі — золотий хрестик, десять золотих крон, чашка шоколаду та два тістечка).

Молись і працюй! Наша ювілярка Ганна п'ятдесят років працювала й тепер бачить наслідки

своїх старань (десять золотих крон дорівнюють п'ятистам крейцерам — по десять крейцерів за кожний рік сумлінної праці). П'ятдесят років вона старанно молилася, ніколи не танцювала, до театру не ходила, ніяких книжок не читала. Знала лише молитовник, який вчив неодмінної покори, поваги й любові до господарів. Упродовж усіх п'ятдесяти років молитовник спрямовував її до єдиної мети: молись і працюй! Вона була завбачливою, не викинула до вбиральні жодної хазяйської ложки, не тішила себе марними надіями, не дружила з іншими служницями, уникала зайвих розмов, не розпускала пліток про своїх господарів, і молитви додавали їй сили. Шановні дами, погляньте на цю стареньку! Вона була переконана в користі смирення, переборювала лихі бажання, була справді набожна, мовчазна, покірна, часто задумувалася над людською бідністю, а у вільні хвилини розмірковувала про смерть, про судний день і кару за гріхи. Покірною та безвідмовною знало її два покоління у славнозвісній сім'ї пана Тіхого. Щира серцем і думками, вона була вдячна за кожний шматок, одержаний від добрих господарів, завжди цілувала щедрю руку пана або пані. Такою була Ганна впродовж п'ятдесяти років. Ніколи нічого не вкрала і свято берегла все, що їй довіряли. Працюючи за п'ять гульденів на місяць, вона заощаджувала всі гроші, крім тих, що витратила на вечерю та поїздки на Святу гору, куди вибирається щороку з дозволу господарів. А звідти ще й подарунки їм привозить, що свідчить про чистоту її душі.

Вона ж сама казала, що не потребує ні їжі, ні питва, аби лиш мати змогу невпинно Бога хва-

лити. Тоді вона набагато щасливіша, ніж тепер, коли мусить турбуватися про себе”.

Пані радниця з хвилину перепочивала. Як прекрасно все це завтра прозвучить! Про її виступ безперечно напишуть у „Католицьких новинах”. Звичайно, можна буде видати й брошуру під назвою „Звернення до служниць”. Можливо, хоч тоді, згадавши про ангельське життя ювілярки, інші облишать викидати до вбиральні хазяйські ложки.

Тут увійшла служниця пані Краусової й доповіла:

— Пані радниця Тіхова.

Слідом за нею до кімнати ввалилася напахчена пані Тіхова і з плачем кинулася в обійми голови товариства:

— Уявіть собі, яка ганьба. Наша ювілярка щойно вмерла!

Тут вона перестала плакати і злісно повела далі:

— Учора ввечері я послала її в підвал по вугілля. Самі розумієте, шкода вигнати стару в сімдесят п'ять років, але, якщо ти в мене живеш, то мусиш працювати! А вона, негідниця, впала зі сходів з повним мішком вугілля й розбилась так, що до ранку й дух спустила. І треба ж було цьому скоїтись перед самим святкуванням ювілею. Ох, яка ганьба... А я з цієї нагоди замовила собі розкішну сукню... Похорон обійдеться мені принаймні у тридцять гульденів, а в небіжчиці на книжці лише двадцять п'ять.

Радниця Краусова знову потерла лоб каблучкою від мігрені, кинула оком на списаний папір і зітхнула:

— Схоже, що вона утнула це навмисно!

СУМНА ДОЛЯ ВИНАХІДНИКА

Пан Гафнер, член-засновник товариства винахідників, здійснив кілька відкриттів, проте вони не принесли йому бажаного успіху.

З'ясувалося, що більшість із них повторювали такі давні винаходи, як сотворіння світу. Так, наприклад, він „винайшов” тачку й зробив відкриття, що сичужну закваску можна використовувати для виготовлення сиру. Єдина новація полягала в тому, що сичуг був у вигляді порошку, а тачка поставлена на ресори, причому колеса пропонувалося обмотати дротом і спорядити гумовими шинами.

Невдачі зазнав пан Гафнер і з винаходом драбини, в якій відгвинчуються щаблі, бокові трубки вкладаються одна в одну, а вся драбина цілком уміщається в саквояж, щоб кожний охочий міг прихопити її з собою у подорож.

В інтересах громадян патентування та розповсюдження цього винаходу було заборонено, оскільки пристосування могло добре прислужитися грабіжникам і злодіям.

Після фіаско з драбиною в пана Гафнера народилась ідея масажної щітки зі скляною щетиною, котра врізалася винахідникові в голову за першої ж спроби причесатися, так що довелося відвезти нещасного до шпиталю та скальпувати, аби вилучити щетину.

Перебування у шпиталі справило на пана Гафнера незабутнє враження, і він почав цікавитися проблемами гігієни.

Після вдосконалення кліщів для висмикування зубів його було звинувачено у причиненні тілесних пошкоджень, позаяк, випробовуючи інструмент на одній зі своїх слухачок, видер їй півдесни.

Дія „послаблювальних піріжків”, які пан Гафнер випік в одного пекаря і якими почастував деяких своїх знайомих, що потерпали від закрепів, була така жажлива, що міський лікар розпорядився закрити всі школи, вважаючи, що в місто занесена азіатська холера. Крім цього, бідного винахідника звинуватили в замаху на вбивство, але, на щастя, судді визнали його несповна розуму. Ця обставина наштовхнула його на думку створити начервний пояс проти вродженого кретинізму, спадкового ідіотизму й раптових нападів недоумства, коріння яких приховане в розпусному способі життя.

Цього разу пан Гафнер з усією ґрунтовністю взявся за справу й передовсім продумав її з торговельно-рекламної точки зору.

Винахідник зазнайомився з молодиком, який писував рекламні статейки для найрізноманітніших фірм — то про маргарин, то про гумові каблуки, прилади для гоління й навіть про супові приправи.

Пан Гафнер замовив йому брошуру про чудодійний вплив винайденого ним начервного пояса від тупості.

— Особливу вашу увагу звертаю на те, — вказував він творцеві реклам, — що є потреба щонайменше в двохстах подякувальних підтверджень, свідоцтв і листів.

Молодик, розгублено почухавши за вухом, висловив сумнів стосовно того, що подякувальні папери матимуть силу без підпису й адреси відправника.

Винахідника розвеселила наївність молодого автора.

— Так це ж дуже просто — їх ви придумаете самі. Напишіть хоча б так: Йозеф Новотний, Івамбержице; Карел Машек, Трутнов; хай цей Новотний буде, наприклад, торговцем, а Машек, скажімо, м'ясником. Адже ви молоді, придумати двісті підписів, посад і адрес — для вас чиста дрібниця.

Молодик пішов виконувати замовлення, а щоб полегшити собі роботу, роздобув список членів празького товариства святого Яна.

Він переписував адресу за адресою — письмові вираження вдячності за вилікування від тупості завдяки патентованому начеревному хрестоподібному поясові „Прага”, що нібито надходили панові Гафнеру від найцікавіших осіб.

Після опублікування брошури в денному випускові реклами з'явилось оголошення пана Гафнера на цілу сторінку:

„ТУПІСТЬ ВИЛІКОВНА!”

Використання нашого начеревного хрестоподібного пояса „Прага” поверне вашим думкам стрункість, втрачену внаслідок спадкового кретинізму, розпусного способу життя і вилікує вас від ступідності (тупості).

Виключно для користі суспільства!

Надсилайте ваші відзиви на брошуру, котра вже викликала тисячі подякувальних листів.

Ви один із тих нещасних, яких вразило тупоумство? Ви несповна розуму? Читайте брошуру про вплив начеревного хрестоподібного пояса „Прага“!

Начеревний хрестоподібний пояс „Прага“ допоміг тисячам ідіотів як у нас, так і за кордоном.

Розпитайте зцілених йолопів!

Читайте, що нам пишуть про дивовижні властивості начеревного хрестоподібного пояса „Прага“.

Із тисячі подякувальних листів ми відібрали тільки дещицю.

Лаціна Франтішек, парафіяльний священник із Младої Болеслави, розповідає: *„Років зо п'ять тому я звихнувся від пияцтва, мучився від нестерпного головного болю, ледве тримався на ногах. Завдяки начеревному поясу „Прага“ я за два тижні поборов свою недугу“.*

Бартонічек Іржі, поміщик зі Слоного, повідомляє: *„Розпусне життя, котре я вів, перебуваючи на військовій службі, а потім і вдома, призвело до повної втрати пам'яті — подеколи я не міг згадати, ні як мене зовуть, ні в якому столітті ми живемо. Застосування вашого начеревного хрестоподібного пояса „Прага“ сприяло відновленню моїх попередніх розумових здібностей“.*

Горачек Вацлав, селянин із Славйонова, пише: *„У мене була погана спадковість, я народився ідіотом. До повноліття повзав на чотирьох, їв з одного корита з домашніми тваринами. До того як я надів Ваш знаменитий начеревний хрестоподібний пояс „Прага“, з мого горла чувся лише нерозбірливий клекіт.“*

Після місяця користування вашим начеревним поясом „Прага“, котрий, на мій погляд, добротинний для всього людства, я знову став корисним чле-

ном суспільства. Хоча відтоді, як до мене повернувся розум, минуло всього лише два місяці, я навчився читати й писати і нині готуюсь до екзаменів у гімназію”.

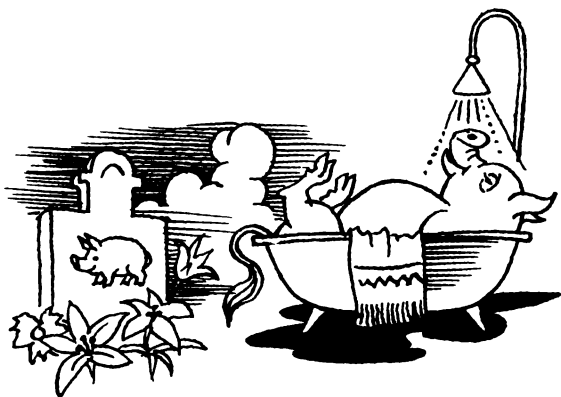
Віктор Фуска, територіальний військовий чільник у відставці з Тополни, написав: „За розпусту і зловживання службовим становищем, за розбещеність, непомірне вживання коньяку й абсенту я був достроково звільнений у відставку. Вже тоді сім'я помітила в мене ознаки повного божевілля. Я зробився як дитя, грався з дівчатками у квасолі, брав участь у дитячих іграх на кшталт „зайчик, скіпідскік” і так далі. Недуга помітно прогресувала, я не раз пробував повіситися. Завдяки вашому знаменитому начеревному хрестоподібному поясу „Прага” все як рукою зняло. Я абсолютно переродився і став ніжним батьком сімейства і був прийнятий писарем податкової інспекції”.

Поза всяким сумнівом, молодик доклав максимум старань до складання рекламної брошури.

На пана Гафнера, винахідника начеревного пояса, було подано 4618 скарг від членів товариства святого Яна, чиї адреси сумлінний молодик запозичив зі списку, виданого на кошти товариства святого Яна Непомуцького.

Завітавши до автора, пан Гафнер огрів його молотком і швиргонув із вікна четвертого поверху на вулицю. Відтак з'явився в поліційну дільницю і, дивно усміхаючись, сказав черговому інспекторові: „Видайте мені патент на винахід, оскільки я придумав нове застосування для Молотка і Віконної пройми”.

ІСТОРІЯ ПОРОСЯТИ КСАВЕРА

Порося Ксавера годували мелясою. Ім'я Ксавер дав йому управитель маєтку на честь державного радника професора Ксавера Кельнера із Меккера, одного з найвидатніших авторитетів у галузі науки годування. Цьому вславленому вченому належить такий глибокодумний афоризм: „З огляду на те, що меляса, за моїми всебічними спостереженнями, є чудовим кормом, жодний інший корм не заслуговує на таку увагу, як цей домашній засіб”.

Поросяті Ксаверу меляса прийшлася до смаку. Воно гладшало з кожним днем, філософуючи в своєму розкішному хліві про життєві насолоди, зануривши рило в мелясовий корм і запиваючи їжу чудовим молоком. Час від часу його відвідував хазяїн, граф Рамм, і говорив йому:

— Підете на виставку, мій хлопче. Їжте добре, не осоромте мене.

Іноді заходила також графиня і скрикувала із сьайливим поглядом:

— Ах, який він великий і гарний, мій дорогий Ксавер!

А на прощання обоє казали:

— На добраніч, приятелю, спи спокійно!

І порося Ксавер ніжно шулило очі вслід хазяям і рохкало так гарно, що графиня сказала своєму чоловікові:

— Коли я чую нашого Ксавера, то починаю вірити в переселення душ.

Заходили до нього й гості господарів. Вони французькою, німецькою, англійською мовами висловлювали своє захоплення цим шановним поросям і фотографували його собі на спогад.

Воно було рожеве, неначе викупане немовля, і на шиї в нього була величезна, завжди кокетливо пов'язана оксамитна стрічка.

— Ваш Ксавер, безперечно, дістане на виставці першу премію, милий Рамме, — пророкували джентльмени, аристократи, друзі графа.

Коли в графині був день народження, то разом з іншими подарунками ласкавий чоловік підніс їй Ксавера. Тож порося тепер назавжди перейшло в її цілковиту власність.

І завдяки Ксаверові граф дістав такий жагучий поцілунок, ніби це було не спокійне, гладке, флегматичне порося, а принаймні красива дика свиня.

Як тільки Ксавер перейшов у власність графині, було вжито ще суворіших заходів щодо охорони його здоров'я. Його перевели в спеціальне приміщення, що забезпечувало необхідне для поросяти свіже повітря. У Ксавера була своя ванна, свій ватерклозет, обладнаний зі смаком, властивим графському роду. Всюди розвісили термометри, і прикажчикові Мартіну

було наказано вимірювати термометром температуру води й молока, призначених для Ксавера. Температуру чітко визначив ветеринар. Чи можна було допустити, щоб тендітне порося застудило шлунок, дістало хронічний катар і набуло такого смутного вигляду, щоб графиня плакала?

Прикажчик Мартін вимірював температуру пійла й наказував у разі потреби охолоджувати чи підігрівати його.

Нарешті, поросяті провели електрику та привчили його спати на матрацах, зрозуміло, дезінфікованих. Порося Ксавер приймало все це прихильно й гладшало з кожним днем.

Якось графиня прийшла з чоловіком навідати свого пестунчика. Ксавер саме пив чудову джерельну воду, бактеріологічний аналіз якої показував нуль процентів шкідливих бактерій, зате хімічний аналіз виявляв певну кількість корисних для здоров'я мінеральних солей (таких необхідних для свиней).

Граф за звичкою опустив термометр у воду й не повірив своїм очам! Температура води замість приписаних 8° за Цельсієм була лише 7,5°. Графиня зблідла. Невже цей нікчема прикажчик не міряв температуру?

Об'єднаними зусиллями вони відтягли Ксавера від води, пояснюючи йому, що він може застудитися. Потім закрили посудину кришкою і, не тямлячи себе, побігли до прикажчика.

— Ти зміряв температуру води для Ксавера, нікчемо? — накинувся граф на Мартіна.

Мартін показав на ліжко біля вікна:

— Ваша милість, синок у мене тяжко захворів, у нього гарячка, і я напуваю його.

— Пхи! Я питаю тебе: чи змірював ти температуру води для Ксавера?

— Забув, ваша милість, хлопець тяжко хворий, я даю йому пити, голова в мене йде обертом!

— Так оце так, — закричав несамовито граф, — ти виконуєш свої обов'язки?! Більш я не хазяїн тобі, мерзотнику! Ти робиш, що тобі заманеться. Негайно збери свої манатки. Я тебе звільняю. До вечора щоб і духу твого тут не було, інакше-бо накажу викинути тебе разом із хлопчиськом.

— Який негідник, — підтримала графиня.

А до вечора прикажчик Мартін заколов Ксавера. Викликаний ветеринар зміг лише констатувати смерть. Графиня мало не збожеволіла від горя й лежала непритомна. Прикажчика зв'язали жандарми, а його хворого сина викинули з садиби.

В газетах з'явилося повідомлення:

Звіряча жорстокість.

Мартін, прикажчик відомого аристократа графа Рамма, був звільнений за недбайливість. Бажаючи помститися, він заколов цінний екземпляр свині. Злочинця віддано під суд. За чутками, він не визнає ніякої релігії. Якщо це підтвердиться, то ось вам зайвий доказ того, що той, хто не вірує в Бога, спроможний на жахливі вчинки.

Три місяці пробув Мартін у попередньому ув'язненні. Тут він виявляв упертість і не ходив до косяулу. Під час слідства виявилися різні плями його біографії. П'ятнадцять років тому його було ув'язнено на чотирнадцять днів за порушення закону, що забороняв вуличні збіговиська. Негідник не хотів іти геть навіть тоді, коли йому наказав сам пристав. То вже був зародок його поганого норову. Потім він відсидів три дні за вигук: „Гей, ви, чубаті!” Це новий доказ його запеклої мстивої вдачі.

Обвинувач використав усі ці подробиці та гріхи обвинувачуваного. Коротко вказавши на його злочинні нахили в минулому, він виявив цілковиту впевненість у тому, що якби обвинувачуваному потрапив під гарячу руку замість Ксавера граф, то він би й графа заколов, як ту свиню.

Нелегко було оборонцеві. Минулого не приховаєш, а хвора дитина — це вже занадто сентиментальна й притягнута за волосся обставина, щоб вона могла пом'якшити справу.

Боляче було дивитися на бідну графиню, що була присутня тут як свідок і проливала гіркі сльози, поглядаючи на оксамитову стрічку, що лежала на столі перед головою суду.

— Впізнаю, — відповіла вона на запитання голови. — Так, я впізнаю: вона належала моему дорогому Ксаверу, кості якого поховано під клумбою лілей у саду замку.

Обвинувачуваний не каюся, визнав себе винним і був засуджений на шість місяців ув'язнення із суворою ізоляцією за навмисне знищення чужої власності. Але це ще не все. Щоб восторжествувала справедливість, у нього за цей час помер син: Божі жорна мелють помалу, але впевнено.

А поросля Ксавер мирно спочиває під клумбою білих лілей, серед яких стоїть пам'ятник з написом: „Тут спочиває наш Ксавер, заколений убивцею Мартіном, засудженим на шість місяців суворого одиночного ув'язнення. Похований 8 квітня 1907 року у віці півтора року. Хай буде тобі земля пухом”.

Граф Рамм замовив собі зі стрічки небіжчика Ксавера краватку й надіває її у день роковин загибелі благородного поросяти.

ГОСПОДАРСЬКІ РЕФОРМИ БАРОНА КЛАЙНГАМПЛА

Барон Клайнгампл був дуже вченою людиною, Бі коли він успадкував від своєї тітки замок у Битовхові, то дні і ночі обмірковував, як удосконалити свій новий маєток.

Передусім він вирішив, що старі дуби-велетні, які росли в парку перед замком, затуляють краєвид, і тому покликав управителя свого нового маєтку й наказав йому пересадити їх кудись в інше місце.

Управитель маєтку цілий тиждень ходив наче у воду опущений і, згадуючи про наказ барона, почувався дуже погано. Як саме барон уявляє собі пересаджування таких дерев?

Управитель пішов на прийом до барона й знайшов його в бібліотеці, заглибленого в читання якоїсь фахової книги. Коли управитель після тривалого вступу пояснив барону, що столітні дуби не пересаджують і що він не уявляє, як це можна зробити, барон усміхнувся й наказав управителю подати йому з шафи товсту зелену книгу.

— Це книга про садівництво, мій любий, — сказав ласкаво барон, — розгорніть її на тій сторінці, де закладка, і ви побачите, як все це просто; там є й малюнок. Бачите, як гарно це змальовано? Читайте!

Управитель прочитав:

— Як пересаджувати фуксії. Фуксія виймається з горщечка й просто з усім корінням перекладається в інший горщечок. При цьому треба звернути особливу увагу на коріння й намагатися його не пошкодити.

— Ось бачите, дорогий мій, як усе це легко робиться. Накажіть вирвати дуби із землі й перевезти їх на ті місця, які я вам покажу. На вказаних місцях будуть викопані великі ями, в них ви вставите дуби — от і все. У мене великі плани щодо реформування маєтку. Ці плани повинні здійснюватися систематично й неухильно. Зрозуміло, на перший погляд вам здається, ніби дещо важко здійснити, як, наприклад, пересадити ці дуби, але у нас тут є чудова література з усіх фахів і, крім того, енциклопедичний словник. Почнете з пересадки того найстарішого дуба, що височіє перед самим замком. Головну увагу зверніть на коріння, кожен корінь треба обережно вийняти з землі. Дуб треба пересаджувати так, як і фуксію, а ви читали, що коріння фуксії має бути непошкодженим. А дуб і фуксія — одне й те ж саме, дуб — також рослина.

Барон був у запалі, і управитель не заперечував.

— Я хочу, щоб усі дуби росли за замком біля ставка, або ще краще — ми висушимо став і замість риби посадимо дуби. Навколо ставка поставимо крісла, і я там буду відпочивати від своїх

турбот. Тепер скажіть мені, любий управителю, коли дуби цвітуть? Це дуже важливо, бо коли б на них були пуп'янки, то ми не змогли б пересаджувати; у цій книзі сказано, що навіть фуксію не можна пересаджувати, коли вона починає цвісти. Але я думаю, що тепер уже осінь і мої побоювання зайві. Все ж одна річ примусила мене замислитися: фуксії треба пересаджувати в теплому приміщенні, а з дубами це робити неможливо. Тепер уже досить холодно, і думаю, що я це питання вирішив цілком практично. При пересаджуванні будемо розігрівати ґрунт навколо дубів, для цього поставимо невеликі цегляні печі, а після осушування ставу в них будемо нагрівати землю і засипати нею коріння в ямах. Пересаджувати дуби будемо вдень, тому що навіть фуксію не можна пересаджувати вночі: від цього може пошкодитися листя. Думаю також, що під час пересаджування дубам дуже шкодив би дощ, а тому, коли дуб будуть виривати з ґрунту, робітники повинні вилізти на дуб із парасольками й сидіти на верхів'ї, поки дощ усухне й роботу буде закінчено.

І ще про одну річ хочу поговорити з вами. Замість дубів ми посадимо в порожні ями фінікові пальми. Це буде дуже красиво й вигідно — ми збиратимемо врожаї. Я думав багато про це і зрозумів, як треба по-справжньому реформувати наше господарство. Чому в нас ніхто не садить фініків? Тому що ліньки. Ми будемо вивозити фініки в усі країни світу. Ґрунт у нас дуже добрий. Я вчора був у полі й дуже здивувався. Думаю собі, які в мене гарні цукрові буряки! А прикажчик каже: „Пробачте, пане, але то не буряки, а картопля”. Якщо людина плутає буряки з картоплею, то, зрозуміло, ґрунт тут дуже добрий. Тільки карто-

плиння було дуже сухе й поламане. Тому наступного року необхідно біля кожного куща картоплі встромити довгі тички й поприв'язувати до них стебла, як це я бачив на хмельових плантаціях або на виноградниках. Це також вигідно тому, що картопля буде рости вгору, а не вростати в землю; її не треба буде викопувати, а лише зривати, робота швидше йтиме й буде чистішою, і кожний зможе перекопатися в досконалості нашого раціонального господарювання.

Ми повинні звернути увагу на наші посіви. Чому, в лихого дідька, одне поле засівають пшеницею, друге — житом, третє — вівсом, четверте — ячменем? Ви накажіть прикажчикам, нехай вони змішають усі сорти насіння і сіють так, щоб на одному полі колосся пшениці було поряд із колоссям жита, вівса та ячменю. Тим самим ми заощадимо площу і не повинні будемо одного дня жати лише овес, другого — тільки жито, третього — ячмінь, четвертого — пшеницю.

Ми заощадимо час, а взимку, коли в людей немає роботи в полі, вони будуть перебирати обмолочене зерно й кидати його на чотири купи, залежно від сорту зерна. Пізніше ми вживемо й інших заходів перестороги, наприклад, проти граду. Зерно ми будемо висівати під великими навісами або під полотняними тентами. На південній стороні посіємо какао й каву, а також будемо зрошувати пшоно та крупу. Господарство зараз дуже занедбане, але я сподіваюсь, що нашими спільними зусиллями ми його поставимо на ноги. Що стосується птахівництва, то й тут ми повинні зробити переворот. Курчат треба розводити великих, а тому необхідно схрещувати гусей з курми й уважно стежити за тим, щоб півні не жерли курчат, як

кабани — поросят. Свині залюбки валяються в багні, і це відбивається на смаку їхнього м'яса. Тому надалі ви всіх поросят покриєте чорним лаком і за кілька днів висушите їх біля печей. Вони валяються в багні лише тому, що їм не подобається їхня світла барва, їм хочеться бути чорними, а як ви їх полакуєте, вони перестануть валятися в багнюці й будуть завжди веселими. Для корів ми збудуємо лазні, щоб вони нам давали більше молока, бо чим здоровіша корова, тим смачніше й молоко. Отже, любий пане управителю, ми повинні діяти свідомо. А тепер — бувайте здорові й подумайте про те, що я вам сказав.

Пан управитель відразу ж побіг топитися.

СТАНОВА РІЗНИЦЯ

Панський ключник Ніклес із панським управителем Пасером були щирі приятелі. Вони день у день сиділи вдвох у Тіски, у великій сільській корчмі, де їх вважали такою нерозлучною двійкою, що завжди кожне знало: всі витівки, які баламутили село, — то діло ключника Нікlesa і управителя Пасера. Ключник дуже любив управителя, та все ж їх розділяло щось таке тяжке, що часом воно наводило похмуру тінь на Ніклесове обличчя. І та прикрість була така нестерпна, що вкидала ключника в найсильніший гнів, на який лишень здатна була його лагідна душа. Бо щоразу, коли вони в Тіщиній корчмі сиділи й пили удвох, а під кінець утинали одну зі своїх веселих витівок, яка здебільшого полягала в тому, що вони вночі хапали на вулиці сільського сторожа й кидали його у воду, по селу гомоніли водно, що „вчора ключник Ніклес налігався як свиня, та й пан управитель були трохи веселенькі”.

Хоч як було очевидно, що настрої в обох був такий самісінько веселий, бо й випили вони порівну, і випите впливало на їхні голови однаково, та що вдієш — голос народу промовляв так: „Ключник Ніклес налигався як свиня, та й пан управитель були трохи веселенькі”.

Тож чи варто дивуватися, що ключник палко жадав у цьому ділі переміни, а тому, коли згадував, що кажуть на селі, робився здержливий, і, поки управитель випивав три склянки пива, він випивав одну, отож кінчалося тим, що управитель увіллє в себе тридцять склянок, а ключник — тільки десять. Тобто відношення становило 3:1, і такого дня вони вже не витівали нічого. Ніклес підтримував пана управителя під руку, тихий, задумливий, пан управитель горлав на все село, батькував корчмаря Тіску, а Ніклес поводився надзвичайно пристойно, але другого дня однаково чув, як Тіску питають, чи багато вони там учора випили, а Тіска відповідає:

— Та, знаєте, ключник налигався як свиня, ну, й пан управитель були трохи веселенькі.

Ніклес розумів, що в даному разі йдеться про велику станову різницю, що між ним і управителем пролягає справжня соціальна прірва — де ж би він, Ніклес, міг рівнятися з паном управителем! — проте помалу ним оволоділо палке бажання, щоб колись сказали таке:

— Еге, ключник був трохи веселенький, а пан управитель налигались як свиня.

Але бажання його не справджувалось. Як звикли люди казати, так і казали весь час — із пошани до пана управителя, хоч би ключник і зовсім мало випив. І коли вони вдвох із паном управителем, посидівши в корчмі з півгодини, вертались

додому, до маєтку, то навіть від пана управителя Ніклес чув оте жорстоке слово, яке щоразу вкидало його в меланхолію:

— Правда, я сьогодні знов веселенький.

І врешті Ніклес пустився за водою, бо знав, що хоч обидва нап'ються однаково, то люди казатимуть, що він налигався як свиня, а пан управитель був веселенький. Хоч пан управитель ледве на ногах тримався, а він ішов поруч, як по ниточці, — однаково пан управитель буде тільки веселенький, а він неодмінно „налигався”.

І от одного дня сталося так, що обидва були однакові — і пан управитель, і Ніклес. Обоє уже підтинали, як кажуть у тих краях. Ключник пив цілковито усвідомлюючи, що все марно, а управитель — надто легковажно, певний своєї доброї репутації. Потім вони вийшли в село і, напівпритомні, схопили на майдані якогось чоловіка в мундирі й укинули його в ставок. То був один зі звичних жартів, за які пан управитель платив сільському сторожеві щовечора кухлем пива й сигарою. Кажуть, що від своєї долі ніхто не втече; не втекли й вони. То був не сільський сторож, а жандарм. Жандарм під час патрулювання; його захищає 81-й параграф карного кодексу, що недвозначно говорить про насильство над представниками влади, якого допускається кожен, хто здійснює руку на службову особу.

З тої хвилини над головами обоє зависла в'язниця. Такі справи розглядає окружний суд. Це вам уже не повітовий. Отож справа обоє насильників розглядалась у Їчині, в окружному суді. Обидва вони виправдовувалися тим, що були п'яні, а за свідків виставили корчмаря, старосту, ще трьох хазяїнів із їхнього села, присутніх того

вечора, коли кожен із двох випив свої тридцять склянок пива. Перший виступив як свідок корчмар Тіска.

— Ну, пане свідку, — спитав суддя, — скажіть нам, як воно було з паном Ніклесом. У якому стані він був, коли виходив із вашого закладу?

— Ласкавий пане і достойний суде, — поважно відповів Тіска. — Ніклес, ласкавий пане, Господом Богом присягаюся, налігався як свиня.

— А пан управитель Пасер, пане Тіско?

Корчмар увічливо поглянув на пана управителя і ревно промовив:

— Ласкавий пане і достойний суде, пан управитель були тоді веселенькі.

Так і записали. Потім виступила решта свідків; усі вони відповідали так само: „Ключник тоді налігався як свиня, а пан управитель були веселенькі”.

Справа, таким чином, була яснісінька, і вирок складено відповідний. Пан управитель, оскільки він був усього лише „веселенький”, дістав місяць, а п'яну свиню, тобто Нікlesa, відпустили на волю, бо він тоді не тямив, що робить. І ще одна річ утішила Нікlesa: після оголошення вироку пан управитель розпачливо вигукнув: „Господи, панове, таж і я тоді був як свиня!”

Але це вже нічого не змінило.

РЕКЛАМНА СЦЕНА

(Американська гумореска)

Однією з багатолюдних вулиць американського міста, назва якого не має для нас значення, надвечір, коли рух стає особливо жвавим, назустріч один одному йшли два чоловіки, приємні на вигляд, зі старанно поголеними обличчями.

Коли вони майже зіткнулися, добродій у сірому циліндрі спитав добродія у м'якому капелюсі:

— Пробачте, сер, чи не мав я честі коли-небудь зустрітися з вами?

— Ні, сер, я вас не знаю, — відповів добродій у м'якому капелюсі.

— Це дивно! — голосно, щоб почули перехожі, вигукнув перший. — Отже, ви твердите, що ніколи мене не бачили?

— Ніколи, — здивовано повторив перший.

— Тоді дозвольте запитати, — вів далі добродій у сірому циліндрі, — чому ви так уважно роздивлялися мене здалеку?

Під час цієї розмови довкола них уже почали зупинятися люди.

— Ці добродії — свідки, що я на вас не дивився, — мовив другий.

— Ні, ви дивилися, сер! — голосно сказав перший. — Якщо ви джентльмен, будь ласка, відповідайте, чому ви це робили!

— Я вас не знаю, — сказав другий добродій, — вважаю ваше запитання зовсім недоречним і...

— Договорюйте, будь ласка, що „і...”, — наплягав перший добродій. — Що ви цим „і” хотіли сказати?

— Я не збираюся відповідати, — спокійно промовив другий і, звертаючись до людей, що оточили їх і дедалі з більшою цікавістю прислухалися до цієї незвичайної суперечки, додав: — Панове можуть підтвердити, що я не сказав нічого поганого.

— Отже, ви думали щось погане, чи не так, пане? — спитав роздратовано перший.

— Я відмовляюсь відповідати й на це запитання, — відповів другий добродій, — тому що...

— Що „тому що”? — перепинив його добродій у сірому циліндрі. — Ви, напевно, хотіли сказати: „Тому що я не збираюся більше з вами поганистись”?

— Я цього не казав, — заперечив добродій у м’якому капелюсі, — тому що...

— Що ви розумієте під цим „тому що”?

— Абсолютно нічого.

— Однак ви зробили на цих словах якийсь особливий наголос!

— Не думаю.

— То звільніть мене від вашої присутності, — роздратовано сказав перший.

— Я можу стояти, де мені подобається, хоча...

— Словом „хоча” ви хотіли образити мене! — гримнув добродій у сірому циліндрі.

Тим часом навколо них збиралося дедалі більше роззявляк.

— Вас? І образити? — спокійно відповів другий добродій. — Навряд чи це можливо!

— Що ви хотіли сказати цією фразою?

— Нічого, крім...

— Що ви розумієте під словом „крім“?

— Під словом „крім“, — відповів другий розважливо, — я розумію, що ви, сер, осел.

— Всипте йому! — порадив хтось із глядачів. — Застреліть його!

Добродій у сірому циліндрі поставив свій циліндр на землю і почав засукувати рукави.

— Ви за це відповісте, сер! — крикнув він.

— Ану, підійдіть! — мовив другий. — Повторюю ще раз: ви — осел!

— Гаразд! — вигукнув перший. — За це я виб'ю вам зуби!..

— Спробуйте!

— Що ж, і спробую! — погрозово відповів перший і так сильно вдарив добродія в м'якому капелюсі в щелепу, що той упав на землю.

Зчинилася метушня. Всі накинулись на заводяку, щоб як слід покарати його... Та в цей час потерпілий підвівся став перед супротивником, якого присутні вже збиралися лінчувати, і зовсім спокійно сказав:

— Леді й джентльмени, подивіться на мої зуби: ні один із них не зламався. — І він показав присутнім на свою щелепу, в якій виблискували чудові білі зуби.

— Джентльмени, подивіться і запам'ятайте! Мої зуби штучні. Фірма „Мартенс і К°“ виробляє надзвичайно міцні штучні зуби — вони найкраще замінюють справжні!

Потім перший добродій узяв другого під руку, і вони обидва прокричали:

— Рекомендуємо вам штучні зуби фірми „Мартенс і К°“!

Після цього, закуривши сигари, спокійно вони собі пішли.

* * *

До цього дня обидва службовці фірми „Мартенс і К°“ були добрими приятелями. Але після сцени, яку вони розіграли на вулиці, між ними виникло непорозуміння з приводу грошей.

— Вільяме, — сказав добродій у м'якому капелюсі, коли вони після тієї сцени йшли до ресторану повечеряти, — ось твої три долари.

— Мені належить ще два, Джоне, — зауважив Вільям. — Адже пани „Мартенс і К°“ платять нам по п'ять доларів на день.

— Правильно, — відповів Джон. — Але з учорашнього дня ти мені винен два долари.

— Я нічого не розумію, — сказав Вільям.

— Вільяме, — занепокоївся Джон, — хіба ти не пам'ятаєш, що позичив їх учора в мене перед тим, як упився?

— Я не впивався, — захищався Вільям. — Це ти був п'яний.

— Гаразд, — відказав Джон. — Ти був тверезий і не позичав цих двох доларів, ти просто взяв їх у мене.

— Але ж я взяв тільки свої, Джоне, тому, що позавчора ти витяг у мене з кишені мундштук для сигарет, який коштує два долари.

— Містере Вільяме, ви брехун!

— Містере Джоне, ви злодій!

- П'янюга!
- Чорномазий!

У залі ресторану пролунав своєрідний звук, походження якого пояснювали слова містера Вільяма:

— Містере Джоне, за цей ляпас ми ще розрачуємось!

І службовці фірми „Мартенс і К°” розійшлись розлючені...

— Джентльмени! — сказав містер Мартенс, коли наступного дня колишні друзі з'явилися до канцелярії фірми. — Наш компаньйон містер Уоттер був дуже задоволений, можна сказати, навіть захоплений тим, як ви чудово розіграли вчора ввечері на Четвертій вулиці рекламну сцену. Ви провели її дуже натурально, за що висловлюю свою подяку вам, містере Джоне, і вам, містере Вільяме. Сьогодні ви зіграєте нашу рекламну сцену на Шостій вулиці о сьомій годині вечора. Проведіть її якомога натуральніше. Я вже розмовляв з начальником поліції, і він пообіцяв не чинити вам ніяких перешкод, тому що не вбачає в цьому нічого протизаконного...

Виходячи, містер Вільям надів сірий циліндр і запевнив:

— Не сумнівайтесь, містере Мартенс, нашу рекламну сцену ми зіграємо дуже натурально.

О сьомій годині вечора по Шостій вулиці йшли назустріч один одному містер Вільям у сірому циліндрі та містер Джон у м'якому капелюсі.

Містер Уоттер, компаньйон містера Мартенса, сьогодні був захоплений ще більше, ніж учора, бо в голосі містера Вільяма звучав чудовий, невдаваний гнів.

Сцена проходила цілком натурально.

— Ви, напевно, хотіли сказати: „Я не збираюся більше з вами поганитись?” — казав містер Вільям містеру Джону, підхоплюючи вже відому нам фразу: „Я відмовляюсь відповідати й на це запитання, тому що...”

— Я цього не казав, — заперечив містер Джон, — тому що...

— Що ви розумієте під оцим „тому що”?

— Абсолютно нічого!

— Ви зробили на цих словах якийсь особливий наголос.

— Не думаю.

— То звільніть мене від вашої присутності!

— Я можу стояти, де мені подобається, хоча...

— Словом „хоча” ви хотіли образити мене!

— Вас? І образити?! Навряд чи це можливо.

— Що ви хотіли сказати цією фразою?

— Нічого, крім...

— Що ви розумієте під словом „крім”?

— Чудово! — вигукнув містер Уоттер, компаньйон містера Мартенса, який стояв у натовпі.

— Під словом „крім” я розумію, що ви, добродію, осел!

— Надзвичайно! — захоплювався містер Уоттер, бо містер Вільям із ще більшим запалом, ніж учора, почав засукувати рукави.

— За це ви відповісте, добродію, — говорив містер Вільям містеру Джону.

— Ану, підійдіть! — промовив містер Джон. — Ще раз повторюю, що ви — осел!

— Гарзд! — вигукнув містер Вільям, накинувся на містера Джона, звалив його на землю і почав дубасити, примовляючи: — Оце тобі за вчорашній ляпас, злодію!

— Рятуйте! — закричав містер Уоттер у вухо поліцейському, який спокійно спостерігав за всією сценою. — Будь ласка, розбороніть...

— Це ж дозволена рекламна сцена — відповів, посміхаючись, поліцейський. — Панове грають дуже натурально.

Наступного дня в газетах з'явилося таке повідомлення:

„Нижчепідписаний начальник поліції забороняє проведення рекламних сцен, оскільки під час такої рекламної сцени містер Джон, службовець фірми „Мартенс і К°”, згідно з медичним висновком, був тяжко покалічений містером Вільямом, службовцем тієї ж фірми, до того ж містеру Джону розтрито його штучну щелепу”.

БАРОН І ЙОГО ПЕС

Водному глухому завулку на п'ятому поверсі старої кам'яниці навпроти дверей, що ведуть на горище, є ще одні поруділі двері з пришпиленою візитною карткою „Барон Деккер з Пшегожова”.

Служниці, що ходили на горище вішати білизну, часто зупинялись біля тих дверей і підслухували розмову, що чулася з того шикарного помешкання:

— Як зволите, графе?

І той самий голос відповідав:

— Дякую, бароне.

А тоді провадив:

— Я бачу, його вельможність у доброму настрої. Ви, любий князю, певне, виграли вчора в макао? А ви як гадаєте, графе?

— Ладен закластися, бароне, що тут замішана ота гарненька графиня, — відповідав той самий голос. — Ми сьогодні поїдемо куди-небудь?

— Коні готові, панове, тож *allons!*¹ А де ж пак мій смик гончаків? Зеборе, *auf!*²

Тоді служниці квапливо бралися відмикати го-рище, бо в дверях бряжчав ключ, і з них виходив пан барон Деккер, а за ним, із заклопотаною міною, його гончак Зебор. На бароні був витертий перелицьований сюртук, і здавалось, наче й на гончаківі шкура теж не своя, а куплена в лахмітника.

Якби він був кобилою, то скидався б на Дон Кіхотового Россінанта.

А так йому не лишалося більше нічого, як тільки волоктися по цій юдолі сліз за паном бароном, згорьовано кривлячись, але, з другого боку, знов же поводитись так, як годиться собакам, вихованим в аристократичних колах.

Такої поведінки він навчився від свого хазяїна.

Пан барон поза домом робився зовсім іншою людиною. Він давав кожному втямки, що означає баронство, та коли надвечір вертався додому, то жалібно охкав і крєктав у своїй кімнаті, сідав за стіл і писав прохальні листи до всіляких вельмож і дворян.

А гончак пана барона сидів тоді поруч, нашорошував час від часу одне вухо, а тоді з аристократичною міною заходжувався ловити бліх.

Ох, ті блохи! Яюсь у хвилину інтимності, коли забувається станова різниця, гончак Зебор сказав таксі крамарки, що жила внизу: „Повірте, блохи відібрали в мене добрих десять років життя!”

Чуючи рипіння пера, Зебор кидав ритися носом у шерсті на власному стегні, трохи зводив од-

¹Їдемо! (франц.).

²вставай! (нім.).

не вухо й очима, сльозавими, як у людини, хворої на нежить, поглядав на пана барона.

Старий пан саме вигадував усякі брехні, пишучи в прохальному листі до одного граф-ротмістра. І сам так вжився у свою вигадку, нібито він програв під слово честі вісімдесят тисяч крон і мусить їх сплатити не далі як за тиждень, що аж поклав ручку й почав ходити по кімнаті, промовляючи вголос:

— Так, любий графе, слова честі треба дотримати; про це джентльменам і говорити нема чого.

Гончак, пирхаючи, ходив за ним, наче тінь. А коли барон сів дописувати листа, то й пес сів коло нього й знову почав вишукувати у власній шерсті свої скромні ласощі. Коли вони нарешті відіслали лист, то обидва полягали спати. Зебор заліз у ліжко, в ноги до пана барона, і в холодній кімнатині, обставленій вельми скромно, почувся тремтливий голос пана барона:

— Зеборе, Зеборе, до чого це ми дожилися?

Зебор тоді зводився в ногах постелі й чхав.

І то була хвилина такої глибокої інтимності, коли обидва висловлювали один одному все. Гончак теж казав своє, не думайте, що він мовчав. Він так славненько буркав і пояснював хазяїнові, що й до чого: „Що ж, ласкавий мій пане, не слід було нам так циндрити своє добро”.

— Правда, Зеборе, між нами кажучи, дурні ми були. Господи, на якого дідька було нам утримувати стількох балерин відразу!

Гончак на те буркав: „Даруйте, ласкавий пане, я не утримував жодної. А ви до того ж іще й у карти грали. Чи я, ласкавий пане, грав у трентекваренте? Я тільки зайців ловив. А пригадуєте, ласкавий пане, як я лісника покусав?”

— Зеборе, Зеборе, — зітхав пан барон під стареньким пуховиком, — а ти ще пам'ятаєш, як я ковтав устриці? Покрапаєш гарненько лимоном... ох, просто плач бере. А тоді, тоді — винцем їх залити... ні, сто чортів, зараз зареву.

„Ну, ревімо, ласкавий пане”, — пробурчав Зебор, і обидва заскімили під пуховиком.

Перше ніж заснути, старий барон ще сказав:

— Якби нам хоч у лотерею виграти, Зеборе...

Зебор, що вже куняв, трохи звівся, подумав: „Радий прислужитися, пане бароне!” — а тоді ліг і заснув.

Так вони пролежали два дні, не ївши, а на третій прийшов листоноша, приніс двадцять крон від пана ротмістра.

Тоді обидва одяглися — тобто Зебор прилизався, скільки можна, а пан барон надів своє вицвіле вбрання — і поважно вийшли на вулицю.

Двадцять крон гріли їх обох. Зебор знав, що як зараз звернуть за оцей ріг, а тоді в отой прохід, то це вони простують аж на другий кінець міста, до однієї крамниці, над якою висить вивіска з намальованою кінською головою і з написом: „Продаж конини”.

Ішли гордо, поважно. Обидва бачили в уяві копчену конину, і то багато її.

Зебор того дня взагалі не зупинявся з жодним собакою. Що там з усякою голотою балакати. Вони сьогодні пани, вони йдуть до тієї крамниці з намальованою кінською головою.

У крамниці пан барон завжди поводився трохи збентежено й пояснював, що йому треба три кілограми конини для однієї бідної вдови з купою дітей. Він би купив їм яловичини, але краще трохи заощадити та купити їй і дітям панчохи.

А поки пан барон дедалі більше заплутувався в усе нових брехнях, його гончак розказував різниковому собаці: „Знаєте, братку, в нас учора було на обід молоденьке гусеня, я сам півгусенятки з’їв”.

І гордо виходив з крамниці за своїм паном, що ніс три кілограми конини.

Того дня після ситого обіду їм обом снились кінські перегони.

ІДИЛІЯ В ПЕКЛІ

Чорт Адольф працював біля двадцять восьмого казана, в якому кипіли нещасні грішні душі. Він курич коротеньку люльку, попивав чорне баварське пиво й тихо наспівував: „Спи, дитинко, спи”. Раптом почув, що хтось жалібно кричить у казані:

— Будь ласка, випустіть мене!

Чорт Адольф задоволено зареготав і підкинув у вогонь кілька релігійних книг. Крики й зойки стали голосніші, і це дуже потішало чорта Адольфа. Він роздмухав ще більший вогонь під казаном, щоб підвищити тиск і температуру, а сам весь час ніжно наспівував: „Спи, дитинко, спи”. Душа в казані почала страшенно волати й плакати:

— Ой, я збожеволю, якщо мене не випустять!

Почувши крик, підійшло й стало навколо казана ще кілька чортів. Чорт Рудольф сказав:

— Запитай-но, Адольфе, як звати цього горляня.

— Гей, душечко! — гукнув Адольф. — Як вас звати?

— Я кореспондент газети „Нойє фрайє пресе“, — обізвався голос із казана. — Як тільки виберуся звідси, то напишу про вас таку статтю, що ви здивуєтесь. Випустіть мене, я хочу говорити з головним опалювачем.

Чорти вибухнули реготом:

— Ох, яка наївна душа, вона думає, що вибереться звідси!

— Голубонько, — спитав чорт Адольф, — а навіщо вам, душечко, говорити з головним опалювачем?

— Бо я гадаю, що моє місце не в казані, а серед вас, дорогі панове. Мабуть, сталася помилка в списку. Коли небесна поліція вела мене сюди, дорогою ми зайшли в чистилище, і там шинкар пригостив нас вином урожаю шеститисячного року до народження Христа. Мої конвоїри перепились і наплутали в списку. Записали мене між грішні душі, замість того, щоб записати до опалювачів. Але правда завжди спливає, як олія на воді.

— Приказками нас не проймеш, братику, — сказав чорт Рудольф. — Але, якщо ти твердиш, що сталася помилка, ми покличемо головного опалювача. Вилазь!

І душа під сичання пари вилізла з казана. Вона була вся спітніла, з висолопленим язиком. Чорт Адольф подав їй кухоль пива, душа випила й сіла поміж чортами.

— Отже, ви служили на землі кореспондентом „Нойє фрайє пресе“? — перепитав котрийсь із чортів. — Який ви симпатичний!

— Знаєте, приятелю, — сказав чорт Адольф, — головний опалювач мав на землі подібну роботу.

Цей чорт із трьома зірочками був директором імператорсько-королівського відомства преси. Чому ж ви раніше не розповіли нам про себе?

— Та казав же я вам, напоїли мене вином у чистилищі. І, коли вкинули в казан, я подумав, що так і треба. Чи немає у вас сигарети?

— Ми, друже, куримо тютюн із сушених поліцейських комісарів, — зауважив чорт Рудольф, подаючи йому сигарету. — Міцний тютюнець. Згодом ви теж навчитеся так сушити. Це приємна робота: ви сушите їх, а вони в цей час розповідають вам анекдоти про себе. А ось і головний опалювач.

І справді, до них підходив колишній директор імператорсько-королівського відомства преси, старший чорт Ріхард. Він мало змінився за час перебування в пеклі. І посміхався так само солоденько, як і на землі, коли передавав у газети офіційні повідомлення. Побачивши колишнього кореспондента „Нойє фрайє пресе”, він кинувся йому в обійми.

— Панове! — звернувся він до здивованих чортів. — Прошу цього добродія любити й поважати, бо з ним не зрівняється жоден розбійник.

Чорт Рудольф почервонів. А колишній директор відомства преси вів далі:

— Цей добродій убив сотні людей. От, приміром, коли відбулася в Празі невелика демонстрація, треба було вам прочитати його повідомлення в „Нойє фрайє пресе”! Він писав, що в Празі революція, що там вирізано п'ятсот німецьких родин. Хороший був чоловік.

Тепер колишній кореспондент „Нойє фрайє пресе” підтримує вогонь під грішними чеськими душами в казані номер одна тисяча шістсот двадцять.

СІМЕЙНА ДРАМА

(Із щоденника маленького Франтішека)

1. Як пан Фінгулін використовував таткову добрість, маму, служницю й собаку.

Мій тато не терпить, коли його засмучують, він любить спокій, коли перетравлює їжу. Тато товстий і дуже добрий, у нього обличчя здорового червоного кольору, і він служить у магістраті. Тато коротко по-англійськи підстригає свої вуса, щоб не возитися з ними й не підкручувати. Він узагалі не любить напружуватися. О пів на третю тато приходиться з роботи додому обідати і їсть майже годину, потім запалює люльку й лягає на канапу. Люлька в нього падає, а він спить до п'ятої. Після цього тато йде в кав'ярню і сидить там до шостої години. У кав'ярні тато п'є чорну каву, курить сигару й дивиться, як у залі грають у карти, щоб не втомлювати себе читанням газет.

Із кав'ярні тато йде у свій трактир на вечір, там він зазвичай випиває чотири кухлі пива

й слухає, про що балакають навколо. До десятої години вечора тато завжди повертається додому, лягає спати й спить до ранку, а вранці о пів на восьму п'є каву в ліжку. О восьмій тато йде в канцелярію.

Моя мама молода й гарна. Вона молодша за тата на 20 років і, коли до нас приходять у гості молодий пан, мене зі служницею відправляють гуляти. Цей пан — татків знайомий, іноді вечорами вони разом з татом ходять у трактир послухати, що люди говорять.

Одного разу, коли я несподівано зайшов у кімнату, де він був із мамою, я застав маму в нього на колінах. Я спитав, чи не важко йому. Він сказав, що мама легка, і почав порпатися у себе в кишенях. Тоді мама подала йому свій ридикюль, він дістав крону й дав мені. Коли він пішов, мама відібрала її в мене й пояснила, що тато дуже розсердиться, якщо мама йому скаже, що я взяв гроші від пана Фінгуліна. Мені не можна брати від нього гроші й нічого не можна просити, тому що бідолашний тато, в котрого стільки турбот, дуже засмутиться, взнавши, який у нього невихований син! Моя мама дуже ласкава з усіма. Вона всіх гладить і цілує. Гладить мене, тата і пана Фінгуліна, нашого собаку, всім усміхається — мені, татові, і панові Фінгуліну, і собаці. А цілує більше всіх мене і пана Фінгуліна. Тато, коли приходять додому, випивши трохи коньяку, відразу лягає спати, з нами майже не розмовляє. Зате пан Фінгулін заходить до нас вечорами, поки тато в трактирі, і вони з мамою сидять у темряві. Мене посилають на кухню, бо, якщо я з ними сидітиму в темряві, у мене на носі

виросте пір'я, і тоді мене ніхто не буде любити. Так сказала мама.

Якось я спитав у тата, коли він прийшов із трактиру, чи правда, що в мене на носі виросте пір'я, якщо я буду сидіти в темряві. І тато сказав:

— Звичайно, виросте, ти ж знаєш!

Про що б я його не спитав, у тата одна відповідь:

— Звичайно, ти ж знаєш!

Я його спитав, чи любить мама пана Фінгуліна, і він відповів:

— Звичайно, ти ж знаєш!

Іноді тато приходить додому з трактиру трохи раніше і разом із паном Фінгуліним. Вони п'ють у нас пиво чи вино, тато лягає спати, а пана Фінгуліна просить побути з мамою й розважити її. Пан Фінгулін ніколи не відмовляється. Тата ми зачиняємо в спальні, щоб йому не було страшно, мене теж відправляють спати, і я молюсь за пана Фінгуліна.

А нещодавно ми повернулися зі служницею додому, як веліла мама, коли вже смеркло, тільки мами ще не було. Не було і пана Фінгуліна. Ми відчинили двері в їдальню і запалили світло, обішли всі кімнати, але їх ніде не знайшли.

Служниця заявила, що їй це не до вподоби. А мені було все одно, і я почав викидати „свої фокуси”. Спершу, поки не остогидло, грав на піаніно й чекав. Ніхто не приходив, ні мама, ні служниця. Не було вдома й нашого собаки. Нарешті прийшов тато і подзвонив. Коли йому ніхто не відчинив, тато, сопучи, відчинив двері своїм ключем, зняв у передпокої зимове пальто і зайшов до їдальні, де я сидів у качалці. Я побіг до нього

і сказав, що мами немає, пана Фінгуліна немає, і служниці, і собаки також.

Тато спершу не зрозумів, а потім вирішив:

— Почекаємо.

Він сів до столу і послав мене в комору по вино. Ключа від комори не виявилось, і вина я не приніс. Тато засмутився:

— Цього ще забракло насамкінець!

Він запалив люльку, і ми знову почали чекати. Сиділи, сиділи, а ніхто не з'являвся. Тато почав ходити по їдальні туди-сюди і примовляти:

— Так воно і є, не інакше.

Він сів у качалку, погойдався, набив люльку, зняв черевики.

— Почекаємо до другої години ночі, а потім полягаємо спати. Снідати підемо в кав'ярню.

Ми почекали і лягли спати. Тато зітхав і примовляв, перевертаючись у ліжку:

— Ніяк не вкладається в голову.

Ми заснули, але раптом я проснувся, тому що тато сказав:

— Ну, звичайно! І грошей, певно, теж немає!

У спальні у нас стоїть маленький сейф. Тато піднявся з ліжка, підійшов до сейфа, відчинив його, заглянув усередину, знову ліг і сказав:

— Ну, звичайно, грошей теж немає!

У мене там у поросяткові було вісім крейцерів, я заплакав і спитав, чи не пропало й поросятко. Тато заспокоїв мене і сказав, що моя скарбничка на місці. Я зрадів і заснув. Голос тата ще раз розбудив мене, тато говорив сам собі:

— У житті людини бувають моменти, коли навіть скотина здатна з'їхати з глузду!

Тато промовив це, заглядаючи в шафу з маминими сукнями. Шафа стоїть якраз навпроти

мого ліжка, і я побачив, що в ній порожньо. Поруч із маминою була татова шафа. Тато відчинив також її, проте там усе висіло на місці й тато пробурчав:

— Мій одяг завеликий для нього. Фінгулін поряд зі мною печериця.

Я спитав тата:

— Таточко, правда ж, пан Фінгулін порядна людина?

Тато довго дивився на мене, а потім сказав, як завжди:

— Ну, звичайно, маленький, спи!

Я знову заснув, ліг і тато. Вранці він розбудив мене, і нам довелося потрудитися, поки ми наносили води. Коли ми вмилися, я спитав, де мама, пан Фінгулін, служниця і собака.

Тато пояснив, що вони поїхали погуляти за місто і взяли з собою собаку, а ми будемо їх шукати.

— Вони мені нічого не говорили, — сказав я.

— Мені також, — зітхнув тато.

Потім ми пішли в кафе снідати, і я радів, що все так здорово виходить, і я також побачу щонебудь цікаве.

Звідси ми пішли в якийсь великий дім, де були самі поліцаї й пани в кашкетах. В одній кімнаті всі писали, а тато говорив їм щось по-німецьки. Один пан погладив мене по голові. Тато перестав говорити по-німецьки, а той пан почав розпитувати мене, як усе було, коли пан Фінгулін приходив до нас за відсутності тата. Я йому пояснив, що в мене на носі виросло б пір'я, якби я сидів з ними у темряві, і ще розповів, як мама відібрала в мене крону після того, як сиділа в пана Фінгуліна на колінах, і як він мені сказав, що мама не важ-

ка, і що цю крону я отримав від пана Фінгуліна, проте більше я від нього нічого не брав, бо тато розсердився б, що я такий невихований. Вони все записали й попередили тата, що все це службова таємниця, і ми з татом пішли в кондитерську, а ще тато купив мені кубики. Обід нам принесли з трактиру, а я дуже радів кубикам. Увечері прийшов якийсь пан, сказав, що він із поліції і що маму спіймали разом із паном Фінгуліним, служницею та собакою у Будейовіцах і посилають назад. Почувши це, тато сплеснув руками:

— Слава тобі, Господи, що вона приїде додому, в мене хоча б на службі не буде неприємностей!

І ми почали очікувати маму.

2. Повернення пана Фінгуліна із собакою, мамою та служницею.

Я вже розповідав, як ми з татом уночі чекали на маму, пана Фінгуліна, служницю та собаку. А найбільше я чекав на пана Фінгуліна, бо це він утік з мамою, а тато пообіцяв:

— Я йому все виповім! Як використовувати мою добрість і мою дружину.

Я спитав, чи використовував пан Фінгулін також собаку та служницю?

Тато відповів, що пан Фінгулін на все здатний, і коли я виросту, то все зрозумію, а поки що велів мені лягати спати.

Я ліг і вже не думав про те, що сталося, тому що від солодоців у мене розболівся живіт. Я довго не міг заснути і чув, як тато ходить в ідальні й розмовляє сам із собою:

— Моя золота дружина, хто міг чекати від тебе такого?!

Потім тато сів за піаніно та почав бринькати на ньому, як я, коли хочу розізлити нашого собаку. Проте невдовзі тато закрив кришку, знову ходив по кімнаті, говорячи при цьому по-німецьки. Відтак він підійшов до мого ліжка і сказав:

— Викапаний Фінгулін! Де були мої очі? Що я за йолоп!

Мені зробилося смішно, як тато лає себе, тому я вдавав, ніби сплю, а потім і справді заснув.

Мене розбудила розмова за стіною в їдальні. Це мама повернулася додому. Я вибіг до неї прямо в нічній сорочці. В їдальні був і пан Фінгулін. Я взявся обіймати пана Фінгуліна і маму. З ними був і собака, а служниця — в дверях; вона раз по раз падала на коліна, плакала і кричала:

— Ваша милість, прошу пробачити мені, не могла я пані кинути, я доглядала за ними! Ваша милість, ради Господа Бога, пробачте, я в цьому чиста й безвинна! Пані мені сказала, що в пана Фінгуліна занедужала старенька тітка в Будейовіцях, а пан Фінгулін сам нічого не вміє, ні доглянути нікого, ні добитися нічого і боїться їхати сам, щоб я, отже, поїхала з ними і допомогла порадою і взагалі. Ваша милість, пробачте мені, ради Бога! Пресвята Богородиця, як же ж ми намучилися з цим собакою. Всю дорогу, клятий, вив безперестанку, тільки б жерти йому! Купили ми, ви вже пробачте мені, ваша милість, копченої ковбаси. Так ця тварюка половину змегелила і прямо в купе налюрила три калюжі й наклала дві купи, пробачте мені, Бога ради, ваша милість.

І служниця поповзла на колінах до стільця, що був до неї найближче, сіла на нього, витираючи носа спідницею.

Пан Фінгулін усе відкашлювався і нарешті попросив у тата сигару. Тато приніс сигари, проте в пана Фінгуліна не виявилось навіть сірників, тато дав йому прикурити. Вони між собою не розмовляли. Пан Фінгулін дивився на татові черевики, а тато — на черевики Фінгуліна. Собака переводив погляд із тата на маму, з мами — на пана Фінгуліна й радісно махав хвостом.

Тоді я спитав пана Фінгуліна, як він прогулявся в Будейовіцях.

Тут тато швиденько взяв мене за руку і відвів на кухню. За мною вийшов і собака.

До кухні долинув голос пана Фінгуліна:

— Вельмишановний пане! Як людина глибоко порядна, я дозволив собі піднятися до вас, щоб вибачитися за те, що взяв вашу високоповажну дружину в гості до моєї бідної хворої тітоньки в Чеське Будейовіце. Прошу повірити мені, що більше я нізащо у світі не візьму з собою в дорогу ніякого пса. Цей ваш пес виявився такою противною і хитрою тварюкою! Коли ми по дорозі зайшли на станції Весели в ресторан, то взяли сосиски з хроном. Чудові сосиски...

— Хрону вони пожалкували, щоправда. На два крейцери можна було б і більше покласти, — втрутилася мама.

— Але хрін був відмінний, — заперечив пан Фінгулін. — Іноді хрін буває неприємний і щипає за язик. А цей не щипав, у нього був приємний солодкуватий смак. Так ось, щоб не забути, ваш собака, коли ми їли сосиски з хроном, підкрався до столу з холодною ліверною ковбасою, оглянувся навсібіч і — хап! Поцупив цілих дві штуки. Такі фокуси він учиняв постійно. Ми не знали від нього спокою навіть уночі. Варто було скрипнути,

як він схоплювався і підіймав гавкіт, ніби йому на хвіст наступили, і будив увесь готель. У Таборі, де ми ночували першу ніч, він укусив покоївку, коли та принесла нам каву в постіль. Слава Богу, вона заспокоїлася, отримавши п'ять крон.

— Ваша милість, пробачте, Бога ради, — плаксиво відгукнулася служниця, — повірте мені, пес і справді жохливий!

Тато ходив по їдальні, тримався за голову й повторював:

— Це нічого не доводить, пане Фінгулін, це не виправдання.

Пан Фінгулін також підвівся і заходив по їдальні примовляючи:

— Такси, повірте мені, всі такі. Цей пес, добродію, жохливо підступний і лицемірний, де що не побачить — умить зжере і тікає. У мого брата був пес тієї ж породи, так він, клятий, куди не прийде, неодмінно напаскудить або вкраде щось.

Тато, слухаючи його, зітхав:

— Боже мій, Боже мій!

Тут мама занепокоїлася — чи немає в домі вина. У нас же як-не-як гості!

Ну, тато приніс пляшку, а служниця принесла чарки. Мама налила вина, пан Фінгулін цокнувся з татом і сказав:

— Ваше здоров'я, пане старший діловоде!

Тато випив і знову взявся ходити по їдальні, тільки швидше, а потім ще швидше, дедалі швидше, поки не зачепив і не відгорнув в одному місці килим, а мама розсердилася, тому що килими від цього ламаються і псуються.

Нарешті тато сів за стіл і спитав, чи пам'ятають вони Божу заповідь — „не побажай дружини ближнього свого”?

Хто мав це пам'ятати, він не уточнив і чого треба було побажати у дружини, він також не сказав, а додав лише, що помилився в панові Фінгуліні, бо вважав його своїм другом. Пан Фінгулін на це відповів йому, що тато, безперечно, міг покластися на його дружбу і, якби не було в нього в Будейовіцях старої тьоті, вони б нікуди не поїхали, а цією поїздкою ситі донесхочу. А пес був цілковито клопітним тягарем.

— Нам усюди довелося червоніти за нього, — додала мама. — Він найбезсоромнішим і нахабним чином чіплявся до всіх зустрічних собак у Будейовіцях, а коли я хотіла стукнути його парасолею, від одскочив, а парасоля зламалася, ударившись об бруківку.

Пан Фінгулін знову налив собі вина, випив, узяв капелюх, подав татові руку й побажав доброї ночі. Прощаючись, він порадив:

— Пробачте, але якщо ви хочете послухатися моєї поради — проженіть цього пса!

І тато велів одвести його до шкуродера, щоб, коли пан Фінгулін переселиться до нас, пес не мозолив йому очі.

3. Наш тато псується.

Одного чудового вечора пан Фінгулін знову прийшов. Тата ще не було вдома. Я сидів у туалеті, а туалет у нас біля самих вхідних дверей, і я чув, як пан Фінгулін цілує маму і каже їй:

— Золота моя Фанінка!

Мама попросила його говорити тихіше, бо я вдома. Щоб вони не подумали, нібито мені цікаво, я спустив воду. Мама вигукнула:

— Боже мій, цей хлопчисько досі товчеться в туалеті!

І вони з паном Фінгуліним перейшли до їдальні. Я ще кілька разів спустив воду, а відтак і сам прийшов до них. Побачивши мене, пан Фінгулін прикинувся здивованим:

— Звідки ти взявся, Франтішек?

Мама зауважила мені, що я поведився невиховано, коли сказав, ніби в мене болить живіт. А я нічого не можу з собою зробити, така вже я дитина, і, коли в мене були глисти, я теж усім розповідав, кого не стріну, бо всі мене жаліли й говорили, що я гарний хлопчик.

Пан Фінгулін спитав, як справи з блощицями. Йдеться про те, що у нас тепер є блощиці, вони завелися після того, як мама з паном Фінгуліним побували в Будейовіцях. Вони привезли їх із собою в ручному саквояжі. А тато розповідав, що вигнані із Франції гугеноти привезли блощиць до Лондона, з Лондона вони прийшли в Данію, з Данії в Німеччину, а звідти вже до нас, у Чехію.

Я пояснив пану Фінгуліну, що блощиці кусаються вночі для того, щоб люди і ночами не забували про Господа Бога, і що я, коли вони сильно мені допікають, молюсь „Ангелочку, мій хранитель...” — і до ранку засинаю, і блощиці також.

Пан Фінгулін погладив мене по голові і спитав, чи люблю я Боженьку. І тоді я йому розповів, як я потраплю на небо і як там буду гратися сірниками, відривати мухам лапки й виколювати очі мишам, веселитися з ангелочками, лазити по деревах і спати в ліжку одягненим. А ще я сказав, що буду грати з ангелочками в розбійників і полоненим відрізати носи.

Мама зауважила, що я дуже мила дитина, а я розповідав далі, як буду слухняним на землі, добре поводитися, щоб потім у раю вбивати поліцаїв й обдурювати жандармів, і як я щодня молюся, щоб Господь дав мені добрі наміри й кажу „Отче наш...” і „Богородице, діво...”, „Ангел Божий” і „Вірую”. Я став на коліна і почав:

— „Юобот з допсог яірам антадогалб ясйудар овід яцидорогоб”.

Вони злякалися — чи я не збожеволів, а я пояснив, що це початок молитви „Богородице, діво”, тільки задом наперед, і що так жахливо важко молитися, але я іноді молюся так вечорами, щоб не повторювати без кінця „Отче наш, який живе на небесах...”

Пан Фінгулін розсердився і сказав, що це несправжня молитва. Пан Фінгулін дуже набожний. Учора мама розповідала татові, що в Будейовіцях вони обійшли всі костьоли.

Я дістав догану за те, що мені — все завиграшки, а до Господа Бога треба звертатися з любов'ю і шануванням, як і належить достеменному хлопчикові-християнину, і тут мама почала сердитися, що вже пізно, а тата все немає. Зазвичай у цей час він уже приходиться додому!

Пан Фінгулін припустив, що тато не поспішає додому через нього. Але мама заперечила — мовляв, навпаки, тато дуже цінує пана Фінгуліна як приємного співрозмовника.

Пан Фінгулін посміхнувся, погладив маму по щоці, і обоє засміялися. Проте коли я також, нещасна дитина, почав сміятися разом із ними, мене зараз же відвели на кухню.

На кухні служниця готувала відбивні й сказала, що коли вона була в місті, то бачила милостивого

(тобто мого батька, тата), як він перед винним підвальчиком вилізав із фіакра разом із ще двома панами. І що тато був дуже веселий. Може, це був і не тато, але веселий той пан був уже дуже. І коли він вистрибнув із фіакра, то трохи не впав. Може, той пан і не його милість господар, але що той пан трохи не впав, вона клянеться головою. Милостивий пан ізроду нічого такого не витворяв, вечорами завсіди вдома сидів, а вже до чого їй жаль милостиву господиню, як-то вона тепер біситься буде!

Я пішов у їдальню. Мама сиділа на дивані біля пана Фінгуліна, і пан Фінгулін поклав одну ногу на маму. Він завжди так робить, коли в нього розв'язуються шнурки. Я знаю, тому що завжди, коли я бачив це, він говорив:

— До чого мені набридли ці черевики на шнурівці!

І зав'язує їх.

Зрозуміло, на мене вони розсердилися, тому що мені слід було сидіти на кухні, і я швиденько почав розповідати, що служниця бачила дуже веселого пана, як той ліз із фіакра у винний підвальчик, і це був наш тато, і він трохи не впав.

Тільки-но я договорив, мама почала кричати, а пан Фінгулін їй підтакував.

— Гарненька справа! Він починає псуватися!

Мама заломлювала руки, а пан Фінгулін казав:

— Це жахливо! Таке падіння моралі! Нечувано і згубно! Напитися як чіп у громадському місці! Він просто ганьбить нас! Милостива пані, можу порадити одне: ми не пустимо його додому. Десяту пробило, якщо до одинадцятої він не прийде, кінець і крапка! Інакше гульбища стануть для нього життєвою потребою, і він оста-

точно й безповоротно зіпсується! Ми рішуче не пустимо його додому. Хай дзвонить, стукає, хай не знаю що робить, але це вже переходить усякі межі пристойностей і не має жодних виправдань! Скільки клопоту він завдає вам! Такого ще не було, щоб о десятій годині він десь швендяв! Це нестерпно!

Пан Фінгулін зняв сюртук, черевики, взяв татові капці, надів татів халат, закурив сигару й розлігся на дивані.

— Який жах! — промовив він. — Куди котиться ця благополучна сім'я — чоловік перетворюється на п'яницю й залишає свою дружину!

На цьому місці мама звеліла мені роздягтися і лягти спати. Я помолився за тата і сказав „Вірую” задом наперед. Пан Фінгулін тихенько говорив мамі, що об одинадцятій він ляже в татове ліжко, і тоді, що б тато не виробляв, якого б галасу не здіймав, щоб мама не сміла впускати його. Мама погодилася об одинадцятій також лягти і, як би тато не дзвонив, хай хоч і плаче під дверима, вона його не впустить і відправить його ночувати в готель, тому що сімейний дім — це йому не прохідний двір.

Пан Фінгулін зітхнув:

— Скоріше б уже пробило одинадцять!

Я заснув і довго спав, і раптом мене розбудили голоси в спальні. Був уже ранок.

За стіною в їдальні хтось чхнув і сказав:

— Доброго ранку, пане Фінгулін, дай вам Господи!

Це був голос тата. У мого золотого татуся були свої ключі від квартири. І тато закричав:

— Доброго ранку, пане Фінгулін, цілую ручки, милостива пані!

І почав чимось лупити по піаніно. Потім через прочинені двері я побачив на голові тата циліндр пана Фінгуліна, і тато збирався лягти в ліжку. Циліндр був зім'ятий, видно, саме ним тато і стукав по піаніно. Я знову заснув, бо тут уже було не до жартів. Засинаючи, я почув:

Голову мені відріжте —
Цим хоча б мене утіште...

Уранці служниця розбудила мене, звеліла вмитися, одягнутись і розбудити тата, оскільки пан Фінгулін бажав з ним побесідувати. Я зрадив. Раніше було навпаки — завжди тато будив мене, а тепер я його розбуджу. Я постукав татові по лобі, щоб проснулася його душа, він повернувся і промимрив:

— Вино поставте на лід.

Я заліз на ліжку і стягнув із тата перину. Виявилося, тато був узутий і в штанах, які носив по неділях і в свята. Манжети і комірець лежали в циліндрі, а циліндр лежав під татом. Все було зім'яте, як тоді, коли я сів на коробку від модистки і провалився в неї на мамин капелюшок. Тато боявся забруднити простирadlo нечистими черевиками і підклав під ноги оксамитову жилетку. Я вщипнув тата за ногу, він перекинувся лицем до мене і пробуркотів:

— Нас тут шестеро, так що принесіть три пляшки!

Тато буркотів не дуже розбірливо, тому що в роті у нього була розтріпана сигара. Я потягнув за неї, і вона розламалася, половина залишилася в мого золотого татуса в роті. Татусь облизнувся і проковтнув її, потім повернувся на другий бік і пробуркотів:

— Терпіння немає чекати, вино, видно, ще тільки готують, візьміть, панове, ще по шматочку лосося, я більше не можу.

Я пішов у їдальню, де стоїть у нас швейна машинка, і дістав з ящичка шпильку. Тато лежав до мене спиною, і я кольнув його у верхню частину штанів, і як треба, тато ж у мене великий і стерпить що завгодно. Він так сильно здригнувся, що я не зміг висмикнути ту шпильку назад, і тато перекинувся на шпильку, але вона його колола, і тут тато вдарився випнутими штанами об край ліжка, потрапивши, як мовиться, із вогню в полум'я. Тато дуже смішно смикався та звивався, як колись короп, котрого я витягнув із наповнених водою ночв і кинув на підлогу.

Я не відразу наловчився, проте все-таки висмикнув шпильку. Зате тато майже прокинувся і тер очі, сидючи на постелі. Він позіхав, навіть не затуляючи рота руками, як мав би робити я, щоб не дістати потиличника.

Але тато все-таки ще не зовсім прокинувся, тому що дивлячись на мене упритул, він не пізнавав мене і буркотів, що готель кишить блощицями. Тут я сказав татові, що це я, його маленький Франтішек, що вже досить пізно і з ним хоче говорити пан Фінгулін.

Тато схопився за голову, подивився на свої черевки і спустив ноги з ліжка.

— Ну що, Франтішек, здорово ми нахимерили, га? І дівчатко яке було! — У тата голос був хрипкий-хрипкий, як колись у мами, коли вона на хрестинах пила вино. А тато знову почав позіхати, очі в нього були сумні-пресумні і ніби затягнуті шовковим папером. Потім він щось сказав про випивку. Це слово я не смію вимовляти, за

нього мене лупцювали. Якось я покликав дідуся випити, коли кава була вже налита. — Франтішек, — повторив тато, моргаючи очима, — пицтво вбиває інтелект, і, якщо я побачу тебе з чаркою, я виб'ю її у тебе з рук.

Тут на тата напала гикавка і позіхи. Тато затиснув перенісся і потримався за ніс. Гикавка зникла. Тато і мене навчав затискувати носа від гикавки і не дихати, коли не порахую до дев'яти. Потім він підійшов до умивальника і напився води зі склянки, в якій тримав зубну щітку, опустив голову в таз і попросив мене лити на неї воду, бо йому було погано. Тато поналивав кругом. Мене, якби я хоча б трішки набризкав, одразу ж обізвали б порослям. Тато вмився, витерся рушником, сів на постіль і простогнав, що йому зараз буде кепсько, тому що шлунок його ніби повиснув у повітрі. Він підійшов до тазу, і йому стало так погано, як мені колись, коли я об'ївся.

Варто було татові підняти голову і сказати:

— Фран...

Як у нього починалося спочатку.

Я підійшов до тата, він почав гладити мене однією рукою по голові, а другою тримався за живіт і все вивергав із себе:

— Фра... Фра...

Нарешті він зміг вимовити:

— Франті... — а потім: — Франтішек, ах, просто жахливо, що твоєму татусеві доводиться переживати!

Я подумав, чи не отримати мені крейцер, і почав плакати. Якось у тата боліли зуби, і він дав мені 2 крейцери, щоб я тільки замовк. І цю-

го разу тато дістав гаманець, заглянув у нього і сказав:

— Хе-хе, а грошики тю-тю, чорти вхопили!

І він почав ходити по кімнаті та примовляти:

— Не плач, усе мине в твого бідного нещасного татуся.

Потім він зняв черевики і звелів дістати йому з-під ліжка капці. Сам він боявся нахилитися, щоб шлунок не потягнув його донизу, і підійшов до шафи по халат. Я попередив тата, що халат ще ввечері надів пан Фінгулін. У тата задріжали руки, і я почув, як він, дивлячись у розчинену шафу, сказав:

— Господи, ну що я зробив поганого пану Фінгуліну? Мало того, що він позбавив мене дружини, а тепер ще й халат забрав.

Тут відчинилися скляні двері, і в кімнату ввійшли пан Фінгулін із мамою. Тато сів на ліжко і подивився на них, як пес м'ясника Вейводи, коли якось украв шматок легені, а пані Вейводова застукала його. У пана Фінгуліна обличчя було дуже бліде, він мав серйозний вигляд і до того ж був у татовому халаті. У мами обличчя було червоне. Побачивши мене, вона прогнала мене в кухню. Я зробив вигляд, що йду, а сам повернувся, став за дверима і дивився крізь скло. Пан Фінгулін підсунув до татового ліжка два стільці, на один сів сам, на другий — мама.

— Шановний пане, — урочисто почав пан Фінгулін, — сподіваюсь, ви дозволите мені, як достоєнному другові дому, дати вам кілька добрих порад.

Мама незадоволено зауважила, що тато дивиться на них звіром, але тато заперечив, що зовсім він не дивиться звіром. Пан Фінгулін роз-

махував рукою і говорив, що вважає своїм святим обов'язком заявити татові прямо в очі, що чоловік, який примушує дружину цілу ніч страждати в самотності з другом дому, заслуговує звання величезного в світі мерзотника. Тато вже не дивився, як пес м'ясника Вейводи, а дивився, як учень крамаря Горжейша, коли пан Горжейш волочив його за вухо по крамниці й кричав:

— Я тобі поплюю в повідло!

Пан Фінгулін і далі говорив, що чоловік, який залишає дружину вдома в самотності задля того, щоб влаштувати оргії з розбещеною компанією, найнікчемніша людина, що втратила всяку честь, людина, котрій байдуже, чи страждає дружина по ньому й непокоїться, чи не сталося з ним чого.

Я почув, як тато сказав:

— Я не сумніваюсь, пане Фінгулін, що ви не примусите мою дружину нудьгувати в самотності.

Пан Фінгулін підскочив і закричав, що просить облишити всі натяки на його стосунки з милостивою пані.

А мама встала перед татом і також закричала:

— Фу, як негарно, фу, це в тобі говорить алкоголь!

Тато сидів як прибитий.

— Чоловік, який повертається додому до дружини п'яний, може бути певним, що розриває усі зв'язки, що поєднують його із сім'єю. І якщо ви усвідомлюєте, що своєю поведінкою ви лише демонструєте неповагу до священних подружніх уз, то мені вас щиро жаль.

— Не жалійте його, негідника, — перебила його мама.

Тато лише хитав головою і казав:

— Що ви, ну який же я негідник?

— Ось вам наше остаточне рішення, — говорив далі пан Фінгулін. — Завтра ж ви їдете до тестя в село. Візьмете на службі відпустку і ще до обіду поїдете з Франтішеком. У селі під наглядом тестя, котрому я вже надіслав листа, в якому докладно поінформував про все, ви впродовж шести тижнів постараетесь забути про празькі оргії. Ми з дружиною будемо вас іноді провідувати і, якщо ви постараетесь добре поводити себе, ми прийемо вас як виправленого назад у лоно сім'ї. Обідати ви сьогодні не будете, вам треба як слід проспатися до завтрашньої подорожі. А ми з милостивою пані здійснимо нині невелику прогулянку на Завіст. Їй потрібно дійти до тям після цієї страшної ночі, проведеної в напруженому чеканні вашого повернення невідомо в якому стані. Ходімте, милостива пані.

Тато теж підвівся, і тут усі побачили під ним на постелі циліндр пана Фінгуліна. Пан Фінгулін знову нагадав, як самовіддано поводив себе цієї ночі, і ось яка дяка за його самовідданість — мій золотий татусь спав на його циліндрі.

Мама сказала, що від цієї негідної людини нічого чекати вдячності і хай пан Фінгулін візьме циліндр тата.

Вони пішли, а я прикинувся, нібито граю в кубики за дверима. Коли вони пішли зовсім, я подивився, що робить тато. Мій золотий татусь роздягнувся і в самих кальсонах люто качався по циліндру пана Фінгуліна, як собака на оселедці, і примовляв:

— Я вам покажу, хто в домі хазяїн!

ЕКСПЕДИЦІЯ ЗЛОДІЯ ШЕЙБИ

Злодій Шейба сховався звечора в будинку № 15, щоб його там замкнули на ніч. Він був фахівець з обкрадання горищ і того дня ладнався розпочати свою діяльність у цьому багатшому районі міста. Доти він працював у бідняцьких кварталах — це дало йому всього два фартухи, три нижні спідниці та побиту міллю хустку. За судовою таксою ціна всього цього тягла місяців із шість, а єврей-скупник дав йому за все гамузом крону.

Шейба стояв у підвалі, зіпершись на двері, і прислухався, як двірничка, погасивши світло й замкнувши дім, вертається. Вона, видно, була молода, бо тихенько співала, простуючи від парадних дверей до свого помешкання.

Шейба вважав це добрим знаком. А ще йому того дня надвечір стрівся віз із сіном. Теж добра прикмета. Він бачив сажотруса й послав йому цілунок рукою. Це теж приносить удачу. Шейба, видобувши з кишені пляшку простого рому,

хильнув прямо з шийки. Простий ром... Це все оті бідняцькі вулички. А тут буде не так. Зранку він оглянув своє нове поле діяльності й побачив, що по сходах до другого поверху простелено килимок. Видно, тут живуть люди заможні, і на горищі знайдеться дещиця. Скажімо, перини, одежа. Цю мрію про щастя він запив добрячим ковтком рому і сів на одну зі сходинок, що вели до підвалу. Він був утомлений, бо того дня його ловили над річкою поліцаї. Ішлося про ручний візок без номера, що стояв без догляду на вулиці. Ледве він пройшов з тим візком кілька кроків, як уже довелося кинути візок і втікати. Втік, слава Богу, але тепер весь наче побитий. Нема в світі правди. На селі тебе ловить жандар, у місті — поліцай. Шейба знову хильнув рому й зітхнув.

У будинку панували тиша й темрява. Тут, коло підвалу, не було ні тепло, ні холодно, але Шейба, почувши, як його зітхання розляглося у нічній тиші аж до третього поверху, затремтів. Йому спало на думку, що буде, коли він піймається. Якби це хоч проти зими. Він уже кілька зим пересидів за ґратами. У декотрих в'язницях навіть центральне опалення вже поставили. Тепло, наїсися досита, тільки випити нема. А курива якомсь роздобудеш.

У підвалі занявчала кішка. У Шейби вже було на язиці „киць-киць”, але він вчасно схаменувся. Нащо наражатись на зайву небезпеку? Бо, певне, в домі сплять не всі, почує двірничка — і каюк. Може, ще й налупцюють.

Шейба прислухався, як за дверима ходить кішка й нявкає, як вона десь залізла на купу вугілля і те вугілля загуркотіло, осипаючись. Бісова кішка! Наробить гуркоту, а люди на вулиці подумують, що в підвалі злодії.

Шейбі здавалося страшенною образою, що люди можуть подумати, ніби він хотів уломитися в підвал. Обікрасти підвал — це будь-хто зуміє, а от ти горище обчисти!

Він мимохіть ворухнувся, і в кишені забряжчали відмикачки. Кішка за дверима, мабуть, злякалась. Шейба почув, як вона, тікаючи, звалила щось важке. Гуркіт залунав на весь будинок.

Шейба присів і став прислухатись. Луна гуркоту помалу затихла. В будинку не озвалося жодного голосу.

Він заспокоївся і знову хильнув з пляшки. Як він, на лихо, попадеться, то хай хоч пляшка буде порожня, тоді допити не дадуть.

У будинку залунав дзвінок.

„Це до двірнички”, — подумав Шейба і знову зіщулився, ніби не хотів бачити нічого круг себе.

У двірниковому помешканні заблищало світло, захляпали по підлозі капці, зашелестіла спідниця. Двірничка йшла відчиняти.

Шейба не важивсь навіть дихати, щоб не почув.

Світляна смуга проходила крізь поруччя на першому поверсі й падала аж униз, на сходинки перед Шейбою.

— Я чув якийсь гуркіт у підвалі, — промовив чоловічий голос на сходах. — Чи не злодії там?

— То коти, пане раднику, — відповіла двірничка. — Щодня зчиняють у підвалі гармидер. А на горищі! Там таке виробляють, ніби чортяче весілля.

У Шейби камінь від серця відпав. Він почув, як двірничка вертається додому, як на третьому поверсі клацає ключ у дверях. Тими звуками він скористався, щоб потягтись і ще хильнути рому.

Світло зникло, запанувала цілковита темрява. Шейба думав про сьогоднішнє діло. Як буде вже зовсім пізно, він прокрадеться на горище, забере, що варто взяти, почекає до ранку, а як відімкнуть двері, зразу вибереться надвір. Поліційні патрулі в таку пору ходять рідко. А далі вже піде само собою. Вторгованими грішми він заплатить за квартиру та столування, бо вже винен за цілий тиждень. А то люди бідні, та ще й знають про нього всяку всячину — таке, що може йому зашкодити. Якби це проти зими, він би на них і злості не мав, але тепер він ще хоче побути на волі. Дивна річ — коли надворі зелено, якось не хочеться за грати.

Настрій у Шейби був чогось сентиментальний, і коли він знову почув, як у підвалі нявкає кицька, то не стримався й тихенько покликав крізь замкову дірку: „Киць-киць!” Кішка підбігла до дверей і занявчала.

Шейба чув, як вона дряпає пазурами, як сіла під дверима й муркоче. Видно, вона нудилась у підвалі сама й тепер рада, що має товариша, хоч і відгородженого неподоланною перешкодою.

„Дай-но вип’ю за її здоров’я”, — думає Шейба й відразу здійснює цю приємну думку.

Він ураз відчуває себе в безпеці й простягає ноги, тихо зашарудівши підошвами. Щоб не забути потім, роззувається.

Йому пощастило зробити це нечутно. Натхнений таким успіхом, він знову хильнув рому. Тоді ласкаво погладив пляшку. Вона вже тричі супроводила його в таких виправах. І коли за добуті гроші йому наливали в неї ром, Шейбі здавалося, наче він ділиться з нею успіхом.

Вона — єдиний його товариш, з яким можна погомоніти під час цього безмежно нудного

чекання в чужих домах, коли не знаєш, що тобі принесе наступна хвилина.

Він підносить пляшку до губів і з булькання визначає, що в ній рому ще із чверть. Як уже не можна буде висмоктати з пляшки й крапельки, тоді він піде нагору, завтра знов наповнить її й скаже: „Славна ти була вчора, серденько!”

Ром приємно гріє Шейбу, в думках підносить його аж на горище. Багатий дім, багате горище. Він згадав горища в бідному районі й сплюнув на двері. Два фартухи, три нижні спідниці та побита міллю хустка. От так злидні! І чим далі, тим гірше. Ось іще горілка подорожчає, тоді хоч візьми та повіся.

Він знову потяг із пляшки, і добрий настрій вернувся. Може, тут нагорі будуть перини. Пір'я ще в ціні. Зосталися ще дві речі, на яких можна хоч більш-менш підлататися, не марно морочитимешся. Телеграфний провід та перини. Не так багато треба й украсти цього діла, а попадеш під суд присяжних. А скільки ж то довелось би задля цього натягати фартухів, спідниць та побитих міллю хусток! Але суд присяжних — це краще, ніж карний суд. Скільки разів він уже стояв перед карним судом! А попасти під суд присяжних — це якось почесніше. Принаймні хлопці скажуть: „О, то зух! Уже й під судом присяжних побував!”

„Вип'ю за здоров'я присяжних”, — думає Шейба й допиває все, що зоставалось. А тепер ще хвилину відпочити — і нагору. Помаленьку, потихеньку. Не можна робити шелесту. Чоботи в руці, босоніж. І чого він, власне, лютує сам на себе? Піде тихенько. Ще хвилинку почекає, подумає. А чом би не проказати отченаш? Помолиться, а тоді й піде.

Шейба скрадається на другий поверх. Несе чоботи в руці й зупиняється на кожній сходинці. Обережність не буває зайва. Він крадеться помалу, тихенько, наче кішка. Ось уже другий поверх. Шейба помацки шукає поруччя, намацує якісь двері. Ага, поруччя ліворуч. Мацає далі; знову двері. Задеренчав дзвоник. Напевне, він ненароком натиснув кнопку. Ноги в Шейби здерев'яніли, він не може зрушити з місця. А двері відчиняються, і чиясь рука хапає його за комір і втягує до передпокою. В чорну темряву.

Шейба чує грізний жіночий голос:

— Ану, дихни!

Шейба дихнув, а грізна рука все тримає його за комір.

— То ти вже й ром п'єш? — чує він голос — суворий, пронизливий.

— П'ю, — підтверджує Шейба, — бо на щось краще не маю.

— А, то ти, значить, пропив усі гроші й узявся за ром? Оце так суддя першого карного суду Дорн!

Рука страшної жінки проводить по його обличчю.

„Ага, — думає Шейба, — вона думає, що я — суддя Дорн. Він недавно судив мене”.

— Засвітіть світло, будь ласка, — просить Шейба.

— Ще й світло засвітити, щоб і служниця побачила, який приходить додому суддя! — кричить жінка. — Аякже! І ще й викаєш на мене, паскудо, на свою рідну дружину, що не спить, дожидає тебе до півночі! Що це в тебе в руці?

— Чоботи, ласкава пані, — белькоче Шейба.

Страшна рука знов проводить по його обличчю.

— Він уже мені каже „ласкава пані”, за боже-вільну мене має, і свої довгі вуса зголив, паскуда!

Шейба відчуває доторк руки у себе під носом.

— Бр-р-р!.. Голений, наче арештант, матінко пресвята, ну й налупцюю ж! Так ось чого він хотів, щоб я засвітила світло! Думав, паскуда, що я злякаюсь, зомлію, а він тоді замкнеться в кімнаті.

Шейба відчуває, що його стусають у спину кулаком.

— Ач, суддя, а схожий на арештанта. А що це в тебе на голові?

— Кашкет.

— Господи, вже так налигався, що десь забув циліндра й купив собі кашкет! Чи ти, може, чужий узяв?

— Узяв, — із щирим каяттям признається Шейба.

Знов удар — цього разу у вухо, — і жінка, випихаючи Шейбу за двері, кричить:

— Побудь до ранку на сходах! Нехай весь дім бачить, який паскудник суддя Дорн.

Штурляє його так, що він падає і вдаряється носом; тоді двері позад нього замикаються.

„Слава Богу, — думає Шейба, підіймаючись сходами вище, — обійшлося”. Тільки чоботи зоставила в себе. І Шейбі здається, наче його босі ноги присвічують йому на дорогу.

Він тихо скрадається на третій поверх. Слава Богу, вже добрався без шелесту до перших дверей; коли це раптом його хапає за комір якась рука і втягує в ті перші двері.

Шейба опиняється в п'їтмі, ще чорнішій, ніж на першому поверсі, і без ніякої передмови дістає ляпаса, тоді чує жіночий голос:

— Поцілуй мені руку.

Шейба цілує руку. А голос питає далі:

— Де твої чоботи?

Шейба мовчить. Він відчуває, як та тепла рука, що її він щойно поцілував, проводить по його босих ногах.

Раптом на спину його падає такий удар, що аж іскри з очей сипонули, і він чує слова:

— Значить, слідчий, пан доктор Пелаш, не соромиться прийти додому, до своєї дружини босий і п'яний? Де ж твої шкарпетки, падлюко?

Шейба мовчить і думає. Слідчий доктор Пелаш, останнього разу вів його справу.

— Де шкарпетки, падлюко? — знов питають його.

— Я їх ніколи не носив, — відповідає Шейба.

— А, голос міняєш, падлюко, і сам уже не знаєш, що плетеш!

Рука трусить ним, і в Шейби випадають з кишені відмикачки.

— А це що?

— Ключі від горища, — знічено відповідає Шейба.

Ще не встиг він доказати цих слів, як його викидають на сходи, відмикачки летять за ним услід, і він чує:

— Налигався по саму зав'язку!

Він хоче підняти відмикачки, але хтось хапає його за руки, стусає й кричить:

— Страхіття! Сколошкав увесь дім, напився й лізе в сусідські двері. Що про тебе подумає пані Пелашева?

І якась жіноча рука цупить його до дверей навпроти, затуляє до передпокою, далі до кімнати, а там штовхає на канапу; сама жінка замикається в сусідній кімнаті й звідти кричить:

— Фе, побачив би тебе пан директор! Гарного маю касира, подумав би. Спатимеш сьогодні на канапі!

За чверть години злодій Шейба відімкнув двері й прожогом кинувся тікати з того нещасливого будинку. Він і досі не знає, чи все це було насправді, чи тільки наснилось йому.

Газет він не читає, тож і не дізнався, в котрому номері знайшли його чоботи, відмикачки та пляшку з-під рому.

СТАРЕЦЬ ЯНЧАР

Старець Янчар мешкав із трьома злодіями: Пустою, Живсою й Кобилкою, — а жебрав під церквою, куди ледве добрався на своїх дерев'янках. Йому, ураженому костогризом, щовесни вкорочували обидві ноги, і він зненавидів лікарів. Чого вони не ріжуть його взимку, коли допікають найбільші злидні? В лікарні хоч тепло та їсти є що. От не щастить: що не операція, то навесні. Та все ж раз на рік непогано полежати зо три місяці в лікарні: не треба думати про кусень хліба, просити Христа ради і вклонятися за мізерний крейцер: „Господь Бог відплатить вам сторицею!” Не завадить і навесні побути в лікарні, але взимку вигідніше.

Аж ось несподівано в старого Янчара зник біль у ногах. Стривожений, попхався він до лікарні. Оглянули його уважно і встановили діагноз, надзвичайно рідкісний для його хвороби: після минулорічної операції гангрена припинилася. Класти його в лікарню вже немає підстав.

Виходив Янчар з лікарні, плачучи та стогнучи, й ледве переставляв дерев'янки, присупонені до здорових тепер цурпалок ніг. Кінець мріям про три місяці спокійного життя.

Повернувшись додому, поділився він із приятелями своїм горем. Пуста обурився. Підло так поводитися з людиною, що чекає на відпочинок! Як завжди, місце під церквою на ці три місяці зайняв жебрак Кунштат, і невідомо, чи погодиться він поступитися ним Янчарові?

Це місце не було вигідним, бо парафіяни переважно давали милостиню біля самого входу до церкви, де молилися баби, що були під опікою причетникової дружини. Проте кілька крейцерів перепадало й старому, та ще допомагали співмешканці-злодії, а Янчар віддячував їм повчальними настановами.

Прийшов Живса, і знову заговорили про Янчарову біду. Вилікувала його шатія-братія.

— Отож-бо, — зауважив Кобилка, — а все тому, що ти бідний.

У його словах не було ніякої логіки, і роздратований дід Янчар на всі заставки ляяв лікарів, називав їх бандою. Хоч би Кунштат поступився йому місцем. Усі троє засумнівалися. Кунштат — хвора людина, а Янчар тепер здоровий каліка. Ні, той нізащо не погодиться.

Тут Янчар закричав, що з нього досить. Усе життя він ледве зводив кінці з кінцями. Тільки й знав, що злидні, голод, крім тих днів, коли був у лікарні. А тепер і це втратив. І треба ж було так невчасно загоїтися його кульшам!

Що він робитиме, коли втратить місце під церквою? Кульші такі малі, що далеко на них не дошкутильгаєш. До церкви он кілька кроків, і то він втомлюється. Собаче життя!

— Як хочеш спокою, утни щось, — тебе посадять на кілька місяців. Матимеш постіль, харчі, і плювати тобі на все, — сказав Живса, — ти досить намучився.

— Розумна порада, — підтакнув Кобилка, — нехай держава про тебе дбає.

Старий Янчар забелькотів щось про свою чесність, мовляв, він хоче померти як порядна людина, не побувавши під судом і в буцегарні. На це Пуста відрізав, що ніколи і ні в кого не краде потрібних речей. Він бере тільки те, що валяється в людей без пугтя, і то коли не має грошей. Вперше його посадили за шмат вугілля. Опісля ніде не міг влаштуватись на роботу, відтоді й краде. Але він вважає себе чеснішим за декого з панів, які, живучи в розкошах, судять інших.

Та красти Янчар відмовився навідріз.

Приятелі не знали, що з ним і робити. Радили як здоровій людині, забувши про його дерев'янки.

Нарешті старий Янчар запитав:

— Хіба ж я можу красти, такий каліка?

З цим погодилися всі, крім Пустя. Той запевняв, що йдеться не про справжню крадіжку, а спробу вкрасти, під час якої старого впіймають на гарячому. Дістане кілька місяців і спокійно заживе собі. Що в нього тепер за життя? Жалюгідне, злиденне, гірше собачого. Янчар знову почав пояснювати, що хоче мати чисте сумління навіть у в'язниці. Вкрасити, щоб упіймали?.. Ні, ніколи в житті!

— То придумай щось інше, — озвався Кобилка.

— Що, Кобилко?

— Бовкни що-небудь, і шість місяців тобі буде забезпечено.

— Гаразд, Кобилко, — похвалив Живса. — Навчимо старого, що говорити. Нехай підійде до по-

ліцая або в поліцейське відділення і скаже: „Так і так, панове поліцаї, ось як я думаю!” Його заарештують, вкинуть у холодну, потім буде суд. Коли випустять, а воля набридне знову, він іще раз підійде і скаже: „Так і так, панове поліцаї, ось як я думаю!”

— Сподіваюсь, ти не розкажеш, хто тобі це нараяв, — застерігав діда Пуста. — Тоді Бог на поміч...

— Навчіть мене, що казати, — погодився Янчар. — Нема мені життя на волі. Правда ваша, краще мені сидіти в буцегарні.

Почали радитися.

— За те, що ти радиш, Пусто, хоч би три місяці дали, дуже вже воно безневинне, — міркував Кобилка.

— А цього мало й для п'яти місяців, — заперечував Живса. — Нехай скаже так і додасть те, що радить Кобилка. Діду Янчаре, підеш і скажеш... Збагнув? Не переплутаєш? Цього вистачить на шість місяців. Більше тобі не дадуть, бо не мав судимості. Ну то як, зятимив?

— Повторіть іще раз, — попросив Янчар, — щось погано воно тримається у голові. Дай Боже, не забуду до ранку.

Перед сном і вранці його перевірили знову. Він усе знав на зубок.

Отож старець Янчар, щоб із півроку спочивати, вранці учинив злочин: образив при панові поліцаєві його величність.

У судовому вирокі старого Янчара оголосили негідником.

БІДОЛАШНА СИРІТКА ТА ЇЇ ТАЄМНА МАТИ

(Зворушлива історія з міщанської преси)

Розділ I

БІДОЛАШНА СИРІТКА З СИНІМИ ОЧИМА

Звалась вона Тонічка і не знала тепла ні материнської, ані батьківської любові. Потім потрапила на службу до одного крамаря. А до крамниці ходила купувати продукти служниця редактора однієї міщанської газети.

Потім настав мертвий сезон. Не було про що писати.

У тієї Тонічки були сині очі...

Від плачу перо випадає з моєї руки...

Розділ II

ДОСТАВНИК ПОШТОВИХ ПЕРЕКАЗІВ

До крамниці, де служила Тонічка, пружною ногою ввійшов листоноша, доставник поштових переказів Ян Громада (45 років, на вигляд молодявий, католик, одружений, родом із Лібиць, що в Колінському повіті на Лабі. Особливі прикмети — родимка нижче пупа).

— Тонічка є? — спитав він, і голос його тремтів, бо він прочитав написане на бланку переказу.

— Є, — теж тремтячим голосом відповів крамар, коли листоноша, вже зовсім затинаючись, додав: „Я приніс їй сто крон”.

На переказі було написано: „Люба моя дитино! Прости мені, я не можу мовчати далі. Я твоя мати і вже говорила з тобою. Моє серце розривається. Будь роботяща й покладайся на Бога. Бог тебе не покине. А поки що посилаю тобі сто крон. Твоя мати”.

Коли це прочитали Тонічці, вона впустила додолу трилітрову сулію зі спиртом, і спирт розлився по всій крамниці. Вона могла дозволити собі це, бо мала сто крон.

Розділ III

ПОДВИГ ПЕНСІОНЕРА ПАВЛІКА

А ще за мить до крамниці ввійшов п'ятдесятирічний пенсіонер Йозеф Теодор Павлік. У руці він тримав запалену сигару. Побачивши, що в крамниці розлито денатурований спирт, Павлік відважно викинув запалену сигару у вікно, на голову якомусь перехожому. Цей вчинок заслуговує найбільшого захоплення як доказ надзвичайного

самовладання й відваги. Адже спирт міг зайня- тись, а оскільки в крамниці була велика бляшан- ка з бензином, ми б не змогли продовжувати цю зворушливу історію. Вона скінчилась би описом зуглених трупів, знайдених у згорілій крамниці. Крім того, за пенсіонером слід визнати ще більшу заслугу, бо ж він своїми рішучими діями врятував для держави доставника грошових переказів та його сумку з грішми.

Міністерство торгівлі дякує героєві: „Хай вам Бог віддасть!”

Вийшовши з крамниці, пенсіонер Павлік не знайшов своєї викинутої сигари. Її докурив пере- хожий, котрому вона впала на голову.

Розділ IV

КОМЕРЦІЙНИЙ ПОДВИГ КРАМАРЯ

За чверть години після одержання ста крон для Тонічки крамар вийшов із крамниці. Сів у трам- вай, узяв квиток і поїхав до редакції газети, редак- тором якої був добродій, у котрого служила служ- ниця, що ходила купувати продукти до крамниці того крамаря, який тепер саме їхав побачитися з редактором. Бачте, як чудово все розвивається!

Крамар розмовляв із паном редактором більше години. Редактор аж сяяв. Така зворушлива істо- рія — і саме тоді, коли мертвий сезон у повному розпалі!

— Завтра помістимо в газеті, — сказав він кра- мареві на прощання. — І, звичайно, там буде ва- ше повне ім'я.

Потім комерсант зайшов до відділу оголошень і замовив на завтра оголошення на видному місці.

Того дня він торгував як звичайно.

Розділ V

НАСЛІДКИ СТАТТІ „ТАЄМНА МАТИ”

Редактор дотримав слова.

Другого дня в газеті з’явилася стаття „Таємна мати”. Стаття зайняла цілих три шпальти. Плаксивий вступ був зіплений з речень, насмиканих у Марлітт, Карлен, Шварц та інших сльозливих письменниць родинного побуту.

Далі йшло прізвище нинішнього опікуна Тонічки. Крамар Вацлав Земан, вулиця Камінського, 18.

А в кінці газети, де вміщували рекламу, було таке оголошення:

„Вацлав Земан, торгівля колоніальними товарами по вул. Камінського, 18, рекомендує шановній публіці широкий вибір товарів. Сири, ковбаси, м’ясні й рибні консерви. Чудове вино, червоне й біле, 1 крона — літр. Кава асорті найвищої якості за 2 кр. 20 г., цукор за зниженою ціною. Літр рому від 80 г. і дорожче. Завжди свіже масло до чаю”.

Того дня всі виноградські жінки та дівчата забажали побачити Тонічку й поплакати з нею в крамниці.

Там лилися сльози з ранку до вечора. Тонічка вже не могла плакати, то вибігала в задню кімнату, нюхала там цибулю і знов пускала сльозу.

А кілька літніх добродіїв і за щічку її шипали. В цьому не було нічого поганого — адже їй тільки п’ятнадцять років. Серед загального плачу лунали голоси:

- Мені зважте кілограм кави!
- Мені п’ять кілограмів цукру!
- Літр рому!
- Пляшку вина!

Вацлав Земан не встигав обслуговувати покупців. Довелось найняти помічника. Дружина Земанова теж обливалась потом. Виноградські жінки й дівчата накуповували всього на цілий тиждень.

Увечері, перед десятою годиною, коли крамницю вже зачиняли, прийшла якась заплакана дама. Звідкись аж із Модран. Їй уже не мали чого продати, то продали старі латунні гирі.

Газети зі статтею „Таємна мати” продано на десять тисяч примірників більше.

Розділ VI

ГЛУХОНІМА СЛУЖНИЦЯ

Щоб розгорнути все діло ще краще, вивідали, що жінка, котра в породільні привела на світ Тонічку, лягла туди з документами однієї глухонімої служниці. Та служниця заприсяглась на мигах, що вона не мати Тонічки. Редакторові дуже важко було, що вона глухоніма, бо ж він, природна річ, ніяк не міг із нею домовитися. А він готував до постійної рубрики „Таємна мати й бідолашна сирітка” нову шпальту: „Інтерв'ю з гаданою, несправжньою матір'ю”.

Кілька виноградських жінок і дівчат послали глухонімій служниці листівки з малюнками.

Прокуратура висунула проти глухонімої служниці обвинувачення в обмані влади, оскільки вона мала зі своїми документами сама народити дитину, але не народила.

Глухоніма служниця, замість найняти адвоката, вирядилась на прощу на Святу гору, лишивши дома записку, яка здивувала всіх і зразу була віднесена до редакції.

В записці тій стояло: „Іду висповідатись!”

На підставі цього поліція послала за глухонімою служницею двох детективів, переодягнених священиками.

Розділ VII

НОВІ ЛИСТИ, НОВІ ВІДКРИТТЯ Й НОВА КОМЕРЦІЯ

Тонічка щодня одержувала від „таємної матері” нові листи. Пан Вацлав Земан сумлінно відносив ті листи до редакції, яка друкувала їх із відповідними охами та ахами.

П'ять фотографів, що робили поштові картки, чигали на Тонічку з фотографічними апаратами.

Жонаті чоловіки підозріливо поглядали на своїх дружин, випитували їх і силували присягтися, що вони не мали до заміжжя коханців.

Один чоловік, не дорахувавшись у касі ста крон і запідозривши свою дружину, що то вона послала гроші Тонічці, взяв бритву, нагострив її, поголився й пішов до магістрату клопотатись про розлучення.

Тим часом Тонічці вже надійшло загалом чотириста крон, і двірничка почала їй казати: „Цілую ручку, панночко!”

Тонічка захотіла довгої спідниці й дуже плакала, не діставши її. А зразу по тому одержала від матері нового листа:

„Люба Тонічко! Я знаю, що ти плачеш, і нічого з собою не вдію, знов мушу тобі написати. Покладайся на Бога й будь хорошою дитиною. Посилаю тобі 30 крон.

Твоя нещасна мати”

Цього листа також надрукували. Заздрісні люди казали: „За чотириста крон і я б ладен стати бідолашною сиріткою”.

Один лісник-пенсіонер оголосив себе опікуном Тонічки й водночас надрукував у газеті оголошення:

„Олені не хворіють на туберкульоз, бо вишуковують у лісі зілля, яке є головною складовою частиною „Лісового чаю та прянощів” — виробу колишнього лісника Шумінського, що живе на вулиці Камінського, буд. № 26. Багато схвальних відгуків з Америки, Австралії, Нової Зеландії, з острова Корсики, з Міхель, Лондона, Парижа і з Подебрад”.

Розділ VIII

ПОРАДИ Й ЗАСТЕРЕЖЕННЯ

До редакції газети, в якій була постійна рубрика „Бідолашна сирітка та її таємна мати”, надходила сила-силенна листів. За два тижні їх одержано 1256. У тих листах містились почасти поради, а почасти всякі міркування, зауваження, нагадування, застереження.

Писали, щоб Тонічка стереглась, а то її можуть виманити кудись за місто. Ще один писав, що він певен: Тонічку хочуть довести до божевілля. А навіть це комусь потрібне, він не пояснював.

Урешті газета надрукувала одну серйозну пораду. Прохання до таємної матері, щоб вона об’явилася. Це прохання було зворушливе. Склали його за допомогою меланхолійних романів і сентиментальних оповідок. Звідти посписували цілі речення.

На вулицях видно було юрби заплаканих людей. Шість душ збожеволіло з жалю та від плачу.

Тридцять виноградських жінок і дівчат осліпло. По всій Чехії плакали жінки. Матері тисли до серця своїх синочків і донечок. У материнських обіймах задушено п'ять хлопчиків і шість дівчаток.

Один здібний автор модних пісеньок витворив новий недоумкуватий плід свого натхнення. Пісеньку про бідолашну сирітку. Співалась вона на мотив „Сині очі”.

Виноградські дами та панночки жадали, щоб ту пісеньку грав оркестр у виноградському театрі.

Про таємну матір співали з ранку до вечора. Жінки, що співали цю пісеньку, затовкли мало не до смерті одного чоловіка, який, слухаючи її, не заплакав.

Урешті до редакції прийшов Тоніччин повірник, винахідник лісового зілля для оленів і людей.

Тоді газета надрукувала заклик до таємної матері: нехай вона з'явиться додому до винахідника лісового чаю. Обіцяли дотримання цілковитої таємниці. Колишній лісник словом честі зобов'язався, що нікому нічого не скаже. Таємну матір не будуть силувати, щоб купила його лісове зілля.

А ще через кілька днів вийшов екстрений випуск іншої газети, яка так само цікавилась сенсаційними подіями.

Розділ ІХ

ТАЄМНУ МАТІР ЗНАЙДЕНО, ТАЄМНИЦІ ДОТРИМАНО

Екстрений випуск вечірньої газети. Таємна мати за порадою винахідника лісового чаю прийшла до нього додому. Дотримано цілковитої таємниці.

У газеті писалося:

„Нас зв’язує слово честі, а тому ми дотримуємо цілковитої таємниці. Можемо тільки сказати, що та дама, котра є матір’ю Тонічки, — вдова і має кількох дітей. Прізвища її ми не називаємо, бо обіцяли дотримати таємниці. Тому можемо тільки додати, що розшукана мати живе у власному будинку зовсім недалеко від Тонічки. Нас зв’язує слово честі, що ми дотримаємо цілковитої таємниці, тому ми не можемо сповістити нічого понад те, що їй тридцять п’ять років і що вона збирається знову вийти заміж. Як вона сказала нам, батько Тонічки живий, він урядовець, одружений і теж має кількох дітей. Сказати більше нам не дозволяє обіцянка дотримати в цій справі цілковитої таємниці. Можемо сказати тільки, що той добродій дуже схожий на Тонічку, портрет якої ми надрукуємо завтра в нашому ілюстрованому випуску, як і фотографію зворушливої зустрічі матері з дочкою”.

Таємниці дотримано цілковито, а вечірньої газети продано шістдесят тисяч примірників.

Розділ X

БАТЬКО СХОЖИЙ НА ТОНІЧКУ

Публікація фотографії з Тонічки в ілюстрованому випуску мала той наслідок, що перукарі зранку почали заробляти грубі гроші.

Одружені урядовці, в яких було по кілька дітей, приходили зголити бороди та вуса.

Двісті жонатих урядовців, що мали по кілька дітей, старанно сховали від дружин газету з портретом Тонічки.

Триста дружин зажадали розлучення, доводячи чоловікову невірність разючою подібністю між ним і Тонічкою.

Дев'яносто чоловіків призналися, що вони є батьками Тонічки:

— Вам що, ваша дружина на дачі, а от я схожий на Тонічку.

Далі до редакції почали надходити листи з погрозами.

Продано понад сто тисяч примірників газети.

Дружина кожного урядовця в Чехії купила собі примірник.

Бог його відає, чим воно скінчиться... І ніхто того не знає, тільки один складач із друкарні сказав мені, що в них є вже наготовані заголовки дописів: „Батько Тонічки в розпачі”, „Таємна мати відібрала собі життя”.

— І знов ми непогано заробимо, — додав з усмішкою складач.

ЗАГАДКОВЕ ЗНИКНЕННЯ ПРОРОКА ІЛЛІ

Слухається в колегії
кримінального суду в Ізраїлі
(спір про право цивільне)

У місті Галаті в Сирії недавно виявили свиток папірусу, розшифровка якого була пов'язана з немалими труднощами. І все-таки вченим удалося досягнути успіху, і цивілізований світ збагатився ще однією перлиною давньої писемності.

Вочевидь свиток — це судовий звіт із газети, що виходила в Ізраїлі часів царя Ахава. Його повний текст публікується нижче:

„Читачі нашої газети, певна річ, іще пам'ятають про загадкове зникнення пророка Іллі, котрий востаннє був помічений у школі пророків у Галгалі, де о десятій ранку з'їв на сніданок шматок осялячої ковбаси. До третьої години він дійшов до Віфлеєма, де зустрівся з Єлисеєм. Як стверджує Єлисей, пророк Ілля був у веселому настрої, а дорогою вельми приємно бесідував із поселянами,

що працювали в полі. Так вони дійшли до самого Єрихона, разом спустилися до Йордану, щоб до вечора досягти Ізраїля. До міста ще приблизно залишалось близько двох годин шляху, коли подорожні підійшли до великого лісу, улюбленого місця замиських прогулянок тамтешніх жителів. На невеликій лісовій галявині гралися й пустували кілька хлопчаків із недалекого села Банбофа. Побачивши пана пророка Іллю, котрий, як це видно зі світлини, опублікованої в позаминулому числі, був лисий, діти здійняли крик: „Лисий! Лисий!” Тоді, за показаннями школярів Єгу і Набота, пророк Ілля свиснув, і з лісової гущавини негайно вийшли два ведмеді, котрі розтерзали й розірвали вісьмох пустунів, а потім утекли назад до лісу. А пророк, забачивши наслідки свого необдуманого вчинку, зник і донині не затриманий. Його спільник Єлисей, утримуваний під вартою, запевняє, нібито пророк Ілля на вогненній колісниці вознісся в небо, що здається, є порожнім словоблуддям, котре переслідує єдину мету — навести органи розшуку на неправильний слід.

Батьки розтерзаних і розірваних школярів, вимагаючи відшкодування, негайно подали на пророка Іллю позовну скаргу. І вчорашній судовий розгляд переконав нас у тому, що їхня головна мета — зідрати з усього, що сталося, капітал, усі позивачі були євреї, а тому не доводиться дивуватися, що процес вони розглядають як достеменно золоте дно. Пророку Іллі належить дім № 247 в Ізраїлі і дім № 8 у Віфлеємі. Суд погодився з адвокатами потерпілих і з огляду на відсутність відповідача заочно конфіскував його майно, щоб відшкодувати збиток, визначенню розмірів якого і було присвячене вчорашнє засідання.

Ми не схильні приймати той чи той бік, але все-таки думаємо, що головна вина падає на голови самих нещасних жертв цієї скорботної події. Із причин більш ніж позверхнього виховання діти нині не поважають заслужених людей. Діти зачитуються самими поліційними романами, в яких потоками ллється кров, відвідують театральні спектаклі, які теж аж ніяк не можуть влити шляхетність у їхні душі. Та й кінематограф вносить у це свою помітну лепту. Чесні діячі народні, до яких належав і загадково пропавий пророк Ілля, невідомі нашій молоді. Допоки ж наша молодь буде захоплюватися порнографічними листівками, замість яких їй уже давно слід було б присвячувати свій час фотографіям видатних людей. Якби це було так, велика трагедія, що розігралася біля Банбофи, стала б, звичайно, неможливою. Попереднє слідство встановило, що згадані ведмеді були абсолютно ручними і теж належали панові пророку Іллі, котрий колись подорожував з ними по всій Палестині. Ступивши згодом на стежу пророка, він із вдячністю відпустив їх на свободу в лісі поблизу Банбофи (попередньо, звичайно, заручившись згодою шановного Всепапалестинського комітету). Отже, загадка поки що не могла бути повністю розкрита, позаяк головний свідок і обвинувачуваний пророк Ілля відсутній. Були поширені чутки, нібито він наклав на себе руки — втопився у Мертвому морі. Із приводу цього ми можемо говорити лише про те, що вже писали раніше, а саме, що всі ці чутки надто сміхотворні, бо щільність води Мертвого моря вчетверо перевищує щільність морської води, і втопитися в ньому він, отже, просто ніяк не міг. Адже, на поверхні Мертвого моря можна дуже зручно

виспатись! Більш імовірно, що пан Ілля утік до Фінікії, звідки неодмінно невдовзі приємно вразить нас однією з тих змістовних і захопливих політичних передовиць, які завжди користуються таким успіхом у наших читачів.

Засідання суду почалося близько восьмої ранку. Першим зі своїми домаганнями виступив пан Метцелес, хлопчик якого був розтерзаний ведмедями.

— На скільки ви оцінюєте заподіяну вам шкоду?

— Пане праведний, що значить — на скільки? Це така шкода, що я вже ніколи не стану на ноги! Адже мій Арон був такий гарний хлопчик, і на ньому було двоє штанів, — а! що я говорю... — четверо штанів, чотири жилетки, п'ять піджаків, у кожній кишені був годинник, і всього цього, Боже праведний, нема! Хлопця нема, штанів нема, жилеток нема, піджаків нема, годинників теж нема!

— Послухайте, пане Метцелес, не могло ж у той фатальний день на ньому бути стільки всього надіто?!

— Боже праведний, як же так — не могло?! На ньому було ще більше! Вісім штанів, вісім жилеток, вісім піджаків, у кожній кишені годинник, ланцюжок і золота монета... тобто, панове судді, три золоті монети!

— Послухайте, пане Метцелес, здається, ви добряче нагородили зайвого. Скажіть-но нам щиро, як було насправді.

— Я нагородив зайвого?! Єгова свідок, що я кажу таку саму правду, як чисті наші серця. Боже праведний, ви бачите, я плачу, я плачу... Діло було так. Арон каже: „Татусю, дорогий мій татусю,

я йду трохи прогулятися”. А я його так любив, так любив, і було прохолодно, і тому я йому кажу: „Ароне, надінь ще одні штани, одну жилетку, один піджак, і ось тобі двоє годинників, щоб ти знав, коли повернутися додому”.

— А навіщо двоє?

— Боже праведний, один він засунув у кишеню жилетки, а коли надів другу, цей другий засунув у неї, щоб не треба було розстібатися. Тут приходить матінка, дорога наша матінка, і каже: „Ароне, на вулиці зимно, надінь іще одні штани, одну жилетку і піджак, і годинник іще один, щоб тобі не потрібно було розстібатися”. Потім прийшла бабуся і сказала, „Ароне, надінь ще одні штани, одну жилетку і один піджак, і візьми ось цей мій годинник, щоб знати, котра година”. Після цього зайшов брат, один брат, другий брат, третій брат, четвертий брат.

Голова суду (іронічно):

— А що сестри?

— Слава тобі Господи, сестри у нього були також, одна сестра, друга, третя, четверта, п'ята, потім він ще мав одного дядька, другого дядька, третього дядька й цілих три тітки, і всі йому сказали: „Надінь ще одні штани” — ой, що я кажу! — сказали: надінь двоє штанів, дві жилетки, два піджаки і годинник”. І Арон усіх послухав: татуся, матінку, дідуся, бабуся, чотирьох братів і п'ять сестер, трьох дядів і трьох тіток. Разом, панове судді: дев'ятнадцять штанів, дев'ятнадцять жилеток, дев'ятнадцять піджаків, дев'ятнадцять годинників і дев'ятнадцять золотих монет. Єгова праведний, вони його зжерли разом з усім цим добром, і тепер я жебрак, зовсім жебрак і тому вимагаю, щоб відшкодувати збиток, одну тонну

срібла за ці речі, за переляк — другу тонну, за це нещастя — третю, за горе і печаль — четверту, за ці сльози — п'яту, і за те, що я втратив годувальника, — шосту.

— Пробі, пробі, хіба такий хлопчисько міг бути вашим годувальником?

— Боже праведний, це ж годувальник, якщо він годує свого батька. Якби не він, я не міг би вимагати шести тонн срібла! То ж утратив я, Боже праведний, годувальника, чи ні?!

Суд відклав розгляд справи на невизначений термін”.

СУМНА ДОЛЯ ВОКЗАЛЬНОЇ МІСІЇ

Графиня Юлія була вельми доброчесна, а це дуже багато важить за нинішнього занепаду моральності. У вісімнадцять років, зберігаючи незіпсоте серце, вона вже вмiла говорити про такі речі як проституція та боротьба з нею, немовби сама звiдала всі страждання пропащих жінок по публічних домах. Її мати, княгиня Больдері, зiбрала круг себе весь цвіт найвисокоморальніших дам як з дворянства, так і з буржуазних кіл, і в присутності невинної Юлії дуже часто говорилося про те, як рятувати дівчат, щоб їх не затягали до цих осель ганьби. Насамперед ішлося про дівчат недосвідчених, котрі й гадки не мають, які підступи загрожують їм у великому місті, ані про те, які підступи загрожують їм з боку товариства, що гуртувалося довкола княгині Больдері.

Бо дружина радника комерції Вальдштейна запропонувала ще на вокзалі попереджувати сільських дівчат про небезпеки, які загрожують їм по

приїзді до великого міста. Цим вона зробила погану послугу старій баронесі Ріхтер, яка одного разу поїхала на вокзал зустріти таборський поїзд, нагледіла дебелу сільську дівку, що саме зійшла з поїзда, і звернулась до неї: „Куди ти йдеш, чи маєш уже службу, чи маєш гроші, чи є в тебе в Празі родичі?” Дівчина якусь хвилину дивилась на неї, мов на божевільну, а тоді рішуче відказала баронесі, щоб та дала їй спокій: „Відчепись, стара відьмо, а то як дам!” Дальших слів добросерда баронеса вже не чула, бо зомліла, і відтоді почала заїкатись.

І коли вона, затинаячись, розказала в княгині Больдері про результати своїх зусиль, пані Цапп, що прославилась як авторка адресованої молодим дівчатам книжки про згубність і гріховність танців, запропонувала організувати на вокзалах постійну охоронну службу, і щоб дами, які захочуть узяти на себе цю функцію, були чимось відзначені. А хіба придумавеш прекраснішу відзнаку для них, ніж образ найцнотливішої діви з усіх, яких породив світ, — образ діви Марії з немовлям, так чудесно зачатим! Покликали патера Захаріуса з монастиря кармелітів, він схвалив цей задум і сам намалював стрічку, а на ній хрест із образком діви Марії як символу дівочтва. Кольори обрали жовтий і білий — барви римського папи як символ віри. До того ж щодо папиної незайманості ніхто ніколи не мав сумніву. Ясно було, що дівчат треба рятувати в католицькому дусі, насамперед нагадуючи про вигоди побожності, бо й найзапекліший звідник відступить перед доброчесною дівчиною, яка весь час перебирає чотки, не дивиться ні на що й безперестану мурмоче сама до себе одну з тих прекрасних літаній: „Порятуй нас

від духу перелюбства, о Господи!” А як до того ж дівчина буде ще підстаркувата, горбата й зизоока, то вона й поготів не потрапить звідникам до рук, бо її покріпить віра у вічні радості, і релігійні переконання вбережуть її від місць ганьби та моральної зіпсутості.

Отож, коли організували вокзальну місію, першою одержала ту відзнаку радниця Вальдштейн, — пов'язку, по якій відразу видно було, чого ця дама так довго проходиться по вокзалу та придивляється до кожного; вона прийшла рятувати недосвідчених дівчат, які приїждять до Праги.

Для них підготували дві кімнати, опоряджені хоч і скромно, одначе з тонким розумінням усього, чого потребують невинні душі недосвідчених сільських дівчат.

І куди б не глянула така дівчина, звідусюди на неї дивилось обличчя розіп'ятого Спасителя, а звівши очі до стелі, там вона побачила б намальований хрест.

А між тими хрестами, які нагадували їй, щоб вона зберегла свою невинність хоча б заради того, хто отак приніс себе заради неї в жертву, всюди видніли написи, які наказували категорично: „Не перелюбствуй!” — хоча графиня Юлія, завжди сповнена тактовності й вірна доброму тонові, в своїй наївності пропонувала понаписувати там: „Не перелюбствуйте, будь ласка!” — або: „У випадку перелюбства зверніться до правління нашої спілки”.

Ох, та добра, невинна графиня Юлія! Значення цього слова було їй відоме не більше, ніж апеннінським пастухам значення слів „радіоактивність” або „Гауч”.

Радниця Вальдштейн прогулювалась по вокзалу, поки діждалась першого поїзда, й завзято накинулась на першу дівчину, котра з валізкою в руках вийшла з вагона. Серце її було переповнене ревністю, і вона навіть не помітила, що у вокзальній штовханині у неї спала з рукава пов'язка. Вона вмить вихопила в дівчини з руки валізку, але тут-таки з'явився поліцей, заарештував її і в супроводі цілої юрби цікавих відвів до поліції.

Розгубившись, вона спочатку почала кричати, а потім запевняти та пояснювати, що вона не злодійка, а чергова з вокзальної місії. Але говорила чимдалі плутаніше і нарешті, вже напівзомліла, заходилась переконувати поліцей, щоб він покинув таке життя й остерігався всіх звідників.

У поліції все з'ясувалось, проте в одній газеті, що дуже різко виступала проти буржуазії, з'явився допис: „Дивний випадок kleptomанії”. Згодом надрукували спростування, але скандал є скандал. Пані Вальдштейн, дружина радника комерції, вийшла зі складу вокзальної місії, і про неї оповідають, що вона вклала спадщину по матері в один великий публічний дім в Усті-на-Лабі, що дає їй п'ятдесят відсотків прибутку.

Та ця невдача не охолодила самовідданих дам, а навпаки, збудила в них таку готовність до самопожертви на користь справі, що княгиня Больдері сама поїхала на вокзал і з великою помпою привела до притулку дівчину, яка дуже зацікавилась добродійною інституцією.

Почет дам відвів дівчину до притулку, і там їй до десятої години вечора тлумачили, якою моральною згубою загрожує місто. Потім невинна графиня Юлія попрощалася з першою жертвою вокзальної місії такими словами: „Не перелюб-

ствуйте, прошу вас від усього серця”. Дівчині віддали ключі від кімнат і сказали їй, що вона може тут жити, поки не знайде собі роботу.

Вона прожила там із тиждень. Перші два дні поводитися зразково, а потім почала водити до помешкання, до свого освяченого притулку, чоловіків.

То був тяжкий удар для патера Захаріуса з монастиря кармелітів, коли він прийшов рановранці провідати її і в цей вільний час підготувати її до близьких великодніх свят, які означають так багато для душ, наділених ревною побожністю.

І справжнє страхіття було, коли той суб’єкт ще й викинув за двері шановного отця, що потім приніс сумну вість про таку розбещеність тій, котра так боролась проти розпусти, — вельможній княгині Больдері.

Та хто може зглибити саможертвоні серця таких дам? На вокзал пішла рятувати дівчат графиня Сольваро, але, оскільки ця достойна дама була дуже короткозора, вона привела з собою одну горбату бабусю, ще й, їдучи з нею в кареті, весь час їй казала: „Подякуйте Богу, дівчино, що я рятувала вас із рук звідників!”

Але чи варто зневірюватись через таку невинну помилку? Доброчесна графиня Юлія попросила свою матір княгиню, щоб дозволила їй самій піти на вокзал і дождити дівчат, що приїзять до Праги.

Ох, ця благородна невинна графиня! Коли вона дожидала поїзда, до неї підійшов якийсь елегантний молодик і зацікавлено почав розпитувати, що це за пов’язка в неї на рукаві та яка мета благочестивої вокзальної місії. Добра графиня відкрила йому своє незаймане серце; тоді він, мо-

лодий і елегантний, відрекомендувався як князь такий і такий, біс там його вже зна який, і вони розмовляли довго й щиро.

Бідна, невинна, юна, цнотлива графиня Юлія! Негідник обморочив її, нещасну вокзальну місіонерку, цю найневиннішу лілею, цей цнотливий і прекрасний бутон, і продав за сто крон до одного публічного дому в Пльзені.

Перо випадає в мене з рук, бо ця сумна доля вокзальної місії глибоко вражає моє серце, так що я пишу і плачу, як мій друг Гаек, коли пише некролог по своєму начальникові.

ПРИКЛАД ІЗ ЖИТТЯ

(Американська гумореска)

— **О**, ні в якому разі, мій юний друже, — сказав містер Вільямс, банкір, молодиківі, що сидів навпроти нього в кріслі, поклавши ноги на спинку стільця. — Ні в якому разі, пане Чейвін! Вислухайте мене уважно і постарайтесь дечого навчитись. Ви просите руки моєї дочки Лоти. Це означає, що ви хочете стати моїм зятем і таким чином одержати гроші. За хвилину до цього на моє запитання, чи є у вас багатство, ви відповіли, що ви бідні й маєте лише двісті доларів.

Пан Вільямс поклав ноги на стіл, за яким він сидів, і провадив далі:

— Ви стверджуєте, що і я був колись бідний і не мав навіть і цих двохсот доларів. Я не заперечую цього, але скажу, що у вашому віці я мав уже кругленьку суму грошенят. А це тому, що в мене була голова на плечах, а у вас її бракує. Я бачу, ви починаєте соватись у кріслі. Раджу вам не гарякувати: в мене слуга — дужий негр. Послухайте мене уважно й візьміть з мене приклад. Шістнад-

цяти років я прийшов до свого дядька в Небраску і, щоб роздобути грошей, умовив дядька дозволити лінчувати на його землі негра, якого саме збиралися стратити. Той дав згоду: негра лінчували на ділянці мого дядька, але кожний, хто хотів узяти участь у цій справі, повинен був заплатити певну суму, тому що місце страти ми обгородили. Гроші за квитки збирав я, і, коли негра було повішено, я втік того ж вечора, захопивши виручку! Повішений негр приніс мені щастя. На ті гроші я купив ділянку землі на півночі і поширив чутку, що, перекопуючи її, я знайшов золото. Ділянку я дуже вигідно продав, а гроші поклав у банк. Я думаю, не вартє уваги те, що один з обдурених стріляв у мене, тому що цей постріл, розтрошивши кістку правої руки, приніс мені тільки дві тисячі доларів за поранення.

Одужавши, я скупив на всі свої гроші акції релігійного товариства по будуванню храмів на території, заселеній індіанцями. Ми за сто доларів видавали почесні дипломи, але не збудували жодної церкви.

Товариство мусило оголосити себе банкрутом. Це сталося рівно через тиждень після того, як я виміняв акції релігійного товариства на партію волових шкур, ціни на які швидко зростали.

Я заснував шкіряний завод, який приніс мені багато грошей, — а все тому, що я продавав за готівку і купував у кредит.

Я розмістив свій капітал у кількох банках Канади й оголосив себе банкрутом. Мене заарештували, але під час слідства я молів таку нісенітницю, що експерти визнали мене пришепелкуватим, а суд виправдав мене, організувавши перед цим збір грошей серед публіки, присутньої у залі суду.

Цих грошей цілком вистачило мені на дорогу до Канади, де зберігалися мої гроші.

У бруклінського мільйонера Гамельста я викрав дочку й відвіз її до Сан-Франциско. Він мусив віддати мені її у дружини, бо я загрожував йому, що буду з нею жити в Сан-Франциско доти, доки зможу опублікувати сенсаційне повідомлення, що його дочка — мати незаконнонародженої дитини.

Ось бачите, пане Чейвін, яким я був у ваші роки, а ви до цього часу не зробили нічого такого, що свідчило б про ваш розум.

Ви кажете, що недавно врятували моїй доньці життя, коли вона впала з човна в море. Це гарний вчинок, але я не бачу, щоб він мав для вас практичне значення, — адже, як ви кажете, ваші черевики зіпсувались остаточно. Що стосується ваших почуттів до моєї доньки, то не розумію, чому я повинен платити за них гроші і стати тестем людини, в якої розуму — ані на гріш.

Бачу, що ви знов починаєте соватись у кріслі. Будьте ласкаві, заспокойтесь і відповідайте на мої запитання:

- Чи зробили ви який-небудь вчинок у житті?
- Ні.
- А чи є у вас майно?
- Немає.
- Ви просите руки моєї дочки?
- Так.
- Вона кохає вас?
- Кохає.
- І останнє запитання: скільки у вас є грошей з собою?
- Сорок шість доларів.

— Гаразд, я розмовляв з вами тридцять хвилин, ви хотіли дізнатися, як роблять гроші. Так ось: ви заплатите мені тридцять доларів — по долару за хвилину.

— Але, пробачте, пане Вільямс... — протестував молодик.

— Ніяких „пробачте”, — мовив, посміхаючись, пан Вільямс, глянувши на годинник, — тепер ви дасте мені тридцять один долар — минула ще одна хвилина.

Коли вражений пан Чейвін заплатив гроші, пан Вільямс люб'язно сказав:

— А тепер дозвольте вас попросити залишити мій дім, інакше я буду змушений наказати, щоб вас вивели.

— А ваша дочка? — вже на порозі запитав молодий чоловік.

— Я свою дочку ніколи не віддам дурневі, — спокійно відповів містер Вільямс. — Залиште мій дім, інакше ви будете мати щастя збирати свої власні зуби.

— Оце мав би зятька! — сказав містер Вільямс своїй дочці, коли Чейвін пішов. — Той твій коханий винятково дурний чоловік, і розуму він ніколи не набереється.

— Отже, — спитала міс Лота, — в нього немає ніякої надії стати моїм чоловіком?

— За таких обставин це неможливо — категорично заявив містер Вільямс. — Доки він не покаже себе спритною й розумною людиною, в нього не буде ніякої надії!

І містер Вільямс розповів своїй дочці про лінчування негра на ділянці свого дядька, про хід розмови з містером Чейвіном і додав:

— Я розповів йому чимало повчального.

На другий день містер Вільямс поїхав у справах торгівлі.

А коли через тиждень він повернувся, то знайшов на своєму письмовому столі листа такого змісту:

„Вельмишановний пане!

Дякую Вам щиро за пораду, яку Ви дали мені тиждень тому. Ваш приклад так мене надихнув, що я у Вашу відсутність виїхав з Вашою дочкою до Канади, захопивши з собою з Вашого сейфа всі Ваші гроші, коштовності та цінні папери.

Ваш *Чейвін*”

А нижче стояло:

„Любий татку!

Просимо твого благословення і разом повідомляємо, що ми не могли знайти ключа від сейфа й тому підірвали його нітрогліцирином.

Твоя *Лота*”

СОНЯЧНЕ ЗАТЕМНЕННЯ

Коли тінь від місяця почала маліти, а сонце дедалі більше і яскравіше виступало з-під затіненої поверхні, судовий радник пан Яуріс кинув на землю жовто-зелене скло з жестом надзвичайної огиди. Я стояв поруч у кімнаті, коли пан судовий радник сказав:

— Я так і знав, що мене знову ошукають із цим затемненням. Таке сталося вже вдруге. Перший раз, п'ятнадцять років тому, ніякого затемнення не було, закрило хіба що третину сонця. А теж патякали, нібито темрява буде повна. Я придбав чорні окуляри, і яке ж було моє розчарування! Пам'ятаю це так чітко, ніби все відбувалося тільки вчора.

Я давно захоплююся астрономією, і моє захоплення поділяли моя дружина і пан доктор Кавка. Він побував із науковою метою у великих швейцарських лабораторіях, а з Монблана нібито привіз фотографії проходження Венери.

У мене була вілла в Крушних горах. Веселенька, мила вілла на голій вершині великого пагорба: нижче починалися ліси, а далі навкруги, куди не кинь оком, тягнулися гори й ліси, вінцем обступаючи поляну й віллу на ній; ночами вони ввижались особливо високими, і, коли я дивився на небо, здавалося, ніби я перебуваю на дні вирви. Тут, на цій віллі, ми обладнали маленьку обсерваторію, звідки й спостерігали 7000 зірок від першої до шостої величини, видимих неозброєним оком. Коли ж ми наводили на них телескоп, зірки здавалися нам розсипаною крупкою. Пан доктор Кавка всі ці явища вмів пояснити науково, що дуже подобалося моїй дружині. Я теж люблю астрономію і досі не втратив до неї інтересу, хоча мені особливо ніколи над усім цим задумуватися. Ну, хіба це не смішно, ця крихітна зірочка сьомої величини, що світиться у сузір'ї Великої Ведмедиці, перебуває від нас на відстані 340 трильйонів кілометрів, і якщо взяти для порівняння кур'єрський потяг, який мчить зі швидкістю 120 кілометрів на годину, він досягнув би її через 325 мільйонів років.

Мені було б неприємно забамбулювати комусь цим голову, і тим паче я не збираюся тамувати допитливість моєї дружини. А втім, тут же поруч перебуває доктор Кавка, котрого вона закидала запитаннями. Нерідко, коли я пізно увечері курив на веранді свою останню сигару, я чув приємний голосок своєї дружини, її нескінченні запитання, котрими вона просто засипала в саду під терасою доктора Кавку, коли вони милувались якою-небудь завмерлою зіркою, загубленою серед незліченних світлоносних крапок на небесному склепінні.

Я чув, як вона цікавилася, за який час досягне тієї зірки кур'єрський потяг, товарний автомобіль, чи довго їхати туди на велосипеді і таке інше, на що він відповідав: товарний потяг при такій-то і такій-то швидкості йшов би туди стільки і так далі. Коротше, він так і сипав цифрами й підтверджував їх теоретично, але, як я зрозумів пізніше, в усьому цьому не було, певно, ні краплини істини. Адже із сонячним затемненням він мене таки пошив у дурні!

У саду, як зазвичай, було тихо, молоді люди любувалися зірками, іноді мені увижалося, ніби вони тримають одне одного за руки, в чому я не вбачав нічого дивного: дружина нерідко хапалася за його руку, варто було їй тільки уявити, що зірка, на яку вони дивляться і про яку говорять, мчить через простори всесвіту із запаморочливою швидкістю — 30 мільйонів кілометрів за добу. Таке приголомшить кого завгодно. Уявіть собі жажливі швидкості небесних тіл — і у вас запаморочиться голова, і, якщо вас хто-небудь не підхопить у свої обійми, ви тут же і впадете. Таке відбувалося і з моєю дружиною, коли вона із паном доктором Кавкою задивлялися в саду в ту прірву зірок, а пан доктор Кавка, ніби Фламмаріон, линув думками до зір. Дивно, що в ці ясні ночі у зіниці відбиваються зірки настільки маленькі, що можна побачити 534 зірки від першої до четвертої величини.

Стільки їх нарахував доктор Кавка, вдивляючись зоряними ночами в саду в прекрасні голубі очі моєї дружини. А я тим часом, зручно влаштувавшись на веранді, покурював сигару, насолоджуючись спокоєм чудової літньої ночі, задоволений вечерею, — куховарка, треба сказати, у нас

була відмінна. Я радів життю, милувався небесним склепінням, навколишніми горами, їхні темні обриси нагадували мені, що за ними розташоване місто, де можна дістати все, що потрібно для доброї кухні. Наша куховарка зі служницею їздили туди через день, і ціни там були помірні. Курчата коштували дешевше, ніж у долині, в селі, і були до того ж куди більші. Мені навіть здавалося, що літній людині, як мені, жилося б сумніше, якби не було в нього такої молодого веселої дружини і якби він не мав такого розважливого друга, як пан Кавка.

Подеколи, проте, він заганяв мене на слизьке, коли нарікав на примхи моєї дружини. Якось їй заманулося влаштувати нічну прогулянку на найближчу вершину, звідки відкривався чудовий краєвид, казкова картина, коли і ліси, і вершини купалися у місячному сяйві. Дружина наполягала, щоб я неодмінно пішов разом із нею. Я ні разу не ходив — бракувало ще мені плентатися кам'янистими схилами, тимчасом коли я міг спокійнісінько, сидячи на веранді в плетеному кріслі, курити свою сигару.

Я відпускав із ними нашого пса Баррі, але всього разів зо два: Баррі сильно гарчав на пана доктора Кавку, і я завжди визнавав, коли вони досягали мети своєї подорожі по тому, що Баррі вибухав голосним гавканням, яке долиняло навіть сюди, на веранду. А закінчилося тим, що одного чудового дня Баррі навіть учепився пану доктору Кавці в штани.

Так мирно минало для нас це літо, до того самого дня, коли мало відбутися затемнення сонця. Ми з'їздили до міста за чорними окулярами, за жовто-зеленими скельцями, котрі накладаються

одне на друге, і навіть заїхали в Прагу по чорну пластину й бінокль. Упродовж усього тижня тільки про затемнення й говорили. Пан доктор стверджував, що рівно опівдні цілковито смеркне, так що й у чотирьох кроках нічого не буде видно, і темрява впаде раптово, коротше кажучи, він повторював те, про що писали газети щодо повного сонячного затемнення, котре, втім, виявилось таким же ошуканством, як і те, що п'ятнадцять років до того.

І коли нарешті той день настав, мені дали темні окуляри, в руки — бінокль і відправили о 12 годині 12 хвилин нагору, в нашу маленьку обсерваторію в башточці вілли. Самі вони залишилися внизу, щоб спостерігати затемнення через комбіновані скельця. У мене трохи баньки не вилізли на лоба, поки нарешті вузька тінь, що закривала краєчок сонця, рушила до його середини. Сорок п'ять хвилин я, дуркецало, якимось ще витримав, дивився на яскравий диск, який чомусь затримувався очікуваним відходом у тінь. Тоді я зняв окуляри і спустився вниз узнати в пана доктора Кавки, чи він не помилився. Уявіть собі, він безбожно забаламутив мене з цим затемненням! Дружина моя сиділа в нього на колінах і застібала блузку. Обличчя у них були бліді, наче в мерців.

Отак мене знову ввели в оману із затемненням.

НЕБЕЗПЕЧНИЙ ПРАЦІВНИК

I

Я маю звичку при кожній нагоді вихвалитися чи то своєю фізичною силою та спритністю, чи то ще чим-небудь. І навчився брехати так правдоподібно, що вже кілька разів перебрехав самого себе.

Я вихваляюсь речами, в яких або зовсім нічого не тямлю, або лише крихітку тямлю, та й те переплутаю. До того ж мені завжди не щастить: при цих моїх вихвалках неодмінно бувають присутні фахівці тієї справи, які спочатку по-хорошому намагаються пояснити мені, що я помиляюсь. Я вельми завзято сперечаюсь і заплутаюсь дедалі більше, отож фахівцеві часто не лишається більш нічого іншого, як тільки вдатись до брутального фізичного насильства.

Наприклад, приблизно із рік тому один садівник хотів мене застрелити після того, як я понад годину тлумачив йому, ніби пощастило схрестити

сосну з яблунею і навпаки, і внаслідок цього на сосні вродило дуже рясно яблук, зате бідна яблуня дала самі шишки, і її обсїдали вивїрки. Садівник тоді попросив мене, щоб я зачекав хвилинку, поки він збігає додому по рушницю. Чи вернувся він з рушницею, не знаю, бо я тим часом передбачливо пішов звїдти.

А то якось я засперечався з одним ветеринаром. Ішлося про сказ. Я пояснював йому, що сказ заразний і для ластівок, але такі випадки трапляються дуже рїдко, бо ластівка зазвичай не має контакту зі скаженими собаками.

— Це ви серйозно кажете? — вигукнув пан ветеринар і почервонїв, ніби людина, яку треба втішати, щоб не брала чогось близько до серця, бо все воно минеться і знов усе буде гаразд.

— Цїлком серйозно, — спокївно промовив я, — ви й уявити не можете, що виробляє така скажена ластівка. Не ловить мух, тїльки гавкає.

Пан ветеринар від цих слїв упав зі стїльця. Чи його відволодали, чи нї, я не знаю, бо я хутенько пішов геть, як і у випадку з садівником. Згодом я з пошани до цього чоловіка стежив у газетах за рубрикою „Померли в Празї”, але його прїзвища не натрапив.

Дуже небезпечно буває також пояснювати щось про будівництво будівельним десятникам. Якось в одній компанії я розбалакався про те, як уявляю собі сучасний будинок.

І враз до мене підступив один добродїй, дуже схвильований, поклав менї руку на плече й вигукнув:

— А де ж у вас димар, де вікна, двері, фундамент, покрївля?

Я справді забув про ці дрібнички.

— Фундамент не потрібний, — поважно сказав я.

Тоді він одним ударом повалив мене на землю, став коліньми на мої груди й загорлав мені на вухо:

— Як же ви будуватимете без фундаменту?

Отак я потрапляю з халепи в халепу, і дозвольте сказати вам ці слова: тільки через свій проклятущий язик.

А найгірше, що мене спіткало, що перетяло мою блудну мандрівку по цій юдолі сліз, — то були польові роботи в нинішні тяжкі часи.

Це дуже дивне діло, як мені ніколи не спадало на думку, що працювати в полі важче, ніж сидіти в ресторані „Уніон”, і дивитись у вікно на проспект Фердінанда, — одне слово, що людям взагалі доводиться працювати.

Бо найтяжча праця, яку я виконав доти, — це коли я купив сто аркушів паперу, приніс додому, порізав на чвертки і з цими чистими чвертками побіг виманювати в одного видавця аванс.

Отож по всьому сказаному я вирішив, що й мені нарешті треба справді попрацювати, пожертвувати селу зайве сало, яке на меніросло.

І я довів свої дев'яносто кілограмів сала до Єсеня, де живе мій знайомий Грнчірж. Першого ж вечора я розбалакався про те, яка корисна праця і який я радий, що нарешті знову візьму в руки габлі.

— А нащо тобі габлі?

— Ну, загібати.

— Ти помиляєшся, загібають граблями, — сказав Грнчірж, — габлі ти візьмеш у руки, як накладатимеш снопи на віз.

— Я страшенно радий, — запевнив я, — але я не по одному, я зразу по чотири, по п'ять

снопів кидаю на віз, а що вже граблями, так просто чудеса творю. У небіжчика дідуся (цей бідолаха завжди мусить уклепуватися зі мною) я одного разу нагріб двадцять корців, та що я кажу, тридцять п'ять корців. Тільки поплював на долоні, отак-о, бачиш, поплював на долоні — і давай! До обіду з усім і впорався. А снопи, — кажу, — так, мабуть, по п'ять за раз; умить накидав воза.

Мій приятель Грнчірж глянув на мене з німим захватом, тоді сказав просто:

— Ну, то завтра й почнемо. Перевертатимем ячмінь.

— Ох, який я радий, — квапливо сказав я. — Колись я перевернув цілий віз ячменю. Ти й гадки не маєш, на що я здатен. Перевертати ячмінь чи жито, чи пшеницю, чи картоплю...

— Картоплю? — здивувався Грнчірж.

— Атож, картоплю, що ж тут дивного? У небіжчика дідуся скосили картоплю на пні, вона підмокла, то ми її клали в полукіпки; а тоді перевертали, щоб просохла.

Мій приятель Грнчірж уже не дивився на мене із захватом.

— Господи, що за нісенітницю ти плетеш?

— Яка там нісенітниця, — почав захищатись я. — У небіжчика дідуся тоді було дуже мокре літо. У сусідньому селі було сухе, а в нас усе попростало. Сливи так перестигли, що почали кльчитись. У небіжчика дідуся з кишені просипалося в полу трохи зерна, то він одного ранку встає, а з кишені жито вирросло.

— Іди ляж, будь ласка, — стурбовано сказав мені Грнчірж. — А то ти, мабуть, утомився за дорогу, чи, може, голову тобі напекло?

Уже лежачи в ліжку, я почув, як Грнчірж за стіною каже:

— По-моєму, він нічого не тямить і не розбере, де жито, де пшениця, де ячмінь, а де овес.

„Ах ти, мудрагель, — подумав я. — Адже в пшениці довгі остюки. Чи то, може, у вівса?”

II

Уранці я пішов з Грнчіржем на поле. День був такий гарячий, що, поки я дійшов туди, хоч воно було й недалеко, в мені мало не висохло все. З мене так лився піт, що я подумав уже, чи не розтану весь, але покірно прийняв ту сумну долю.

На полі мене вже чекали. Я почув, як жінки, що стояли там з граблями в руках, перешіптуються: „Це той пан, що кидає по п'ять снопів одразу!”

Видно, мій приятель уже люб'язно поінформував їх.

Переді мною розстиалося поле з купками зжато-го ячменю. Розстилалось без кінця-краю, і мені здавалося, що ті купки чекають лише на мене.

— Ну, будемо перевертати, — сказав Грнчірж. — Зісподу він мокрий, то щоб підсох.

— Тільки й того? — відказав я. Взяв з однієї купки жмут стеблин і перевернув, тоді набрав ще жменю...

— Що ти робиш? — здивувався Грнчірж. — Ось тобі граблі, підніми купку отак з одного боку, і бачиш — мокре вже зверху. Ти ж весь час балакав про село!

— У мого дідуся ми тільки так і робили, — почав виправдовуватись я. — Ми, наприклад, і жита не косили, а руками виривали з корінням... Це просто щоб стерні не було.

Грнчірж не слухав мене. Він ішов далі і, видно, лишався при своїй думці.

Піт уже не капав з мене. Він лився водоспадом, пік очі. А комарі, немовби вони знали, що живуть під час світової війни, кровожерно накидались на мене. У таких муках я обережно перевертав купки й гукав:

— Грнчірж, я вже вісім перевернув!

На дев'ятій купці у мене заболіла спина, я став горбитись і хилитись аж до землі, на одинадцятій я впав на купку, тоді безсило, виморений так, ніби зійшов на Монблан, почав безнадійним поглядом блукати по купках.

Ряди їх шкірилися на мене, а Грнчірж гукав ззаду:

— Що з тобою?

— У небіжчика дідуся ми завжди на одинадцятій купці відпочивали, — сказав я впалим голосом. — Задля рахунку. Наприклад, коли скажемо, що відпочивали сорок разів, це означало чотириста сорок купок. І тоді знали...

Грнчірж поставив мене на ноги.

— Працюй, працюй, — сказав він безцеремонно. — Це для здоров'я добре. Оцей рядок — твій; глянь, як ми тебе випередили. Розкидай на боки. Господи, що ти зробив з цими купками, адже ти їх усі на одну купу скидав!

— Атож, — відказав я. — Бо хочу зробити свою роботу практично, до ладу. Складу скирту, а тоді зразу всю переверну. Нащо морочитися з купками? У небіжчика дідуся я отак перевернув дві тисячі купок за дві години. Звісно, коли хочеш, я піду порозкидаю. Але, по-моєму, буде непрактично.

— Таж йому треба висохнути, — намагався пояснити мені Грнчірж.

— Ти ж казав, що у вас є сушарня, — нагадав я.
— То для садовини, а не для збіжжя! — вигукнув він розпачливо.

— Що ж я такого страшного сказав, — заспокоїв я його. — Я тільки думав за практичний бік справи.

Ми розійшлися — кожен до свого діла. Я розкидав купу, навалену з такими зусиллями, і взявся за рядок купок ліворуч від мого. Я працював з подвійною енергією.

Коли я попрацював так із чверть години, прибіг Грнчірж.

— Господи! — загукав він ще здалеку. — Ти ж перевертаєш назад те, що ми вже перевернули, і тепер мокрий ячмінь знов насподі. Як ти тепер виправдовуватимешся?

— Дуже просто, — відповів я. — У небіжчика дідуся завжди так робили. Бо ж коли раз у раз переносити хліб, він швидше висохне: є до нього доступ повітря. Ми колись розвішували хліб на шворках, як ото білизну сушать.

Я помітив, що мій приятель стиснув губи. Але він переборов роздратування й сказав:

— Будь такий ласкавий, іди он туди до отієї дівчинки, вона глядить дитину одній жінці, і скажи їй, хай іде перевертати, а ти поглядиш дитину.

— У небіжчика дідуся...

— Іди вже, йди.

Я пішов радісінько. Глядіти дітей — це теж польова робота.

То був гарненький однорічний хлопчик. Я сів з ним над колодязем, і раптом хлопчик вислизнув у мене з рук і впав у воду.

— Грнчірж, — закричав я, — дай граблі, бо в мене дитина в колодязь упала!

Я витяг малого без граблів, щоб не було запізно, але люди все ж таки збіглися. Перелякана мати, плачучи, заходилася сушити синопку замість ячменю, а Грнчірж зауважив:

— Ти й у свого небіжчика дідуся кидав дітей у колодязі?

— По четверо, по п'ятеро зразу! — пробелькотів я, сам не тямлячи, що кажу, бо й у ту трагічну хвилину думав про снопи.

Жінки втупили в мене повні жаху очі.

— Знаєш що, — сказав мій приятель. — Іди поки що попей пива, а я перед обідом зайду по тебе, і після обіду ми підемо до Самеків накладати воза. Може, ти для важкої роботи годишся.

„Боже праведний, — подумав я. — Чи годжуся я для важкої роботи! А оце, що досі було, — це що, іграшки?“

III

У садибі Самеків і в корчмі вже знали про того пана, що кидає на віз не по одному, а по чотири й по п'ять снопів за раз.

Само собою зрозуміло, такого доброго робітника треба пригостити. Отож ми вибрались у поле, підкріпившись як слід.

Мені дали в руки щось дуже чудне. Тичка, а на кінці хитромудро прикріплені три швайки.

— А де ж у вас габлі? — спитав я пана Самека.

— Таж у вас у руках, — з подивом відказав господар.

— Вибачте, я думав, що це вила, — недбало сказав я й заговорив про те, що напевне буде дощ, що треба гарного дощика — збити оцю спеку. А селяни не люблять таких балачок у ту пору, коли

треба звозити збіжжя до стодол. Отож ми трохи посперечались.

Нарешті ми опинились на полі, серед снопів пшениці. Снопи були такі важкенькі.

Почали накладати воза. Я в таку спеку вирішив узятись за діло хитро. Розв'язав сніп і на габлях почав потрошку носити пшеницю до воза.

— Що це ти робиш? — вигукнув мій приятель.

— Полегшую собі роботу, — відказав я, — бо таким практичним способом...

Грнчірж подав мені габлі, які я поки що, ладнаючись логічно пояснити йому свої методи, застромив у землю.

— Не роби мені ганьби, — попросив він, — настроми на габлі сніп і подавай на воза.

Спробуйте уявити, що ви підіймаєте на півтораметровій тичці п'ятнадцятикілограмову штангу й кидаєте її на висоту три метри не раз, не два, а п'ятдесят, сто, без ліку разів.

Я взяв габлі за другий кінець, настромив здалеку сніп і, хекаючи, підняв його.

Поточився до воза, кинув сніп угору.

Сили вже покидали мене, але на десятому снопі я напружився й пожбурих його з розмаху на Штепана, що стояв угорі на возі й рівно складав снопи.

То було моє останнє могутнє зусилля. Штепана я збив з воза, мов яблуко з яблуні, і він упав на жінку, що саме несла нам до полуденку пиво у великому дзбані.

Розітнувся страшний, жалісний крик, бо пиво пропало. Коли всі заспокоїлись, мені звеліли покласти габлі.

Я казав, що дуже хочу працювати. Тоді мене приставили до коней і пояснили, що це зовсім не пониження, — хоч я, звичайно, не повірив.

Але й з кіньми я не впорався. Невчасно сказав „війо”, коні рушили, смикнули воза, і бідолаха Штепан знову полетів на землю.

Тоді мене прогнали й від коней і взагалі перестали помічати. Я ходив по полю, наче вигнанець, і врешті сів на межовий камінь. Тоді ще раз спробував дати якусь користь і взяв у руки габлі.

Та їх вирвали в мене з рук. Отож я знову сів на межі. Мухи та комарі кусали мене, а один гедзь безсоромно й безсовісно вжалив у руку, і вона аж напухла. Та ніхто мене не пожалів.

Повз мене пройшла Анічка, дочка господаря, що теж невтомно в'язала снопи, і я сказав їй:

— Ось погляньте, будь ласка, що може наробити гедзь, просто диво.

— Тепер гедзів сила, — замість поспівчувати мені, мовила Анічка. — У полі скотини мало, бо все позабирали для армії, отож він і сів на вас.

Я й досі не знаю, що вона хотіла цим сказати.

IV

Є таке розпорядження, щоб усюди склали списки людей, придатних для польових робіт. Щоб кожен допомагав.

Коли поліцай прийшов до Грнчіржів записати працездатних осіб, той глянув на мене й сказав:

— Їх я не записуватиму, вони якийсь небезпечний працівник.

Отож мені здається, що я ніколи не здобуду лаврів на арені польових робіт, хоч у небіжчика дідуся...

О Боже, що це я знов плету!..

АМСТЕРДАМСЬКИЙ ТОРГОВЕЦЬ ЧОЛОВІЧИНОЮ

Не маючи іншої змоги бути корисним чеському народові, я вирішив підвищити його інтелектуальний розвиток. З цією метою я розшукав одну видатну людину, яка вже тричі сиділа в Панкраці за розбій і мала таку чудову фантазію, що навіть викликала захоплення. Крім того, ця людина спритно володіла пером і могла своїм думкам надавати певну форму — чого бракувало моєму другому співробітникові, який зовсім не міг мислити оригінально, але в той же час блискуче розвивав задану тему і пов'язував окремі епізоди гнучкою, винахідливою, захоплюючою інтригою.

Переговоривши з ними, я оголосив обом шановним співробітникам, що маю намір заснувати книжкове видавництво, яке постачало б чеській публіці захопливі книжки.

Я уклав з ними договір, за яким вони зобов'язувалися через п'ять місяців здавати мені частинами за звичайний поаркушний гонорар захопливий роман.

Через п'ять місяців у моєму видавництві вийшов перший випуск роману „Амстердамський торговець чоловічиною”, тобто „Таємниче вбивство в Чорній печері”, або „Корчма „Кривавий єпископ”. Роман виходив чотири роки щотижневими випусками, по 80 гелерів за випуск, усього вийшло 208 випусків загальною вагою 18 кг. Про успіх, яким користувався цей роман, найкраще свідчить випадок із власницею продовольчої крамниці Возабовою, про що я вам і розкажу.

* * *

У Франтішека Голана, поденника, було дванадцятьоро дітей, і він саме ждав тринадцятого, коли агент приніс йому перший випуск „Амстердамського торговця чоловічиною”, тобто „Таємниче вбивство в Чорній печері”, або „Корчму „Кривавий єпископ”. Напружено чекаючи появи в світ нового нащадка, Голан мав багато вільного часу і, щоб позбутися нудьги, почав читати той перший випуск. Інтерес його до роману чимдалі зростав. Початок був чудовий: „В Амстердамі, на одній із глухих вулиць, біля пристані, де у воді каналу за рік зникають безслідно сотні іноземців, стояв невеличкий трактир, у якому завжди можна одержати номер.

До напоїв, які подавали постояльцям, домішували снодійний порошок, а потім... потім ліжка разом з гостем провалювалось униз. Удар, страшний приглушений крик... Поряд з трактиром м'ясна крамниця. М'ясо там продають так дешево, що в крамниці завжди повно покупців. М'ясо має особливий присмак — адже тут торгують чоловічиною. Розумієте, як це робиться? У підвалі

сонних постояльців убивали сокирою, викидали трупи нагору, розрубували на частини і вночі приносили людське м'ясо в крамницю. Роберту Клезі пощастило, одначе, вирватися звідти надзвичайним шляхом"... Це було останнє речення першого випуску. Відтоді поденник Голан почав купувати „Амстердамського торговця чоловічиною”.

Але витратити щотижня вісімдесят гелерів, будучи батьком тринадцяти дітей, нелегко. Тому він посилав щосуботи по черзі жебрачити своїх молодших дітей, а на вижебрані гроші купував „Амстердамського торговця чоловічиною” і розкошував, читаючи докладний перелік убивств, так дотепно складений, що кожний випуск обривався на початку вбивства, а жертва гинула лише на початку наступного випуску, в кінці якого ловили ватажка банди, що, як повідомлялось у передостанній фразі, тікає з тюрми, спустившись вниз по громовідводу і перескочивши через мур, але падає від кулі сторожі для того, щоб у наступному випуску, зібравшись із силами, втекти і, пливучи в човні, в бурхливих водах, у той момент, коли вітер вириває в нього з рук весла, зустріти в останній фразі випуску зграю контрабандистів, у ватажкові якої він упізнає свою колишню коханку, яку занапастив граф де Галуа. І так далі.

Події „Корчми „Кривавий єпископ” розпочалися через півроку після того, як у випусках з'явилася тінь „кривавого єпископа” і війська з жандармами марно ганялися за нею.

Так пролетіло чотири роки в захопливому читанні „Амстердамського торговця чоловічиною”. Поденник Голан цілі ночі проплакав над долею втікачки — принцеси де Галуа, зведеної сестри

ватажка контрабандистів, перевдягнутої й занашеної коханки ватажка банди, який, коли його оточили війська в Чорній печері, кинувся у водоспад і врятувався від ворога.

Прочитавши останній, 208-й випуск і заплативши за „Амстердамського торговця чоловічиною” всього 166 крон 40 гелерів, Голан проплакав цілу ніч. Коли він згадав про трагічний кінець ватажка банди, якого в останньому випуску повісили, то в бідолахи розірвалося серце від жалю, і він залишив удову з тринадцятьма дітьми без жодних засобів до існування. Поховавши чоловіка, вдова продала всі 208 випусків власниці продовольчої крамнички Возабовій за 1 крону 40 гелерів; тобто 18 кг паперу були продані по 8 гелерів за кілограм для загортання сосисок.

У шановної пані Возабової було два види покупців: одні брали за готівку, а другі — в борг. Вона ставилася до всіх привітно, але тим жінкам, що купували за готівку, казала: „Люб’язна пані” і „Цілую ручки”, — а жінкам з другої групи просто: „Що бажаєте?” і „Мое шанування”. Інших розрізень не було.

Ця шановна пані, купивши у вдови Голанової 208 випусків „Амстердамського торговця чоловічиною”, наказала віднести папір додому і, замкнувши крамницю, збиралася вже розрізати його на чвертки для фунтиків.

Вона взяла перший випуск і приступила була до справи, як раптом їй упали в очі жирні букви: „Ага! Вони продають у м’ясній крамниці м’ясо вбитих людей!”

Знизавши плечима, вона відклала ніж і почала знайомитися з новим видом м’ясоторгівлі. З того часу вона посерйознішала. На другий день

прочитала другий, третій, четвертий. Так, читаючи в середньому по три випуски в день, вона за дев'яносто днів перечитала всі 208 випусків. Починаючи від 108 випуску пані Возабова перестала стежити за собою і переодягатися.

На дев'яностий день її найкращі покупниці, ті, що брали товар за готівку, одержали від неї листа такого змісту:

„Вельмишановна пані! Завітайте, будь ласка, сьогодні ввечері до мене. Є для вас важливі новини”.

Коли вони прийшли, Возабова зарубала їх усіх сокирою. Як тільки звістка про це облетіла місто, мені довелося видати „Амстердамського торговця чоловічиною” новим виданням.

ВИГУБЛЕННЯ ПРАКТИКАНТІВ ТРАНСПОРТНОГО АГЕНТСТВА КОБКАНА

Власник транспортного агентства Кобкан закликав до свого кабінету рожевощогого практиканта Пехачека й довго з ним говорив.

Коли Пехачек вернувся до свого столу, він був блідий і трусився всім тілом, а чуприна йому наїжачилась.

— Звільняють? — спитав бухгалтер.

Пехачек не відповів, а взяв пальто й капелюх і, не промовивши й слова, вийшов із контори. Бухгалтер зразу зайшов до хазяїнового кабінету, а вернувшись, похитав головою й сказав:

— Нічого не розумію. Пан хазяїн відпустив його на всю другу половину дня до винного погребка.

Решта п'ятеро практикантів задрісно подивились на порожній Пехачеків стілець і знов устромили очі в свої фактури.

Над конторою транспортного агентства Кобкана завис дух таємниці, загадки, невідомості.

А справа була дуже проста, хоч і трошечки чудна.

Пан хазяїн говорив з Пехачеком дуже ласкаво. Сказав йому таке:

— Пане Пехачек, ви чоловік молодий і обдарований. Пан управитель і головний бухгалтер дуже хвалять вас. Ви старанний, меткий, кмітливий, скромний, енергійний, роботящий. Ви не п'єте, не курите, в карти не граєте, за дівчатами не бігаєте, боргів не маєте, на службі авансів не просите, добре вмієте рахувати, маєте гарно вироблене письмо, паперу не марнуєте, приходите до контори вчасно, виходите останнім. У вас є ділова жилка, ви дуже вправно стенографуєте і швидко, без помилок друкуєте на машинці будь-якої системи. Знаєте кілька мов і одягаєтесь скромно, але пристойно. Ваші черевики завжди ретельно вичищені, а комірць завжди свіжий...

У зразкового практиканта аж сльози на очах виступили від блаженства, він невідривно дивився на свого хазяїна, а той, кинувши на Пехачека милий, добродушний погляд, провадив м'яким, розчуленим голосом:

— За два тижні мої іменини. Мені було б приємно побачити в газеті поздоровлення й побажання від знайомих, друзів і персоналу фірми. Само собою зрозуміло, що пов'язані з цим витрати я беру на себе. Але я не хочу, щоб поздоровлення було заявлене, буденне. Я хотів би прочитати щось оригінальне, щось, скажімо, в транспортному стилі. Щось таке, чого у нас ще не було. Щось таке гарне, щоб читачі й через багато років згадували те поздоровлення до моїх іменин. Щось таке, щоб усі люди плакали. Ось я й згадав про

вас. Звичайно, ви про це нікому ні слова. Дайте вашу руку.

Практикант подав хазяїнові тремтливу руку, той потиснув її й повів далі:

— Ви це зумієте. День сьогодні гарний, сонячний, думки у вас роєм роїтимуться. Я відпускаю вас зі служби на весь пообідній час. А щоб вам краще творилось, ідіть до винного погребка, випийте дві чвертки мускату або вермуту. Я знаю, ви не уп'єтеся. А потім поїдьте до Стромовки, сядьте десь там на лавці та й складіть те поздоровлення до моїх іменин. Ось вам п'ятдесят крон.

Отак і сталося, що практикант Пехачек вернувся до свого стола блідий як крейда.

Першу й другу частини доручення він виконав точно. Пішов до винного погребка, випив чвертку мускату й чвертку вермуту, не упився, негайно поїхав до Стромовки. Там сів на лавку й почав складати поздоровлення.

Але, на превеликий свій жах, помітив, що думки в нього не рояться роєм, що всі хазяїнові припущення про здібного практиканта дуже перебільшені і що ні гарний сонячний день, ні вермут, ні мускат йому не допомогли.

„Господи праведний, — зітхнув він, — таж я ідіот. Що це я за паскудство написав, адже тут нема ні крихти оригінальності. Ну чи не кретинізм — написати отаке:

„Прийміте наші палкі побажання, яких ми палко бажаємо вам. Ваше життя хай буде прекрасне, як небо у сяйві зірок. Хай труд ваш щоденний буде успішний, і хай помагає вам Бог. Здоров'я і щастя, і довгі літа, і вся ваша фірма нехай розквіта. Весь вік прожити в радості й щасті, і щоб спо-

внялись усі бажання — цього вам щиро бажають знайомі, друзі й персонал фірми”.

Пехачек видер з блокнота написане, порвав на клаптики, викинув в урну для сміття, тоді знову подумав і заходився писати.

У блокноті з’явилося ще кілька іменинних поздоровлень:

„І на цей рік хай щасливі будуть ваші побажання, вам найкращого бажаєм ми і звечора, і зрання. Самих радощів щодня, і в достатку та здоров’ї живіть ви й ваша рідня. Хай транспортні фургони подешевшають наполовину, і щиро поздоровляють вас, вашу шановну дружину і всю вашу родину знайомі, друзі й персонал фірми”.

„Знов ми маємо щастя побажати вам щастя, і здоров’я міцного, і благословення від Бога, і достатку в усьому, і удач у житті діловому. Хай хвороби вас минають, самі радощі стрічають, і щотижня замовлень удосталь, і меблі возити, і багаж сторожити, і по всій республіці переселяння, і товарів доставляння, і прибутки мільйонові — палко зичать знову й знову знайомі, друзі й персонал фірми”.

„Самої лише радості та довгого життя хай фортуна вам дасть. Успіху, удач, і щастя, і клієнтів без ліку, і з шановною вашою дружиною всяким добром тіштеся довіку. Щиро бажають і поздоровляють знайомі, друзі й персонал фірми”.

„Фірмі вашій процвітати, а вам ніяких прикрощів не знати. Хай життя ваше плине щасливо, мов тихі ріки. Хай Господь вам дасть довгого віку. Щоб у кожній справі удачі вас чекали. А лихі недуги здалека обминали. Хай на транспортні послуги піднімуться ціни. Вам бажають такої щасливої зміни знайомі, друзі й персонал фірми”.

Далі в блокноті пішли самі лише рими: „плине — лине”, „щастя — удасться”, „минає — немає”, „зичимо — кличемо”, „смутку — прибутку”, „долі — доволі”, „в домі — знайомі”.

Нещасний практикант перекреслив усе це, порвав, викинув і, вхопившись руками за голову, подався прямо до Трої.

„Я йолоп, ідіот, я кретин, і більш нічого. У мене розм'якшення мозку. Щось оригінальне в транспортному стилі. Ох, дурна довбешка! Я йолоп, я зсунувся з глузду! Я інтелігент? Тварина я, а не інтелігент! У мене макуха в голові!”

У Трої він спробував відшукати натхнення в одному винному погребку за допомогою пляшки вина. Але замість сподіваного божественного осяяння запав у такий пароксизм тупості, що написав:

„В цей славний день, такий чудовий, ми палко зичимо вам, щоб і надалі життя ваше було незмінно радісне й веселе. Хай лиш добро в вашім домі розквіта, хай вас успіх супроводить весь час, живіть у здоров'ї довгі літа, і щоб квіти цвіли за вікном у вас. Цього вам палко бажають знайомі, друзі й персонал фірми”.

— Готово, — сказав він, тупо сміючись над власними рядками. — Я спадковий психопат, звичайнісінький кретин і паралітик.

Уранці його капелюха знайшли на греблі шлюзу біля Клечан. У капелюсі лежав папірець із його адресою і двома словами: „Не може...” І більше нічого.

У конторі п'ятеро практикантів розмовляли про загадкове самогубство свого колеги. Розмовляли тихенько, з належною дозою смутку, бо їм дуже бракувало доброго, веселого Пехачека.

Увійшов кур'єр і сказав:

— Практикант Клофанда, до кабінету пана хазяїна!

— Іду!

І хазяїн почав розмову з ним:

— Пане Клофандо, ви чоловік молодий і обдарований. Пан управитель і пан бухгалтер дуже хвалять вас. Ви старанний, меткий, кмітливий, скромний, енергійний і роботящий...

І так далі аж до: „Ось вам п'ятдесят крон”.

Коли Клофанда вернувся до свого столу, він був блідий і трусився всім тілом, а чуприна йому наїжачилась. Не промовивши й слова, він узяв капелюх, пальто й вийшов із контори.

Атмосфера загадковості, таємничості й невідомості згустилася.

Решта четверо практикантів хитали головами.

Клофанда не мав стільки літературного хисту, як небіжчик Пехачек, але в нього була чиста, делікатна й сумлінна душа. Та хоч як він напружував думку, але нічого придумати не міг. Перше, ніж повіситись у годковицькому лісі, він спромігся скласти лиш таке: „Наше найпалкіше бажання — побажати вам найщиріших побажань, і ми бажаємо вам усього, чого ми вам бажаємо. З найкращими побажаннями ваші знайомі, друзі й персонал”.

„У моїй смерті прошу нікого не винуватити”, — написав він на папірці, якого пришпилив собі до пальта.

Четверо практикантів у конторі ще не встигли як слід поговорити про загадкову смерть свого другого колеги, а вже увійшов кур'єр і оголосив:

— Практикант Венцль, до пана хазяїна!

— Іду!

І хазяїн заговорив з ним так:

— Пане Венцль, ви чоловік старанний, меткий, кмітливий, розважний, скромний, енергійний і роботящий.

І т. д. аж до: „Ось вам п'ятдесят крон”.

Атмосфера таємничості, загадковості й невідомості ще більше згустилася. Дух смерті витав над конторою.

Практикант Венцль взагалі не зміг придумати нічого. Він помер у каменярні в Киях під Прагою, перерізвавши собі на руках вени. Помер, не лишивши ні рядка.

— Практикант Коштяк, до пана хазяїна!

— Іду!

Коштяк довго не піддавався смерті. Цілих два дні він ховався десь на Петржині й лиш третього дня стрибнув з каланчі. Він тоді був уже зовсім не при тямі й уявляв, ніби його хазяїн держить не транспортне агентство, а зоомагазин і ніби йому, Коштякові, доручено написати для хазяїна поздоровлення зі срібним весіллям.

Цим і пояснюється те, що на одній із сторінок його блокнота знайшли такі рядки:

„Хай знов розквітають щасливі часи, хай щороку буде у вас срібне весілля, хай вам світить успіх у торгівлі, щоб ви тишились життям і продавали тисячі пар голубів, кролів, кролиць і золотих рибок. Поздоровляє вас Ян Коштяк”.

У конторі пана Кобкана лишилось уже тільки двоє практикантів.

— Практикант Гавлік, до пана хазяїна!

— Іду.

Написавши своє оригінальне поздоровлення у формі ділової телеграми: „Трансагентство Кобкана сердечні поздоровлення іменинами знайомі друзі персонал фірми”, — Гавлік простромив собі серце складаним ножиком у туалеті ресторану „Представницький дім”.

— Практикант Піларж, до пана хазяїна!

Останній із практикантів, що лишався ще в конторі транспортного агентства Кобкана, поблід. Він невиразно здогадувався, що причина страшної трагедії практикантів транспортного агентства, трагедії, рівної якій ще не знав світ, таїться за дверима хазяїнового кабінету і що те таємниче, загадкове й невідоме насувається й на нього.

— Практикант Піларж, до пана хазяїна! — ще раз оголосив кур’єр.

Останній практикант підвівся й розпачливо вигукнув:

— Не піду!

Тепер у конторі було вже четверо блідих облич: практикантове, управителя, бухгалтера й кур’єра.

— Пане Піларж, — озвався бухгалтер, — думайте, що кажете! В Чехії ще такого не бувало, щоб практикант не йшов, коли хазяїн посилає по нього!

— Не піду! — розпачливо повторював останній практикант. — Нікуди я не піду!

У дверях з’явився сам хазяїн.

— Пане Піларж, зайдіть до кабінету. Я вже двічі по вас посилав.

— Не піду! — вигукнув останній практикант. — Сказав — не піду, і не піду!

Він шалено замахав руками, вигукуючи:

— Всі йшли, небіжчик Пехачек, небіжчик Клофанда, небіжчик Венцль, небіжчик Коштяк, небіжчик Гавлік. Тільки я не піду, нікуди не піду!

Він ухопив важку касову книгу й ударив нею об стіл.

— Не встану, нікуди не піду, все порозбиваю, всіх вас повбиваю! Я капітан Мограс, я всесвітня знаменитість, я поставив абсолютний світовий рекорд на своєму літаку! Я вас не боюся!

Санітари не можуть нарікати на останнього практиканта фірми Кобкана. У нього на халаті п'ять гудзиків, і він кожному показує на ті гудзики, рахує їх і каже:

— Перший — Клофанда, другий — Венцль, третій — Коштяк, четвертий — Гавлік, п'ятий — Пехачек. Ні, не так: перший — Пехачек, другий — Клофанда, третій — Венцль, четвертий — Коштяк, п'ятий — Гавлік. Усі пішли, а я не піду, нікуди не піду!

Лікарі вже втрачають надію, що він одужає.

Іменини пана Кобкана минули без оригінального поздоровлення в газетах. У конторі сидить шестеро нових, свіжих практикантів. Аж до наступних іменин триватиме пора бережливості й ощадження.

ПРИГОДИ ШКІЛЬНОГО ІНСПЕКТОРА КАЛОУСА

То була одна з найстрашніших гімназій у всій Чехії. Викладачі, директор і законовчитель були людьми, які вважали учнів за неминуче зло, за недолюдків, за юних негідників, яких треба держати в шорах, щоб із них не вирости злочинці.

Молодих веселих хлопців, що дивляться на світ із милою безпосередністю, характерною для їхнього віку, держали в шорах, як і слід за випробуваною методикою наших середніх шкіл. Циркуляри, видавані дирекцією гімназії, без кінця змальовували найчорнішими барвами занепад моральності, у них усе заборонялось, нічого не дозволялося, раз у раз нагадувалось про дисциплінарний статут.

А потім ще наводили жах і уроки віровчення.

Законовчитель, доктор теології Губенка, горлав у моторошній тиші гімназійних класів про розбещеність, про нелюбов до вчителів, про зіпсуту молодь, про занепад моральності та повсюдну розпусту.

А потім у класі знову відчинялися двері, і поважно входив директор, суворий, сивоголовий, з вогнем ув очах, і грізно сякався біля дверей у велику хусточку.

Сховавши хусточку, він вигукував:

— О зіпсуті, о розбещені! — і починав, як і законовчитель, виголошувати зміст циркуляра, складеного всім викладацьким колективом. Знову він горлав до того самого класу про занепад моральності:

— О юнаки, ви добре знаєте, які наслідки мав занепад моральності для Стародавнього Риму! Цілковитий розпад Римської імперії. Отак і серед вас настане розпад.

То було найстрашніше зі слів, які він кидав в обличчя переляканим гімназістам. А тоді знов грізно сякався й у супроводі законовчителя переходив до дальшого класу; а класний наставник, що весь той час зберігав похмуру мовчанку й безперестану щось писав у класному журналі, тепер обертався їм услід і схвильовано промовляв:

— Ні, вони не виправляться, пане директоре, я вже поставив на них хрест!

Така сама картина повторювалась і в інших класах. Учителі, всі підготовлені до цих візитів, напускали на себе поважність і мали на обличчі такий вираз, як у індійської богині смерті. І все від початку до кінця відбувалось так само.

Входив законовчитель і волав грізним голосом:

— Минула пора милосердя, настала пора згуби!

І гімназисти, підготовані до цієї сцени недавно виданим циркуляром дирекції, який їм щойно зачитав викладач, здригались від жаху. А законовчитель і тут починав розводитись про Содом і

Гоморру, про безмежне милосердя Господнє, яке теж має свої межі, про загибель усього світу, про чисті взірці святих, і знов, у кожному класі, він промовляв про катастрофічний занепад моральності, і, нарешті, почувши, що за дверима сякається директор, ще раз вигукував, що пора милосердя скінчилася.

І знов, як у інших класах, розчинялися двері, директор на порозі гучно сякався й знов заводив мову про занепад моральності в Стародавньому Римі та про катастрофу, яка настала потім.

Так обійшли вони всі класи, аж до сьомого, куди й законовчителеві, і директорові нелегко було наважитись увійти. То був якраз найгірший клас, він сіяв таку розбещеність у всій гімназії, що на міському пляжі бешкетники без ніякої пошани до чинів притопили статського радника Калоуса, інспектора шкіл.

А тим часом статський радник Калоус якраз приїхав інспектувати гімназію!

Уже давно серед учнів гімназії стала помітна та розбещеність, якась ніби здичавілість. А з ними ж іще в четвертому класі проходили вірші Овідія Назона, що змальовують золотий вік! Та пуття було мало. Вони ж могли увібрати в серце ті рядки, де оповідалось, як люди жили без гріхів. Та вони воліли чинити неподобства й навіть запхали в пальто одному класному наставникові якісь онучі. Хоч вони гойдались у човнах класичної освіти на морях греків і римлян, проте на річці, що текла через те повітове місто, заскочили двох третьокласників, які пливли в балії, викраденій з подвір'я дому викладача фізики й ботаніки. Балія тихо пливла річкою в надвечірньому світлі. А назустріч відпливла від другого берега ще одна — з

перським екіпажем. Звичайно, тими персами теж були третьокласники.

І почався морський бій при Саламіні, такий, що й у прегарних творах Корнелія Непота не прочитаєш. Під час зіткнення двох бойових балій у балії греків, хоч це й суперечило історичній правді, випав чіп, який за нормальних умов, на суходолі, служить для випускання з балії води. Але тут сталось якраз навпаки. Балія пішла на дно. Та оскільки вона належала викладачеві, це визнали найтяжчим порушенням шкільної дисципліни, хоча міністерство освіти досі ще не видало наказу, який забороняв би вживати балії панів учителів як плавучі засоби. Двох винуватців виключили з гімназії, а двоє втопились, і то, як казав пан законовчитель, було їхнє щастя, бо інакше вони дістали б „незадовільно” з поведінки і теж були б виключені.

Виключення з гімназії — це кара, яка постійно висіла над усіма в цій похмурій будівлі.

Одного дня виключено п'ятикласника Мженка, який, не зваживши на категоричну заборону дирекції, взяв участь у футбольному матчі. Бо директор, сам слабкий на хронічний ревматизм, став запеклим ворогом усяких рухливих ігор молоді. Програму фізкультури він намагався обмежувати, а врешті дозволив гімназістам купатись тільки на міському пляжі. Заборону купатися підтримував насамперед пан законовчитель, який заявляв, що купання за межами міста шкодить моральності учнів.

І ось стався той жахливий інцидент, коли панові інспекторові у воді надавали „пастушків”.

Гадаю, кожному відомо, що означає вислів „дати пастушка”. Це невинна розвага, яка по-

лягає в тому, що купальники притоплюють один одного з головою.

І жертвою цієї розваги став пан інспектор шкіл, статський радник Калоус, що приїхав інспектувати гімназію.

Була субота, пообідній час, і гімназисти подалися на пляж освіжитися.

Скінчилися цілотижневі тортури алгеброю, латиною, грецькою мовою, геометрією та всім іншим, коли в задушних класних кімнатах гімназисти під загрозою незадовільної оцінки готуються до життя, відмінюючи грецькі та латинські слова.

Зате річкова вода враз змивала з них свідомість рабської залежності від шкільної системи за весь тиждень. Вони стрибали у воду — першокласники, другокласники, третьокласники, четвертокласники, старшокласники — веселі й щасливі. Стрибали з драбинки, сміялися від радощів у холодних струменях чистої води.

А над ними сонце в блакитній високості, а довкола — дерева, зелень лісів, за річкою луки. Та ось на пляж прийшов якийсь незнайомий пан, роздягся і, сопучи, поліз у воду.

Біля нього саме стрибнув у річку шестикласник Шетелік.

Вода спінилась, високо злетіли бризки, і незнайомий чоловік закричав:

— Бешкетники, що це ви виробляєте!

Бурх! Прямо перед ним сторчголов стрибнув у воду четвертокласник Матуха.

— Що це ви робите, паскудники! — розлючено загорлав чоловік. — Ану, марш із води, всі! Чуєте?

Відповіддю йому був загальний сміх.

— Чого зволите? — звернувся до нього восьмикласник Сморчка.

— Геть з води, гайда вчити уроки, негідники, будьте раді, що маєте вільну годину, коли можна вдома старанно...

Він не доказав. Хтось під водою підбив йому ноги, і він, борсаючись, поринув із головою. Тоді звівся й закричав, пирхаючи водою:

— Нещасні, я статський радник! Марш з води, усі до одного, шибеники!..

Яке їм було діло до статського радника? У воді він рівний їм. Ще не доказав він, як хтось підплинув під нього знизу. Статський радник захлинувся й виборсався на поверхню. Але ззаду хтось повалив його знову, і йому дали „пастушка”.

— Нещасні, — встиг він вигукнути, — я інспектор шкіл, почекайте-но до понеділка!

Тільки-но він це сказав, як усі першокласники, другокласники, третьокласники, четвертокласники та старшокласники з неймовірною швидкістю порснули під водою в усі боки геть від нього й почали ховатись у кабінах роздягальні та блискавично одягатися. А пан інспектор шкіл намагався схопити кого-небудь із них. Він щодуху плив до кабін, безперестану гукаючи: „Я інспектор шкіл, почекайте-но до понеділка!”

Нарешті він таки наздогнав другокласника Шпірека, який не вмів добре плавати й хлюпався у воді перед інспектором шкіл, наче п'яний матрос, що впав з палуби в море й утікає від акули.

Пан інспектор шкіл, статський радник Калоус, доплив до хлопця, вхопив його за ногу, притягнув до себе, а тоді за плавки потягнув його поруч із собою. Бідолаха тільки просився, щоб інспектор

його не втопив, такий страх охопив його душу від слів „інспектор шкіл”. Але його тягли далі, аж поки він зміг стати ногами на мілке дно. Поки йшли до роздягальні, він, плачучи, виказав усе. Бешкетники були з усіх класів, і він їх розпізнає. Сюди всі гімназисти ходять купатись.

— Ну, — грізним голосом сказав інспектор шкіл, — у понеділок я тебе викличу й ходитиму з тобою по всіх класах. Та я й сам їх упізнаю. По півкласу виключимо!

Просто з пляжу він подався до директора гімназії, у неділю показався в церкві, потім зайшов до винного погребка, а в понеділок від тої пори, коли по класах зачитали циркуляр і коли директор із законовчителем обійшли всі класи, виголошуючи проповіді проти розбещеності, його не було видно. Коли стали питати, чи хто не бачив такого й такого добродія, люди відповідали, що хтось такий ішов до передмістя Жабаків, де є два доми розпусти; але через те передмістя проходить і дорога до недалекої романтичної руїни в лісі, і ця обставина була вирішальною в здогадах про те, куди подівся пан статський радник й інспектор шкіл.

Дивна примха долі того ж таки дня привела до Жабаків і пана законовчителя. Він увійшов до будиночка з зеленими віконницями, що належав родині Піхів. Його провели до другої кімнати, для ліпших гостей.

Ступивши на поріг, пан законовчитель жакнувся: на канапі сидів інспектор шкіл, а поряд — одна панночка з Німеччини.

Інспектор звів на нього посоловілі очі. Але пан законовчитель не розгубився і сказав:

— Вибачте, я прийшов спитати вас, що нам робити з тими хуліганам.

— Виключимо кількох паскудників! — розкричався статський радник.

— Ну, то я дуже радий, — відказав законовчитель і, обернувшись до „мадам”, щось шепнув їй.

За хвилину ввійшла Міра в розкішному „ампірі”. Хоч це й розвеселило його, але від своїх намірів він не відступився. За рекомендацією статського радника він домігся, щоб із гімназії виключили шестикласника Шетеліка, що стрибнув у воду перед інспектором, та восьмикласника Сморчка, який спитав пана інспектора, чого той зволить.

Так скінчилася пригода статського радника й інспектора шкіл.

СЛУЖБОВА ЗАПОПАДЛИВІСТЬ ШТЕПАНА БРИХА, ЗБИРАЧА ПОДАТКІВ НА ПРАЗЬКІМ МОСТУ

Кожний, хто проходив одним із празьких мостів, ступаючи на нього, напевно усвідомлював важливість цього моменту. Суворі офіційні обличчя чиновників у будці й перед будкою, поважна, сповнена достоїнності постать жандарма на проїжджій частині дороги й прибіта табличка, що перераховувала всі мита, які збирають як з людей, так і з тварин, що наважилися ступити на міст, — усе це викликає у вас почуття священного трепету. А якщо ви уважніше придивитеся до тих постатей, що стоять перед митною будкою, яких не може підкупити навіть чарівний усміх жінки, то ви зажадаєте поцілувати руку, простягнену по крейцер. Ви шануєте цю любов до магістрату, службову запопадливість і непідкупність, а коли пригадаєте, що цих людей у пласких кашкетах охороняє закон, який суворо карає за будь-яку образу чиновної особи, то не втримаєтеся, знімете капелюх і покладете у руки цих неблаганних празьких Брутів крейцер.

Між ними вирізнявся Штепан Брих, збирач податків на мосту імператора Франца-Йосифа.

Мов яструб, дивився він на тих городян, що намагалися пройти через міст.

Він не визнавав жартів і зволікань. Як тільки хто-небудь із цивільних (офіцери не платили мита), із цих нікчемних цивільних висував свого носа за простягнуту руку Штепана Бриха, тому не було ні порятунку, ні виправдання. Він платив крейцер, бо в противному разі його можна було вважати загиблим.

Штепан Брих тільки робив знак рукою, і жандарму все було ясно.

Жандарм підходив, поклавши руку на кобуру револьвера. Штепан Брих, указуючи на людину, яка не хотіла перед цим заплатити крейцер, кидав усього лише два слова: „Візьміть його!”

І жандарм хапав цю людину за барки й казав теж коротко: „Підеш по-хорошому чи зі скандалом?”

Звичайно, кожний вибирав перший спосіб і прямував у поліцейське відділення.

У поліцейському відділенні його примушували роздягатися, довго обшукували, змірювали, фотографували, допитували, вели в камеру і після цього день, щонайбільше — тиждень, з'ясовували, чи справді ув'язнений живе там, звідки назвався. Після цього його випускали, а якщо він не був задоволений цими законними процедурами, то його відправляли в земський кримінальний суд на Карловій площі, звідки станові відводили його додому (це, звичайно, порівняно невелике покарання за злочин, який цей нещасний хотів заподіяти фінансовому відділу празького магістрату). І на все це спокійно дивився Марат празьких мостів, збирач податків Штепан Брих.

Одного разу до будки збирача підійшов радник магістрату, член фінансового відділу пан Пойсл і сказав пану Штепану Брихові:

— Друзе, пропусти мене через міст безплатно. Я поспішаю на Сміхов, а гаманець забув удома.

Хіба ж не знав Штепан Брих свого начальника? Він його знав, дуже любив і поважав, але тут любов до начальства вступила в запеклий бій зі службовим обов'язком.

Як тільки радник магістрату переступив межу, означену витягнутою рукою, Штепан Брих ухопив пана Пойсла за полу. Обов'язок переміг.

— Верніться або ж заплатіть крейцер, — сухо промовив він офіційним тоном.

— І не подумаю.

Штепан Брих кивнув жандармові, який чатував біля будки жертву, наче павук муху, і промовив свої звичні два слова: „Візьміть його”.

І коли жандарм після своєї усталеної формули „Підеш по-хорошому чи зі скандалом?” повів пана радника магістрату в поліцейське відділення, в очах у Брута заблищала сльоза — Штепан Брих уперше в житті заплакав.

Через два тижні після цього в приміщенні фінансового відділу магістрату відбулося невеличке торжество. Магістрат за вірну службу нагородив збирача податків Штепана Бриха бронзовою медаллю. Це було зроблено за бажанням самого радника магістрату Пойсла, якого все ж таки не відправляли додому по етапу за вчинений злочин.

Після цієї нагороди Штепан Брих став іще пильнішим.

Уночі 2 квітня того ж року він спокійно стояв на празькій стороні, біля Національного театру, як раптом повз будку стрімголов пробіг якийсь чоловік. Жандарма на мосту не було, він, мабуть, повів якогось порушника в поліцію.

І Штепан Брих кинувся навздогін за негідником:
— Стій! Плати крейцер! Тут прохід платний!

Незнайомий, немов нічого не чуючи, мчав далі. Штепан Брих біг за ним, горлаючи в п'їтьму:

— Патруль, держи його! Хай дасть крейцер!

Вони добігли до Малої Страни, пробігли Уїзд, площу Радецького, Вальдштейнську вулицю, обминули Хотківські сади — спереду летів переляканий незнайомий, а за ним підтюпцем біг пан Штепан Брих, що й далі горлав:

— Гей, ви, заплатіть крейцер, а то я вас підстрелю!

Так вони бігли під гору за Дейвіцькі ворота, шляхом до Підбаби. А коли зійшов місяць, утікач обернувся до свого переслідувача й побачив, що в чоловіка у форменому кашкеті на губах виступила піна і він якось дивно водить очима. Смертельно злякавшись, переслідуваний підбіг до річки і, щоб зберегти життя, стрибнув у воду.

Ще один сплеск — і Штепан Брих поплив за втікачем.

Посеред ріки з вигуком „Дайте крейцер!” він наздогнав утікача й міцно вхопив його руками.

Велика хвиля накрила їх обох.

Через три дні біля Клецан із Влтави витягли двох утоплеників, які стискали один одного в судомних обіймах.

У кулаку в одного з них знайшли крейцер. То було тіло Штепана Бриха, якому пощастило-таки в смертельній сутичці витягнути крейцер з кишені своєї жертви.

Відтоді моторошно вночі на Влтаві між Підбабою і Підгір'ям.

Опівночі завжди чути голос: „Дайте крейцер!” Це блукає по дну Влтави дух Штепана Бриха.

СПРАВА ПРО ПІДКУП МАГІСТРАТСЬКОГО ПРАКТИКАНТА БАХУРИ

Магістратський практикант Бахура був чоловік молодий, недосвідчений і не знав, що в магістраті на людей, як він, чигають численні небезпеки і що практикантові треба дуже твердої вдачі, щоб не піддатися спокусі й не вплутатись у якусь хабарницьку історію зі своїм начальством або й без нього.

Магістратський практикант Бахура не знав, що гідра мамони полює на ніжні душі магістратських практикантів, щоб їх поглинути, так само як уже поглинула сивини багатьох старшин міста.

Усі великі хабарницькі справи в магістратах, що так збурювали громадську думку, годі й рівняти зі справою практиканта Бахури.

Нині підкуплений практикант Бахура поневіряється по світу, бо він кинув у багно чистий прапор магістрату, навіть гірше — він його забруднив нечистотами.

Щоб увійти в курс усієї справи, треба почати з отієї паскудної історії на Малій Страні.

Там, у лабіринті стильних мальовничих завулочків, є шинок пана Шедівого.

Пан Шедівий був один із тих великих старих добряг, котрі не зважали на санітарні розпорядження праського магістрату, тому в них, може, цілі десятиріччя вентиляційні ходи вели до вбиральні.

Клієнти не скаржились, бо пиво було добряче; крім того, у вбиральні завжди було темно. Ця вбиральня, що відіграла визначну роль у справі з підкупом практиканта Бахури, не мала жодного віконечка, що виходило б до світлової шахти, жодного отвору, який впускав би хоч трохи того світла Божого в похмуру, вогку комірчину, робив би те темне приміщення світлішим і веселішим.

Та люди, що ходили до пана Шедівого пити пиво, були цілком задоволені. Консервативна Мала Страна у своїй кам'яній заціпеністі не протестувала, так що пан Любош Єржабек був би, певне, дуже радий з цього.

Але настала пора, коли невтримний рух сучасного життя зачепив і вбиральню пана Шедівого.

Будівельна комісія з'ясувала обидва жакливі неподобства. Вентиляційні ходи виведено до вбиральні (про це зразу повідомлено санітарну комісію), а сама вбиральня не має освітлення й вентиляційного отвору.

Таким от чином магістратський практикант Бахура, як секретар будівельної комісії, вперше зустрівся й познайомився з паном Шедівим.

Він нищівним поглядом стежив за всіма викрутками шинкаря, який уперто, войовниче твердив, що шановної комісії ще й на світі не було, коли в цій вбиральні вже справляли малу тілесну потребу, і все якось обходилося. Хіба тут треба що бачити? Дзюрчить водичка з крана, то й досить. І двері є, а хіба дверей не вистачить для вентиляції?

— Тихо, тихо, — казали йому. — Не гарячкуйте, а то ще почнете ображати службових осіб. Ви думаєте, що це мед — ходити оглядати вбиральні?

Потім йому наказали пробити стіну і зробити у вбиральні вікно; а оскільки це буде перебудова приміщення в громадському закладі, шинку, то треба подати до магістрату план перебудови і прохання про дозвіл пробивати вікно.

Це було зранку. А по обіді прийшла санітарна комісія.

Та комісія наказала йому: отвором, який буде пробито для вікна, вивести вентиляційні труби до світлової шахти.

Пан Шедівий трохи не здурів від усього цього. Наказано пробити стіну, але треба пред'явити план і просити дозволу на пробивання стіни. І вентиляційні труби із санітарних міркувань вивести до світлової шахти, куди виходять вікна всіх вбиралень у будинку.

Він не спав цілу ніч, а вранці пішов до майстра-муляра, щоб накреслив йому план того вікна. А тоді знайшов на Градчанах платного писаря, що написав йому клопотання, і подав те клопотання до магістрату, щоб план перебудови вбиральні був якнайшвидше затверджений шановним магістратом і йому дали дозвіл пробити у вбиральні вікно, а він обіцяє за те відплатити зразковою поведінкою до самої смерті.

Минуло три тижні, а відповідь на клопотання все не надходила.

Шинкар Шедівий урешті вирядився до магістрату сам, щоб трохи їх там поквапити. У відділі будівництва він застав тільки практиканта Бахуру, бо решта службовців сиділи в ресторані „Корінф”, що навпроти ратуші, і піднідували — ще з дев'ятої години. А було вже під дванадцяту.

— Вам чого? — з гідністю спитав практикант Бахура.

— Та я, паничу, прийшов щодо тієї моєї вбиральні — на Малій Страні, вбиральня Шедівого, пам'ятаєте?

— Так, пам'ятаю, — велично промовив Бахура. — Здається, пригадую. То чого ви, власне, хочете?

— Та воно, бачте, вже три тижні минуло, тож не завадило б якось це діло пришвидшити, бо мої клієнти вже тішаються тим вікном, як малі діти: у нас, бачте, ніколи нічого не діється, а це якась новина.

Бахура згадав, що прохання вже давно вирішене і лежить у тій ось шухляді. Тільки відіслати прохачеві. Але начальник відділу сказав йому: „Ви ще не відсилайте, хай той шинкар почекає, еге, треба їх тримати в шорах, тих люців”.

Він хвилинку помовчав, а тоді поважно мовив:

— Гаразд, подивимося, що можна зробити.

За два тижні шинкар Шедівий прийшов удруге, і Бахура знов поважно й бундючно сказав йому:

— Гаразд, подивимося, що можна зробити.

А десь за тиждень після цього останнього візиту Бахура йшов пополудні в неслужбовій справі Франтішковою набережною. Він домовився зустрітись там з однією дівчиною, яка була дуже щаслива, що до неї залицяється пан із магістрату.

Був прегарний день, теплий, сонячний. Бахура зупинився біля кіоска з содовою водою, випив одну склянку з малиновим сиропом, а другу з лимонним і пішов далі, мріючи про дівчину, з якою незабаром мав зустрітись.

На обрії Градчани, Петршин у зелені, розквітлі каштани на Стрілецькому острові. Але серед усіх цих красот у Бахури раптом заболіло в животі. Бо він, ідучи з дому, випив склянку йогурту, на-

ціональної страви болгар, а малинова й лимонна вода довершили невблаганний процес у лабіринті кишок магістратського практиканта.

Навпроти Градчан є на набережній невеличкий будиночок серед зелені. Невеличкий, але важливіший від усіх довколишніх кам'яниць. („Часто маленька вівчарська хижка більше зможе, ніж табір, де бився Жижка”, — ці слова згадую я щоразу, як проходжу повз ту хатинку).

На ній є два написи. Від набережної — „Для чоловіків”, а з боку дитячого майданчика в парку — скромніший: „Для дам”.

Наче лев, кинувся Бахура до того будиночка, наче спраглий араб в оазисі до джерела води, наче призовна комісія на рекрутів.

— Перший клас чи другий?

— Другий, — скромно, але швидко відповів Бахура.

Бабуся подивилась на нього й сказала:

— А я вас, паничу, звідкись знаю.

Відірвала з блока аркушик, Бахура сягнув по гаманець і раптом, охоплений жахом, вигукнув:

— Та не може бути! Я думав, що в мене є шістка!

Старенька ще раз глянула на нього й промовила неквапно, ще дужче загострюючи жахливе становище Бахури:

— А знаєте, звідки я вас знаю? Я вас бачила у свого брата Шедівого, що шинок держить на Малій Страні. Я тоді саме була в них, як ви приходили з тою вашою комісією, що за вбиральню. Та нічого, нате вам папірець, ми через вас не збідніємо.

Бахура вскочив у маленьку окрему кабінку, а коли, щасливий і веселий, вийшов звідти, бабуся сказала йому навздогін:

— Тільки не забудьте, паничу, щоб там уже моему братові те діло вирішили із вбиральнею.

Другого ж таки дня Бахура, навіть не спитавшись начальника, відіслав панові Шедівому його прохання з резолюцією та затверджений план, які пролежали готові вже більше місяця, і вдоволено зітхнув.

А до того маленького будиночка на Франтішківій набережній, де магістратський практикант Бахура так мерзенно дав себе підкупити, щоранку заходив пан муніципальний радник Станек погмоніти з бабусею і в такий спосіб здобути інформацію про те, що говорить широка публіка про діяльність магістрату, бо ж бабуся з громадської вбиральні була для нього голосом народу. Такий уже був у нього пунктик.

— Еге, ласкавий пане, вже й послідуша дрібнота на хабарі надиться, — розводилась бабуся. — Авжеж, оті ваші з ратуші, тільки-но дай їм задарма... теє... так тобі зразу й підуть на руку, як ото моему братові.

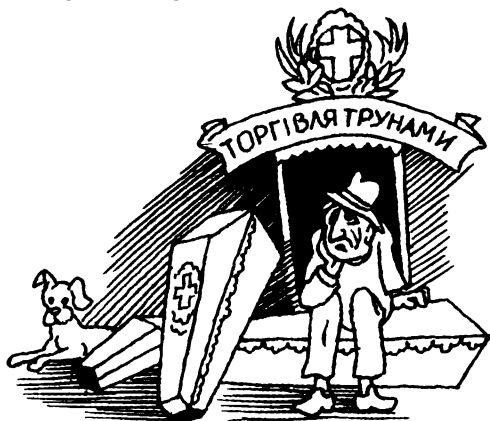
І докладно розповіла панові раднику всю мерзенну історію з підкупом магістратського практиканта Бахури.

Нині на Бахуриному місці сидить уже інший практикант. Після адміністративного розслідування, довівши факт його хабарництва у справі шинкаря Шедівого, Бахуру звільнили зі служби.

І тепер він блукає, мов Вічний Жид, по Європі; востаннє його бачили в Гамбургу, де він якось підозріло задивлявся в чорну воду каналу.

Хтось підслухав, як він розмовляв сам із собою: „Якби я був хоч цілорічний абонемент узяв, а то... Еге ж! Дрібних злодіїв вішають...”

ТОРГІВЛЯ ТРУНАМИ

Пан Ліндігер удався якийсь нещасливий. Ще коли його несли хрестити, сполошений віл мало не підняв на роги жінку, що несла вкутаного малюка до церкви. А коли йому пошили перші штанці — хай, мовляв, кожне ще здалеку бачить у ньому особу чоловічої статі, — він того ж таки дня зачепився тими штанцями за гвіздок у кладці й повис над річкою. А далі пішли нові й нові нещастя та знегоди, досить-таки рясні.

Так, він упав з горища на найкращого материного гусака й задавив його.

Правда, з ним самим тоді не сталося нічого, і він навіть хвалився, що падати на гусаків дуже приємно — ніби на перину, — але мати його була, здається, іншої думки, і тоді по малому Франтішкові вперше погуляв дубець, та вже так і зостався в їхній домівці.

А проте не думайте, що малий Ліндігер був якийсь особливо неслухняний. Катастрофи при-

ходили самі собою... Одне лихо відходило — з'являлося друге. У школі він якось став за дверима з лінійкою в руці, підстерігаючи свого товариша, — і, звичайно, вперішив лінійкою по носі вчителя, який саме, нічого не передчуваючи, відчинив двері.

А згодом, у тому віці, коли кожен порядний чоловік мусить закохуватись, він вибирав собі серед дівчат найефірніших фей, але ті ефірні феї неодмінно водили його за ніс.

Загалом він закохувався у дванадцятьох жінок. Із них дев'ять, поклявшись, що не вийдуть ні за кого, а тільки за нього, врешті таки одружилися з іншими. З решти трьох одна втекла від нього з іншим, друга чи то з примхи, чи то ненароком облила його кислотою, а третя вернулась до свого чоловіка: виявилось, що вона була вже заміжня й розлучена.

Коли він за щось брався, це неодмінно кінчалось лихом. Наприклад, вступив він на державну службу — і одного разу, йдучи з канцелярії додому, потрапив у якусь колотнечу й незчувся, як його заарештували. У поліції його обшукали, знайшли в кишені якісь камінці, і пан Ліндігер на свій превеликий жах почув, ніби він жбурляв тими камінцями в драгунів. Його посадили на два місяці та звільнили зі служби; а коли він подав скаргу, що він не винен і що кара занадто сувора, касаційний суд докинув йому ще два місяці.

Після цього він відкрив крамницю косметичних товарів. Оселився в невеличкому містечку, де з дев'ятисот жителів вісімсот двадцять працювали робітниками на гутах. Звичайно, ці славні люди не купували в нього пудри, лосьйонів, дорогого туалетного мила, парфумів, зубної пасти та за-

пашних мастей для відрощування бюстів і волосся. Отож він продав увесь свій крам запівдарма одному аптекареві з більшого повітового міста, де був військовий гарнізон; але не встиг ще відвезти крам покупцеві, як у крамниці сталася пожежа, і все згоріло, мов порох.

Тоді він поїхав до міста, щоб застрелитись. У готельному номері ліг у ліжко, звів курок, натиснув, куля пролетіла повз його скроню, пробила тонку дощану стінку і в сусідньому номері вибила з руки в якогось там комівояжера чашку з чаєм, а тоді розтрощила в його валізці кілька пляшечок лікеру — зразки його краму. Це призвело до прикрої нескінченної тяганини, довелося платити штрафи, відшкодування. Хазяїн готелю поведився так, наче нещасний пан Ліндігер розтрощив йому весь будинок на друзки, а комівояжер із кількох пляшечок зразків зробив цілі гектолітрові бочки лікеру.

Тож і не дивно, що після всіх цих прикрощів і нещасть обличчя пана Ліндігера набуло безмежно сумного виразу.

І от якось він прочитав таке оголошення: велика крамниця поховальних речей через смерть власника спродує за невисоку ціну запаси трун. Пан Ліндігер не роздумував довго. Він розумів, що самі його невдачі, вся його нещаслива доля змушують його торгувати чимсь украй невеселим.

Крім того, він швидко зміркував, що торгівля трунами, напевне, дуже вигідне діло: адже на такий товар покупці знайдуться завжди. „Таж я сам був недалеко від смерті, то чом би мені не торгувати трунами?“ Отож він і купив запас трун усіляких розмірів та гатунків і почав шукати місця, де б відкрити торгівлю. Один знайомий

сказав йому, що в Дольніх Опатровицях ще нема такої торгівлі, а крім того, в тих місцях суворий клімат.

Тоді пан Ліндігер виклопотав ліцензію, а за три тижні на одному будинку в Дольніх Опатровицях уже вішали таку вивіску:

**ФРАНТИШЕК ЛІНДІГЕР
ТОРГІВЛЯ ТРУНАМИ ВСЯКИХ ГАТУНКІВ
ДЛЯ ЧОЛОВІКІВ, ДАМ І ДІТЕЙ
ВЕЛИКА ФІРМА З ДАВНІМИ ТРАДИЦІЯМИ**

На складі в пана Ліндігера було три сотні трун. Він ходив по складу між трунами й усміхався. На серці в нього було весело. Нарешті він торгує товаром, необхідним для кожного.

Увечері в ресторані він познайомився з вершками місцевої публіки, і настрої його трохи впав. Бо зайшла мова про торішній грип, і він покаржився, що йому чогось тисне в грудях.

— Тут ви поздоровшаєте, — сказав йому пан ревізор. — У нас дуже здоровий клімат.

— Хай йому біс, це мене зовсім не тішить, — зітхнув пан Ліндігер і посмутнів.

Через два тижні він уже ходив, понуривши голову. До нього досі не завітав жоден покупець. „Я великий ідеаліст, — сказав він сам собі, — може, таки дасть Бог, що хтось помре”. За місяць він уже ходив як тінь, марно намагаючись принадити покупців наліпленим на двері оголошенням: „І НА ВИПЛАТ”.

Усі люди, що проходили повз крамницю, здавались йому бецманами, здоровими, як бугаї. Цілі години він зітхав у своїй крамниці: „Господи Боже, таж це дуже здорова місцевість!”

Ночами йому снилися самі епідемії, холера, висипний тиф, заплакані вдови та родичі небіжчиків, які плавом пливли до крамниці, так що й двері не зачинялись... Продавалося по сорок трун щодня, бо вмирили цілі родини. Ось він посилає телеграму одній фірмі: „Відправте негайно 1200 трун, хоч би й бракованих, як терміновий вантаж”. А потім Ліндігер прокидається від того прекрасного сну, сам-один серед своїх трун, і ніхто не приходить, не відчиняє дверей і не просить, плачучи, щоб він ішов зняти мірку з небіжчика.

Тоді він спробував на інший лад. Увечері в „Бесіді” за пивом завів мову про те, що в Китаї люди ніколи не забувають про свою останню годину. Там кожен ще за життя намагається заpastись гарною труною. Чоловік купує труну в подарунок дружині, діти — батькам.

Він говорив ангельським голосом. Вихваляв цей звичай і скінчив тим, що варто запровадити такий і в нас, а він, скажімо, показав би добрий приклад, пожертвувавши гарну дубову труну на доброчинну лотерею, яка мала відбутись за тиждень. А коли це діло оплачуватиметься, то він ладен до кожної труни додавати задарма ще й маленьку дитячу...

Слухачі спершу стурбовано презирнулись, потім глянули на його кухоль із пивом, і нарешті розпорядник майбутньої лотереї сказав йому, що для неї приймають тільки речі, не важчі за кілограм.

Пан Ліндігер вернувся додому зажурений і за ніч виготовив такий плакат, що його вивісив у вітрині:

**Хто купить у мене труну, той одержить
на додачу гарний покривець із чистого
льону безкоштовно.**

**Хто купить дитячу труну, той одержить
безкоштовно добірочку гарних малюнків,
які можна покласти до труни.**

**При оптових закупівлях
кожна десята труна безкоштовна.
Непідходящий товар обмінюємо.**

„Коли й це не pomoже, то вже й не знаю...” — казав він сам собі, сповнений великої надії.

Не помогло. У нього вже почались галюцинації, йому вчувався дзвіночок, який несуть перед священиком, покликаним до вмирущого... Він щоразу вибігав спитати, хто помер, і вертався розчарований.

Потім він почав розповідати людям, ніби у нього є брат, морський лікар; той брат тепер в Індії й пише йому, щоб приїхав, бо там лютує чума.

У ресторані він казав, що тепер, узимку, було б добре, якби дітей пускали бігати по снігу босоніж — хай загартовуються.

Та потім обличчя його зясніло. Один місцевий житель на полюванні ненароком вистрелив собі в живіт, і всі казали, що він не виживе. Пан Ліндігер потирав руки й хвалився, що вибере для нього таку труну, якої в Дальніх Опатровицях ще не бачили.

І ця надія виявилась марною. Пораненого відвезли до Праги, до лікарні, а пан Ліндігер дов-

генько біг за возом, розпачливо гукаючи: „Не везіть його до Праги, я скину половину ціни!” І страхи справдилися, його надію поховали в Празі.

А далі сталась така пригода: окружного лікаря, який приїхав щепити віспу дітям, що мали йти до першого класу, хтось уночі вдарив по голові ломакою. Подейкували, ніби то був пан Ліндігер. Водночас до канцелярії повітового начальника прийшла заява без підпису, з вимогою, щоб достойна цісарсько-королівська повітова управа заборонила лікарям лікувати хворих.

Це сталось у вівторок. А в середу жандарм, який прийшов розслідувати випадок із окружним лікарем, знайшов самого пана Ліндігера, що висів на клямрі біля дверей. Навдивовижу, вираз його обличчя був веселий, і цей факт пояснювався написом на дверях:

„А все ж таки одну труну збуду!”

Іще на його столі знайшли недокінченого листа до бактеріологічного інституту у Відні: пан Ліндігер хотів замовити там двадцять пробірок з мікробами висипного тифу.

Це був таки справді заповзятливий торговець!

ТОРЖЕСТВО СПРАВЕДЛИВОСТІ

Що на світі часом діються дивні речі і що кінець кінцем правда і справедливість переможуть, у цьому пан Вачкарж був переконаний уже давно, і остання його пригода, хоч і дуже прикра, теж цілком підтвердила слушність такої думки. Пан Вачкарж нині просто не встигає розголошувати на весь світ це глибоко обґрунтоване твердження, що справедливість переможе, дарма що вона — чи то її охоронець, правосуддя, в особі вельми корисної інституції, поліції, всього складного поліцейного апарату і того, що йде далі, вище й вище: судів, в'язниць, шибениць і т. ін., — сама собі ставить якнайбільші перешкоди, завдає якнайбільших труднощів.

У найгіршому разі справедливість, чи то правосуддя, переможе бодай у такий спосіб, що справа скінчиться сухим газетним повідомленням: „Правосуддя здійснено”.

Пан Вачкарж любить міркувати на цю тему вголос і промовляє з ясным лицем знаменні слова

„Справедливість переможе”, доповнюючи їх такою бентежною оповіддю.

Кілька років тому він мав мануфактурну крамницю на глухій вуличці, куди рідко навідувались поліційні патрулі. Саме в ту пору надзвичайно почастишали зухвалі нічні грабунки по крамницях: дня не минало, щоб десь не пограбували якогось крамаря. Коли таких справ набралось уже стільки, що для ведення їх у поліції довелося збільшити штат писарів, поліційне начальство напрочуд мудро вирішило, що патрулі вночі повинні пильно стежити за злодіями. І це просте й доцільне розпорядження увінчалось цілковитим успіхом. І то ось як: одного дня пан Вачкарж робив переоблік у своїй крамниці й затримався там до півночі, а тоді вийшов із крамниці зі сувоєм каніфасу, що його хотів уранці віднести замовнику — якомусь візникові.

І, звичайно, як тільки він вийшов зі своєї крамниці й заходився старанно її замикати, його зразу схопили два поліцаї: вони спокійно чекали перед крамницею, поки вийде той, хто світить там у таку пізню пору. Коли пан Вачкарж сказав їм, що він власник цієї крамниці, вони тільки зареготали з такої недоладної вимовки й потягли його до найближчого поліційного відділу. Там черговий вахмістр теж посміявся з його недотепності й заявив, що злодій із нього не вельми досвідчений. Потім прийшов офіцер, який знов же ущипливо кинув:

— Кажете, переоблік робили? Ну, це завжди так роблять, коли хочуть щось украсти.

— Але я справді робив переоблік! — захищався переляканий пан Вачкарж.

— От за це й попросидите, — діловим тоном поінформували його поліцаї. А оскільки був наказ

усіх спійманих злодіїв приставляти до поліційного управління для вимірювання, фотографування та дактилоскопії, праву руку пана Вачкаржа скували ланцюжком із лівою рукою іншого злочинця (так його тепер титулували), і обох погнали до управління.

— Гляди там не розколися! — порадив йому супутник.

— Ні, ні, — необережно запевнив його пан Вачкарж. (Згодом це стало для нього обтяжливою обставиною).

Коли його фотографували, він розплакався; знімок довелось робити аж тричі. Вимірювання голови виявило яскраво виражені злочинні нахили, як негайно було констатовано за таблицями теорії Ломброзо. За іншою таблицею, нахил лоба й форма носа свідчили про цілковиту дегенеративність, ідіотизм і збоченість. Відбитки пальців збігалися з відбитками грабіжника й убивці Кеніга з Мангейма (його прізвище було обведено чорною рамкою, бо Кеніга стратили п'ять років тому), а також із дактилоскопічними відбитками відомого міжнародного афериста Рубінштейна, кишенькового злодія Футерки, грабіжника Залінського, аферистки Семерадової та отруйниці дітей Зінкової.

Коли панові Вачкаржу прочитали все це, він знов забився в нападі конвульсійного плачу, бо чув колись, ніби однакових відбитків не існує, і почав кричати, що він не Семерадова і не Зінкова.

— А це ще хтозна! — суворо відповіли йому, і тоді з паном Вачкаржем стався напад, схожий на танець святого Вітта. Уранці його відвезли до тюремної лікарні, бо в нього, в цього старого симулянта, почалось запалення мозкових оболонок. У лікарні він два місяці коливався між життям і

смертю, а тим часом його економка сповістила поліцію про загадкове зникнення пана Вачкаржа. В поліції їй показали одну з фотографій, зроблених, коли він, заплаканий, витріщався на поліційного фотографа.

— Це не він, — заявила економка й підписала протокол, до якого занесли це свідчення. А того негідника в лікарні вона й бачити не схотіла.

А тим часом у лікарні пан Вачкарж оклигав уже настільки, що слідчий, прийшовши до нього, зміг його запитати:

— Де ви сховали труп пана Вачкаржа, коли його вбили?

Пан Вачкарж тупо відповів:

— Я нічого не пам'ятаю, пане.

— Як ваше прізвище? — спитав далі слідчий.

— Я вже не знаю. Кажуть, що я не Вачкарж.

— Певне, що ні, — відказав слідчий. — Ну, а скільки грошей ви знайшли в касі?

— Щось із тридцять гульденів, — відповів крамар.

Слідчий пішов. Це свідчення цілком узгоджувалося із сумою, яку знайшли при обвинуваченому в день його арешту. Вся людність із великим інтересом чекала щоденних повідомлень про розслідування таємничого вбивства людини, яка до того фатального дня нічого для неї не важила; а тепер ім'я пана Вачкаржа стало відоме всюди, куди лишень доходили газети. Дивне було те, що обвинувачений часом, у хвилини яснішої свідомості, розповідав слідчому дуже точні подробиці з життя зниклого крамаря, тож не було сумніву, що він, напевне, дуже близько знався з убитим.

Нарешті він одужав настільки, що його змогли звести на очі з економкою, і та заявила, що

десь уже бачила цього чоловіка: здається, він стояв якось перед крамницею загиблого. Прийшло ще кілька свідків, які теж одностайно посвідчили, що цей худий суб'єкт нагадує чоловіка, який колись стояв перед крамницею загиблого пана Вачкаржа.

У хвилини прояснення свідомості обвинуваченого слідчий спостеріг, що той вертається до давньої симуляції — можливо, унікальної в історії криміналістики: твердить, що той убитий і зниклий крамар — це він сам. Щоб викрити його, слідчий звелів йому написати: „Я Йозеф Вачкарж з Нової вулиці”. Почерк його порівняли з письмом у ділових паперах загиблого, і судові експерти заявили, що цей почерк абсолютно відмінний від почерку крамаря Вачкаржа: ні в лініях, ні в розміщенні літер нема анінайменшої подібності, — і що це почерк алкоголіка.

Обвинувачений дедалі більше тупів душевно, і слідчий із радістю відзначав, що він уже починає признаватися у своєму злочині; аж нарешті одного дня слідчий із превеликим задоволенням записав у протокол, що на запитання: „Кому належало вбрання, яке ви мали на собі в день арешту?” — допитуваний відповів: „Панові Йозефу Вачкаржу”.

Що він у даному разі казав правду, підтвердила економка й інші свідки, котрі бачили, що пан Вачкарж ходив у цьому одязі до крамниці і з крамниці.

Одного дня обвинувачений посвідчив, що пан Вачкарж мав брата, який служив у лісництві десь за Нітрою, в Угорщині.

— Майте на увазі, — значущо застеріг його слідчий, — ми його викличемо телеграмою і зведемо на очі з вами.

— Робіть зі мною, що хочете, — у тупій покорі сказав обвинувачений. — Ми з ним уже двадцять років не бачились.

За три дні брат зниклого вже став лице в лице з обвинуваченим. Хвилини із п'ять витріщався на нього в німому подиві, а тоді, обнявши його, вигукнув:

— Йозефе! Де це я з тобою стрівся!

А обвинувачений, сумно всміхаючись, знизав плечима й безнадійно промовив:

— Ні, я не ваш брат, я вже не Вачкарж!

Але брат під присягою посвідчив, що це таки Йозеф Вачкарж; судові лікарі з'ясували, що пан Вачкарж не зовсім здоровий душевно, а старанне розслідування встановило, що це справді той Йозеф Вачкарж, який колись вийшов із своєї крамниці і вже три місяці перебуває під слідчим арештом при карному суді. Його економка та інші свідки теж збагнули, що тут сталося невелике непорозуміння в інтересах правосуддя, і одне за одним посвідчили під присягою, що це таки він, загадково зниклий крамар. Тому звинувачення в убивстві себе самого відпало, лишилось тільки обвинувачення в крадіжці того сувою каніфасу, що був тоді при ньому. Але й це розслідування за браком доказів припинили. Та потрібно було ще два роки, поки психіатри в лікарні вигнали з голови пана Вачкаржа думку, що він не Вачкарж і що він десь сховав свій власний пограбований труп.

А коли через два роки його виписали з лікарні як уже здорового, аж тоді пан Вачкарж зрозумів, що справедливість переможе завжди, попри всі перешкоди, і тепер урочисто проголошує цю істину всюди, куди лишень приїде, і кожному, з ким розмовляє.

ІСТОРІЯ З ХОМ'ЯКОМ

Уранковому випуску однієї щоденної газети з'явилось оголошення. Воно було не дуже довге, але звучало так, наче крик розпачу:

*Негайно продам або проміняю
на будь-що живого хом'яка.*

Прага-III, вул. Пласка, 2, 4-й пов., двері ліворуч.

Читачі проминали це оголошення без інтересу, і тільки Гонзатко, учень другого класу гімназії, що того дня мав уроки аж з дев'ятої години, зупинив на ньому свій погляд. Він був удома сам. Батько пішов на службу, мати із сестрою Емою — купити ще дещо для весілля, бо Ема післязавтра виходить заміж. А служниця скористалася з такої нагоди і подалася провідати свого милого в слюсарній майстерні десь у Карліні, сказавши Гонзаткові, щоб не забув як слід замкнути квартиру і віддати ключі двірникові. Ще й погладила його по голові й сказала: „Божоушку”. Вони були дружні, бо їм

обом у родині найбільше перепадало. Коли Анна якогось дня не витіє чогось, то напевне щось витіє Богоушек, і навпаки. І через те вони підтримували одне одного.

— Анно, а що сказати, коли мама прийде раніше?

— Що до мене приїхала тітка з Модржиць.

— Гаразд, — поважно мовив Гонзатко і взяв на себе владу в квартирі. Ліг у крісло-гойдалку й почав читати газету. І тоді йому трапилось оголошення про хом'яка.

У Гонзатка загорілись очі. Він, як усі друго-класники, мав таку романтичну натуру, що не міг не захопитись живим хом'яком. Він уже давно хотів мати вдома яку-небудь тварину. Марив подорожами до Індії по молодих тигрів, марив великим берберійським левом, який слухався б тільки його, спав би в сестриному ліжку (адже воно однаково стоятиме порожнє, коли сестра вийде заміж) і за його наказом зжер би класного наставника разом із класним журналом. А інколи йому снилось, ніби він держить удома, в ночвах, прирученого моржа, і тому в них ніколи не буває прання і двох пов'язаних із ним речей, страшних для Гонзатка: юшки з кминою засмажкою і каші з підсмаженої манки.

А то ще йому снилось, ніби в каретні в них на подвір'ї стоїть приручений молодий слон, і той слон робить усяку домашню роботу, яка досі припадала на Гонзатків пай, як-от: бігати батькові по газети чи по тютюн, а сестрі — по ноти та поштовий папір (поки вона ще листувалася з женихами).

І ось його мрії здійснюються. Правда, від тигра довелося спуститись до хом'яка, але цього

хом'яка він матиме напевне. Хіба в них у домі не знайдеться вдосталь речей, які можна проміняти за хом'яка? Хіба в його сестри у комоді не лежить цілком пристойний посаг, учора гарненько перерахований і гарненько позв'язуваний голубими шовковими стьожками? І якщо з тих пакунків витягти одне чи друге і знов дати всьому лад, хто про це здогадається? Невже та крутихвістка (тобто Ема) все зразу на себе надягатиме? І хіба у батька в письмовому столі нема гарної колекції старовинних монет? Хіба взагалі в них у квартирі немає стільки всякого добра, що за нього можна б вимінати хоч і триста хом'яків?

Гонзатко взявся до діла. Насамперед треба було якось добратись до комода з посагом. Це була не дуже проста справа, але він напам'ять, без допомоги мнемотехніки знав, де схований ключ від комода. Насамперед він розшукав у кухні, в бляшаній коробці для хліба, ключик від шкатулки, оздобленої карловарськими камінцями. Та шкатулка стояла у вітальні на шафі біля дверей. Відімкнувши ту шкатулку, він узяв там ключ від другої шафи, що в спальні. А в тій шафі ліворуч, під білими рукавичками, нарешті знайшов ключ від комода з посагом.

Гонзатко витяг із однієї в'язки дві пари дамських панталончиків, ще з однієї — нічний халатик і знов усе гарно поскладав. Ключ поклав на своє місце і з надзвичайною впевненістю — результатом багаторічних вправ, бо він щороку перед Різдвом лазив до комода по цукерки, — закінчив свою операцію на кухні, поклавши ключик від шкатулки в хлібну коробку.

Тоді проник до батькового письмового столу. То була вже легша робота, бо батько вкрай легко-

важно, — так подумав Гонзатко, — ховав ключ від шухляди прямо на столі, під старовинним годинником з алебастровими колонками.

Отож він без труднощів добувся до батькової колекції старовинних монет, узяв один великий талер часів Марії-Терезії, яких там було кілька, й тим удовольнився. Замкнув письмовий стіл, ключ поклав на місце й заходився вибирати зі своїх книжок, що б іще дати на додачу за того хом'яка з власного майна, — щоб і він же витратив щось на це прекрасне надбання. Він вибрав книжку „Відважний капітан Коркоран”. То була найціліша з його книжок, бо в ній бракувало тільки 24 сторінки.

Потім сів за письмовий стіл і на чвертці паперу написав: „Панові класному наставнику. Цим підтверджую, що мій син Богуслав Гонзатко сьогодні не міг прийти на передобідні уроки, бо в нього болів живіт, і прошу вибачити йому за пропущені години. Вацлав Гонзатко”.

Упродовж дворічної практики Гонзатко навчився імітувати батьків підпис досконало. Записку він поклав у читанку на пообідні уроки, здобич із комода запакував, узяв під пахви книжки й пішов із дому, віддавши двірникові ключ для Анни.

Книжки він покинув на другій вулиці в одній крамничці, сказавши, що забере їх, як ітиме зі школи, а з собою взяв тільки ботаніку й заніс до букініста, щоб мати якусь готівку на свою подорож до Пласкої вулиці.

Адресу за оголошенням він знайшов легко, і його прийняло літнє подружжя, що мало надзвичайно стурбований вигляд.

Коли він пояснив, що прийшов по хом'яка, за якого пропонує такі корисні предмети: двоє

дамських панталончиків, нічний халатик, старовинний талер і книжку „Відважний капітан Коркоран”, — обличчя їхні проясніли. Гонзатка завели до кімнати й почали розповідати йому якусь дивну історію, з якої він зрозумів, що вони два тижні тому взяли квартиранта, якогось чудного чоловіка з хом’яком, і той квартирант сказав, ніби винайшов особливий препарат, який, коли давати його гризунам, припиняє в них зимову сплячку.

„Я збираюся, — казав той чоловік, — випробувати препарат на цьому хом’якові. Якщо мені тепер, коли звірятко має запасти в зимову сплячку, пощастить цьому перешкодити і воно лишиться бадьорим, це матиме дуже важливі наслідки, бо тоді буде розв’язана проблема, як зробити хом’яків нешкідливими. Коли вони не спатимуть, то не житимуть так довго, не доживуть до третіх жнив і не крастимуть зерна”.

— Той пан, — розказував старий господар Гонзаткові, — хотів написати про це книжку й робив досліди з хом’яком. Держав його у великому ящику, вливав йому свій препарат у воду для пиття, і хом’як справді був вельми бадьорий. Препарат той був у пляшці з-під коньяку, і я одного разу помилково хильнув з неї, то потім п’ять ночей спати не міг. А потім по того пана приїхали його родичі. Казали, що це в нього вже п’ять років і що один лікар сказав — може, йому снігові ванни допоможуть. То вони й відвезли його кудись у гори, а хом’яка лишили нам.

Це страшенно миле звірятко, надзвичайно ласкаве, — говорив він далі, ніби з книжки читав. — Я вам дам старий мішок з-під картоплі нести його.

Надзвичайно миле й ласкаве звірятко пирскало так страшно, коли на нього накинули мішок, що романтичному Гонзаткові здавалось, ніби він потрапив у джунглі, де повно хижаків. А коли він уже йшов вулицею з мішком, у якому без упи-ну борсався жвавий хом'як, то уявляв себе сла-ветним приборкувачем тигрів Раджем Бабуром із Бомбея.

Вертатись додому, ніби зі школи, було ще ра-но, тому він подався купувати якісь запаси для хом'яка. У зоомагазині купив зерна на всі гроші, одержані за підручник ботаніки. На сімдесят ге-лерів йому дали небагато. Маленьку торбинку. І аж тоді Гонзатко відчув, що бере на себе велику відповідальність. Та, може, хом'як навчиться їсти щось інше, бо оце-от він зжере за один раз. А коли Гонзатко вже наближався до дому, його за-непокоїло ще одне. Що, коли його не пустять у дім із хом'яком? Як пояснити, де він його взяв? Яку брехню вигадати? Одначе все вийшло досить легко. Він громадив брехню на брехню. Хом'як, мовляв, з гімназії, він призначений для природо-знавчої колекції. Пан Бернашек, учитель приро-дознавства, доручив Гонзаткові доглядати й го-дувати хом'яка цілу зиму, поки він вилиняє і на ньому наросте нова шерсть, а тоді з нього зроблять опудало. Отже, з цим обійшлося. Йому тільки не повірили, що це за наказом учителя: мабуть, він сам напросився. Для хом'яка спорожнили ящик з горища, поставили в передпокої, і в усій родині запанувала така думка, що, може, хлопець заслу-жить тим ласку пана вчителя, бо йому, при його всім відомій старанності, ой як цього треба. Мож-на також сказати, що хом'як як шкільне майно кілька годин тішився певною пошаною. Та потім

відкрили, що від нього по квартирі розходиться якийсь дивний запах. Оскільки мав прийти Емин наречений, Ема вилила на хом'яка півфлакона парфумів „Фіалка”; тоді хом'як скромненько заліз у куток ящика й почав там неприємно плямкати, набиваючи защічні торби зерном, якого насипав йому Гонзатко.

По обіді Гонзатко пішов до школи, тато до канцелярії, а мама із щасливими молодятами ще дещо купити. Служниця знов подалася до свого милого на Карлін. А коли родина зійшлась у домі, то побачила, що хом'як вибрався з ящика і знайшов собі інше місце для оселі — в кімнаті.

Тим місцем була канапа. Бо над канапою висів пейзаж, і на полотні хвилювали аж до обрїю буйні лани пшениці, отож хом'як і перебрався під те благословенне поле. Крім офіційного входу до свого кубла він зробив ще два запасні виходи — один збоку, а другий вів прямо на верх канапи. З'ясували також, що все зерно він переніс із ящика до свого нового кубла. А коли хто підходив до канапи ближче, зсередини чулося грізне пирскання. Усі зрозуміли, що хом'як не збирається покидати свою оселю без бою.

— Гарну ж потвору прислала гімназія на нашу голову! — сказала пані Гонзаткова.

Ема запропонувала вигнати хом'яка з канапи водою. Цю пропозицію відхилили — зіпсується ж плюшева канапа. Ніби ще можливо було щось зіпсувати в цьому продірявленому з усіх боків предметі, з глибини якого чулося безнастанне пирскання. Гонзатко, на якого весь час сипались докори, так, наче то він сам зробив кубло в канапі, приніс підручник зоології — чи не написано там, як виганяти хом'яків з канапи. Але такий

випадок не був відомий навіть Бремові; Гонзатко тільки прочитав уголос із підручника, що хом'як, коли на нього нападуть, відважно обороняється.

Тоді Ема з матір'ю вийшли на кухню, де почали радитися з Анною, що робити далі. Анна радила викурити хом'яка. Позатикати запасні виходи папером, полити його гасом і підпалити. Цю божевільну ідею відкинули й вирішили дочекатися, поки прийде глава сім'ї. Але пан Гонзатко виявився так само безпорадний. Він хвильку дивився, як хом'як час від часу демонстративно визирає з канапи й зухвало пирскає, тоді ляснув сина по потилиці, брутально вилаявся, одягнувся й квапливо подався до винного погребка, а там після четвертої чвертки вина почав розмову з якимсь незнайомим чоловіком:

— Ви знаєте, мій син, другокласник, пустив мені в канапу...

— Знаю, — відказав чоловік. — Блощиці — то паскудство. Буває, що їх діти зі школи приносять...

— Та ні, які там блощиці, — перебив пан Гонзатко. — Мій син пустив мені в канапу хом'яка.

— Ви що, за дурня мене маєте? — визвірився незнайомий, що був, очевидячки, дуже нервовий і лікував свої нерви в тихому погребку. — І чого тільки не понавигадують люди, — мурмотів він сердито. — Невже я схожий на дурня?

— Та що ви, шановний пане! — поквапився заспокоїти його хазяїн, подумавши, що запитання звернене до нього.

Нервовий добродій розплатився і вийшов.

„Дивний чоловік, — подумав пан Гонзатко. — Я хотів розповісти йому відверто, як воно вийшло з тим хом'яком, спитати поради, а він образив-

ся”. Пан Гонзатко поринув у свої думки, а коли допивав шосту чвертку, йому вже здалося цілком природним, що хом’яки часом оселяються в канапах порядних родин.

Десь о пів на десяту вечора він оповідав якійсь компанії всю пригоду так плутано, що виходило, ніби того хом’яка посадили йому в канапу за постановою окружного управління шкіл.

Дальший перебіг подій був до певної міри сповитий темрявою. Пан Гонзатко невиразно пам’ятав, що йшов по виноградських вулицях з одним чоловіком із тієї компанії, який казав, ніби держить зоологічний магазин. І справді, він опинився перед якоюсь крамницею, і той чоловік її відімкнув.

Певне було одне: прокинувшись уранці, пан Гонзатко побачив на своєму столі чималеньку скриньку, в якій щось попискувало. Помалу йому замріло в голові, що цю скриньку він приніс із тієї крамниці, куди ходив уночі. А як відчинив її, у нього втупила червоні очиці пара білих звіряток.

„Господи, що це за малі прояви?” — зітхнув пан Гонзатко й почав напружено думати. Ага, ось воно що! Він згадав, що в суперечці про хом’яка, яка розгорілась у винному погребку, той чоловік, від якого він приніс цю скриньку, присягався, що хом’яка найкраще виганяти за допомогою фретки. То це, значить, фретки! Адже їх використовують для боротьби з усіма польовими шкідниками. Пустять фретку в нору, і вона виганяє шкідника на поверхню. Отож, як пустити їх зараз у канапу, проблема буде розв’язана.

Він оповів усе родині. Після снідання обережно випустили фреток у канапу й стали чекати наслідків. З канапи знов почулося пирскання та

виск, тоді якесь мурчання, але лагідне. За хвилинку показалися голівки фреток і зразу сховались, тоді виглянув хом'як. Він похмуро подивився на родину пана Гонзатка, зневажливо пирснув і знову сховався. Юний Гонзатко нахилився до дірки й обережно зазирнув туди.

— Фретки лижуть хом'якові голову, — оголосив він результати своїх спостережень.

То була сумна правда. Фретки подружили з хом'яком, і в новому кублі їм дуже сподобалося. Гонзатко тим часом приніс Брема і засмутив усю родину, прочитавши, що фретки в неволі дуже швидко розмножуються. Але там було ще одне дуже цікаве повідомлення. Видно, небіжчик Брем набрався лиха з фретками, бо писав, ніби з власного досвіду знає, що фретки не терплять запаху морських свинок.

Пан Гонзатко почав квапливо одягатись.

— Куди це ти? — несміливо спитала пані Гонзаткова.

— По морські свинки, — відповів він рішучим тоном, і двері, сумно, безнадійно рипнувши, зачинилися за ним.

Морські свинки, яких він через годину приніс три штуки, були екземпляри з розкішним запахом, цілком відповідно до побажань пана Гонзатка, який попросив у продавця, щоб вибрав йому найсмердючіших. Тим часом надійшов і наречений, але він виявився тюхтієм. Він заявив, що боїться свинок, і його нізащо не можна було вмовити, щоб упхав їх прогризеною діркою в канапу. Він відчував, що його хочуть принести в жертву. Нарешті таки скорився і з словами „вони ж мене покусують” вихопив одну свинку з лозового кошика. І не помилився. Свинка вгородила

зуби йому в руку, і тоді всі почали пхати до канапи наймолодшого члена родини. Він виявився героєм. Правда, репетував страшенно, але врешті йому пощастило запхати до канапи всіх свинок, що оборонялися відчайдушно.

Тим часом наречений співчутливо дивився на пана Гонзатка і думав, що в того, певне, не всі дома, коли він захоплюється таким дивним спортом. Я не знаю, чи є в морських свинок почуття жалю. Коли є, то вони, певне, жалкували, що так негарно повелися зі своїми добродійниками. Адже в новому кубельці було так затишно. Гарне, строкате, пристойне товариство, а до того ж, куди глянь, усюди морська трава: канапа вимощена нею з боків. Відомо, що морські свинки їдять усе. Я колись держав таку свинку, то вона, коли мене два дні не було вдома, зжерла альбом з фотографіями і всі милі серцю обличчя моїх родичів обернула в купки чорних бібок. Виявилось також, що Брем прикро помилявся — принаймні у випадку родини Гонзатків. Фретки дуже легко терпіли запах морських свинок і не покидали своєї схованки. Хом'як самовіддано грів їх своїм тілом, а морські свинки тулились до фреток, і всередині канапи панували мир і згода між тваринками, наче в раю. Тому відбулась велика родинна рада.

Наречений теж устряв у неї і, підхоплений зоологічною повіддю, не втримався на поверхні нейтралітету й заговорив про їжаків. Говорив досить логічно, що в їжака є голки і що ті голки колються. Отож, коли запхати в канапу їжака, він голками вижене звідти всіх, бо їм, коли вже вони всі отак гарненько держаться купки, захочеться гріти й їжака, але вони будуть страшенно розча-

ровані. І навіть напросився, що сам піде купити їжака.

— Краще купіть зразу двох, пане Кратохвіл, — передбачливо сказала пані Гонзаткова.

Тоді пан Кратохвіл пішов, а на дверях ще промимрив щось про те, що їжак і тарганів ловить. Їжаки, з якими він вернувся і якими доповнив сімейну ідилію, виявились меланхолійними типами. Коли він виклав їх на підлогу, вони потяглися, вистромили з голок рийки, подивились невесело круг себе, поплямкали: „тл, тл”, — і знов згорнулися у колючі кулі. Пан Кратохвіл натяг рукавички й запхав ті дві кулі до канапи. Звідти почулося злісне пирскання, виск, у дірці з’явилась голова розлюченого хом’яка, ніби він хотів спитати, що це за неподобство, а за мить зникла. Їжаки тим часом залізли на саме дно канапи, не звертаючи уваги ні на фреток, ні на хом’яка, ні на морських свинок.

У канапі знов стало тихо. Зоологічний сад родини Гонзатків запав у здоровий сон. Ніхто з канапи не вилазив, і весілля вирішили відкласти на кілька днів.

Панові Кратохвілу тої ночі приснилося, що він мусив виганяти їжаків з канапи за допомогою плямистих гієн, а плямистих гієн виганяти з квартири за допомогою ягуарів, і весь сон скінчився страшною візією обгризених кісток на кухні в Гонзатків — кісток тещі й тестя.

Тим часом пан Гонзатко не лінувався, і дирекція гімназії, де його синок не дуже відзначався успіхами, одержала від нього листа, якого пан директор не міг зрозуміти:

„Шановній дирекції гімназії по вулиці Їровцовій. Нижчепідписаний покірно просить шановну гімназію, з огляду на зміни в домашніх обстави-

нах, негайно вжити заходів до того, щоб хом'яка, який зберігається в нижчепідписаного, забрати й зробити з нього опудало. З найглибшою повагою Вацлав Гонзатко, касир, Жижков, Оребітська, 5”.

Пан директор викликав до себе юного Гонзатка й почав зацікавлено випитувати, чи його батько часто пише такі листи. Гонзатко відповів, що він не знає. Тоді пан директор спитав іще, чи його батько ніколи не лікувався в якійсь клініці чи санаторії. Гонзатко, щоб не казати весь час „ні”, цього разу для різноманітності кивнув головою.

„Треба якось заспокоїти його”, — подумав директор, і пан Гонзатко одержав, такого листа:

„У відповідь на Ваш лист, ми з превеликим жалем мусимо повідомити, що дирекція гімназії не зацікавлена у виготовленні опудал.

Дирекція”

Одержавши цей лист, пан Гонзатко, розлючений, подався на Вишеград до гицеля. Там йому сказали, що умертвляти тварин у приватних помешканнях офіційно не дозволяється, треба приставляти їх на санітарну станцію.

Тим часом юний Гонзатко продав географічний атлас і на всі гроші купив зерна, яке висипав у канапу, щоб тварини не голодували.

Таке тривало два тижні. У Празі почав відчуватись дефіцит продовольчих товарів. А на першому поверсі в їхньому будинку жив двірник, відважний чоловік, готовий на все. Він прийшов, озброєний сокирою. Мовчки показали йому на канапу й зачинили двері до вітальні. Почулись удари по канапі, виск, пирскання, сичання. За півгодини все скінчилося.

Другого дня справили весілля, і меню бойового весільного обіду в квартирі Гонзатків було таке:

Бульйон із фретки.

Фретка відварна до хрину з оцтом.

Запечений хом'як із картоплею.

Морські свинки з кминою підливою.

Паштет із їжаків.

І юний Гонзатко, винуватець усіх цих розкошів, скромно сидів за столом і, не оцінений ніким у цю велику годину, зі сльозами на очах обгризав голівку свого нещасного хом'яка.

НЕЩАСНИЙ ВИПАДОК ІЗ КОТОМ

Одного разу пан Густолес у суперечці зі своїм сусідом Кржичкою сказав:

— Ваша партія — чудова партія. Тільки-но якийсь негідник уникне шибениці, вона відразу ж висуває його кандидатом у депутати.

Пан Кржичка відповів на це:

— Ми з вами, пане Густолес, іще поквітаємось.

Пан Густолес, окрім політичної далекоглядності мав іще й великого чорного kota, який завжди сидів на порозі його крамниці з дрібним товаром. Цього kota любили жителі всього околу і ставилися до нього з великою пошаною за його гарну поведінку, веселу вдачу (як відомо, весела вдача — це п'ятдесят процентів здоров'я) і за відданість хазяїнові. Нікому й на думку не спадало, що поблизу живе запеклий ворог цього чудового створіння.

Цим ворогом був пан Кржичка, який після згаданої політичної сварки з паном Густолесом сказав своєму восьмирічному синові Йозефу:

— Пепічку, якщо ти побачиш оту чорну потвору недоумка Густолеса, то наступи їй на хвіст.

Яка дитина відмовилась би виконати таке чудове конфіденційне доручення?

Пепічек пішов у крамницю, наступив котові на хвіст і до того ж геть його обплював; в однієї старої жінки, яка бачила цю сцену, серце мало не розірвалося від співчуття.

Після цього Пепічек утік. Кіт спочатку ніяк не міг добрати, що б це воно все означало, але потім, розміркувавши, дійшов висновку, що все це образливо.

І кіт вирішив ужити застережливих заходів.

За свою мужню поведінку Пепічек дістав од батька крейцер; крім того, батько пообіцяв йому ще грошей, якщо він буде й далі діяти в тому ж напрямі. Для пана Кржички цей кіт утілював цілу ворожу партію, бо він був власністю його політичного ворога. Таким чином, Пепічек наступив на хвіст не тільки коту, але й усій ворожій політичній партії і плював не тільки на kota, а й на всіх прихильників тієї партії, членові якої належав цей кіт. Пепічек весело вирушив у новий політичний бій.

Кіт сидів перед дверима і начебто дрімав. Однак це була омана: кіт удав, ніби дрімає. Але ніхто не мав права йому докоряти: адже кіт не ходив до школи й не знав, що прикидатися — гріх.

Отже, кіт прикидається, і Пепік знову наступає йому на хвіст і плює на голову. Раптом кіт схоплюється і кусає Пепіка за ногу. Потім, пирхаючи, видирається Пепікові на голову, дряпає пазурами, дико нявкає, кусає його за вухо, зіскакує і, переможно задерши хвоста, віддаляється від хлопчиська, що реве на все горло, і з почуттям

задоволення знову сідає на порозі крамниці свого хазяїна, мирно муркочучи.

Коли Пепічек, заплаканий і закривавлений, повернувся додому, пан Кржичка вигукнув:

— Слава Богу, нарешті я тебе спіймав, пане Густолес! — і повів Пепічка до поліцейського комісаріату, де поліцейський лікар, оглянувши хлопчика, склав протокол, а поліцейський комісар наказав заарештувати kota й піддати його ветеринарному огляду.

Двоє поліцейських пішли виконувати розпорядження й арештували kota іменем закону, а через те, що кіт намагався втекти, пирхав і дряпався, поліцейські вимушені були послати за спеціальним ящиком і закрити в ньому kota, який перед цим учинив неприховане насильство над поліцейськими, укусивши одного за уніформу. Крім того, він образив представників влади своїм пирсканням. Що саме він хотів цим виразити, встановити не вдалося.

Отже, kota перевезли до ветеринарного відділення, і поліцейські склали рапорт про його поведінку:

„Коли ми прийшли по нього, він дряпався, пирхав, кусався. Ми викликали муніципальну будку й після відчайдушного опору кинули до неї kota. Він намагався зірвати з нас револьвери”.

Протокол було складено й надіслано до державної прокуратури. Державна прокуратура вбачала в поведінці пана Густолеса злочин за статтею, яка передбачає покарання за недостатній догляд за тваринами.

Його обвинувачували в тому, що кіт не був на цепу і ходив без намордника. Адже все це відбувалося під час виборів, коли тварина легко

може сказитися. Крім того, між паном Кржичкою, батьком хлопчика, на якого напав кіт, і паном Густолесом, власником чорного kota, що напав на сина пана Кржички, довгий час тривала політична ворожнеча. Державний прокурор вважає доведеним те, що кіт пана Густолеса навмисне напав на хлопчика, з тим щоб якнайсильніше покалічити сина політичного супротивника свого хазяїна. І йому пощастило це зробити. А оскільки за законом Австрійської імперії від восьмого січня тисяча вісімсот першого року котів слід вважати особами недоумкуватими, за яких відповідають своїм іменем і життям їхні власники, то вся провина лягає на пана Густолеса.

Тим часом у ветеринарному відділенні було досліджено душевний і тілесний стан kota, і протоколи цього дослідження надійшли до державного прокурора. Висновок проголошував:

„Пан Франтішек Густолес. № 2145/65.

Обслідуваний має широкі кості, добре вгодований, але хворіє на запалення надкосниці, і тому його укуси можуть бути небезпечні для життя. З цих причин бажано, щоб обслідуваного було знищено.

Д-р М. Кашпарек”

Державна прокуратура одразу ж надіслала цей висновок для виконання в поліцейській комісаріат, де його зареєстрували у справі пана Густолеса.

Тим часом kota повернули панові Густолесу.

Можете собі уявити, як здивувалися члени його родини, коли о п'ятій годині ранку до пана Густолеса прийшли четверо поліцейських і повели цього нещасного з собою. У поліцейському

відділенні суворий поліцейський пристав не дуже прихильно почав допитувати його:

— Ви — Франтішек Густолес?

— Так, ваша милість.

У одного молоденького поліцейського заблищали в очах сльози.

— Дайте сюди справу, що торкається Франтішека Густолеса, і не рюмсайте.

Справу принесли.

— Послухайте наказ градоначальника, Густолесе, від 15 червня 1911 року, за № 275/289:

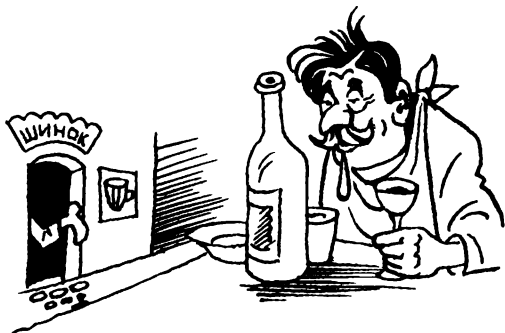
„Франтішек Густолес, згідно з висновком ветеринарного відділення за № 2145/65, має бути негайно знищений. Проти цього висновку на підставі §5 закону про епідемії худоби від 12 лютого 1867 року заперечень не маю.

Градоначальник Ванічек”

— Як бачите, — сказав нещасному поліцейський пристав, — постанову не скасовано. Напишіть свої останні розпорядження й не рюмсайте. Вас буде знищено, як тільки з Відня надійде підтвердження рішення й розпорядження про спосіб вашого знищення.

Мені самому цікаво: як пан Густолес виплутався з цієї історії?

АЛКОГОЛЬНА ІДИЛІЯ

Пан Годішек зовсім не був алкоголіком, бо випивав щодня всього два кухлі пива.

То був порядний чоловік, що сумлінно піклувався про свою родину; єдиною слабкою жилкою, всім його нещастям було зо два кухлі пива на день.

Я кажу — нещастям, бо зараз ви самі побачите, до чого це призвело.

Пані Годішківій попала до рук листівка антиалкогольної ліги, тієї страшної організації для боротьби з алкоголізмом, котра веде з ним безнастанну, але марну війну, бо відрадити від пияцтва двох пияків — це однаково, що зітнути голову гідрі. Замість зігнутої виростає десять нових голів, і замість кожного непитушого в бій за процвітання алкоголю виступає десятеро нових випивак.

Та антиалкогольна ліга не знає втоми. Це вона влаштовує лекції про згубний вплив алкоголізму, на яких слухачі п'ють пиво і тільки перед лектором стоїть скромненька пляшка содової води.

Це антиалкогольна ліга оголосила, що кожен, хто випиває хоч би один кухоль пива, — вже алко-

голік, він має отупілу голову й поступово тупішає дедалі більше, і що одного кухля пива на день цілком вистачить, щоб за рік з людини зробити цілковитого ідіота. Далі в брошурі була детально змальована історія одного урядовця-алкоголіка, який наче нічого такого й не витівав, а лише випивав день у день один кухоль пива. Його мозок від того щоденного кухля дедалі потьмарювався, і він помалу втрачав почуття обов'язку, а ослабнувши розумово, не міг уже запомагатись додатковими підробітками, щоб утримувати в достатку численну родину. В оселі, доти щасливій, запанували злидні, а він усе випивав щодня той проклятий кухоль пива, незважаючи на скарги дружини й дітей, що голодували, і врешті дійшло до того, що він, аби лиш мати змогу й далі всмак випивати той щоденний кухоль пива, розтратив довірені йому на службі гроші, привласнив чималу суму, але був викритий, ув'язнений, а родина його зовсім зубожіла, і він, вийшовши з в'язниці, порубав жінку й дітей сокирою, щоб уже довершити страшне діло алкоголізму.

Прочитавши все це, пані Годішкова розревлася, бо, як вірити брошурі, її чоловік теж був алкоголік. Через кілька сторінок вона прочитала, що таке отупіння не завжди настає відразу, а частіше поступово, і що його можна відкрити в нещасній жертві алкоголізму тільки пильним спостереженням.

Отож того дня, коли її чоловік прийшов додому обідати, вона з завмиранням серця стежила, чи він ще не позбувся розуму. І аж затремтіла з жаху, коли він, дивлячись на новеньку кретонову блузку своєї донечки, недбало кинув: „А, це сап'ян!” Йї зразу пригадались деякі інші подробиці з чоловікових висловлювань, які вона раніше пропускала повз вуха. Так, наприклад, вона

пам'ятає, як колись, уже з рік тому, він щось плів про те, ніби копчений язик під польським соусом можна зготувати з кислотою сметаною, а не з солодкими вершками, а щоразу, коли вона заведе мову про те, що тепер носять, він відмахується: „Ет, носять, то й носять. Подавай краще на стіл”. Серце її здригалось, коли вона згадувала всі ці подробиці і, поглядаючи на чоловіка, шукала в ньому риси ідіотизму або принаймні зародків дурнуватої усмішки, характерної для недоумкуватих людей.

Пан Годішек справді всміхався задоволено, як людина, що їсть смачний обід, але ця усмішка як вогнем пекла пані Годішкову. Нема сумніву — пан Годішек божеволіє.

Які страшні були ті три дні, коли вона спостерігала все ту саму усмішку й ту насолоду, що з нею він занурював свої вуса після обіду в перший кухоль пива, а ввечері — в другий і останній!

Коли хто стає алкоголіком і божеволіє, випиваючи по одному кухлю в день, то що ж буде з тим, хто випиває два! Який це жахливий алкоголік!

Пані Годішкова ходила сама не своя і все думала, як урятувати чоловіка від згуби, а родину — від цілковитого розвалу.

То добре, що вона мала до своїх послуг газету і в ній на четвертий день прочитала таке оголошення: „Примара алкоголізму нависла над вашою родиною. З вашого шановного чоловіка, якщо ви не вживете заходів, вийде вбивця, палій, грабіжник. Як вам урятуватися, щоб він у п'яному шаленстві не повбивав вас і ваших діточок? Зверніться з довірою до аптеки Кароя в Лугачі, в Угорщині, і вам пришлють післяплатою або за переказані гроші — 5 крон 80 гелерів — пляшку горілки для лікування алкоголізму. Тричі на день — уранці, в обід і ввечері — накра-

пуйте по 30 крапель у лікер, який п'є ваш чоловік, і за чотири місяці він буде вилікуваний. Застерігаємо, що з пивом наші ліки вживати не можна”.

Пані Годішкова послала п'ять крон вісімдесят гелерів і одержала пляшку, а тоді за обідом спитала чоловіка, який лікер він найдужче любить. Треба зазначити, що з цього погляду пан Годішек був зовсім непитушим. Тому він їй відповів, що не хоче й слухати ні про який лікер. Бо доти пан Годішек ще ні разу не куштував ніякого лікеру. Відповідаючи, він глянув на дружину якось дивно і цим остаточно переконав її, що він уже зовсім збожеволів і вилікувати його буде дуже важко.

— А може, вип'єш вишнівки? Може, тобі сподобається. Я ось купила пляшку доброї вишнівки, то випивай по обіді, потрошечку, воно не зашкодить, навпаки, ще й апетиту додасть, та й працюватиметься веселіше.

І, вийшовши до кухні, зі сльозами на очах налила там у лікерну чарочку вишнівки, а тоді накрापала в неї тридцять крапель тієї чудодійної горілки проти п'яного шаленства. Потім, утерши сльози, понесла вишнівку чоловікові. Той лиш облизався і попросив ще. Лікування було вельми радикальне. По обіді він випив десять чарочок, а ввечері вже двадцять. Другого дня — двадцять по обіді, а ввечері — тридцять. А третього дня, йдучи на службу, заскочив уже й до шинку.

Сумно подумати, куди може завести людину кухоль-другий пива щодня. Від цього не врятує навіть горілка Кароя проти п'яного божевілля. І вкрай сумний доказ цього дав нам саме пан Годішек: докінчивши третій місяць лікування, він облив себе, дружину й діточок гасом, підпалив одягу на собі й на них і згорів з усією родиною.

ІСТОРІЯ ЖИТТЯ

(Американська гумореска)

Міс Мері говорила містеру Вільсону: — Любий Вільсоне, треба бути відвертими — адже завтра ми вже будемо подружжям. Кожне з нас має деякі вади. Отже, давайте розповімо одне одному історію свого життя.

— Я маю розпочати, правда? — спитав містер Вільсон.

— Починайте, — промовила міс Мері, — але не пропускайте нічого.

— Гаразд, — сказав містер Вільсон, зручно вмощуючись у кріслі та закурюючи сигару. — Народився я в Меріес, у Канаді. Мій батько був доброю й сильною людиною, любя Мері. Ганяв ведмедів по краю. Коротко кажучи, добряча душа. Так жили ми спокійно п'ять років. Хоч мені не було й п'яти літ, я пам'ятаю, що в той час батька ув'язнили на десять років. Батько добував для нас гроші, як міг. Від Меріес аж до озер нема жодного багатого чоловіка, який і досі не пам'ятав би

банди мого батька. Зібрав він нам чимало грошей пограбуванням багатих фермерів.

Пам'ятаю, як мене, чотирирічного хлопчика, він узяв подивитися — замість найкращого подарунка на іменини, — як вони нападуть біля озера на багатого купця.

„Через рік знову візьму тебе з собою”, — пообіцяв він мені, але, на превеликий жаль, наша мрія не здійснилась, тому що, як я вже казав, він дістав десять років в'язниці.

Батько був людиною холоднокровною, після винесення вироку він промовив:

„Панове, дякую вам від імені моїх дітей. Кожного дня я витрачав на себе приблизно два долари. Рік має триста шістьдесят п'ять днів — тобто за рік я витратив би сімсот тридцять доларів, а за десять років — сім тисяч триста. Отже, дякую вам, панове, ще раз від імені моїх дітей за ці сім тисяч триста доларів. Ура!”

Господарство вела тепер мати. Вона вирішила, що ми вже не будемо жити на селі, а переїдемо до міста. Але продати маєток було нелегко, тому що мати хотіла за нього суму значно більшу, ніж він коштував. Тоді вона просто застрахувала маєток. Коштовності ми потай розпродали. Мені саме сповнилося шість років, коли мати покликала мене до себе й сказала:

„Любий хлопче, твій батько, я думаю, буде задоволений тобою: незважаючи на свій молодий вік, ти виявляєш велику кмітливість. А чи хотів би ти подивитися на велике полум'я? Знаєш, таке полум'я, яке виникло б під час пожежі нашого будинку з прибудовами?”

„Зрозуміло, я хотів би подивитися на щось таке”, — сказав я.

Тоді моя мати мовила далі:

„Ти хотів дістати коробку сірників? То ось тобі п'ять коробок, і, коли це тебе потішить, піди в клуню й запали там жмут соломи. Але нікому про це не говори, бо як повернеться з в'язниці батько, то він уб'є тебе, застрелить, як негра Торі”.

Я підпалив усю ферму. Заробили ми тоді понад шістдесят тисяч доларів. У нагороду за це мати купила мені Біблію в розкішній шкіряній палітурці; кожний квадрат шкіри, з якої було зроблено палітурку, коштував один долар двадцять п'ять центів. Була то, кажуть, шкіра вождя індіанського племені сіу. Але, як виявилось пізніше, той вождь живий, а торговець бібліями нас просто обдунив.

Після переїзду до Нью-Йорка моя мати теж не сиділа склавши руки. Ця енергійна жінка надумала стати власницею великого цирку, в якому виступали б справжні індіанці. Вона вмістила в західних журналах об'яву про те, що приймаються на роботу червоношкірі з гарною будовою тіла та приємними голосами. Їх з'явилося біля тридцяти. А серед них був вождь племені сіу — Годадласко, тобто Дзвіночок, — саме той, шкіру якого нам начебто продав торговець бібліями.

І сталося так, що моя мати закохалася в цього червоношкірого. На восьмому році мого життя в мене з'явилися нові братики-двійнята, гарненькі сіу-канадці, зі шкірою бронзового відтінку. Вона не могла їх годувати груддю, тому що Годадласко не хотів, щоб його дітей вигодувала молоком французенка (моя мати, як відомо, була з Канади), бо французи в свій час перестріляли деяких індіанських повстанців. Годувальницею братиків стала негритянка. Трапилося так, що батько моїх нових братиків покохав ту негритянку, і, коли

мені сповнилося десять років, він утік з нею на захід, порушивши договір із цирком моєї матері. Мати звернулася до суду; Годадласко, тобто Дзвіночок, був заарештований і під час очної ставки з моєю матінкою брутально образив її. Вона витягла револьвер і застрелила його. Присяжні виправдали її, а наш цирк став місцем побачень вищого світу — Брукліна і всього Нью-Йорка.

За п'ятдесят центів моя мати демонструвала мене в цирку, бо під час суду присяжних я, тоді ще дев'ятирічний хлопчик, кричав: „Якщо ви засудите її, то я перестріляю всіх присяжних дев'ятого, десятого й одинадцятого класів!”

— Ох, — сказала міс Мері, — як я вас за це поважаю, Вільсоне!

— А потім, — вів далі містер Вільсон, — десяти років я втік із Брукліна з дев'ятирічним дівчиськом, захопивши з дому десять тисяч доларів. Ми йшли вгору берегом річки Гудзон від ферми до ферми, не зупиняючись. Робили зупинки тільки для того, щоб сісти під деревом і, обіймаючись, нашіптувати одне одному солодкі слівця.

— О дорогий Вільсоне! — захоплено вигукнула Мері.

— Кілька підлітків, — вів далі містер Вільсон, — помітили в Олдбей, що я розмінюю сто-доларовий банкнот; вони напали на нас, забрали всі гроші, а нас кинули в річку. Дівчисько моє потонуло, тому що в нього був надто м'який череп і від удару молотком тих хлопчаків воно знепритомніло. Я ж сам, хоч моя голова також була розбита, дістався берега і до вечора прийшов у якесь селище; у тамтешнього пастора, який потурбувався про мене, я забрав усі його заощадження і з найближчої станції вирушив до Чикаго.

— Дайте мені вашу руку, — благала міс Мері. — О яка я щаслива, що ви будете моїм чоловіком!

— І ось, — розповідав містер Вільсон, — я міг діяти цілком самостійно. Події розгорталися так. Десяти років я був чистильником взуття — про подібні випадки ви, мабуть, чули: в Європі вираз „був чистильником взуття” завжди вживають у розповідях про Америку.

В одинадцять років я був чистильником взуття, в дванадцять — також, а в тринадцять років я вже стояв перед судом за те, що тяжко поранив свого суперника в коханні. Тій, яку я кохав, було дванадцять років, і я їй кожного дня чистив черевики. Потім — уявіть собі — на другому боці вулиці в неї закохався також чистильник взуття, чотирнадцятирічний хлопець, і, щоб мені дошкулити, він знизив ціну за чищення пари взуття на цент. Моя кохана була вельми практична. Щоб заощаджувати щоденно один цент, вона почала ходити до мого конкурента. Я купив револьвер, бо той, який я носив при собі з восьми років, здавалося мені, не міг застрелити людину. На жаль, і новий револьвер не застрелив суперника. Я тільки тяжко поранив його.

Містер Вільсон зітхнув і промовив:

— Тому раджу вам, люба Мері, не купуйте собі ніколи револьвер системи „Грайяні”. Під час судового процесу з’ясувалося моє справжнє ім’я і те, що я три роки тому втік з дому, і я став героєм дня.

Журнали загрозували: якщо я буду засуджений, народ звільнить мене і лінчує суддів. Я виголосив промову на свій захист, закінчуючи словами:

„Громадяни! З ваших уст, можливо, вже готове зірватися „так”. Ну що ж, добре, в такому випадку мене буде засуджено. Можливо, громадяни, з ваших уст зірветься „ні”, — що ж, добре — мене буде виправдано”.

Моя байдужість не тільки викликала загальний подив, а й привела до мого звільнення, і пани судді ні до кого, крім мене, не ходили чистити своє взуття.

Один видавець у Чикаго випустив листівки з моїм фото, а якийсь знаменитий багач, що не знав, як йому на старості розтринькати гроші, забажав мене всиновити. Я переїхав до нього в палац.

Та я був занадто вже вільно вихований, щоб звертати увагу на його повчання, і це його так розхвилювало, що його вхопив грець.

Я зібрав, що міг, і поїхав на Захід; у Сан-Франциско чотирнадцятирічним хлопцем пофарбував своє обличчя в жовтий колір, замовив собі довгу косу і виступав у кафешантані як єдиний у цілих Сполучених Штатах китаєць, що вміє правильно виконувати американські пісеньки.

Моє інкогніто досить швидко було викрите справжнім китайцем, купцем, який після вистави вилаяв мене справжньою китайською мовою. Він, розгнівавшись, так мене відлупцював, що я понад півроку пролежав у лікарні.

— Потім, міс Мері, — мовив мимохідь Вільсон, — виписавшись із лікарні, я найнявся на торговельне судно, що займалося перевезенням контрабанди. А коли наш корабель був висаджений у повітря, я, зрозуміло, теж вилетів разом із ним, але впав так щасливо, що рибалки витягли мене з води, пустили на берег, і я опинився

на суші з порожніми кишенями. Тоді мені було п'ятнадцять років. Той фермер, що взяв мене в пастухи, мав велике стадо. А через те, що до найближчого міста було всього якихось п'ять годин ходи, то я без особливих труднощів одного щасливого дня відвів стадо до міста, продав усі сто двадцять голів худоби торговцеві худобою і втік на Схід.

— Дорогий Вільсоне, — захоплювалася міс Мері, — про такого чоловіка, як ви, я мріяла все життя...

— Торгував я також рушницями, — провадив далі Вільсон, — індіанцям продавав горілку, біблії та молитовники. У сімнадцятирічному віці я зробився молодшим проповідником однієї секти і був шанованим і поважаним серед індіанців. А тому що мій конкурент, також проповідник однієї секти, вів торговельну справу краще, ніж я, особливо це стосувалося горілки й віскі, то я підмовив індіанців, щоб вони скальпували його.

— Мій славний Вільсоне!..

— Потім я змінював професії, у бійках убив п'ятьох...

— Ви вбили п'ять чоловік, мій дорогий! — захоплювалася Мері. — Яка ви чудова людина!

— Пограбував два банки і, нарешті, люба Мері, — промовив ласкаво Вільсон, — я зробився одним із власників великого банку „Вільсон і К°”, володарем такої чарівної дами, якою є ви, міс Мері Овей, власниця ренти в два мільйони... Тепер розповідайте ви...

— Що я можу розповісти? — сказала міс Мері. — Тільки те, що я є й була багатою, що моє життя минало цілком спокійно, і я весь час мріяла мати чоловіка такого, як ви, не звичайного,

як усі інші. І ось ви прийшли до мене. Дайте мені руку. Я закохалась у вас із першого погляду.

Вони поговорили ще трохи, і, коли почали прощатися, містер Вільсон промовив:

— Отже, завтра об одинадцятій — карета, пастор, церква — і разом, Мері, завжди разом!..

— Видатна людина, — промовила собі міс Мері, коли він залишив палац. — Винятковий мужчина, з ним я ще багато чого побачу. А що за книгу він тут залишив? Випала в нього, мабуть, з кишені...

З повагою підняла книгу, що лежала на підлозі, розгорнула її й прочитала назву: „Наука приголомшувати молодих дівчат, щоб вони закохувались у джентльменів”.

— Гм, — розчаровано промовила міс. Розгорнула на першій сторінці й побачила підкреслене олівцем речення: „На романтичну розповідь можна спіймати кожен...”

Другого дня о дев'ятій годині ранку Вільсон одержав телеграму такого змісту:

„Аферисте! Я довідалася про вас. Ви нічого такого виняткового не зробили, про що мені розповіли, ви нікого не вбили й не пограбували, ви абсолютно звичайний син Чарльза Вільсона, звичайного порядного громадянина! А я була про вас такої гарної думки, мерзотнику! Між нами все скінчено. Ніколи не потрапляйте мені на очі!”

ЛЮДСЬКА ПИХА

Як репортер я мав можливість пересвідчитись у тому, які люди пихаті.

Одного разу я написав, що якийсь Вацлав Странський із Сміхова в пивній, на вулиці Кінського, так напився, що його викинули геть із пивнички, насунувши йому на голову капелюх. На другий день пан Вацлав Странський прийшов у редакцію і, дуже хвилюючись, попросив мене зробити в замітці поправку, що йому насунули на голову не якийсь там звичайний капелюх, а циліндр.

Другий випадок стався через кілька днів, і його спричинила моя замітка в газеті, де я описував виникнення пожежі в ковбасній крамниці пана Слабого.

Я написав, що небезпека пожежі була справді велика, оскільки загорілося борошно в сардельках. Я написав це з добрим наміром потішити читачів, бо вважав святим обов'язком репортера писати так, щоб стиль не був сухий.

На другий день у редакцію прийшло троє: ковбасник пан Слабий, його батько і його дід.

Найагресивніше поведився найстарший з них, який підбурював свого сина та внука, щоб вони розправилися зі мною без жалю. Внук увесь час примовляв сентиментально: „Ось покуштуйте наші сардельки”, — а його батько горлав, що я завдав його торгівлі шкоди. Коли становище було критичним, прийшов головний редактор, і я з тактичних міркувань вирішив зникнути, сказавши їм, що вони можуть домовитися про свою справу з відповідальним редактором.

Слово „відповідальний” так сподобалося моїм відвідувачам, що вони почали смикати мого головного редактора, як діти щеня, а коли він нарешті втік од них, вони стали ловити його по всіх приміщеннях редакції і гналися за ним аж до друкарні. Коли ж він замкнувся в маленькій кімнаті, вони почали гупати в двері, намагаючись вдертися в приміщення, як це робили за часів холери. При цьому дід знову поведився найлютіше — він гатив ногами в двері й горлав: „Ми тобі покажемо борошно в сардельках!” На що головний редактор відповідав тоненьким голоском: „Панове, я ні в чому не винний. Так інформувало поліцейське управління, і замітка без мого відома потрапила в газету!”

Звичайно, кожний читач знає, як часто, через брак належного піклування про редакторів, судді з народу розправляються з відповідальними редакторами, а ці троє поводитися гірше, ніж присяжні засідателі в Мексиці.

Тільки після того, як збіглися всі працівники редакції, родину ковбасників силоміць було виведено, і вся трійця подалася з'ясувати справу в поліцію.

Коли я після цього прийшов до поліцейського управління за відомостями про поламані ноги, самогубства, жорстокість кучерів, про зіткнення трамваїв і про крадіжки, то поліцейський комісар попросив мене, щоб я більше не посилав до нього ковбасників, у яких горить борошно в сардельках.

Ця справа знайшла свій відгук у газеті ворожої політичної партії, до якої звернулася по допомогу родина ковбасників. Противники виступили проти нашої газети з великою статтею про відсутність у нашої партії інтересу до ремісників. Стаття була дуже тенденційна й звинувачувала нас у тому, що ми запродалися великому капіталу й плюємо на інтереси ремісників. Стаття закінчувалася погрозою, що прийде час, коли нашу партію буде стерто з лиця землі.

Після цього я вирішив більше не писати заміток таким захопливим стилем, а висловлюватися зрозуміло й просто.

Я написав: „Вчора о п'ятій годині дня столяр Ян Кисела посварився у своїй майстерні на Жижкові, № 612, зі своєю дружиною Марією, уродженою Рохт, і вдарив її по голові залізним прутом, унаслідок чого її було відправлено в лікарню каретою швидкої допомоги. Ця пригода зібрала великий натовп”.

Коли на другий день я прийшов у редакцію, то ще на сходах швейцар із занепокоєним виглядом повідомив мене, що в редакції на мене чекають двоє людей. Вони сиділи на стільцях, і один із них тримав у руці величезну товсту дерев'яну планку.

Без усякого вступу він схвильовано запитав:

— Пане редакторе, невже це називається залізним прутом?

Я не міг йому заперечити й заявив, що справді, він не помиляється, це не залізний прут.

— Ось бачите, — промовив він задоволено, — я вдарив її лише цією планкою.

І він гарячково почав говорити, що ніколи не зміг би допустити такої жорстокості й вдарити свою дружину залізним прутом. Та де він узагалі міг би взяти залізний прут? Поки він шукав би прут, то й злість минула б.

В ім'я справедливості я мусив унести зміну до своєї замітки. Я написав:

„Неправда, що столяр Ян Кисела із Жижкова вдарив свою дружину залізним прутом. Пан Ян Кисела вчора прийшов до нас у редакцію з величезною планкою довжиною в два метри сорок сантиметрів і заявив нам, що саме цією планкою, а не залізним прутом, він розчерепив голову своїй дружині”.

Я не сподівався, що цей чоловік, якого я хотів виправдати в очах громадськості, знову прийде в редакцію з цією планкою і торохне мене по голові, пояснюючи, що він це зробив лише за те, що я даремно розмазав усю цю історію в газеті. Люди таки дуже пихаті.

Одного разу до нас у редакцію завітав карлик Альфонс у супроводі свого імпресарію Массаріні, який показував карлика в Празі за 40 гелерів.

Я написав про карлика захопливу статтю, в якій змалював його як найогиднішу потвору в світі, на яку дивитися — сама насолода. Його імпресарію попросив когось перекласти цю статтю і, не розібравшись як слід, вирішив, що це його називають огидною потворою.

Він тричі вистрелив у мене з револьвера, сподіваючись таким чином відстояти себе як красеня. Одна куля застрягла в мене у плечі, і відтоді я більше не можу писати статей. Думаю, що читачі це вітають з радістю.

СЛІДАМИ ВБИВЦІ

За повідомленнями офіційних газет, у поліцейському відділенні після того, як вивісили оголошення, запанувало велике пожвавлення. Кілька сот людей, що хотіли заробити тисячу крон, обіцяних тому, хто відшукає сліди вбивці, з ранку до вечора обтяжували поліцейський апарат. З департаменту поліції вийшов наказ: усі показання дбайливо записати й надіслати в департамент з тим, щоб на підставі перевірених поліцейських методів можна було встановити особу вбивці, комбінувати, збирати нитки й намотувати їх на один клубок, як поетично писали офіційні газети.

Велетенський будинок департаменту поліції не міг умістити всіх добровільних свідків, і господарча частина департаменту почала серйозно замислюватися над тим, що доведеться, мабуть, найняти додаткове приміщення.

Показання дбайливо записувались, і ввечері начальник поліції дістав пакет рясно списаного паперу. З усього цього начальник департаменту намагався зробити висновки, комбінувати, збира-

ти нитки й намотувати їх на один клубок (я знову повторюю цю чудову фразу) — і з цього клубка плести панчохи вбивці, якого розшукують.

Поліцейський комісар Рейхель намагався прочитати своєму начальникові найважливіші показання, що надійшли з відділення.

Але це було нелегке завдання, бо між показаннями траплялися й такі, на розгляд яких потрібно було витратити кілька годин, а деякі зовсім не можна було розібрати.

— „Карел Вигналек, приватний службовець, повідомляє, — читав поліцейський комісар, — що підштанки такого ж кольору, які були на вбивці, він бачив за три дні до вбивства на одному незнайомому перехожому, що попросив у нього прикурити. З цього він робить висновок, що вбивця належить до бідних верств і, можливо, був знайомий з убитою старою жінкою, в якої позичив підштанки. Можливо, що під час передачі підштанків між ними виникла суперечка, яка закінчилася смертю старої”.

Вацлав Хохлатий пише у своєму листі:

„Вельмишановний пане начальник департаменту поліції!

Убиту знав мій колишній товариш по службі в армії. Я служив у одинадцятому полку, і наш батальйон був переведений у Ровиці. Там лише гори, скелі й височини. У горах пасеться худоба. Головним чином корови, пане начальнику поліції. Мій знайомий, що знав убиту, в армії служив уже третій рік і мав дуже хорошу пам'ять.

Але він, маючи чин капрала, був невитриманий і міг за одне лише слово вбити людину. Тож я й подумав, якби він посварився з тією жінкою, то вбив би її напевне, бо якось він казав мені, що такі жінки йому не до вподоби. Він помер два роки тому природною смертю під час бійки”.

„Допит бакалійника з Довгої вулиці Гофмайера, який з'явився добровільно. Вбитої він не знав. У Карліні був за все життя лише двічі. Останнього разу був там, коли виникла пожежа на Кржижковій фабриці. Ось як це було. Опівдні, як завжди в неділю, він пішов до шинку грати в карти.

Він ніколи в житті не шахраював. Раптом з боку віадука лунає крик: „Пожежа!” І справді! Не встиг він добігти до Кржижкової фабрики, як вона палала — аж любо подивитися! Потім підійшли війська й оточили вулицю. Відтоді він ніколи не був у Карліні й нічого не знає про вбивство. За марно витрачений час він вимагає п'ять крон”.

— Я наказав його заарештувати, — зауважив поліцейський комісар і читав далі: — Віктор Безвага повідомляє:

„Я бачив молоток, виставлений у поліцейському департаменті. Як фахівець-коваль можу заприсягтися, що той молоток не ковальський, і цим самим я відхиляю підозру, яка могла впасти на наш цех. Разом з тим прошу прискорити затвердження статуту освітнього товариства ковалів, який було надіслано на ваш розгляд десять років тому і який ще й досі не затверджений з причини невідкладних справ по вбивствах”.

— Ось тут, прошу пробачення, записано показання одного прикажчика, який багато років працював у Карліні. Він сказав, що Карлін належить до міст, де злочин сумісний з чесністю. За ці слова я заарештував його.

Важливим є допит пані Крафтової, удови повітового начальника. Вона свідчить:

„На мою думку, вбивця — не чоловічої статі. Мені здається, що вбивство вчинила особа жіно-

чої статі, жінка, нещаслива в шлюбі, яка не бачила іншого виходу для себе, окрім шибениці.

У мене немає прямої підозри, але все ж таки Анна Тржехова, яка мешкає поряд з нами й виливає брудну воду в раковину, здається мені, може зробити все що завгодно. Останніми днями вона ходить замислена, а в той вечір, коли сталося вбивство, вона повернула мені борг у десять крон, хоча вдень, коли я просила повернути гроші, вона відповіла мені брутальною лайкою. Сума в десять крон збігається із сумою, означеною в поліцейському повідомленні”.

— Я наказав заарештувати Анну Тржехову, — сказав поліцейський комісар.

— Добре зробили, — відповів начальник департаменту і схопився за голову. — Читайте далі!

— Ось перед нами протокол якогось Мирослава Гофріхтера, який прийшов зі свідками, щоб довести своє алібі. Він заявив, що стару не вбивав, і почав вимагати тисячу крон за те, що скерував поліцію на правильний слід, довівши свою непричетність до вбивства.

Далі йде протокол допиту добровільного свідка Матоушека. Він вважає, що стара покінчила життя самогубством.

— Можливо, що й так, — сказав начальник департаменту, збуджено ходячи по кімнаті.

— Далі йде лист дзвонаря костьолу святого Криштофа. Він вимагає тисячу крон за те, що має підозру на одного члена їхньої організації, який уже два місяці не платить внесків.

„Звертаю увагу на підозрілий зв'язок убивства з останнім отруєнням, — пише чиновник Миржинога. — Необхідно встановити, чи не був куплений цей молоток у якійсь крамниці, де продається ціанистий калій. Чи не помітили на молотку слідів

ціанистого калію, чи справді молоток зроблений з чистого заліза без різних домішок? Вважаю за необхідне звернути вашу увагу на цю важливу обставину, бо вона поведе безпосередньо по слідах убивці”.

Начальник департаменту стукнув себе по лобі й вигукнув:

— Цей чоловік має рацію! Одразу видно, що він чиновник. Місцевий комісар може взяти приклад з цього листа. Необхідно зараз же зробити хімічне дослідження молотка.

На цьому в той день слідство закінчилося на превелике задоволення всіх службовців департаменту. Передусім натрапили на сліди кількох людей, які не вчинили вбивства, і кількох, які могли його вчинити. Потім допитали кількох чоловік, про яких говорили, що вони скуповують крадені речі, і дослідили зв'язок між молотком і ціанистим калієм. Нарешті, подзвонили в Богніци й запитали, чи не впіймали там убивцю.

Відповідь надійшла негайно: „Ні, не впіймали”.

— Ми також іще не впіймали, — підкреслив начальник департаменту глибокодумно.

А комісар після тривалих розшуків знайшов ще один лист:

„Вельмишановна президіє департаменту поліції! Звертаю вашу увагу на чорнильні олівці. Ізолюйте всіх, у кого є чорнильні олівці. Це поперше. По-друге, заарештуйте всіх, хто не причетний до вбивства, і таким чином ви ізолюєте вбивцю. Потім уже ви його спіймаєте легко. Цей випадок можна порівняти із задачею, як найлегше й найшвидше зловити шістьох левів: зловіте їх десять, а чотири відпустіть на волю...”

На підставі цього останнього листа поліцейський департамент склав план своїх посиленних розшуків.

ЯК Я ТОРГУВАВ СОБАКАМИ

I

Яздавна любив усяких тварин. У дитинстві я приносив додому мишей, одного разу навіть бавився з дохлюю кішкою цілий день, не пішовши до школи.

Мене цікавили також плазуни. Якось я спіймав у лісовій скелі гадюку і хотів був однести її у постіль тітці Анні, яку я не любив. На щастя, мене зустрів лісник і, встановивши, що ця змія отруйна, вбив її і відніс, щоб дістати винагороду. З вісімнадцяти до двадцяти чотирьох років я цікавився великими тваринами — мене захоплювали верблюди та слони всіх видів.

З двадцяти чотирьох до двадцяти восьми років інтерес до цих тварин почав падати, я зацікавився домашньою худобою та кіньми. Я мріяв про кінний завод або про розплідник симентальської худоби. Але все це було тільки мрією, і мені довелося обмежитися любов'ю до малих

тварин. Я віддав перевагу собакам. Коли мені було близько тридцяти років, між мною і моїми родичами виникли деякі суперечності. Родичі докоряли мені, що я нічим не займаюсь і не намагаюся стати на власні ноги.

Не довго думаючи, я заявив своїм родичам, що з огляду на мою любов до тварин почну торгувати собаками.

Треба сказати, що це повідомлення їх не дуже потішило.

II

Якщо хто-небудь засновує торгівлю, то передусім він повинен подбати про назву фірми, яка б точно визначала вид торгівлі. Для моєї фірми пасувала б назва „Псарня”, але це мене не влаштувало, тому що один мій далекий родич служив у міністерстві і він би протестував проти цього.

Проста назва — „Торгівля собаками” — теж мене не задовольняла, тому що я збирався поставити торгівлю на наукових засадах.

У науковому словнику я знайшов слово „кінологія”, що означає „наука про собак”. Проходячи повз інститут рільництва, я побачив друге слово. Вийшла назва „Кінологічний інститут”. Була то поважна наукова назва, що означала, як я опублікував у газетах: „Розплідник, продаж, купівля та обмін собак на засадах кінології”.

Ті великі об'яви, в яких слова „кінологічний інститут” так часто повторювалися, дуже хвилювали й захоплювали мене самого. Нарешті я — власник кінологічного інституту; хто цього не пережив, той не знає, скільки в цьому гордості й привабливості. В об'явах я обіцяв давати фахові поради що-

до собак. Хто купить дюжину собак, той дістане одне щеня на додачу. Собака — найкращий подарунок на іменини, заручини, весільний подарунок і подарунок на ювілеї. Для дітей — це іграшка, яку не розірвеш і не розіб'єш. Собака — це надійний провідник, який не нападе на вас у лісі. На складі є всі види собак. Безпосередній зв'язок із закордоном. При інституті виховуються собаки. У моєму кінологічному інституті впродовж чотирнадцяти днів найлютіший пес відучиться гавкати й кусатися. Куди відвести собаку на канікули? У кінологічний інститут. Де собака за три дні стане дресированим? У кінологічному інституті.

Коли мій дядько прочитав ці об'яви, він похитав головою й сказав:

— Ні, хлопче, ти, мабуть, захворів. Чи не болять у тебе потилиця?

Одначе я дивився з надією на майбутнє і, не маючи жодного пса, чекав на якого-небудь замовника, вмістивши в газетах об'яву про те, що шукаю чесного, порядного слугу, який любив би собак, для роботи в інституті.

III

На мою об'яву під назвою „Потрібний слуга для виховання та продажу собак” надійшла купа пропозицій, і деякі з них були написані дуже докладно. Один сільський охоронник у відставці обіцяв навчити всіх собак скакати через палку і ходити на голові.

Другий писав, що вміє поводитися з собаками, бо він служив у будейовіцького псаря.

Один прохач, переплутавши кінологічний інститут з гінекологічним, писав, що він працю-

вав у пологовому будинку і в клініках жіночих хвороб.

П'ятнадцятеро прохачів закінчили юридичний факультет, двадцятеро мали педагогічну освіту. Крім того, я одержав листа від Спільки звільнення каторжників, в якому мені пропонували прийняти на службу одного порядного фахівця зі злому кас. Деякі з цих листів були дуже смутні. Починалися вони, наприклад, так: „Хоч я й знаю наперед, що ви мене не приймете на роботу...”

Був також один прохач, який знав іспанську, англійську, французьку, турецьку, російську, польську, хорватську, німецьку, угорську й датську мови.

Одне прохання було написано латиною.

А ось надійшов простий і щирий лист:

„Шановний пане!

Коли я маю приступити до роботи?

З глибокою пошаною,

Ладислав Чижик,

Коширже, у Медржицьких”.

Якщо прохач так прямо ставив питання, мені не залишалося нічого іншого, як відповісти йому, щоб він з'явився в середу о восьмій годині. Я був дуже вдячний йому, що він позбавив мене довгого й тяжкого вибору.

У середу о восьмій годині мій слуга приступив до роботи. Це був невеличкий на зріст чоловік, з ластовинням на обличчі й дуже спритний. Побачивши мене, він подав руку й весело сказав:

— Погода сьогодні погана, ви, мабуть, уже чули, що сьогодні о сьомій годині на Пльзенській вулиці один трамвай наскочив на другий.

Потім видобув із кишені коротеньку люльку, повідомивши, що він дістав її у шофера фірми

„Стибрал” і що він курить угорський тютюн. Потім Чижик повідомив мене, що в шинку Банзета в Нуслях є кельнерка Пепіна, і запитав, чи не вчилися ми з ним в одній школі. Після цього він почав говорити про якусь таксу, якій, коли б ми її купили, треба було б трохи вигнути ноги, а також її слід обов’язково пофарбувати.

— Отже, ви розумієтеся на собаках? — радісно запитав я.

— Аякже, я й сам торгував собаками і навіть потрапив за це під суд. Одного разу я вів додому бульдога, і раптом мене зупиняє на вулиці якийсь пан і каже, що це його пес, якого він загубив дві години тому на овочевих рядах. „Звідки ви взяли, що це ваш пес?” — „А з того, що його звать Мупо. Йди сюди, Мупо”. І ви б подивились, як радісно кинувся до нього мій собака. „Боско! — кричу я йому. — Боско, йди сюди!” І він почав радісно кидатись до мене. То був дурний пес. Але найгірше було те, що я забув на суді, що називав собаку Боско. Але він відповідав і на кличку Бубарле і радісно кидався до мене. Піти пошукати якогось собаку?

— Ні, Чижик, я буду вести торгівлю солідно. Почекаємо на покупця, а поки що подивимося в об’явах розділу „Тваринництво”, де і які пси продаються. Погляньте, ось якась дама збирається продавати білого однолітнього шпіца через брак місця. А що, шпіци дійсно такі великі? То підіть на Шкільну вулицю й купіть цього пса. Ось вам 30 крон.

Чижик пішов, пообіцявши швидко повернутись. Він повернувся через три години, але в якому стані! Котелок його був насунений аж на самі вуха, а сам він хитався з боку на бік, неначе

ходив по палубі під час морської хитавиці, у руці міцно тримав кінець мотузка, що тягся за ним. Я подивився на другий кінець мотузка. Там не було нічого.

— Ну, як вам подобається? Гарний песик, га? І я швидко повернувся. — Він, входячи в кімнату, почав ікати. — Погляньте на його вуха! Ну, як? Вона не хотіла його продавати.

Він повернувся і подивився на кінець мотузка. Виричив очі, взяв другий кінець в руки, обмацав його й пробубонів:

— Го-го-дину тому він іще був на мотузку — так, був...

Він сів на стілець, гепнув з нього на підлогу, підвівся, хапаючися за мої ноги, і промовив урочисто, ніби зробив якесь відкриття:

— Він, напевне, втік від нас.

Сів на стілець і захропів.

Так Чижик працював першого дня. Я дивився у вікно. Вулицею пробігало багато собак. Мені здавалось, що кожний із них продається, а мій працівник так немилосердно хропе. Я намагався його збудити, сподіваючись, що ось-ось знайде який-небудь покупець і купить не одного, а дюжину собак.

Але ніхто не приходив, і добудитися Чижика було неможливо. Я домігся лише того, що він з'їхав зі стільця на підлогу.

Через три години він нарешті розчумався і, продираючи очі, промовив хрипким голосом:

— Здається, я наробив дурниць?

Він почав пригадувати всі подробиці, розповідав, що шпіц був дуже гарний і що пані продала його дуже дешево. Він заплатив за шпіца десять крон, бо сказав пані, що шпіц дістанеться добро-

му хазяїнові. Потім розповів, що той пес не хотів з ним іти і що він його відлупцював. Потім почав розказувати, що в Сміхові в нього є знайомий шинкар, до якого він завітав. Там було кілька його знайомих. Вони пили вино й лікери. Люди на — дуже тендітне створіння.

— Добре, — сказав я, — ви одержали тридцять крон, поверніть мені двадцять.

Але він анітрохи не збентежився.

— Таж певно, я повинен повернути двадцять крон, але я сподівався зробити вам приємність: я побував також на Швіганці у Краткого і дав йому десять крон завдатку — в нього є чудова сука, і в неї скоро будуть щенята. Будемо сподіватися, що щенята народяться чудові. Головне, що ми вже внесли завдаток. Потім я йшов повз Полярку, там продають гарних кролів.

— Опам'ятайтеся, Чижику, адже я не торгую кролями.

— Хіба я сказав кролі? — промовив він. — Ні, це помилка. Я хотів сказати: шотландська вівчарка. В неї теж скоро будуть щенята. Але я дав завдаток не на щенят, а на суку, — щенята залишаються власникові — а суку візьмемо ми після того, як вона народить щенят. Потім я пішов по Кроціновій вулиці...

— Адже у вас не було більше грошей.

— А таки-так, грошей у мене вже не було. Якби я мав гроші, я дав би завдаток пану Новаку, — він продає сенбернара. Ну, а зараз я знов піду на Шкільну вулицю. Той шпіц уже, мабуть, повернувся додому. Через годину прийду.

Чижик дотримав слова. Він прийшов навіть раніше ніж через годину, захеканий. На превеликий подив, притягнув чорного шпіца.

— Бідолашний, — закричав я, — адже пані об'явила, що продає білого шпіца!

— Він хвильку збентежено дивився на собаку, а потім, не промовивши й слова, вибіг з ним на вулицю.

Через дві години він повернувся з білим, але неймовірно брудним шпіцом, який мав дуже дивний вигляд.

— Із шпіцом вийшла помилка, — сказав Чижик. — У тієї пані із Шкільної вулиці було двоє шпіців — чорний і білий. Вона дуже зраділа, коли я привів їй чорного шпіца.

Я подивився на номер нашійника. Номер був з іншого району міста. Мені захотілося плакати, але я опанував себе (Чижик тим часом передбачливо зняв з нашійника номер).

Уночі мене збудило шарудіння за дверима. Я відчинив двері, і чорний шпіц, наш давній знайомий, з радісним скавучанням увірвався в квартиру. Може, він скучив за нами, а може, йому було далеко додому? Але що буде, те й буде! Тепер було в мене двоє собак. Справа лише стояла за покупцем.

IV

Покупець з'явився наступного дня о десятій годині ранку. Подивившись навкруги, він спитав:

— А де ж ваші пси?

— Я не тримаю їх удома, — відповів я, — крім двох шпіців — білого і чорного, яких я виховую, — але їх уже замовив ерцгерцог із Брандиса. Своїх собак я тримаю на селі з тією метою, щоб вони завжди були на свіжому повітрі й не зазнавали прикрошів од різних хвороб і паразитів, від

яких у місті їх не врятує навіть найдбайливіший торговець собаками. Головним принципом нашого кінологічного інституту є те, що ми надаємо собакам цілковиту свободу: на селі, де влаштовані наші псарні, кожного ранку слуги випускають їх з приміщень, і собаки повертаються додому аж увечері. Від цього вони стають самостійними, тому що самі добувають собі харч. Ми орендуємо для них великі мисливські райони, де вони можуть житися різними звірами, і ви подивилися б, як смішно, коли який-небудь песик гониться за зайцем.

Панові це дуже сподобалося, тому що він кивнув головою й сказав:

— Тобто у вас є й лихі сторожові пси?

— О, звичайно. У нас є собаки такі страшні, що я навіть не маю їхніх фотознімків, — тому що вони не підпускають до себе фотографа. У мене є собаки, які розірвали кількох злодіїв.

— Саме такий пес мені й потрібний, — промовив покупець. — Я власник дров'яного складу і хочу на зиму придбати собі сторожового пса. Чи не можете ви завтра опівдні привести його з вашої псарні, я прийшов би на нього подивитися.

— О, будь ласка. Сьогодні ж пошлю по нього слугу. Чижику!

З'явився Чижик з найлюб'язнішою усмішкою на обличчі й відразу ж пригадав, що цього пана він уже десь бачив.

— Чижику, — сказав я, підморгуючи. — Поїдете по того найлютішого сторожового собаку. Як його звать?

— Фабіан, — з крижаним спокоєм відповів Чижик. — Його мати Гекса — дуже лиха. Вона розірвала і з'їла двох дітей, яким її помилково да-

ли за іграшку. Вони хотіли вилізти на неї. Що торкається завдатку, то...

— Ах, зрозуміло, — сказав покупець. — Ось вам сорок крон завдатку. Скільки він буде коштувати?

— Сто крон, — відповів Чижик. — У нас є і дешевший пес, за вісімдесят крон, але той відкусив одному панові, який хотів його погладити, лише три пальці.

— Ні, я хочу того, найлютішого.

І Чижик подався з завдатком у сорок крон шукати сторожового пса і ввечері привів меланхолійного собаку, який, бідолашний, ледве тягнув ноги.

— Та це ж якась здохлятина! — вигукнув я у розпачі.

— Але він дешевий, — відповів Чижик. — Я зустрів одного різника, який вів його на забій, бо від старості пес почав кусатися. Тож я подумав, що з нього буде чудовий сторожовий собака. Згодом, якщо на склад забереться порядний злодій, то він отруїть його, і той пан прийде до нас купувати іншого собаку.

Ми ще посперечались трохи, потім Чижик вичесав собаку, і ми зварили йому юшку з тельбухів. Собака зжер два горшки юшки, але мав усе той же жалюгідний вигляд. Він лизав наші черевики, ходив по кімнатах, і було видно, що він дуже жалкує, що не попав на забій.

Чижик зробив ще одну спробу надати йому грізного вигляду. Тому що наш пес був жовтуватобілий, а власне, сивий, Чижик намалював на ньому тушшю чорні смуги, і собака почав скидатися на гієну.

Покупець, який прийшов за ним другого дня, перелякано відсахнувся, коли побачив його.

— О, це страшний пес! — скрикнув він.

— Домашнім він нічого не зробить. Звуть його Рокс. Спробуйте його погладити...

Покупець пручався, тож ми його силоміць притягли до тієї потвори й примусили її погладити. Сторожовий пес почав лизати йому руку і пішов за ним, наче ягня.

Тієї ж ночі того пана дощенту обікрали.

V

Надходило Різдво. Тим часом ми чорного шпіца з допомогою перекису водню перефарбували в жовтий колір, з білого з допомогою розчину ляпісу зробили чорним. Обидва пси при цих маніпуляціях страшенно скиглили, що створювало враження, наче в кінологічному інституті перебуває не двоє, а принаймні шістдесят псів.

Крім того, в нас було багато щенят. Чижик мав якесь хворобливе уявлення, ніби щенята — це основа добробуту. Тому перед Різдвом він приносив мені в кишнях пальта самих лише щенят. Я послав його по дога, а він мені приніс двох щенят такси, я послав його по гончу, а він приніс щеня фокстер'ера. У нас уже було тринадцять щенят, а на сто двадцять ми дали завдатки.

Я вирішив перед святом найняти в Празі на вулиці Фердінанда крамницю, поставити там ялинку і продавати щенят, оздоблених яскравими, гарними стрічками, під гаслом: „Ви зробите дітям найрадісніше різдвяне свято, якщо купите їм здорове щенятко”.

Крамницю я найняв. Було це приблизно за тиждень до свята.

— Чижик, — сказав я, — однесіть щенят у нашу крамницю, купіть чималеньку ялинку, моху і у вітрині гарненько розмістіть щенят. Словом, я на вас цілком покладаюся і думаю, що ви це зробите чудово. Розумієте?

— Цілком. Будете задоволені.

Чижик відвіз щенят у ящиках візком, а опівдні я пішов туди подивитися, що він там мені підготував і як розмістив щенят у вітрині.

Юрба людей перед крамницею переконала мене, що щенята дуже зацікавили всіх.

Підійшовши ближче, я почув обурені крики юрби:

— Це нечувана жорстокість! Куди ділася поліція? Дивно, як можна терпіти таке?!

Коли я проштовхався до вітрини, то мало не впав.

Чижик, щоб якнайкраще розмістити щенят, розвісив їх цілих дві дюжини на вітах великої різдвяної ялинки, наче то були не щенята, а цукерки.

Бідолашні щенята висіли з висолопленими язиками, мов середньовічні розбійники на шибениці. А під ними був напис: „Ви зробите дітям найрадісніше різдвяне свято, якщо купите здорове, миле щенятко”.

Це був кінець мого кінологічного інституту.

ПЕПЧЕК НОВИЙ РОЗПОВІДАЄ ПРО ЗАРУЧИНИ СВОЄЇ СЕСТРИ

Мій батько високий чиновник, і його прізвище Новий. Мою сестру звать Матильда. Вона вийшла заміж за чиновника. Прізвище його Гандшлаг.

Колись моя сестра гуляла з одним паном із земського намісництва. Тато подбав про те, щоб його підвищили по службі. А коли його підвищили, то мама з Матильдою плакали, бо він перестав упадати коло Матильди.

Після того до нас почав ходити один учитель. Він увесь час розмахував руками й після кожного слова додавав: „строго кажучи”. Одного разу він мені приніс глобус, а коли перестав ходити до нас, то прислав по нього.

Після вчителя до Матильди залицявся інженер із земства. В нього була погана звичка весь час сперечатися і говорити: „Цього потребують інтереси країни”. Матильда його дуже любила і проплакала цілий тиждень, коли тато його вигнав, бо

ж тато хотів, щоб гроші залишились у Чехії, а не переказувались у Відень.

Після цього тато привів до нас одного чиновника зі свого відділу. Це був дуже тихий чоловік. З ним до пізньої ночі батько розмовляв про державні справи.

Матильда вишивала, а тато з цим паном розмовляли про політику й пили воду.

Матильда дуже любила цього тихого пана. Але виявилось, що в нього троє дітей у Моравії. Більше він не з'являвся, і тато сказав, що його кудись перевели.

Півроку не ходив до нас ніхто. Матильда крадькома гуляла з одним офіцером. Потім про це дізнався тато і дуже лаяв її, так що вона почервоніла. Ми всі плакали при цьому, тому що тато казав: „Яка ганьба, яка ганьба!”

На другий же день батько привів якогось худорлявого чоловіка — це був саме Гандшлаг. Після того як він пішов, тато говорив, що це дуже здібна людина. Після кожного слова Гандшлаг казав: „Цілую ручки, ласкава пані”, — а тата називав: „Ваше благородіє, пане раднику”. Тато — його начальник. На третій день він знову прийшов і був такий шанобливий, весь час говорив „дозвольте, любя пані” і цілував руки. Він вечеряв у нас, на все, що говорив тато, кивав головою, кожний шматок ковтав шанобливо й тихо жував, примовляючи: „Це, дозвольте сказати, чудово”. А також казав: „Як накажете, пане шеф”.

Після того як він пішов, мені звеліли лягати спати, а самі почали радитися в їдальні. Я, як завжди, став підслуховувати під дверима й почув, що тато говорить: „Ти вийдеш заміж за нього за моїм, батьківським, наказом, а він візьме тебе зі

службового обов'язку". Потім я почув, як Матильда сказала, що наречений дурень.

Матуся зітхала й казала, що зараз Матильда не повинна його любити; вона теж колись не любила татуся й лише через п'ять років звикла до нього, і що цьому чиновникові не слід показувати, що вона його не любить і вважає дурнем.

Матильда казала, що краще піде в пологовий будинок, ніж вийде заміж за людину, яку не любить. Матуся, однак, її усіляко переконувала й говорила, що тепер у пологовому будинку немає таємного відділення.

Потім татусь пообіцяв подарувати Матильді браслет, брильянтову брошку й інші речі.

Матильда сказала, що вийде за чиновника заміж, щоб уникнути ганьби для своєї родини.

Після цього татусь із матусею цілували її й говорили: „Наша славна Матильдо!” Потім я чув, як вони говорили про Гандшлага. Тато сказав, що цього дурня він підвищить по службі, але тільки після весілля, щоб він не міг викрутитися. Він дурень, але дуже працьовитий.

— А чи візьме він її? — спитала матуся.

— Я йому накажу як начальник, — промовив батько, — і розповім йому все.

Коли на другий день прийшов наш Гандшлаг, то він тримався боязко й усе поглядав на Матильду. Перед цим Матильді сказали, щоб вона до нього усміхалась і розмовляла з ним. Вона розмовляла, а він весь час тихо їй відповідав: „Так, ласкава панно”. Потім принесли вино, він пригубив і сказав: „Дозвольте, мій пане”, — і почав говорити про службові посади. Цього дня, коли він пішов, про нього нічого не говорили.

На другий день тато сказав у кімнаті так, щоб я не чув: „Сьогодні прийде мій чиновник просити твоєї руки, Матильдо, причепи собі троянду до блузки”. Служниця пішла купувати троянду, а матуся сердилася, що троянду купують за тридцять крейцерів, у той час як добре було б і за п'ятнадцять. Потім Матильду напахтили. Рештками парфумів я оббризкав нашого собаку.

Пан Гандшлаг прийшов у чорнім костюмі і в білих рукавичках. Він був іще блідіший і худіший, ніж учора. Коли сів на стілець, знову почав говорити про службові посади. Матуся принесла лікеру й налила йому три чарки. Коли вона почала наливати четверту, він промовив: „Доволі, ласкава пані”, — і звернувся до тата: „Я хотів би, пане начальнику, поговорити з вами в приватній справі”.

Тато показав мені пальцем на двері, а матуся пішла до Матильди, яка позіхала в сусідній кімнаті й говорила: „Цей телепень чогось зволікає з жениханням”. Матуся ще раз напудрила Матильду, і в цей час почувся голос тата: „Матильдо!”

Я підійшов до дверей і почув, як тато мовив: „Дорога Матильдо! Ось пан Гандшлаг просить твоєї руки. Я не маю нічого проти, але вирішуєш ти. Що ти на це скажеш?” Я чув, як Матильда заплакала й сказала: „Так, так!” Потім я почув: „Матінко!” Прибігла матуся й промовила: „Діти, я одразу помітила, що ви підходите одне одному”. Потім покликали: „Пепіку!” Я прийшов, і мені сказали, що пан Гандшлаг сватає Матильду. Матуся спитала мене, чи буду я його любити. Зрозуміло, я не міг сказати „ні”. Тут він мене схопив, почав цілувати й кричати: „Пепік пана начальника!” З того часу він говорив моєму батькові: „Що

накажете, пане начальнику й батьку?” — а матусі: „Цілую ручки, ласкава пані й матусю”. Коли він збирався йти, то в передпокої дав служниці золотого, а мені крону й сказав: „Ось тобі гостинець, Пепіку пана начальника!”

На другий день він приніс каблучки і, коли подали вино, підняв чарку, й сказав:

— За наше щасливе подружнє життя, пане начальнику й батьку, ласкава пані й матінко!

— Будьте щасливі, діти! — говорила матуся й плакала.

А коли пізніше Матильда пішла провести його до передпокою, а мене вигнали з кімнати, матуся сказала татові:

— Матильда зляже в листопаді, тобто за два місяці.

— За місяць буде весілля, — відповів їй на це татусь, — і тільки тоді я підпишу наказ про його підвищення.

Потім прийшла Матильда й сказала, що цей дурень хотів, щоб вона його поцілувала.

— Це вже нахабство! — сказала матуся.

— Зате він ретельний чиновник, — зауважив татусь.

СПАДЩИНА ПО ШАФРАНЕКУ

Спадщина Франтішека Шафранека після всіх проведених формальностей становила сім гелерів. Ось і все, що залишилося після смерті цієї доброї людини. Найгірше було те, що у Шафранека не знайшлося спадкоємців, і держава вимушена була взяти ці гроші на зберігання й покласти їх у депозит. Після цих заходів власті почали розшукувати спадкоємців. Розшукували ретельно.

Нотаріат розгорнув шалену діяльність. Передусім було призначено управителя спадщиною Франтішека Шафранека, який на підставі своїх повноважень опублікував у різних журналах непогано складене оголошення, яке було надруковане за таку ж ціну, як звичайне оголошення. Він потурбувався й про те, щоб оголошення потрапило до місцевої хроніки газет, з тим щоб спадкоємці — коли вони є — могли заявити свої претензії на спадщину.

Ось зміст оголошення:

„17 червня помер у громадській лікарні шістдесятисемилітній підмайстер пічника Франтішек Шафранек, за нашими відомостями — нежонатий. Усі, хто претендує на спадщину померлого, запрошуються в нотаріат окружного суду”.

Як бачите, управитель спадщиною пан Камейка енергійно взявся до справи, намагаючись розшукати родичів небіжчика Франтішека Шафранека з тією докладністю, на яку тільки здатні австрійські установи.

Пан Камейка був чиновником у суді й де в чому вже зарекомендував себе, але до цього часу ніколи ще не мав честі бути управителем спадщини, як оце тепер.

— Зроблю все можливе, — вирішив він, — і хай мене чорти візьмуть, якщо я в цій справі не покажу себе.

Поки пан Камейка невтомно обіруч працював, семигелерова спадщина Франтішека Шафранека лежала собі поряд з іншими сумами в сейфі державного банку, біля якого ходив солдат з рушницею.

Пан Камейка не спав. Він міг уже похвалитися, що опублікував близько п'ятдесяти оголошень у празьких і провінційних журналах, які обійшлися казні в шістсот крон. Писар Шмід по горло був завалений роботою щодо відсилення листів усім можливим Шафранекам, які неждано-негадано діставали виклик до суду. А тільки в самій Празі виявилось п'ятдесят вісім Шафранеків.

З таким матеріалом уже можна працювати. А яка це насолода спостерігати трепет цих бідолах, коли їх викликають до суду і допитують з усією суворістю та докладністю!

А чого тільки Камейка не натерпівся від цих Шафранеків! Деяких з них треба було силою тягти, чи, говорячи офіційною мовою, приводити під конвоєм. Саме так було з Алоїзом, Беноном, Артуром, Вілемом, Карлом і Антоніном Шафранеками, а також з Філоменою Шафранек (ця стара жінка страшенно ревла, коли по неї о шостій годині ранку прийшли жандарми). Двом Шафранекам — Міхалу й Богуславу — це коштувало посади, бо поліцейські прийшли по них прямо на службу, а наймача це дуже вразило.

Але все це дурниці — треба ж було дотримуватися юридичної процедури.

Після цього пан Камейка в адресній книзі виявив двадцятьох Шафранеків у Пльзні. В Клатових їх було десятеро.

Одне слово, судовим установам усієї Чехії було що робити з тими Шафранеками. У Младій Болеславі допитали чотирьох, у Коліні — вісьмох, у Горжицях — одного.

— У Високому Миті немає жодного Шафранека, — констатував пан Камейка. А одного дня, прийшовши додому, він переможно сказав дружині: — У Пешті їх аж восьмеро!

Цих Шафранеків допитували в місцевих судах, а пан Камейка потирив руки:

— Щоб мене чорти вхопили, коли я не доведу цієї справи до успішного кінця!

За літо в окружному суді було заведено шістсот двадцять дев'ять нових папок, і для літери „Ш” довелося поставити нову шафу і найняти ще одного писаря. Восени пан Камейка перекинувся на Моравію...

— Не можна втрачати ані хвилини, — казав він своїм підлеглим. — Зараз ми візьмемося за

Брно, потім — за Оломоуц, а далі все піде наче по маслу. Один за одним переберемо окружні суди, а потім опрацюємо Силезію. О панове, з судовим апаратом можна зробити що завгодно!

І незабаром під літерою „Ш” в реєстратурі додалося ще п'ятсот шістдесят шість справ. Писарям снилися лише Шафранеки.

Одного дня пан Камейка промовив з виглядом переможця:

— Тепер візьмемося за Відень. Звернемося по допомогу до поліції. Треба берегти кожну хвилину. Телеграфуйте у Відень, чи немає там Шафранеків?

Шафранеки знайшлися. Віденська поліція привела до празького окружного суду одного Шафранека, одного Шаффранека і одного Шафрана.

З волі небес усі вони були шановними комерсантами і не знали, про що й думати, коли їх схопили вночі й на другий день відвезли в Прагу. Про це вам, мабуть, відомо, бо в парламенті було зроблено запит про цей випадок.

Пан Камейка сяяв:

— Усе йде як по маслу, — говорив він, — ось побачите, я таки розшукаю спадкоємців Франтішека Шафранека. Тепер звернемося по допомогу ще в консульства.

У Німеччині знайшлося триста чотирнадцять Шафранеків, у Франції — двоє, в Англії — дев'ять, у Росії — тринадцять, у Туреччині виявили одного Шафранек-бея, в Іспанії — жодного, зате в Америці — аж вісімнадцять. Із Австралії відповідь не надійшла, з Пекіна прийшла відповідь, що таких імен там немає.

— Панове, — радісно звернувся пан Камейка до свої підлеглих, — справа починає вияснятися.

Побачите, не мине й двох років, як ми відшукаємо спадкоємців. Але ми не повинні послаблювати нашу увагу до цієї справи. Треба знову писати до судів, розслідувати, шукати, не заспокоюючись ні на хвилину. Витрати становлять лише одинадцять тисяч крон — це справжня дурниця в порівнянні з важливістю такої юридичної процедури.

І розшуки тривали. Але одного разу пан Камейка прийшов у канцелярію в дуже врочистому настрої і сказав писареві Шміду:

— Зареєструйте, прошу вас, мою претензію на спадщину Франтішека Шафранека. Не смійтеся, прошу вас, ні, я не збожеволів, панове. Будьте ласкаві, зробіть мені допит за всіма правилами. Моє ім'я? Відповідаю: Ян Камейка. Чи був я в родинних стосунках із покійним Франтішеком Шафранеком? Відповідаю, панове: був. Я бачу, ви здивовані. Так, панове, нарешті ми досягли жаданої мети. Дівоче прізвище моєї матері — Шафранек. Учора я це з'ясував, переглянувши наші родинні документи. У неї був брат Франтішек Шафранек, який жив в Унетіцах. Цей брат був набагато молодший від неї і працював пічником. Він і є покійний Франтішек Шафранек, який залишив спадщину. Я претендую на цю спадщину і прошу завести протокол.

Минуло ще п'ять років, поки були виконані деякі дрібні формальності, і через тих п'ять років пан Камейка заволодів спадщиною. З державного депозиту йому було виплачено цих сім гелерів, які він дав позолотити і аж до смерті носив у вигляді брелока до годинника.

КОРОТКИЙ ЗМІСТ КРИМІНАЛЬНОГО РОМАНУ

„Джузеппе Боро приїхав у Трієст. Через те що в нього не було грошей на прожиток, він видав себе перед хазяїном готелю Бітторнело, у якого була гарна дочка Лючія, за графа Оларіха фон Айзенфельса. Ця дівчина закохується в удаваного графа, але Джузеппе Боро помітив у місті моряк Лоренцо, який знав одну таємницю із життя Боро, а саме що Боро колись убив у Римі спокусника своєї сестри і його трьох спільників. Джузеппе Боро з переляку розповідає про все Бітторнело, з яким за склянкою вина укладає братерський союз. Обидва запрягаються отруїти Лоренцо, і це їм вдається, коли вони залучають до цієї справи Лючію. Труп Лоренцо вони ховають у мішок і вночі виносять за місто в гори, щоб скинути його в якусь прірву. І ось вони вже стоять над тією прірвою, але в цей час їх помічає жандарм. Лючія рятує їх, влучивши кинджалом у серце жандарма саме в ту хвилину, коли він зіскочив із сідла, щоб подивитися, що тут коїться. Трупи Лоренцо і жандарма кидають у

прірву, але тут заіржав покинутий кінь і поряд почувся кінський тупіт — з'явився ще один жандарм. Його пострілом із пістолета вбиває Джузеппе Боро, і всі вони спокійно повертаються додому”.

— Продовження в мене ще немає, пане видавець.

Молодик, що сидів навпроти видавця кримінальних романів Томса, сумно подивився у вічі цьому добрякові, коли той вигукнув:

— Це вже переходить усі межі, пане Крамський. Що буде далі, куди ви дінете ці трупи? Ваші люди повинні були там залишитись, тому що постріл приверне увагу ще одного жандармського патруля, виникне страшний бій; як я собі уявляю, завариться каша, розумієте, юначе? Між іншим, ви необережно поведетесь з вогнепальною зброєю. Стріляєте вночі, коли приносите труп, щоб скинути його зі скелі і коли вже ви вбили одного жандарма. Це помилка, велика помилка. Коли ваша Лючія добре володіє кинджалом, то чому б не заколоти й другого жандарма?

Пан Томс підвівся і, спираючись на стіл, з хвилюванням вигукнув:

— Чому ви, я ще раз питаю вас, не вбили того другого жандарма також кинджалом? Могли б йому також устроїти кинджал прямо в серце — і кінець комедії. Зрозуміло, ви не йдете за старим шаблоном. Ох, що то тепер за молодь! Ви знали покійного Хорвата? О, той умів поводитися з кинджалом! Він орудував ним з 1900-го аж до 1905 року; це було в Німеччині; він діяв тільки кинджалом і отрутою. Стрілянина вночі створює шум, і коли ви й далі будете так писати, то я не знаю, як ви з цього виплутаетесь. Ви опинитесь у неприємному становищі. Кажу вам як батько, ви дуже кмітливий і, я вважаю, не все ще втрачено. Треба використати слухний час

і тікати. Розумієте, після того, що сталося, повертатися до міста неможливо. Треба шукати якийсь вихід. Починайте з розбійництва: вбивайте жінок і дітей. Лючію ув'язніть, а потім визволіть, і головне — доберіться до міста, в якому ув'язнена Лючія, і вбийте стражника. Для цього раджу вам використати гумовий кийок, а не револьвер, тому що знову влипнете: постріл сполохає всіх.

— Запевняю вас, що не буду більше стріляти, — відповів молодик. — Дякую вам за пораду. Скажіть, а отруту я можу вживати? Яка отрута вбиває, не залишаючи слідів?

— Одразу видно, що у вас іще немає такого досвіду, як у покійного Хорвата. Кожна отрута залишає сліди, що виявляються при розтині трупа. Що ж, хай розтинають і знаходять, ну, скажімо, стрихнін. З отрутою працюйте обережно. Багатих родичів, скажімо, можна труїти поступово, — це ефектніше виглядає. Знайте, що, коли вб'єте стражника і все обійдеться гаразд, ви не повинні забувати, що наша епоха потребує пограбування банків. Службовців можна усипити хлороформом або кураре, непомітно ввівши його їм у кров. Важкі сталеві сейфи можна підривати динамітом. А потім можете використати револьвер — тут револьвер на місці, браунінг — чудова річ. Добре також учинити напад на поїзд.

Проникайте також у громадські місця — в театри, ресторани, кафе, і всіх, хто чинитиме опір і не захоче давати гроші, стріляйте, мов собак, кажу вам, стріляйте, мов собак, юначе, ну, а тепер беріться до діла!

Вони підвелися і, на свій подив, побачили, що навколо них, піднісши руки, стоять навколішках відвідувачі, офіціант, хлопчик та хазяїн кафе і з німою покорою молять про милосердя.

ПРО ПАНА ПЕТРАНЕКА

(Із спогадів нещасливого літератора)

З домовласником Петранеком ми розпрощалися дуже просто. Він зайшов до мене в кімнату, розмовляв дуже роздратовано і нарешті сказав:

— Я з вами поквітаюсь, нахабо!

На моє „Дозвольте...” він відповів грубо й нелогічно:

— Якщо хочете перечити, заткніть пельку!

Потім розчинив двері кімнати й покликав якогось паруб'ягу із засуканими рукавами, що стояв у коридорі.

— Допоможи мені витурити цього пана!

Паруб'яга насунув мені капелюха на очі, і за мить я покотився вниз по східцях, вигукуючи:

— Де ж ваші гуманні принципи, пане Петранеку?

Так я розлучився з Петранеком після тримісячної дружби і через два місяці після того, як переїхав до нього. І хоча, як бачите, наше прощання

було трошки грубе, я не можу стримати сльози, згадуючи про цього милого чоловіка.

З домогосподарем Петранеком я познайомився, як і з іншими завсідниками ресторану „Чорний віл”, завдяки своєму красномовству, яке вплинуло навіть на ресторатора Рамбу, котрий попоїздив по білому світу, служив навіть у драгунах, де, як він скромно сказав, з нього здирали шкуру.

Спершу я сидів у куточку, прислухаючись до старих анекдотів, що їх розповідали за сусіднім столом, різних жартівливих загадок, які були такі дурні, аж усе товариство реготало. Я запам’ятав одну з тих загадок: „Як найкраще спіймати двох левів? Спіймайте трьох і одного випустіть!”

Прислухався я також до поважного, хрипкого голосу візника Пейзара, який казав: „Блощиці — це ще дурниці”.

Але коли якогось вечора я втрутився в розмову, тут уже нічого не скажеш, усі були в захваті. Перший раз це було, здається, тоді, коли говорили про політику й ресторатор Рамба назвав її „шахрайством”.

Коротко, але змістовно я пояснив їм, що покійний Фома Кемпенський був обмеженою людиною, бо він писав, ніби добре бути кріпаком. Далі я повідомив, що твори Фоми Кемпенського переклав чеською мовою Доуха, а коли візник Пейзар докинув, що він знав одного Доуху: перевозив його з однієї квартири на другу, — то відразу компанія пройнялася до мене симпатією. Найбільше симпатизував мені Петранек, який сказав, що ніколи ще не чув таких розумних розмов. Він був захоплений, і з того вечора слухав мої тлумачення з благоговінням, не відволікаючись навіть для того, щоб поплескати по спині огрядну дружину ресторатора.

Коротше кажучи, Петранек відчував до мене таку повагу, що тижнів за два навіть насмілювався дати мені прикурити, а коли ще через тиждень я віддячив йому такою самою послугою, він зовсім зніяковів і забурмотів щось нерозбірливе.

Днів через три після цього, коли я розводився про те, що єгипетський цар звелів замурувати в піраміді кількох студентів, Петранек попросив у мене дозволу приписати випите мною пиво до його рахунку.

Після досить довгого вагання, яке справило гарне враження, я сказав:

— У жителів околиць Неаполя є приказка: „Chi riceve in beneficio perde la liberta”, що означає: „Той, хто приймає благодійність, втрачає свободу”.

Потім ясно й доступно я пояснив, що таке благодійність: „Добрий вчинок без розрахунку на винагороду”.

— Та все ж я сподіваюся, — вів я далі, — що ваша пропозиція викликана лише дружньою прихильністю і чемністю, тому погоджуюсь, щоб моє пиво було записане на ваш рахунок, шановний добродію!

Коли ресторатор Рамба, на радість усім присутнім, приписав моє пиво до Петранекового рахунку, я сказав:

— У зв'язку з цим мені пригадався один мій вірш:

Все стихло — струни змовкли мимоволі.
Виводить письменна примхлива доля.
Рояль мовчить, я ж в мрії споглядаю,
Кого на цьому світі ще не знаю...

Я подумав, що він, власне, не має ніякого зв'язку з тим, що тут відбувається, проте віршик

усіх приголомшив: візник Пейзар заплакав, у хлопчиська-кельнера волосся на голові наїжилось, а ресторатор, щоб приховати хвилювання, схопив його за вухо й закричав: „Як у тебе газ горить, йолопе!” Пічник Калішек встромив сигару запаленим кінцем у рот, а Петранек сказав, затинаючись:

— Гарно, дуже гарно, пане письменнику й поете.

З тієї хвилини цей добрий чоловік буквально обожнював мене, а я сповнився райдужних надій на майбутнє, оскільки Петранек мав чотириповерховий будинок, два вклади в ощадних касах і одну дочку, на ймення Зденка, симпатичну красунечку, на приємному личку якої не було й знаку того, що її батько раніше торгував свиньми і з гордістю називав себе „поросятником”.

Я був цілком щасливим, хоча скажу відверто, що із Зденкою я навіть ніколи не розмовляв. Наголошую на цьому лише тому, що є читачі, які кажуть: „Тут повинна бути дівчина, а як же інакше!”

Це була моя єдина непевна надія на майбутнє, але хіба це не велика моральна перемога, коли молодий літератор-початківець лише завдяки своїй привабливості й розважливості має шанси стати зятем власника чотириповерхового будинку і двох ощадних книжок...

„Отоді я видам усі свої вірші власним накладом”, — думав я, і це надавало мені сили в боротьбі з капіталом.

Пана домовласника я цілком полонив. Усе, що я казав, було для нього святою істиною. Він, який ніколи нічого не читав, почав запопадливо купувати всілякі книги. Мої судження стали

його судженнями. Він шліфував себе постійним спілкуванням зі мною, щодня платив за мене в ресторані й навіть став під час розмови вживати іноземні слова, такі, як „кумир”, „ідіосинкразія”, „фіміам” тощо.

Які тільки нісенітници я йому городив! Я запевняв його, що будівля Рудольфінума витесана з одного каменя, що китайці знали латинський алфавіт раніше від нас і що земна куля — це пухир, на якому тонким шаром розташовані моря, гори й ріки. Він цьому також вірив.

Чи міг я ще щось бажати?

Нарешті я став переконувати його, що треба любити мистецтво й купувати картини, розтлумачував йому, що таке в живописі перспектива, манера, пропорції.

Петранеківі так подобалися ці розмови, що якогось чудового дня він почав пояснювати візникові Пейзару, що Алеш малює в манері, близькій до японської. (Один художній критик, що ходив до ресторану „Чорний віл”, відтоді ніколи не з’являвся там; казали, ніби він наклав на себе руки, залишивши записку, де було написано, що коли вже кожний осел розводиться про мистецтво, то йому, критикові, немає чого робити на цьому світі).

Петранек став справжнім меценатом, купував картини молодих художників, розшукував у невеличких крамничках якісь пейзажі та голі натури...

Врешті він запропонував мені поселитися в нього. Це було саме тоді, коли я почав писати свій великий твір — драму в дев’яти діях, на три повні спектаклі з продовженнями, під назвою „Я убивця!”. Вона починалася монологом: „Убивця я! І я вивчав закони, я, бідного трактирника синок...”

Коли я переїхав до Петранека та влаштувався в кімнаті, яку великодушно запропонували мені, наші взаємини стали ще ближчими. Цілими днями він просиджував у мене в кімнаті, з цікавістю переглядаючи неопубліковані рукописи чи розмовляючи зі мною про все, що спадало йому на думку.

З його дочкою я не перемовився й словом. Мені не щастило домогтися того, щоб моє товариство було їй таке ж приємне, як і її батькові.

— Вчора вона сказала, — якось признався мені Петранек, — що такі люди, як ви, завжди боргують у ресторанах, мають огидний вигляд, бо носять довге волосся, і завжди норовлять ущипнути за підборіддя офіціантку.

Такої думки була про мене Зденка!

— Нічого, вона ще зміниться, — сказав я Петранеківі, і ми далі розмовляли про мистецтво.

Якось Петранек приніс мені фотопортрет своєї дочки й поставив його на письмовому столі.

— Нехай її очі всміхаються вам, — пишномовно сказав він, бо останнім часом став висловлюватись поетично.

Зденка, справді, дуже мило дивилась на мене з портрета, а я так само їв, пив і курив за рахунок добродія домовласника, якого почав тепер ознайомлювати з метрикою і віршуванням, що виявилось нелегким завданням, бо він намагався римувати „глечик” і „згасання”.

Мене відвідували заздрісні приятелі, що ніяк не могли зрозуміти (самі про це казали), чому цей меценат вибрав такого осла, як я...

Та настав день, коли мій приятель, художник Кубін, погубив мене... Він зайшов до мене в гос-

ті, з милою увагою оглянув усе в моїй кімнаті, а коли пішов, я помітив, що Зденчиного портрета немає на столику.

— Я ношу її біля свого серця, як робили середньовічні лицарі, — пояснив я панові Петранеку, коли він запитав, куди поділася фотографія.

А того дня Кубін уже малював у своїй майстерні велику картину „Лісова русалка і лісовик”...

* * *

Нова картина Кубіна мала великий успіх: чарівна русалка, нага натура, була чудово намальована й красувалась на картині, в чому мати народила. Картина потрапила на виставку, і я порадив своєму домохазяїнові побувати там.

А тепер попрошу шановних читачів не сердитись, якщо я повторю:

З домовласником Петранеком ми розлучились дуже просто: він прийшов до мене в кімнату, розмовляв дуже роздратовано і сказав: „Я з вами поквітаюсь, нахабо...” Потім паруб’яга насунув мені капелюха на очі, і я покотився вниз по східцях, вигукуючи: „Де ж ваші гуманні принципи, пане Петранек?”

Чому так сталося? Дуже просто: в русалці мій шановний домогосподар упізнав свою дочку, то була викапана Зденка. Дружок Кубін для цього й поцупив у мене її фотографію. Тепер вам, сподіваюсь, усе зрозуміло?

Тому я й полетів униз по східцях.

На цьому й закінчуються мої спогади.

СУД НАД ХАМОМ, СИНОМ НОЄВИМ

*(Судовий репортаж
стародавнього журналіста)*

Надзвичайний інтерес збудив в Арубаші, під горою Арарат, судовий процес над Хамом, сином Ноєвим, про справу якого ми свого часу докладно повідомляли. Та оскільки ми хочемо, щоб і ті читачі, котрі не стежили за справою, дізналися, про що йдеться, то коротко повторимо.

Праотець Ной — відомий меценат, що після катастрофи 1 жовтня, коли прорвало греблі, приплив своїм кораблем до гори Арарат, купив у властей земельну ділянку та взявся там вирощувати виноград на основі найновіших досягнень сільськогосподарської науки. І от якось — це було 12 вересня минулого року — Ной зі своїми трьома синами — Сімом, Хамом і Яфетом — пішов до свого винного погребка дегустувати вина.

При такій нагоді він змушений був випити чимало вина, яке почало виявляти свій вплив, уже коли він вернувся додому. Того дня було жарко, тож Ной пішов у садок за своїм домом і ліг у холодку під грушею. А трохи згодом до садка

прийшов його непуцящий син Хам; оскільки Ной був у самій сорочці, син заходився стягати ту сорочку з батька, намагаючись перетягти пелену її через батькову голову. Але в ту хвилину надійшли два інші сини пана Ноя, пан Сім та пан Яфет, і прогнали свого непуцящого брата геть. За плотом садка тим часом зібралась численна публіка, між іншим, і дами, що обурено спостерігали прикре видовище. Викликаний поліцай через годину заарештував бешкетника Хама й відвів до поліції, звідки його, допитавши, перевели до слідчого арешту за злочин проти моральності. Вчора, 7 січня, його судив карний суд під головуванням радника юстиції Мелехенеха.

Розгляд справи довелось перенести до зали суду присяжних, бо приміщення карного суду не могло вмістити всіх слухачів, серед яких було багато дам.

Обвинуваченого Хама ввели два наглядачі. Перебування під слідчим арештом не позначилось на ньому; як сказав судовим репортерам у кімнаті для журналістів пан Ной, його непуцящий син скоріше погладшав, ніж схуд.

Розгляд справи голова суду почав із допиту обвинуваченого, який відповідав на запитання гучним голосом.

Виявилось, що обвинувачений уже був під судом, ще до всесвітнього потопу, за блюзнірство. Він з кількома своїми приятелями вкрав і з'їв жертвовного вола. Вдруге його судили рік тому за образу. Тому адвокат його пропонує відзначити, що Хам був змалечку занедбаний і не дістав доброго виховання.

Пан Ной рішуче заперечує проти цього. Хоч, звісно, це правда, що під час всесвітнього по-

топу, коли в горах прорвало греблі, він не мав коли виховувати хлопця так, як хотів би. І все ж він намагався прищеплювати йому принципи моральності — коли треба, то й дубцем. На жаль, після потопу Хам потрапив у погане товариство. Він водився з хуліганями, котрі zostалися живі, і вже чотирнадцятирічним хлопцем говорив непристойності й лаявся.

На запитання, як же він лаявся, пан Ной сказав, що звичайно уживав людей свиньми, свинопасами тощо. Зате Сім і Яфет були зразкові діти.

Тоді захисник ще питає пана Ноя, чи той послав Хама до школи.

Пан Ной виправдовується, що не міг цього робити через потоп. Дороги ще не попросихали, а крім того, тоді потопилися всі вчителі народних шкіл. Урятувався лиш один учитель з міського училища, але він з переляку збожеволів.

Захисник:

— Чого ж ви, пане свідку, не взяли Хамові домашнього вчителя?

Свідок:

— Домашні вчителі теж усі потопились.

(Хвилювання в залі).

Захисник:

— Як інтелігентна людина, ви повинні були самі прищеплювати йому принципи моральності.

Свідок збудженим голосом:

— Даруйте, достойний суде! Напевне, кожному відомо, скільки мороки я мав, рятуючи людство від загибелі, і скільки ночей я пробув без сну, в молитвах, скільки днів я зганяв тварин до ковчега. — Тоді обертається до захисника: — Ви думаєте, пане докторе, це іграшки, носити в ковчег тигрів? А до того ще дбати про виховання оцього хулігана?

Хам кричить на батька:

— Старий п'яниця!

Голова суду попереджує його, і він з цинічною посмішкою сідає.

Голова суду до пана Ноя:

— Добре, пане Ною, але мене цікавить ще одне: ви ніколи не помічали в обвинуваченого ознак душевного розладу?

Свідок:

— Можу вас запевнити, що Хам походить від цілком здорового роду, його дідусь Мафусаїл у шістсот сімдесят років переліз через Гімалаї при абсолютно здоровому розумі. Що ж до моєї дружини, то вона жінка здорова й породила Хама у віці триста двадцять вісім років при цілком здоровому розумі.

Далі продовжено допит Хама.

Голова суду:

— Слухайте, обвинувачений, четверта заповідь ще не така давня, щоб ви її не пам'ятали. Адже поліція скрізь поналіплювала плакати з десятьма заповідями. На попередньому допиті ви сказали, що вмієте читати, бо ваша мати знічев'я навчила вас (*хвилювання в залі*), а тепер хитаєте головою, що не читали четвертої заповіді. Взагалі ви плутаєтесь у якихось вельми чудних вимовках. Відповідайте коротко: ви стягли зі свого батька, пана Ноя, сорочку через голову?

Хам:

— Так, я це зробив, бо мій батько невинувачений алкоголік. (*Сильне хвилювання*).

Пан Ной закриває обличчя руками й волає:

— Моя сива голова, панове!

Голова суду — суворо:

— Слухайте, обвинувачений, якби навіть пан Ной був для вас зовсім чужою людиною, то й

тоді, напевне, вам не годилось би називати його алкоголіком, а він же таки ваш рідний батько! (*Хвилювання*).

Пані Ноїха з галереї гукає на обвинуваченого:

— Ах ти, гультай!

Суддя провадить:

— Ну ж бо, обвинувачений, розкажіть усе відверто й широко. Що ви, власне, думали в ту хвилину, коли через голову стягували сорочку з батька?

Хам:

— Нічого.

Суддя:

— Слушайте, обвинувачений, рідного батька просто так, з доброго дива, не роздягають. Це ж річ ясна, як білий день. Очевидно, ви вчинили так обдуманно, з наміром. Розкажіть відверто про всі свої думки, вам буде тільки на користь. Адже годі повірити, ніби ви могли отак раптом, нітрохи не завагавшись, через голову стягти з рідного батька сорочку, скориставшись тим, що він міцно спить.

Прокурор:

— А ви знали, що повз вашу оселю ходить багато людей?

Хам:

— Знав!

Захисник:

— Слушайте, пане Хаме, а ви не були тоді п'яний?

Хам:

— Ні, не був, зате батько був п'яний як чіп. Таке вже ставалось аж надто часто, і я боявся, щоб вітер не задер сорочки на батькові, тож і вирішив, що краще зовсім її з нього стягти. (*Сміх у залі*).

Суддя:

— Обвинувачений, з усіх присутніх тут у вас найменше підстав, щоб іще й пускати погані до-тепи. Ваш батько всім своїм життям напевне не заслужив такої ганьби. Вам би слід пишатися сво-їм батьком.

Пані Ноїха гукає на обвинуваченого:

— Гляди, гультяю, попадеш ти в Біблію!

Захисник, до Сіма й Яфета:

— Панове, скажіть мені, чому ви покинули батька під деревом? Адже ви, побачивши, що ваш батько в самій сорочці спить у публічному місці, мали б його чимсь укрити, а коли він був уже оголений, прикрити хоч би носовичком. А ви покинули пана Ноя голого аж до приходу слідчої комісії. (*Сильне хвилювання в залі*).

Свідок пан Сім:

— Ми не мали носовичків, бо були в самих со-рочках, так, як прийшли з виноградника.

Захисник:

— Дивні звичаї.

Пан Яфет:

— Пане докторе, я не дозволю робити нам за-уваження. Ми не такі багатії, щоб справити собі другі спідні, а що це було в будень, то ми й не були в святечних спідніх.

Свідки сідають. (*Хам іронічно всміхається*).

Прокурор:

— Обвинувачений, не смійтеся з таких серйоз-них речей. Доведено, що ваші брати порядні, ха-зайновиті люди, які намагаються обійтися своїми прибутками. А про вас, навпаки, доведено, що ви живете не по своїй кишені. Так, наприклад, ви маєте аж троє спідніх і носите їх привселюдно в будень. Ви легковажний, ви вже двісті п'ятдесят

років ніде не працюєте, вже чотириста років батько мусить утримувати вас. Під час всесвітнього потопу ви потай допомагали всяким негідникам урятуватись на ковчезі, а щоб звільнити для них місце, викинули з нього кілька пар рідкісних стародавніх тварин, які через це зникли з лиця землі. Крім того, поліція й місцева управа дають вам дуже погану характеристику. Ви говорите всякі неподобства, жодної дівчини не пропустите, щоб не зачепити.

Потім зачитали протокол судово-медичної експертизи, з якого випливає, що Хам — особа з психопатичними нахилами, зокрема з нахилом до статевих збочень.

Захисник:

— З огляду на цей висновок панів експертів пропоную помістити пана Хама до психіатричної клініки для обстеження.

Прокурор заперечує.

Пані Ноїха з галереї:

— Замкніть його, гультяя, замкніть!

Суд виходить на нараду й вертається через півгодини. Голова оголошує, що суд зважив на клопотання захисника і розгляд справи відкладається на невизначений час.

Цим поки що й скінчився цікавий судовий процес, до якого ми напевне ще вернемося. Хочемо зауважити тільки одне: в інтересах гігієни слухачам не слід плювати з галереї вниз. І з якої це речі ті, хто сидить унизу, мають нести додому в своєму волоссі всіх мікробів? Сподіваюсь, цього нагадування вистачить, щоб унизу всюди поставили плювальниці.

МАРАФОНСЬКИЙ БІГ

Напередодні війни, подорожуючи по Угорщині Я потрапив у містечко Великий Каніж, в якому виявив пивний завод, де варив пиво чеський пивовар, сто двадцять метрів старого муру й могилу якогось турецького візира тих часів, коли Великий Каніж — його резиденція — був оточений невірними найманцями принца Євгенія Савойського. Маленький абат, як називали цього м'ясника, гатив по місту з мортири так влучно, що одне ядро на площі відірвало голову візиру. Тюрбан з тієї голови зберігається у музеї Великого Каніжа, але мені він здається дуже підозрілим. Боюся, що з цим тюрбаном учинили таку саму підробку, як у нас із язиком Яна з Непомука — він має надто свіжий вигляд. У міському музеї зберігаються також кістки верблюда, на якому їздив той самий візир, з яким скоїлося нещастя. Але тут уже підробка очевидна. Тільки в миршавої вівці можуть бути такі дрібненькі й тоненькі кісточки.

Нічого цікавого більше там немає. На вулицях багато пилюги, на околицях містечка, де ростуть сади, хмарами літають комарі. За тиждень до мого прибуття було викрито, здається, десяту велику розтрату в міській управі й закінчено сесію суду присяжних, яка розглянула вісім кримінальних справ місцевого масштабу і тридцять два великих шахрайства. Як видно, хвиля культури докотилася й сюди.

У міському саду кусалися комарі, а в загородньому ресторані офіцери безперервно замовляли циганам: „Урам, урам, біро урам!“ („Пане, пане, пане суддя!“). Безглузда й огидна пісня!

У такому містечку ви довго не затримаєтесь. Мені пощастило знайти готель, куди, як видно, зібралися на з'їзд блощиці з усього Великого Каніжа та його околиць. Кімната, яку я зняв, не відзначалась комфортабельністю. У ній були навіть ночви для прання білизни, бочка для покидьків і раковина замість умивальника.

Усе це мені так набридло, що на другий день я пішов у місцевий парк і познайомився там з однією дівчиною з порядної чиновницької сім'ї. Я відрекомендувався їй як мільйонер, який з нудьги подорожує пішки по Європі. Мое ім'я Гордон Беннет, вона, мабуть, уже чула колись.

Дівчина дуже зраділа, що я трошки володію угорською мовою. Я дозволив запросити себе до них на вечерю, а якусь жінку з їхнього дому послав у готель по свій рюкзак з брудною білизною.

Батько дівчини був дуже приємний чоловік, а мати — дуже довірлива жінка. У Ваші, де багато виноградників, їхній дядько має власні винниці, тому вдома у них багато хорошого вина.

Перед тим як сп'яніти, я пообіцяв їм усім, що візьму Етельку заміж, коли обійду всю земну кулю.

Пізніше, коли я вже був напідпитку, я присягнувся перед портретами її діда й баби, які висіли в їдальні, що жодний угорський король не має такої чудової вілли, яку я побудую для своєї Етельки на березі озера Балатон.

Після цього її батько мусив пообіцяти, що завтра візьме відпустку в своїй установі й вирушить зі мною пішки через Угорщину в Туреччину, щоб я часом не зник.

Пригостили мене щедро й поклали в ліжко.

Прокинувся я опівдні й почув: у сусідніх кімнатах зчинився гармидер. Там щось перекидали, було чутно, як висовували й засовували якісь шухляди.

Я ще полежав у ліжку доти, доки до мене постукали в двері і в кімнату ввійшов батько Етельки.

— Пане Гордоне Беннет, — звернувся він до мене, — все вже готове, все гаразд. Лікар довго оглядав мене й нарешті приписав мені двомісячну відпустку для подорожі на південь. Папери вже в порядку. Жінки приготували для нас білизну, туристські костюми, смажать нам курчат, і завтра вранці ми вирушимо в путь через Угорщину до Туреччини. Яким шляхом, ви гадаєте, ми підемо в Туреччину?

Я хвилину подумав.

— Ми переїдемо через Босфор у Малу Азію, — відповів я, — пройдемо її всю і через Месопотамію вирушимо в Персію. Переберемося через Гімалаї і опинимося в Індії. А потім через Китай, Корею, Камчатку, Берингову протоку — до Північної Америки, звідти — в Південну Америку й

Патагонію. З Патагонії поїдемо в Австралію. Проїдемо всю Австралію, з Австралії припливемо в Південну Африку. Зійдемо на берег мису Доброї Надії й підемо на північ, перетнемо Африку до самого Марокко. З Марокко через Гібралтар і через Іспанію приїдемо у Францію. А потім із Франції через Швейцарію, Тироль, Штирію знову повернемось у Великий Каніж. Ну, а якщо це вам буде не до вподоби, то ми відпочинемо три дні й знову вирушимо в напрямі Ісландії і через Гренландію, Північний полюс і Сибір повернемося додому. Ви хотіли б, мабуть, побачити Мадагаскар?

Він почухав потилицю й промовив непевним голосом:

— Це одне з найбільших озер Австралії?

Я хитнув головою і відповів:

— Найбільше і найглибше, але висихає регулярно, через кожних п'ять тисяч років.

Того дня я провів у товаристві Етельки кілька блаженних годин у саду. Між поцілунками я обдумував, яким чином зникнути з цього дому. У найгіршому випадку, я втечу від пана Цендеша, коли ми завтра вранці вирушимо в дорогу. Я кину свій рюкзак і проїзним шляхом чкурну у напрямі Балатона.

Географічні знання Етельки були дуже невиразні. А про пана Цендеша я можу сказати, що він знає, що таке Африка. Якщо він навіть і забув, що це частина світу, то принаймні хоч вважає її одною з держав.

Розкривши перед цим невинним дитятком плани своєї подорожі, я пересвідчився, що Австралія, Індія, Корея, Камчатка для неї — порожній звук. Справді, вона нічого не знала про світ. Вона знала навіть менше за старого Геродота,

який хоч здогадувався, що, крім Греції, існують ще й інші країни.

Час між обідом і вечерею, заповнений обіцянками, проминув швидко. Я обіцяв привезти їй чучело індійського слона, шкіри всіх змій, географічний атлас Андре, черепи жителів Полінезії, індіанські скальпи, діаманти, рубіни з гори Кіліманджаро, золоті ланцюги з Перу й Чилі, дах з палацу далай-лами в Тибеті, скляне око японського мікадо, кількох живих китайців та ескімосів, цілу сім'ю негрів із Замбезі і т. п.

Вона, сердешна, була щаслива й ставила мені найрізноманітніші запитання. Але найдивнішим було запитання про те, чи в порядку міський водогін у Новій Зеландії (у Великому Каніжі тиждень тому трапилась неприємність із водогоном). Із дитячою наївністю вона запитувала:

— Ви гадаєте, що я не знаю, куди впадає Кейптаун?

Про подробиці цієї розмови я вже забув, але можу заприсягнутись, що якби на моєму місці був бодай найхолоднокровніший учитель географії, то він напевно задушив би її.

Вечеря пройшла врочисто. Це була прощальна вечеря пана Цендеша з родиною. Можу вас запевнити, що я не розводився про своє багатство. Я лише зауважив випадково:

— Якби я був у сто разів багатший, ніж тепер, то й тоді я не зміг би купити собі таке щастя.

Їх дуже здивували мої стоптані черевики.

— Крокодила, — сказав я, — з шкіри якого зроблені ці черевики, я застрелив у Нілі. Це найкращий доказ того, що крокодиляча шкіра теж рветься. Які кумедні докази вчених про те, що крокодилової шкірі немає зносу! Потішно, —

вів далі я, показуючи на латки свого піджака, — що аристократичні дами з найбільшого туристського клубу Англії не вміють полагодити піджак, — адже я десять разів обійшов пішки всю Англію.

„Хоча б мене звідси вигнали, — думав я, з відчаєм дивлячись, як усе сімейство ловить кожне слово з моїх уст і вірить усьому, що б я не сказав, — або хоча б послали за поліцією”.

Але вони й далі ставили мені найрізноманітніші запитання:

— А чи живі ваші батьки?

— Батько, — відповів я, — прочитавши „Подорож на Місяць” Жюля Верна, вирішив здійснити цей переліт. Він наказав виготовити мортиру, і з тієї мортири його вистрелили зі снарядом на Місяць. Відтоді минуло вже вісім років, а він досі ще не повернувся. Не маємо про нього жодної звістки. Мати на своїй яхті „Торпеда” п’ять років розшукувала його в південних морях і тепер поїхала на розшук у Льодовитий океан.

„Ну, тепер вони мене виженуть”, — подумав я з цілковитою впевненістю, але замість цього Етелька спитала:

— А чи є у вас сестричка?

— Моя сестра вийшла за американського президента, — відповів я, — але не була з ним щасливою, бо закохалася в знаменитого співака Карузо, для якого вона купила на Суматрі віллу й ферму для розведення тигрів і ягуарів.

„Тепер, — подумав я, — вони напевне покличуть поліцію”.

— У кожного свої турботи, — промовила пані Цендеш, окидаючи мене теплим материнським поглядом.

— У кожній родині що-небудь не так. А чи є у вас брат?

— Мій брат — дивак. Він роздав увесь свій великий масток і тепер служить у банку „Славія” в Празі.

„Тепер мене виштовхають звідси”, — вирішив я, але замість цього пан Цендеш запитав мене:

— Куди ви поїдете з Етелькою у весільну подорож після нашого повернення?

— У Занзібар і Аравію, — відповів я. — В Італії занадто жарко. Крім того, араби — дуже гостинний народ.

Я випив стільки, що такою кількістю вологи можна було б зростити Сахару. Я сподівався, що з перепою мене грець ухопить і я потраплю до лікарні. Але я заснув на стільці, і мене обережно перенесли в ліжко.

Вранці мене збудив пан Цендеш. Він був цілком готовий, і його приземкувата огрядна постать мала дуже кумедний вигляд у туристському костюмі. Після сніданку, за яким пані Цендеш і Етелька не плакали, а ревли на все горло, ми вишли з дому на шлях, що вів на Балатон.

Вони, рюмсаючи та хлипаючи, провели нас аж до садів, на околицю містечка.

— Ти дивись за паном Гордоном Беннетом, — наказала на прощання панові Цендешеві дружина.

Нарешті ми залишилися самі.

Перед нами відкрилася долина озера Балатон, білий, курний шлях простягнувся в далечінь. Шовковиці були вкриті пилом, випалена сонячним промінням трава навівала смуток, а в моєму мізку визрівав план втечі.

— Ви хороший ходок? — спитав я пана Цендеша.

— Чудовий, пане Гордоне Беннет, — відповів він. — Я колись брав участь у змаганнях клубу Шопроні з легкої атлетики.

Я прикусив губу. Ми вийшли на пагорбок, за яким шлях спускався вниз. Я кинувся бігти, як то кажуть, узяв старт.

Пан Цендеш кинувся за мною.

— Я розумію вас, пане Гордоне Беннет. Хто перший добіжить до Балатона. Біг на 40 кілометрів!

Він мчав за мною. Я пробіг десять кілометрів, обігнавши його лише на десять метрів.

На дванадцятому кілометрі, за Мезолягом, він мене наздогнав і побіг поруч. На п'ятнадцятому кілометрі я випередив його на п'ятдесят метрів, а в Будафалі ця відстань скоротилася на п'ять.

Двадцять два кілометри ми пробігли поруч, а в Канотфальві, на тридцятому кілометрі, я випустив його з очей. Мої сили вичерпались, я відпочив хвилину й побіг далі. На повороті шляху з'явився пан Цендеш, а за ним приблизно в ста метрах позаду біг якийсь чоловік. Я помітив, що за ним мчали ще кілька бігунів. Я не розумів, що це мало означати, і почав хвилюватись.

Я з усіх сил кинувся вперед. Біля мене проїхав мотоцикліст із прапорцем у руці, помахав мені дружньо й запитав:

— Ви за який колір?

Я не відповів і помчав далі.

На тридцять восьмому кілометрі я побачив, що чоловік, який біг слідом за паном Цендешом, перегнав його й доганяє мене.

Я напружив останні сили. Пихкаючи, наче локомотив, я вбіг на вулицю Балатона.

Великий натовп привітав мене біля сорокового кілометра радісним ревінням. Оркестр заграє похідний марш.

Я налетів на протягнений через вулицю канат і мало не розбив собі носа. Але мене підхопили, сфотографували, і якісь ентузіасти на руках віднесли в готель.

Я не міг говорити. Мене роздягли й понесли у ванну. Слідом за мною принесли того чоловіка, який наздогнав мене на 38 кілометрі. Через п'ять хвилин принесли пана Цендеша з висолопленим язиком і приємно усміхненого. Він був третій.

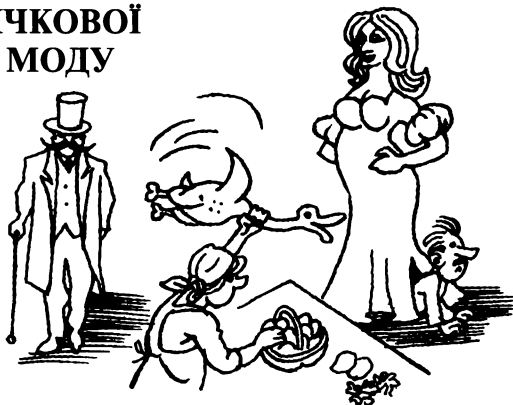
На моє нещастя клуб легкої атлетики Великого Каніжа провадив змагання з марафонського бігу „Каніж — Балатон”.

Це з'ясувалося незабаром. Мене й пана Цендеша хотіли лінчувати, але за наказом поліцмейстера жандарми під конвоєм вивели нас із міста.

Пана Цендеша я здихався лише в Албанії, де на нас напали розбійники. Я сказав їм, що пан Цендеш — відомий мільйонер і вони одержать за нього великий викуп. Вони потягли його в гори, а в мене, на знак подяки, забрали рюкзак з брудною білизною.

Цілком природно, що про долю пана Цендеша я нічого не знаю і утримуюсь від листування з його нещасною родиною у Великому Каніжі.

НОТАТКИ ПАНІ ЄДЛІЧКОВОЇ ПРО МОДУ

Я редагував провінційний часопис „Незалежність”. Нині, маючи той досвід, якого набрався на цій роботі, я можу твердити напевне, що, коли якийсь часопис має назву „Незалежність”, це означає, що знайшлося кілька заможних людей, які відчувають потребу вилаяти кого захочуть, а для того й заснували собі „Незалежність”.

І мій часопис, отже, служив для такої мети. Роботи я мав небагато, бо видавці самі засипали мене статтями, які я тільки мусив підготувати до друку. Видавцями були: тамтешній аптекар, що видавав мені платню, потім два бакалійники й один торговець худобою. Усі вони били по магістрату щосили.

Найбільше дописів приносив торговець худобою. Він любив писати статейки куці, ніби раптово урвані, але такі круті, що я мусив викреслювати половину тексту. Наприклад, приносив „допис із міста”, як він казав.

— Це проти магістрату, особливо проти старости, — пояснював, виймаючи з кишені дорогу сигару. Така була в нього звичка. Тією сигарою він ніби підкупував мене.

Заголовок був такий: „Я тебе знаю, кульгавий чортяко!”

— Ви ж знаєте, що він кульгає, — казав автор. — Його ще прозивають шкандибою.

Отже, допис був спрямований проти старости. Далі його називали повним ім'ям, і писалося: „Хто був проти того, щоб продати частину міського луку панові Єдлічці? Чому той клопоть продали отому заброді Мейстшікові? Недарма кажуть, що св... св... здалека чує, отож і староста з паном Мейстшіком кинулись в обійми один одному”.

— Я оці два „св...” викреслю, пане Єдлічко.

— Та що ви, пане редакторе! Це ж якраз дуже ефектно, коли після літер крапки. У цьому є сіль, і кожен відразу збагне, що „св” з крапками означає „свиня”, і сміятимуться як з Мейстшіка, так і з старости. Далі ви побачите ще одне скорочення — „св” з п'ятьма крапками, — це вже означатиме не „свиня”, а „сволота”, тобто мається на увазі ота сволота староста. Скорочення „о” з трьома крапками означає „осел”, це зразу вгадає кожен читач. Не можна цього викреслювати!

Марно тлумачив я йому, що до часопису не можна писати ні „св”, ні „о”, ні всі інші наявні в дописі лайки: пан Єдлічка невблаганно стояв на тому, що треба в такому разі порадитися з усіма видавцями і що ввечері ми стрінемось у пана аптекаря.

Того вечора в помешканні пана аптекаря розгорівся запеклий бій за те, чи спроможні „св” з

трьома крапками та інші скорочення повалити магістратську кліку.

Я казав, що якби надрукували таке, то мене як відповідального редактора поставили б перед судом присяжних і запроторили б за ґрати.

Пан Скорковський, один із видавців, почав говорити про Барака і про Греґра — мовляв, вони теж сиділи у в'язниці за газету, і це тільки робить їм честь.

Пан аптекар був на моєму боці. Він казав, що стоїть за різку манеру писання, але стаття пана Єдлічки все ж таки трохи надміру різка, тож ці образливі слова треба повикреслювати.

— Як не буде там „свині”, „сволоти” й „осла”, — вигукнув пан Єдлічка, — стаття втратить усю красу.

Пан Скорковський і пан Павлоусек підтримали його.

Якби хто з невтаємничених почув нашу розмову, то напевне здивувався б, чому це раптом із дому аптекаря весь час лунають слова: „свиня”, „сволота”, „осел”.

Я говорив „ангельськими гласи” про культуру преси, пан аптекар погоджувався зі мною, але пан Єдлічка та решта двоє видавців непохитно стояли на тому, щоб друкувати „св” з трьома й п'ятьма крапками та „о” з трьома крапками.

Дебати ставали дедалі бурхливішими. Пан Скорковський дорікав мені, що я в його попередній статті викреслив речення: „Коли хто з порядних громадян випадково заблукає до магістратської зали засідань, нехай хутчіш затикає носа й утікає геть із цієї оселі смороду й розпусти”.

— І того не надрукували, що в старости нова служниця і він з нею ночами гуляє в саду.

— Таж ви, пане Павлоусек, самі сказали, що це вам приснилося!

— Ну то й що, пане редакторе! Хіба стаття не називалася „Сон платника податків про одного старосту з нашого міста”? Пам’ятаєте, я вам казав, що це чудова стаття і її треба пустити підвалом? А як там було гарно сказано, що староста нібито раптом обернувся на верблюда! А ви й досі цього не надрукували!

Пан Єдлічка тим часом придумав, що сказати наостанці.

— Коли не надрукуєте всього, — промовив він, підводячись, — то пишть свої дурниці самі.

Отак я втратив дописувачів. Разом з Єдлічкою застрайкували і пан Павлоусек, і пан Скорковський.

Через тиждень до редакції прийшла пані Єдлічкова. То була вже літня дама, що одягалася з жахливим, непростенним, варварським несмаком провінційних дам.

— Я маю до вас прохання, пане редакторе, — сказала вона, виймаючи з кишені згорток паперу. — Я вже давно віддаю свій час спостереженням за модами, а оскільки у вашому часописі нема рубрики мод, то я й надумала інформувати тутешніх дам про нові напрями в моді. Гадаю, ця ідея вам сподобається.

Вона розіклала переді мною свої папери, і я прочитав:

„Сьогорічний осінній променад у нашому місті тішить око дуже різноманітними картинами. Поруч дами в широчезному капелюсі йде інша, в суконній шапочці. Перша накульгує, друга тягне ноги. В обох стоптані підбори, а це дуже великий несмак, пані поштмейстєрова й пані ліснича. За

ними суне ще одне опудало. Думає, що як купила собі осіннє пальто із зеленуватого гомспану, то вже вона від усіх розумніша. А тим часом такі обновки справляються раз на сто років, і кожна дама, що гляне на неї, має право вигукнути: „Люба пані Краловцова, зверху у вас блистить, та всередині свистить!” Говорити про осінню моду було б передчасно. Пані старостиха вже дев'ятий рік носить той самий жакет, тільки цього року віддала його перешити в Кутній Горі, та й досі не заплатила кравчині. За нею йде пані Кромбгольцова, але та проходить тільки половину променаду, до пошти, а там завертає, похвалившись, що має новий осінній костюм з лодену, за який нібито заплатила п'ятдесят гульденів. Коли вона заплатила за нього стільки, як одній селянці на базарі за качку — селянка, коли спіймала її на тій крадіжці, натовкла їй розмальований вид тією качкою, — то можемо поздоровити її з дешевою осінньою обновкою. Гарний осінній костюм носить дружина першого магістратського радника пані Боркова, що її всі називають „шаленою”. Вона так хоче здаватися молодою, що носить куценькі спідниці. Та й підбирати поділ їй завдяки тому не доводиться, руки в неї вільні, і вона може стромляти їх у мішки з горіхами в крамницях Скорковського та Павлоусека. Здається, пані Боркова дуже добре вміє користати з нової моди на рукава — з буфом біля ліктя. Недавно вона висипала з такого рукава п'ять кілограмів слив. Принаймні мали що їсти вдома. Я гадаю, що після того, як учора ввечері коло басейну жандармський вахмістр привселюдно поляпував нашу панну старостівну по одному місцю, вузькі спідниці вийдуть із моди. Бо далі звужувати спідницю вже нема куди — тоді бідна

дівчина не зможе втекти, коли до неї прийде її жених, пан Знаменачек. Мабуть, вернеться епоха кринолінів, і під них пані Кроупова ховатиме пана вчителя, коли її чоловік несподівано нагряне з полювання. У наступному номері розповім про шкарпетки пана старости”.

— Оpubлікуйте оце, — рішуче сказала пані Єдлічкова й додала солодким голосом: — А то я вам очі повидряплю.

Отак я з „Незалежності” потрапив на Градчани, до притулку для сліпих.

КІНЕЦЬ ФІРМИ „ГАРРАХ І ГАВЕЛКА”

Пан Гаррах і пан Гавелка були замішані у вельми цікавих фінансових оборудках у Словаччині, котрі їм ніколи не вдавалися, незважаючи на те, що були не надто реальні. Справа в тім, що, як відомо, у Словаччині вдаються лише нереальні оборудки. Так, наприклад, зазнав краху банк Гарраха і Гавелки. Ці пани також із великими труднощами уникли судового розслідування, коли намагалися переконати одного заможного американця, хворого на прогресуючий параліч, що в долині Вага недалеко від Бецкова ними виявлені величезні джерела чистого бензину та лігроїну.

Вони трохи не вплутали в цю справу міністерство торгівлі, котре вже починало виявляти до неї інтерес, а в парламентських колах почали подейкувати, що Бецков разом із бензином і лігроїном буде продано якійсь англо-французькій фірмі.

Потім пани Гаррах і Гавелка хотіли будувати канатну дорогу на Кривань і ледве не отримали

концесію, як раптом міністерство національної оборони зробило висновок, що така дорога недопустима зі стратегічних міркувань.

Від цього вельми сумнівного починання постраждав лише один ентузіаст, що зареєструвався як перший акціонер, але й той подав на свою частку фальшивий вексель.

Так само провалився і задум цих панів вигідно продати маленьку земельну ділянку, куплену ними біля Банської Бистиці одному англійцеві, котрий ризикав по Словаччині з надією розбагатіти. Вони наплели йому, що відкрили величезні поклади аметистів, топазів і так званих мормороських алмазів. На цьому вони страшно прогоріли, оскільки на одну дружину аметистів, два топази та пригоршню мормороського кришталю вони витратили купу грошей. Тим часом англієць, не задовольнившись тим, що найнятий панами підприємцями циган все це справді викопав, і бажаючи перевірити ще раз, найняв половину жителів циганського села й розкопав усю ділянку так, ніби там лютувало стадо диких кабанів.

Пан Гаррах і пан Гавелка, проводжаючи англійця на вокзал, запевняли його, що треба копати на глибині сорока метрів. Адже те, що виявилось нагорі, було всього лише першим викидом, і позаяк стільки було у верхньому шарі, то що ж тоді на глибині?

Англієць нічого не відповів, сів у потяг, а коли той уже мав відійти, підкликав підприємців до вагонного вікна і, також не висловивши жодного слова, розбив обом носи.

Тоді пани Гаррах і Гавелка кинулись в іншу галузь, на цей раз менш небезпечну. Вони почали випускати в Братиславі пігулки від алкоголізму,

виготовлені з хлібного м'якуша із підмішаним ментолом. Рекомендований спосіб уживання був дуже простий і ґрунтувався на психологічному впливі. Початок, так звану передмову, вони за-позичили з брошури якогось професора Батьки, переклали його на словацьку й додали від себе таке настановлення:

„Як тільки тобі захочеться випити спиртного, проковтни одну за одною три пігулки і тричі прочитай „Отче наш” і „Господи помилуй”.

Враховуючи виховний момент починання, вони дістали навіть підтримку держави, проте й тут їх, як на зло, переслідували нещастя.

Приблизно у двадцяти місцях одночасно близько двадцяти осіб у двадцяти єврейських трактирах, перебуваючи вже у цілковитому сп'янінні й захотівши випити ще, проковтнули по патентованій пігулці і як стій подавилися — пігулки замість стравоходу потрапили в гортань, оскільки пиякам ніколи було згідно з інструкцією тричі прочитати рекомендовані молитви.

Друкований орган Глінки й інших словацьких „людаків”, тобто членів народної партії, виступив проти безчинств чехів у Словаччині. Усі словацькі газети цієї партії надрукували велику статтю патера Глінки під заголовком „Що це в нас знову твориться?”

Ось уривок із цієї статті: „Наші вороги чехи винайшли нову зброю, спрямовану проти розвитку нашого народу. Особи, що засіли в Братиславі, розсилають по наших областях оголошення про новий препарат проти алкоголізму. І ось ми стоїмо перед двадцятьма свіжими могилами їх жертв”.

Міністерство внутрішніх справ, прагнучи уникнути заворушень у деяких словацьких областях,

вирішило заборонити продаж пігулок від алкоголізму фірми „Гаррах і Гавелка”.

Зазнала краху і їхня спроба заманити якогонебудь недотепу ідеєю повітряного сполучення між Братиславою та Кошицями. На їхнє оголошення відгукнувся єдиний житель Гронської столиці, який запропонував їм на продаж пропелер від аероплана, виявлений ним під час оранки поля. Пізніше з'явився ще один чоловік, який звернувся до фірми „Гаррах і Гавелка”, пропонуючи свої послуги авіатора. Слідом за ним, проте, прийшли детективи державної поліції, оскільки згаданий необережний громадянин виявився давно розшукуваним угорським шпигуном.

Логічним наслідком цього дивовижного збігу обставин був поліцейний обшук у фірмі „Гаррах і Гавелка”. Після піврічного попереднього ув'язнення обидва пани були відпущені на свободу, а поліцейне управління Братислави виплатило їм десять відсотків із нагороди в дві тисячі чехословацьких крон, призначених за спіймання небезпечного угорського шпигуна капітана Саваньї.

Після попереднього ув'язнення фірма „Гаррах і Гавелка” народила ідею, котра сама по собі виправдовувала культурне призначення фірми в Словаччині.

У „Народній політиці” з'явилося таке оголошення:

„Потрібен письменник, який пише народні романи. Грошова застава — за домовленістю при особистій зустрічі. З пропозиціями звертатися до фірми „Гаррах і Гавелка”, Братислава, вул. Штранзентальська, 96. Особиста присутність обов'язкова. Робота постійна, квартира та харчування в місті”.

Пропозицій вони отримали багато, проте ніхто з охочих надати свої послуги не згадував про за-

ставу, навпаки, кілька авторів народних романів вимагали завдаток наперед, запевняючи, що напишуть роман удома в Чехії, а потім привезуть його в Словаччину. Нарешті якось у фірмі „Гаррах і Гавелка” з’явилася літня дама, котра засвідчила свою особу ощадною книжкою та вирізкою з розважального додатку до „Народної політики”, в якому під іменем Анни Брумлікової було надруковане зворушливе оповідання про нещасну прикажчицю, вся сім’я котрої впродовж чотирнадцяти днів вимерла від сухот, а старша дочка, що працювала рахівником у Празі, розтратила довірену їй грошову суму, яку мала віднести на пошту для оплати за похорони батька та своїх братів і сестер. Після похоронів прикажчиця з дочкою пішли топитися, проте в цьому їм завадив жандарм, який розшукував дочку за розтрату, а матір — за співучасть. А над полями дув холодний осінній вітер...

Панна Брумлікова дуже довго розповідала фірмі „Гаррах і Гавелка” про свої нездійснені творчі плани через тупість видавців. Кілька дюжин написаних нею романів, які є безперечно народними (адже вона послідовниця Заградника-Бродського) довго подорожували по всіляких видавництвах, а кілька десятків узагалі розвіялися по світу безвісти. Вона привезла із собою деякі зразки своїх творів — цілий великий ящик. Він на вокзалі.

Проте фірму „Гаррах і Гавелка” скоріше цікавила ощадна книжка. Виявилось, що панна Брумлікова хоч зараз може зняти з неї суму, що становить сто п’ятдесят тисяч крон. Її попросили взяти ці гроші та привезти їх із Чехії в Братиславу. Обидва пани були такі милі, що супроводжували панну в її подорожі, щоб вона випадково не загубилася разом із грошима.

Коли внесок уже перебував у касі фірми „Гаррах і Гавелка”, туди ж було доставлено і ящик із народними романами Анни Брумлікової, а їй було вказане місце за одним із столів у порожньому кабінеті фірми, де вона мала продовжувати свою письменницьку творчість.

— Треба дати їй наперед на обіди й вечері, — сказав пан Гаррах, — щоб вона не спурхнула раніше, ніж їй це набридне.

— Видання однієї повісті цієї ідіотки обсягом у шістдесят чотири сторінки буде нам коштувати приблизно чотири тисячі крон, і якщо за цей час вона проїсть навіть тисячу, все одно нам залишиться ще сто сорок п’ять тисяч крон її внеску, — сказав Гавелка з добродушною усмішкою.

Потім почав серйозно міркувати пан Гаррах:

— Ми скажемо їй, що книга не пішла, що у нас великі збитки, що вона нас розорила, і спровадимо її додому в Чехію, щоб там вона спробувала написати що-небудь краще й популярніше.

— Я гадаю, що письменників і внесків буде більше, — зауважив пан Гавелка. — Адже було недавно оголошення в газеті: „Дам десять тисяч чехословацьких крон тому, хто надрукує мої вірші”. Проте, судячи по всьому, ці неосвічені голодранці розраховують тільки на гонорар.

— Коли ми їх виженемо, — із хвацькою діловитістю розмірковував пан Гаррах, — треба буде придумати щось новеньке. Словачина — це ж нова Америка, тільки трохи дурніша. Можна влаштувати тут місце для паломників зі святою водою та фабрику для виробництва святих мощей. А нині, коли нам удалося окрутити цю пошарпану панну, можна трохи й відпочити.

Проте панна Анна не вписалася в плани видавців, а їхні останні зауваження про неї не враховували суворих реалій. Для наших компаньйонів настали страшні часи, бо Анна Брумлікова заповзялася вголос прочитувати їм усі свої романи. Одного разу вони, щоб уникнути цього катування, навіть зачинили її в кабінеті, але письменниця вибила двері й догнала їх у кав'ярні, де, ніби нічого їй не сталося, знову взялася розвивати перед ними теми своїх нових народних романів. Їм ніде не вдавалося сховатися, вона знаходила їх повсюди — чи то в найбруднішому трактирі в дунайському порту, чи то у найвишуканішому ресторані. Дрібнички, які вона їм читала, були надзвичайно трагічні, зворушливі, і зло в них завжди каралося за заслугами.

Один слюсар із ремонту машин, який украв у свого господаря велосипед, щоб можна було його використати як заставу під час гри в карти, украй цинічно баляндрасив про свій „подвиг” на квартирі коханки, як раптом перекинув на себе каструлю з окропом і смертельно ошпарився.

Барон, спокусник викладачки технікуму, що пообіцяв їй одружитися, під час прощальної розмови на її квартирі, диявольськи реготав над сльозами спокушеної жертви, але підсковзнувся на порозі, грудьми впав на робочий столик з незакінченим рукоділлям, і в'язальний крючок протнув йому серце.

Син, який хотів виманити в матері, вдовипралі, останні зекономлені гроші і який під час сварки вдарив матінку, невдовзі, коли виходив із дому, був розчавлений вантажівкою.

Приборкувач хижаків, зальоти якого перша балерина цирку рішуче відкинула, зі злочинним задумом заманив її в клітку з білими ведмедями, але сам потрапив їм на зуби; причому бідолашна

балерина стояла на колінах серед білих ведмедів над недоїденими рештками віроломного залицяльника і з її вуст чулася молитва, що зливалася з ревищем хижаків.

Пан Гаррах і пан Гавелка під час голосного читання вже не плакали, вони репетували на всю горлянку. Потім у них пішла піна з рота, і вони тільки скавчали.

Щоб уникнути знущання, тепер вони проводили всі дні на Дунаї, катаючись у найнятому човні. І почувалися в безпеці до того самого моменту, поки не помітили, що до них, розсікаючи воду потужними гребками, в синьому купальнику наближається панна Брумлікова; в зубах, як собака, що несе господареві палку, вона тримала знайомий їм зошит у чорній коленкоревій палітурці з червоною крайкою.

Фірма „Гаррах і Гавелка” почала відчайдушно гребти щонайдалі, проте панна Анна теж додала швидкості й невідворотно їх наздоганяла.

Коли вона почала перелазити в човен, пан Гаррах підвівся, перехрестився і гепнув її веслом по голові.

Вона випустила з рота зошит зі своїми сюжетами, і він поплив рівною поверхнею Дунаю на південь, де й потонув остаточно.

Але провидіння не примусило себе довго чекати. На Дунаї якраз випробовували новий гідроплан. Він пролітав прямо над човном фірми „Гаррах і Гавелка”.

Пропелер зніс голови обом компаньйонам.

Так закінчила своє існування фірма „Гаррах і Гавелка”.

НАЙВІДОМІШИЙ ЧЕСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК ЯРОСЛАВ ГАШЕК

Оскільки я вже не раз, оповідаючи історію партії поміркованого прогресу в межах законності, згадував свою особу, то відчуваю, що треба відкинути недоречну скромність і безсторонньо, як годиться, покритикувати самого себе перед усією широкою громадськістю.

Як проводир партії поміркованого прогресу в межах законності та кандидат від цієї партії, я повинен оцінювати свою поведінку, свої дії якнайоб'єктивніше й водночас наочно, щоб ні від кого не втаїлася жодна чудова риса моєї вдачі. Так, справді, у моєму житті бувають хвилини, коли я, у захваті від якогось власного подвигу, шепочу сам до себе: „Господи, який же я молодчага!” Та яка мені з того користь, коли про це не знатиме весь світ? Нехай і весь світ прийде до такої думки, хай людство належно оцінить мене — не тільки мої великі заслуги та надзвичайні здібності, а насамперед мій казковий талант і незрівнянно цільну вдачу. Може, хтось зауважить,

що написання цього дифірамба краще було б доручити комусь іншому, відповіднішому для цього завдання, і не чинити такого насильства над своєю скромністю, самого себе вихваляючи.

На це я відповідаю: але ж я знаю сам себе краще, ніж будь-хто, а тому й не напишу про себе нічого такого, що не відповідало б дійсності, бо це було б просто курям на сміх, якби я, пишучи сам про себе, щось перебільшував. Тому я щоразу, коли треба себе похвалити, вживаю виразів якнайскромніших, одначе твердо стою на тому, що скромність, звісно, прикрашає чоловіка, але справжньому чоловікові прикраси не личать, а тому й не слід бути скромним надміру. Відкиньмо нарешті всю сентиментальність, за яку нас прозвали „голубиним народом”, і будьмо чоловіками. Не стидаймося публічно признаватись у своїх перевагах! Як це прекрасно, коли я вмю сміливо сказати: „Панове, я геній!” — там, де недоречно скромний чоловік сказав би: „Панове, я тварюка”.

Крім того, розумна людина завжди мудро вилазить наперед, тоді як людина скромна й церемонна сидить десь у сортирі, поки її щасливіший ближній, належно себе оцінивши, займає гідне себе становище в громадському житті. Церемонність — найгірша риса людської вдачі. Це шахрайство, прикрите плащем скромності, і саме для мене, людини з такими незмірними заслугами перед усією чеською літературою, політикою та громадським життям, було б ганьбою, було б злочином супроти чеського народу, якби я полишив його в непевності щодо того, геній я чи ні.

Тому я й тверджу навпростець: історії всього людства відома тільки одна особа, така універ-

сально досконала, і це я. От візьміть, наприклад, будь-яке з моїх надзвичайно талановитих оповідань. Що ви побачите, гортаючи сторінку за сторінкою? Ви бачите, що кожне речення там має свій глибокий зміст, кожне слово стоїть на своєму місці, все в цілковитій згоді з дійсністю; коли я змальовую пейзаж, то ви бачите його перед собою, немов сфотографований, а дійові особи, яких я виводжу перед вами в майстерно зітканій фабулі, постають перед вашими очима, мов живі. Та й чеська мова в моїх літературних творах бездоганна, вона переважає чистотою навіть мову Кралицької біблії, і прочитати бодай рядок із моїх творів — це справжня насолода. Коли ви це зробите, то самі відчуєте, який чар вливається вам у душу, як вам стає тепло на серці, і ви з блаженною усмішкою носитимете мою книжку весь час при собі. Скільки разів я на власні очі бачив, як люди з досадою кидали газету, бо в ній не було нічого мого! Ба, навіть і сам я часто так чиню, бо й я належу до своїх шанувальників і нітрохи з цим не криюся. Кожен свій надрукований твір я доручаю прочитати мені вголос моїй дружині Ярмілі, наймилішій і найрозумнішій жінці в цілому світі, і за кожним реченням не можу стримати вигуку справедливого подиву: „От чудово, от прекрасно! Та й мудра ж голова в цього пана Ярослава Гашека!” Це я, звичайно, зауважую лиш мимохідь, бо це якраз знамените свідчення того, яке захоплення викликають мої літературні твори в читацьких колах, і я певен, що тисячі й тисячі людей роблять так із не меншим захватом, і їхній захват такий дорогий мені тому, що він струмить із сердець вельми інтелігентної маси, для якої я назавжди лишусь найславетнішим письменни-

ком світу. Я — живий доказ того, які брехливі інсинуації розповсюджують несумлінні критики, твердячи, ніби у нас нема жодного письменника світового значення.

А тепер я дам коротеньку оцінку своїй вдачі. У людини, що пише такі прекрасні твори, і душа мусить бути так само прекрасна. Тож під час наступних виборів до державної ради напевне з'явиться такий шанс, що я, будучи одноголосно обраний депутатом від котроїсь округи чи й кількох округ, нарешті врятую австрійський парламент від страшної ганьби; бо хіба ж це не ганьба, що в ньому й досі не засідає найблагородніша людина в усій австро-угорській монархії! Чи треба ще тлумачити, що під цією найблагороднішою людиною я маю на увазі себе? І, нарешті, я рішуче заявляю, що й ці рядки — одне з моїх великих, благородних діянь, бо що може бути прекраснішого, ніж коли людина цілком некорисливо піднесе когось на вершину слави? Цей розділ також розкриє очі багатьом людям, які, може, шукають у цій книжці, в цій великій історії збиранину пасквілів та обурливої критики численних громадських діячів. Бо коли ці рядки — пасквіль, то я вже й не знаю, що таке пасквіль!

ЯК Я ЗУСТРІВСЯ З АВТОРОМ НЕКРОЛОГА ПРО МЕНЕ

За п'ять-шість років мого перебування в Росії я був кілька разів убитий і відправлений на той світ різними організаціями й окремими особами.

Повернувшись на батьківщину, я дізнався, що мене тричі повісили, двічі розстріляли й один раз четвертували дикі повстанці-киргизи біля озера Кале-Ісил.

Нарешті, мене остаточно закололи ножом під час дикої бійки з п'яними матросами в якійсь одеській корчмі. Така моя смерть і мені самому видається найвірогіднішою.

І не тільки мені, а й моєму доброму приятелю Кольманові, який, знайшовши очевидця моєї безславно-геройської смерті, написав про цю таку неприємну для мене подію статтю у своїй газеті.

Однак він не обмежився лише маленькою оповіддю. Добре серце змусило його написати про мене некролог, який я прочитав невдовзі після повернення до Праги.

Він дуже тонко, зі смаком вилаяв мене в статті про мою смерть, певний того, що мертві з могил не встають.

Аби переконати його, що я живий, я пішов його шукати — і так виникло це оповідання. Навіть визнаний майстер наганяти жах — Е. По — не зміг би, мабуть, придумати страхітливішу історію.

Автора мого некролога я знайшов ув одній із празьких пивниць якраз опівночі, коли, згідно з якимось імператорським розпорядженням від 18 квітня 1856 року, зачинаються всі пивниці.

Він дивився на стелю. Зі столів знімали брудні скатертини. Я сів за його стіл і привітно спитав:

— Пробачте, тут вільне місце?

Він і далі розглядав якесь місце на стелі, що його дуже зацікавило, і відповів:

— Сідайте, будь ласка. Але вже зачинають, я думаю, вам уже нічого не подадуть.

Я взяв його за руку й повернув до себе. Хвилину він мовчки дивився на мене і раптом тихо сказав:

— Скажіть, ви не були в Росії?

Я засміявся:

— Отже, ви мене впізнали? Я був убитий в Росії в одній брудній корчмі під час бійки з жорстокими п'яними матросами.

Він зблід.

— Ви... ви...

— Так, — сказав я твердо, — так, я був убитий в Одесі в корчмі п'яними матросами, а ви написали некролог про мою смерть.

З його губів ледве чутно зірвалось:

— Ви читали, що я про вас написав?

— Звичайно, некролог дуже цікавий, але там є деякі неточності. І до того ж він надто довгий.

Навіть про нашого імператора, коли він помер, не писали стільки, йому ваша газета присвятила сто п'ятдесят два рядки, а мені — сто вісімдесят шість! Із розрахунку по тридцять п'ять гелерів за рядок (як мало раніше платили журналістам!) — це всього п'ятдесят п'ять крон і п'ятнадцять гелерів.

— Чого ви, власне, від мене хочете? — запитав він перелякано. — Ви хочете отримати цих п'ятдесят п'ять крон і п'ятнадцять гелерів?

— Залиште їх собі, — відповів я, — мертві не беруть гонорарів за некролог про свою смерть!

Він зблід ще дужче.

— Знаєте що, — запропонував я невимушено, — давайте розрахуємося й підемо ще куди-небудь. Я хочу провести сьогоднішню ніч з вами.

— А чи не можна було б відкласти це на завтра?

Я пильно подивився на нього.

— Дайте рахунок! — гукнув він.

Покликавши на розі візника, я звелів авторові мого некролога сісти у фіакр, а візникові наказав замогильним голосом:

— Везіть нас на Ольшанське кладовище!

Автор мого некролога перехрестився. Довго тривала гнітюча тиша, яку порушували тільки ляскання батога й форкання коней.

Я нахилився до свого супутника:

— Чи не здається вам, що десь там, у тихих вулицях Жижкова, завили собаки?

Він весь затремтів, випростався і, заїкаючись, запитав:

— Ви справді були в Росії?

— Убитий в Одесі, в корчмі, під час бійки з п'яними матросами, — відповів я сухо.

— Боже мій! — озвався мій супутник. — Це ще страшніше, ніж у „Весільній сорочці” Ербена.

І знову запанувала гнітюча тиша. Десь і справді завили собаки.

Коли ми опинилися на Страшницькій дорозі, я звелів своєму супутникові, щоб він заплатив візникові. Ми залишилися вдвох у темряві на Страшницькій дорозі.

— Скажіть, тут є який-небудь ресторан? — жалібно й безпорадно звернувся до мене автор мого некролога.

— Ресторан? — засміявся я. — Зараз ми переліземо через мур кладовища й поговоримо про мій некролог, сидячи на надгробній плиті. Перелазьте, подасте мені руку.

Він мовчки подав мені руку, і ми опинилися на кладовищі. Під ногами захрускотіли гілкі кипариса. Вітер меланхолійно шумів поміж хрестами.

— Я далі не піду! — тихо зірвалося з губів мого приятеля. — Куди ви мене хочете зтягти?

— А зараз, — весело сказав я, підтримуючи його, — ми підемо подивимося на склеп старої празької родини Бонепіані. Він зовсім занедбаний — перша ділянка, шостий ряд біля муру. Занедбаний ще з тих часів, коли тут поховали останнього нащадка, якого привезли в тисяча вісімсот сімдесят четвертому році з Одеси, де його вбили в якійсь брудній корчмі матроси під час бійки.

Мій супутник перехрестився вдруге.

Коли ми нарешті сіли на надгробну плиту, що прикривала прах останніх представників роду Бонепіані, я ніжно взяв за руку автора мого некролога і промовив тихим голосом:

— Дорогий друже! Ще в середній школі пани професори навчали нас красивого й благородно-

го девізу: „Про мертвих — тільки добре!” А ви наважились написати про мене, мертвого, все найгірше. Якби я сам писав про себе некролог, я написав би, що: „Ніяка інша смерть не справила такого сумного враження, як смерть пана такого-то”. Я написав би, що: „Найбільшим достоїнством покійного пана письменника була його любов до добра, до всього того, що є святим для чистих душ...” А ви написали, що: „Помер пройдисвіт і комедіант”. Не плачте! Бувають хвилини, коли серце палає бажанням написати про мертвих усе найкраще, а ви написали про те, що покійник був алкоголіком.

Автор мого некролога заплакав ще дужче, і його плач тужливо лунав у тиші кладовища, гублячись десь у далині.

— Дорогий друже, — рішуче сказав я, — не плачте, зараз уже нічого не можна змінити...

Після цих слів я перескочив через кладовищенський мур і побіг до сторожа, подзвонив йому і сказав, що, повертаючись з нічної роботи, почув за кладовищенською огорожею на першій ділянці чийсь плач.

— Це, мабуть, якийсь п'яний вдівець, — цинічно відповів сторож. — Ми його зараз арештуємо.

Я почекав за рогом. Хвилин через десять автора мого некролога повели в поліцію.

Він пручався й кричав:

— Це сон чи дійсність? Панове, ви читали „Весільні сорочки” Ербена?

ДУШЕЧКА ЯРОСЛАВА ГАШЕКА РОЗПОВІДАЄ: „ЯК Я ПОМЕРЛА”

Коли моє тіло застрелили в Будейовіцях за зраду батьківщини, зраду, яку ми вчинили разом з ним у нападі білої горячки, полетіла я, біла душечка доброго Ярослава Гашека, на небо.

Ви, мабуть, пам'ятаєте цього симпатичного молодика? Він любив государя імператора, писав різні дурниці й мав рожеве обличчя. Він мився одеколоном і любив мускус, — але це ніякого стосунку до справи не має.

Одного разу він сказав таке, з чим ніхто не погодився, і його звинуватили у зраді й розстріляли, такого лояльного мужа. Про нього можна було б говорити як про офіру, а згадувався лише п'яниця. Оскільки літери „о” й „п” в алфавіті поряд, я була цілком спокійна, радісно летіла на небеса й співала собі: „ля-ля-ля, ля-ля-ля”. Коли я вже піднялася досить високо, то зробила землі непристойну гримасу, — я нічого конкретно не мала на увазі, а вчинила так просто від радості.

Моя радість була натхненна, але короткочасна. Біля небесної брами стояла велика черга. Я спробувала пробратися вперед, щоб швидше насолодитися райським блаженством, як зненацька мене вхопив за сорочку військовий поліцай. Це було щось середнє між архангелом й імператорсько-королівським поліцаєм.

— Ану, піхотинце, — сказала мені небесна з'ява, — ти є в списках загиблих? Пред'яви документи!

У мене не було документів, тому я спробувала відкрутитися.

— Насмілюсь доповісти, — сказала я, клацнувши п'ятами згідно зі статутом, — мене тільки що розстріляли у Будейовіцях. Я не знала, що на це треба мати підтвердження.

Небожитель похмуро глянув на мене.

— І кому це ти плетеш? Я не такий дурний! Я стою тут, відколи янголи почали порушувати дисципліну. Під час всесвітнього потопу я служив у приймальній канцелярії — пропускав у небесну браму душі невинних немовлят. Давні віки й середньовіччя пройшли цією брамою повз мене. Бачив я і Орлеанську діву — про неї я міг би багато чого розповісти! Я впускав Наполеона! А ти думаєш, що я сьогодні народився? Скажу тобі, що я зовсім не народжувався! А що стосується тебе, то скоріш за все ти зовсім не вмирала! І з цими Будейовіцями ти не дуже вдало придумала. Думаєш, я не знаю географії? Адже ти з цього „голуб'ячого народу”, який весь час із кимось б'ється. Ну й народ! А через вас ми тут повинні працювати понаднормово. Спитай будь-якого шмаркатого янголочка, і він тобі скаже, що біля Будейовіць останнім часом не було ніякого

фронту. Ледацюгам тут нема чого робити! Ану, марш назад у роту!

За життя я належала чоловікові, який понад усе поважав начальство й закони і який, лише буваючи п'яний як ніч, міг говорити щось проти них, за що й був страчений. За життя я ніколи не мала ніяких справ із поліцаями.

Тому й після смерті я слухняно повернулася й полетіла назад до Будейовіць. На ешафоті я розшукала своє мертве тіло і сумно возз'єдналася з ним — знову стала імператорсько-королівським піхотинцем.

Піхотинець був порядною людиною, тримався поблизу кухні і вражав кухаря своїми кулінарними знаннями. Вінгів за двох, пив за трьох, спав за чотирьох. Врешті дивною волею Божою він все-таки загинув на російському фронті. Переконавшись, що він справді мертвий, я сумно сіла на його ранець. Я знову була вільна, так би мовити, розведена із своїм тілом... але в мене не було на це ніякого документа.

Сиділа я на сумній, розритій після бою рівнині й раптом побачила у місячному світлі чоловіка, що наближався до мене. Це був полковий священик. Він забирав у мертвих документи й речі. Я зраділа, що тепер він встановить мою смерть і запише про це. Але коли він дійшов майже до мене, то сплюнув і сказав: „Прокляте життя!” — й пішов собі геть.

Моє тіло дивилося в небо каламутними очима. Я не наважилася без документів з'явитися ще раз перед брамою вічності, тому знову влізла в свого піхотинця, щоб дочекатися іншого, більш надійного способу смерті.

На щастя, невдовзі після цього моє тіло напилася до безтями й загинуло в бійці з п'яними

матросами. Сталося це, очевидно, десь поблизу моря, про що можна судити з присутності моряків.

Я залишила свій труп і пішла шукати який-небудь документ про те, що я справді загинула. Цього разу я діяла систематично й в одній чеській газеті знайшла про себе некролог. Це був цілий підвал у газеті, в ньому говорилося про моє тіло все найгірше, що тільки придумати, — як у чеській приказці: „Про мертвих нічого, крім поганого”. Поки я була жива, я любила підпускати шпильки, могла сказати щось уїдливе і про своїх ближніх. Але я писала принципово тільки про живих. Я гостро критикувала й висміювала все, з чим вони виходили на люди, але їхньої брудної білизни ніколи не чіпала. Я ніколи не повідомляла, що пан Н. Н. має коханку; мені досить було того, що, виступаючи десь отам, пан Н. Н. сказав оте.

У посмертному спогаді, що його мені присвятив „приятель”, мене обзивали п'яницею і пройдою. Вживалося й слово „блазень”. Але Гашеком-шашеком мене дражили на вулиці ще до того, як я почала ходити до школи, тому мене це зовсім не здивувало. Я подивилася, чи немає десь далі: „Ярославе, г...о пливе по Влтаві” (бо до мене й так покрикували), — але в некролозі цього не було. Там тільки було написано, що у Гашекашашека — пухкі дитячі руки. Я відразу ж глянула, чи немає там далі про те, що під нігтями у мене бруд і коли я востаннє мила ноги, але цей історичний факт у некролозі не був висвітлений.

Опівночі я прослизнула до кімнатки автора цього пасквіля. Він лежав у ліжку в черевиках і хропів, наче дрова рубав. Мені хотілося врізати

його хоч раз, щоб у його брехливому роті (інша, менш делікатна душечка вжила б значно сильнішого виразу!) не лишилося жодного зуба.

Але через те, що я була мертва, з некрологом у кишені, а моє тіло з переламаними пухкими руками лежало у Владивостоці, з „приятелем” нічого не трапилось.

З фейлетоном під саваном я знову полетіла на небо. Там уже не було такої черги, як раніше. Перед брамою звучала переважно російська мова. Я згадала старого Ваню, який носив шотландську шапочку й переконував усіх: „Учіть російську!”.

Душечка, що стояла біля мене, запитала по-російському:

— Откуда ты?

— Из Владивостока.

— Ты большевик или белогвардеец?

— Я большевик или белогвардеец, как тебе нравится, — відповіла я дипломатично, бо колись навчалася в консульській академії.

— И что с тобой случилось? „Чрезвычайка”?

Я обережно витягла свій некролог і з ввічливою посмішкою подала його співрозмовниці: „Читайте”.

Душечка прочитала, похитала головою, й витягла з кишені загорнутий у промаслений газетний папір шматок хліба, потримала його в мене перед очима і глузливо засміялася:

— Отже, ми з вами земляки. Я — Коуделка з Вршовиць, я жила навпроти Баурів. Прочитайте ось це.

Я несміливо глянула на пакунок. Він був маленький, приблизно такий, як мені давала мама до школи, а дружина в редакцію. Пахло від нього тютюном і салом. Видно, цей чоловік добре при-

готувався в останню путь. У вічі мені впала рубрика — „Місцева хроніка”. Там було написано: „Повідомлення про вигадану смерть Ярослава Гашека”. У ньому говорилося, що Ярослав Гашек, можливо, й напився, але це було ще не востаннє. Звістка про мою смерть була спростована! У мене від горя затремтіли коліна так, як тремтять підборіддя у героїв Райса. Я щодуху помчала прямо у Владивосток. Правда, я ще встигла почути, як душечка з Вршовиць сказала:

— І такий пройдисвіт наслідуюється прийти між порядних людей. Мабуть, пройдисвіт, коли про нього весь час пишуть у газетах!

Зовсім занепавши духом, я схилилась над своїм тілом — від нього вже тхнуло. Я сумно дивилася на своє високе чоло, на симпатичний ніс, і мені стало дуже гірко, що в некролозі писали тільки про мої руки.

Сльози виступили в мене на очах, і мені довелося витерти носа саваном. Мені було прикро до сліз — чому ніхто не хоче повірити, що моє тіло вбили матроси?! І я вигукнула:

— Боже, кожен після смерті має спокій, тільки я — ні! А він був такий порядний чоловік, цей пан Гашек! Ми так добре розуміли одне одного і так дружно жили!

Досхочу наплакавшись, я взяла своє тричі вбите тіло на плечі й пішла з ним по світу.

На розі першої ж вулиці мені впав у вічі наказ про арешт. Коли я його прочитала, то зрозуміла, що йдеться про мене і про те, що я несу на плечах. Тому я склала свої останки під наказом про арешт, сама сіла навпроти під грушкою і чекала, поки мене хтось остаточно пошле на той світ. Невдовзі мене справді розстріляли й повіси-

ли як зрадника. Але цього разу я мала офіційний документ (уже чесько-німецький, а не німецько-чеський), і мене, нарешті, впустили в браму вічності.

Там, за брамою, мені вчинили допит:

— Ким ти була за життя?

Я почервоніла, опустила голову й сказала:

— У тридцять п'ять років я вже мала за собою вісімнадцять років старанної, плідної роботи. До 1914 я заповнювала своїми сатирами, гуморесками й оповіданнями всі чеські журнали. У мене було багато читачів. Бувало, що я заповнювала цілі номери гумористичних журналів, підписуючись різними псевдонімами, але мої читачі, однак, здебільшого мене впізнавали. Тому я наївно думала, що я — висьменник.

— До чого тут такі довгі пояснення! Ким ти була насправді?

Я зникла. Потім намацала в кишені некролог і збентежено видушила з себе:

— Вибачте, п'яницею з пухкими руками.

— Звідки родом?

— Мидловари, район Глубока.

— Коли народилась?

— У тисяча вісімсот вісімдесят третьому.

І тут мене поглинуло море вічності.

ПРИМІТКИ

ВІД РЕДАКТОРА

Книжка видатного чеського гумориста й сатирика Ярослава Гашека (1883–1923), яку пропонуємо нинішньому українському читачеві, є унікальною з-поміж численних дотеперішніх видань, котрі побачили світ упродовж майже століття, відколи на наших теренах появилася у Києві власноручно підготовлена до друку автором, який мешкав на вулиці Володимирській, повість про пригоди свого невгамовного вояка Швейка.

Московські радянські видавці в передмовах до багатотомників Я. Гашека пишалися, що загальні наклади видань його творів сягають майже десяти мільйонів примірників на вісімнадцяти мовах братніх народів СРСР. (Залишимо в дужках неприємне для них запитання, чи так само триумфально виходили книжки Гашека мовами кримсько-татарського, чеченського, інгуського, литовського, латвійського, естонського й інших „братніх” народів у степах Казахстану, на Печорі й Колимі, в сибірській тайзі, куди їх регулярно й масово запроторювали?) Отже, не все так просто й урочисто було з популяризацією світової сатирично-гумористичної класики, хоча, звичайно, колишні мільйонні накладки не можуть не вразити свідомості нинішнього обивателя, котрий, либонь, і не здогадується, що тепер ось цю тисячу примірників Гашека українською мовою дово-

диться видавати за такими скаженими цінами на папір і поліграфію, що, зачувши про них, навіть і сам невтомний у жартах празький чарівник сміху залився б сльозами.

Проте облишимо цю феєричну тему як безнадійний закид політикам до наступних виборів, а повернімося до гумористичних перлин нещасливого в житті, але ошасливленого посмертною славою літератора, котрий, хоча ніколи й не мав власного письмового стола й навіть маленької власної квартири, але написане ним „на коліні” в гостях чи за кухлем пива у празькій забігайлівці ось уже ціле століття чарує світ.

Ця книжка відрізняється від усіх попередніх тим, що в ній уцерше зібрані з достатньою повнотою найкращі зразки його малої сатирично-гумористичної прози, котру наш читач у такій „концентрації” ще жодного разу не тримав у руках. Річ у тім, що окремі київські видання Гашека були переважно вельми куцими за кількістю вміщених творів, а в єдиному солідному двотомнику, що вийшов у „Дніпрі” до 100-річчя від дня народження письменника, було не дуже доладно перемішано стільки різнорідного матеріалу (почасти й такого, що жодного стосунку до сатири та гумору не мав), що справжні шедеври веселого жанру губилися серед його численних мандрівних замальовок, нарисів чи напрочуд „безкомпромісної” публіцистики часів горезвісного „комісарування” у похідних друкарнях Червоної армії.

Взагалі проблема укладання вибраних творів Гашека — за давненим головний біль упорядників: і тих, які вперто дотримувалися хронологічних засад, і тих, які хотіли бачити в Гашекові не чеського національного генія, а передовсім сві-

жоспеченого на пекельно-гарячій московській пательні заблуканого інтернаціоналіста, котрого невдовзі по кривавій російській вакханалії відрядили шпигувати на рідних теренах задля перетворення солодкої ленінської казки на реальну сталінську бувальщину. Слава Богу, не вийшло з Гашека ні Ріхарда Зорге, ні Кіма Філбі. Вийшов автор геніального „Швейка”, а ще — безпрецедентної пародійної історії створеної ним самим „партії поміркованого прогресу в межах закону” і багатьох шедеврів малої сатирично-гумористичної прози.

Подані в цій книзі твори засвідчують, яким унікальним хистом володів цей великий мандрівник, богемник, містифікатор, артист, а головне — незрівнянний знавець секретів комізму, чарівник короткої дотепної оповідки.

На жаль, нам поки що не все вдалося відшукати для здійснення зовсім нових перекладів досі не виданих в Україні творів Гашека. Сподіватимемося, що це лише початок, який дасть змогу в майбутньому докладніше домалювати портрет цього фантастично талановитого, винятково широкого, небувало працьовитого й вічно молодого чеха (помер у 39 років!), вірного сина свого прекрасного „голубиноного народу”, як назвав його один із великих його будителів від двохсотлітнього підневільного животіння. Ярослав Гашек і своїм життям, і своєю творчістю показав, що його народ невичерпний талантами, непохитний мужністю, безстрашний у смертельному протистоянні. Письменників такого народу має читати кожен свідомий українець у часи незавершеної боротьби за власне велике, Богом дане історичне майбутнє.

ОПОВІДАННЯ, ГУМОРЕСКИ, ПАМФЛЕТИ, ФЕЙЛЕТОНИ

Моя сповідь. — „Ческе слово” (вечірній випуск), 28.01.1921.

Стор. 5. „28 жовтня” — празька газета, що виходила у 1920–1923 рр. За редакцією Модрачека (1871–1960) і Гудця (1873–1957), ініціаторів публічного паплюження Гашека після його повернення на батьківщину.

Стор. 6. ...*прелатом у премонстрантів...* — тобто володарем одного з найвищих титулів католицького духовенства. Премонстранти — духовний католицький орден привілейованої частини духовенства; заснований у XII ст.

Стор. 7. „*Науковий словник*” *Отто* — чеська енциклопедія, котру видавав Отто в 1888–1908 рр. і яка доповнювалася в 1930–1940 рр.

Князь Тун-Гогенштейн Франтішек Антонін (1847–1916) — австрійський державний діяч; у роки 1889–1896 і 1911–1915 — намісник Чехії, в 1898–1899 рр. — прем'єр-міністр Австрії.

Стор. 8. ...*ту дівчину ... вбив не Гільзер, а я.* Йдеться про резонансний процес у справі єврея Леопольда Гільзера із закарпатського містечка Польна, котрого звинувачували у вбивстві Анежки Грузової, скоєному нібито з ритуальною метою (1899–1900 рр.).

Стор. 9. *Партія прогресивних соціалістів* — нечисленна партія правого спрямування,

очолювана Модрачеком і Гудцем. Проіснувала чотири роки (1919–1923).

Повість про портрет імператора Франца-Йосифа. — „Чехослован”, 17.07.1916.

Стор. 11. „*Народна політика*” („Національна політика”) — празька газета; виходила в 1883–1945 рр.; „*Глас народа*” („Голос нації”) — тижневик партії старочехів, який видавав Й.Є. Баштірж.

Стор. 15. *Кустоцца*. — 24.06.1866 р. під Кустоцею (Ломбардія) австрійські війська завдали поразки італійській армії.

У зв'язку публікацією цього оповідання Гашека було звинувачено військовим судом австро-угорської армії в „образі Величності” і він мав бути суворо покараний. Гашек уник покарання, оскільки перебував за межами Австро-Угорщини.

Ківер піхотинця Трунця. — „Карикатури”, 12.10.1909.

При публікації частина тексту була вилучена цензурою. Пізніше текст було відновлено за редакційними відбитками шпальт.

Жертва вуличної лотереї. — „Вілімкув гуморістичкі календарж” („Гумористичний календар Вілімека”), Прага, Й.Р. Вілімек, 1915.

Стор. 24. ...*дасть на „Матицю”* — тут імовірно йдеться про „Матица ческа”, чеське патріотичне товариство, котре ставило своїм завданням розвиток чеської національної культури; засноване в 1831 р.

Доісторична мавла. — „Гуморістичке лісти”, 24.01.1911.

Непристойні календарі. — „Карікатури”, 11.01.1910.

Стор. 34. *Австрійський Катон* (Катон Старший, Марк Порцій; 234–149 до н.е.) — римський полководець і державний діяч, його ім'я стало символом непримиренності до будь-яких порушень законів і моралі.

Стор. 35. *Троїстий союз* — військово-політичний союз Німеччини, Австро-Угорщини й Італії (1882 р.).

Трієст — великий торговельний порт на північному сході Італії. *Трієнт* — (нині — Тренто) — місто на півночі Італії. Видне географічне розташування цих міст на перетині торговельних шляхів і досить розвинена промисловість робили їх постійним об'єктом загарбницьких зазіхань різних держав. За Сен-Жерменським договором 1919 р. обидва міста відійшли до Італії.

Нова Кустоцця — (див. примітку до оповідання „Повість про портрет імператора Франца-Йосифа”).

Справа державної ваги. — „Копршіві”, 05.01.1911.

Стор. 38. *Князь Оксенгаузенський.* — Оксенгаузен — колишнє вільне абатство в Німеччині поблизу Вюртемберга. Гашек, безперечно, використав із сатиричною метою смислове значення цієї назви („ochse” по-німецьки „віл”, у переносному значенні — „дурень”, „йолоп”).

Стор. 40. *...після Туреччини і Португалії прийшла черга й на Оксенгаузен...* — 27 квітня 1909 р. Національні збори Туреччини скинули султана Абдул-Хаміда; в Порту-

галії 1 лютого 1908 р. був убитий разом зі спадковим принцем король Карлуш. Про цю подію Гашек згадує в листі до своєї нареченої Ярміли Майєрової від 2 лютого 1908 р.: „надсилаю тобі останнє число „Светозора” з моєю американською гуморескою і повідомленням про вбивство португальських тиранів”.

Фінансова криза. — „Карікатури”, 10.10.1910.

Стор. 44. *Альпіне-Монтан* — велике монополістичне об'єднання, що тримало в своїх руках значну частину гірничодобувної та металообробної промисловості Австрії.

Стор. 45. *Фрідріхівські заводи* — сталеплавильні заводи в Моравії.

Збройовка — військовий завод у Брно.

Стор. 47. *Заводи... Кольбена* — великий завод електротехнічного акціонерного товариства в Празі.

Ювілей служниці Ганни. — „Младе проуди”, 22.06.1908.

„*Младе проуди*” („Молоді напрями”) — молодіжна газета національно-соціальної партії (1901–1909 рр.), яка провадила антимілітаристську пропаганду; редактором її був друг Гашека Алоїз Гатина.

У своїх сатиричних творах Гашек часто-густо узагальнював реальні факти повсякденного життя. Так, наприклад, відома публікація Бастиржа в „Ілюстровани куріре” під заголовком „Ювілей тридцятирічної вірної служби Анни Крупкової, котру „Товариство захо-

чення служниць” нагородило почесним подарунком і срібною медаллю” вочевидь послугувала Гашеку як джерело сюжету оповідання.

Стор. 50. *Крейцери* — дрібна австрійська монета.

Сумна доля винахідника. — „Ческе слово”, 16.04.1922.

Стор. 54. ...*товариства святого Яна*. — Організація, котра видавала церковну та патріотичну літературу; засноване священиком А. Ганікаржем у селищі Клокати поблизу міста Табор.

Історія поросяти Ксавера. — „Лід”, 02.07.1908.

Оповідання ввійшло до збірника „Путівник для іноземців” (1913).

Стор. 60. „*Гей, ви, чубати!*” — Народне прізвисько австрійських поліцаїв, шоломи яких прикрашалися півнячим пір'ям.

Господарські реформи барона Клайнгампла. — „Весела Прага”, березень, 1912.

Станова різниця. — „Весела Прага”, травень, 1912.

Рекламна сцена. — „Светозор”, 28.04.1905.

Барон і його пес. — „Свет звіржат”, 01.02.1913.

Ідилія в пеклі. — „Гуморістичке лісти”, 12.06.1908.

Стор. 84. „*Нойе фрайе пресе*” — ліберальна віденська газета.

Стор. 85. ...*в казані номер 1620...* — Натяк на дату битви на Білій горі, після якої Чехія

втратила незалежність і в країні почалося
насильницьке онімечення.

Сімейна драма. — „Карікатури”, 31.01.1910.

Експедиція злодія Шейби. — Збірник „Путівник
для іноземців”, 1913.

Старець Янчар. — Переклад оповідання подано за
джерелом: Ярослав Гашек. Твори: В 2-х томах. —
Т. 1. — К.: Дніпро, 1983.

Бідолашна сирітка та її таємна мати. — Переклад
оповідання подано за джерелом: Ярослав Гашек.
Твори: В 2-х томах. — Т. 1. — К.: Дніпро, 1983.

Загадкове зникнення пророка Іллі. — Переклад
оповідання здійснено за джерелом:

Našek Jaroslav. Abeseda humory. — Praha:
Československý spisovatel, 1960.

Сумна доля вокзальної місії. — „Карікатури”,
27.11.1911.

Стор. 137. *Гауч* фон Франкентурн Пауль
(1851–1918) — австрійський державний
діяч, в 1897–1898, 1905–1906 і в 1911 р. —
прем'єр-міністр.

Стор. 140. *Гаек* — Домажлицький Ладислав
(1884–1943) — чеський журналіст і пись-
менник, друг Я. Гашека; видав 1925 р.
книгу „Із моїх спогадів про Ярослава Га-
шека, автора „Бравого солдата Швейка” і
чудового гумориста”. 1 жовтня 1911 р. Га-
ек написав некролог про Фукса, свого на-
чальника — видавця „Света звіжат”; після
його смерті він сам видавав цей журнал.

Приклад із життя. — „Светозор”, 02.12.1904.

Стор. 141. *Американська гумореска.* — Еміграція до Америки була однією з найпекучіших проблем Австрії на початку ХХ ст. Пародія Гашека — своєрідна „імунна пігулка” для тих чехів, які некритично сприймали солодкаві розповіді про заокеанський світ безмежних можливостей і безтурботного життя в атмосфері вільної економічної ініціативи і політичної свободи.

Сонячне затемнення. — „Добра копа”, 26.04.1912.

Переклад оповідання здійснено за джерелом:

Našek Jaroslav. *Utrpení pana Tenkráta.* — Praha: Československý spisovatel, 1961.

Стор. 148. *Фламмаріон* Каміль (1842–1925) — французький астроном, автор низки науково-популярних книг з астрономії, метеорології та фізики.

Небезпечний працівник. — „Гуморістичке лісти”, 28.08.1914.

Стор. 153. „*Уніон*”. — Кав’ярня „Уніон” у Празі в перші десятиліття ХХ ст. користувалася великою популярністю у людей, пов’язаних із мистецтвом. Гашек був постійним відвідувачем цього закладу.

Амстердамський торговець чоловічиною. — „Карікатури”, 13.12.1909.

Вигублення практикантів транспортного агентства Кобкана. — „Трібуна”, 27.03.1921.

Стор. 168. ...до *Стромовки.* — Стромовка — парк у Празі на лівому березі

Влтави, колишній королівський ліс-заповідник.

Стор. 170. ...*прямо до Трої*. — Троя — частина Праги на правому березі Влтави, там міститься старий замок і парк.

Пригоди шкільного інспектора Калоуса. — „Карікатури”, 07.12.1909.

Стор. 178. ...*бій при Саламіні* — переможна битва греків проти персів біля острова Саламін 480 р. до н.е.

Службова запопадливість Штепана Бриха, збирача податків на празькім мосту. — „Гуморістіцке лісти”, 22.05.1911.

Стор. 183. ...*невблаганних празьких Брутів* — іронічне порівняння празьких бюрократів з родом славетних римських патриціїв, відомих (Луцій Юній) встановленням республіканського ладу в Римі, (Марк Юній і Децим Юній Альбін) участю у змові й убивстві Юлія Цезаря.

Стор. 184. ...*Марат празьких мостів* — іронічне порівняння празьких поліціантів з одним із вождів якобінців у період Великої французької революції, котрий разом із М. Робеспьером керував народним повстанням 1793 р., що повалило владу жирондистів.

Справа про підкуп магістратського практиканта Бахури. — „Копршіві”, 21.05.1914.

Стор. 188. *Мала Страна* — один із найдавніших районів Праги на лівому березі Влтави.

Любош Єржабек — депутат чеського сейму; відзначився дійовою турботою про охорону чеських старожитностей.

Стор. 191. *Жижка Ян* (бл. 1360—1424) — національний герой чеського народу, полководець. Учасник Грюнвальдської битви 1410 р. Вождь таборитів — радикального крила чеських прихильників Реформації.

Стор. 192. „*Вічний жид*” (Агасфер) — герой середньовічних переказів, єврей, засуджений Богом за те, що він не дав Христу відпочити в дорозі на Голгофу.

Торгівля трунами. — Переклад оповідання подано за джерелом: Ярослав Гашек. Твори: В 2-х томах. — Т. 1. — К.: Дніпро, 1983.

Торжество справедливості. — „Карікатури”, 22.05.1911.

Стор. 202. *Ломброзо Чезаре* (1835—1909) — італійський психіатр і криміналіст, родоначальник антропологічного напрямку в кримінології, висунув положення про біологічну схильність до злочинів.

Історія з хом’яком. — „Вілімкув гуморістичкі календарж” („Гумористичний календар Вілімека”), Прага, Й.Р. Вілімек, 1916.

Стор. 213. *Брем Альфред Едмунд* (1829—1884) — німецький зоолог, просвітитель. Спостереження, винесені ним із подорожей в Африці, Європі, Західному Сибіру та ін., послугували основою для написання „Життя тварин” (т. 1—6, 1863—1869).

Нещасний випадок із котом. — „Гуморістичке лісти”, 23.06.1911.

Алкогольна ідилія. — Переклад оповідання подано за джерелом: Ярослав Гашек. Твори: В 2-х томах. — Т. 1. — К.: Дніпро, 1983.

Історія життя. — Переклад оповідання подано за джерелом: Ярослав Гашек. Твори: В 2-х томах. — Т. 1. — К.: Дніпро, 1983.

Людська пиха. — Переклад оповідання подано за джерелом: Ярослав Гашек. Твори: В 2-х томах. — Т. 1. — К.: Дніпро, 1983.

Слідами вбивці. — „Карікатури”, 13.12.1909.

Як я торгував собаками. — „Светозор”, 17.04 і 01.05.1914.

Стор. 253. *Брандис* — містечко поблизу Праги.

Пепічек Новий розповідає про заручини своєї сестри. — „Карікатури”, 05.01.1910.

Спадщина по Шафранеку. — „Карікатури”, 24.04.1911.

Короткий зміст кримінального роману. — „Весела Прага”, травень, 1912.

Про пана Петранека. — „Весела Прага”, 1907, № 9.
Стор. 272. ...*Доуха*. — Імовірно йдеться про Франтішека Доуха (1810–1884), чеського письменника й перекладача.

Стор. 273. ...*один мій вірш...* — Насправді це вірш чеського поета Антоніна Сови (1864–1928).

Стор. 275. *Рудольфіnum* — будинок чеської філармонії.

Алеш (Алеш Міколаш; 1852–1913) — видатний чеський художник.

Суд над Хамом, сином Ноєвим. — „Карікатури”, 28.02.1910.

Марафонський біг. — „Трібуна”, 18.05.1921.

Стор. 285. *Євгеній Савойський* (1663–1736) — австрійський полководець, ушавлений своїми перемогами над Францією і Туреччиною.

Стор. 287. *Гордон Беннет* — син американського мільйонера, засновника газети „Нью-Йорк геральд” (засн. 1835 р.), фінансував експедицію дослідника африканського континенту Стенлі (1841–1904) та інших.

Стор. 289. *Атлас Андре* — Андре Саломон Август (1854–1897) — шведський полярний дослідник. 1897 р. на чолі експедиції вилетів на повітряній кулі до Північного полюсу. Всі учасники експедиції загинули.

Кліманджаро — вулкан у Східній Африці, в Танзанії, найвища точка материка (5895 м.).

Стор. 290. *Карузо* Енріко (1873–1921) — італійський співак, видатний майстер бельканто.

Суматра — острів у Малайському архіпелазі в Індонезії.

Нотатки пані Єдлічкової про моду. — „Весели календарж образцови” на 1912 р.

Стор. 296. ...про Барака і про Грегга. — Мова йде, очевидно, про младочеських журналістів Йозефа Барака (1833–1883) і Юліуса Грегге (1831–1896), видавця газети „Народні листи”, котрого переслідувала австрійська влада.

Кінець фірми „Гаррах і Гавелка”. — „Руде право”, 16.04.1922.

Стор. 302. *Глінка Андрей* (1864–1938) — словацький католицький священник, засновник Словацької народної партії (людаків), яка обстоювала створення незалежної Словаччини.

Стор. 304. *Заградник-Бродський* Богуміл (1862–1939) — священник, автор низки релігійних брошур і статей у католицькій пресі.

Найвідоміший чеський письменник Ярослав Гашек. — Розділ із пародійної „Політичної і соціальної історії партії поміркованого прогресу в межах закону”.

Опубліковано в IX томі чеського зібрання творів Я. Гашека 1963 р. Українською мовою вперше надруковано у 1-му томі двотомного зібрання творів Ярослава Гашека (видавництво „Дніпро”, 1983 р.).

Як я зустрівся з автором некролога про мене. — „Трібуна”, 16.01.1921.

Стор. 312. ...убитий і відправлений на той світ різними організаціями й окремими особами. — Після мобілізації Гашека в австро-угорську армію в Празі час від часу ви-

никали чутки про його смерть. У газетах з'являлись і відповідні некрологи, що відбивали ставлення їхніх авторів до Гашека. Некролог під крикливою назвою „Зрадник” надрукував зокрема в газеті „Венков” (19.01.1919) бездарний празький літератор, який позиціонував себе приятелем Гашека, Ярослав Кольман-Кассіус (1883–1951). Твір Гашека — відгук на цей пасквіль.

Стор. 316. *„Весільні сорочки” Ербена.* — Мова йде про баладу чеського поета К.Я. Ербена (1811–1870), де описано, як мертвий жених являється нареченій.

Душечка Ярослава Гашека розповідає: „Як я померла”. — „Вечерні право ліду”, 31.12.1920.

Гумореска створена як відповідь Гашека на наклепницькі публікації про нього у вітчизняній пресі. Написано 23.08.1920 р. в Іркутську.

Стор. 322. *...як тремтять підборіддя у героїв Райса.* — Райс Карел Вацлав (1859–1926) — чеський письменник, який присвятив чимало творів зображенню чеських патріотів.

ЗМІСТ

Моя сповідь. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	5
Повість про портрет імператора Франца-Йосифа. <i>Переклад Г. Пашко</i>	10
Ківер піхотинця Трунця. <i>Переклад Остапа Вишні</i>	16
Жертва вуличної лотереї. <i>Переклад Остапа Вишні</i>	22
Доісторична мавпа. <i>Переклад Є. Сектим</i>	29
Непристойні календарі. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	34
Справа державної ваги. <i>Переклад Г. Пашко</i>	38
Фінансова криза. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	44
Ювілей служниці Ганни. <i>Переклад Н. Сойко</i>	48
Сумна доля винахідника. <i>Переклад Є. Сектим</i>	52
Історія поросяти Ксавера. <i>Переклад Г. Пашко</i>	57
Господарські реформи барона Клайнгампла. <i>Переклад Г. Пашко</i>	62
Станова різниця. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	67
Рекламна сцена. <i>Переклад О. Ленік</i>	71
Барон і його пес. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	78
Ідилія в пеклі. <i>Переклад О. Ленік</i>	83
Сімейна драма. <i>Переклад Є. Сектим</i>	86
Експедиція злодія Шейби. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	106
Старець Янчар. <i>Переклад Н. Сойко</i>	115
Бідолашна сирітка та її таємна мати. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	119
Загадкове зникнення пророка Іллі. <i>Переклад Є. Сектим</i>	129

Сумна доля вокзальної місії. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	135
Приклад із життя. <i>Переклад Г. Пашко</i>	141
Сонячне затемнення. <i>Переклад Є. Сектим</i>	146
Небезпечний працівник. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	151
Амстердамський торговець чоловічиною. <i>Переклад Г. Пашко</i>	161
Вигублення практикантів транспортного агентства Кобкана. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	166
Пригоди шкільного інспектора Калоуса. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	175
Службова запопадливість Штепана Бриха, збирача податків на празькім мосту. <i>Переклад Г. Пашко</i>	183
Справа про підкуп магістратського практиканта Бахури. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	187
Торгівля трунами. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	193
Торжество справедливості. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	200
Історія з хом'яком. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	206
Нещасний випадок із котом. <i>Переклад Г. Пашко</i>	220
Алкогольна ідилія. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	225
Історія життя. <i>Переклад Г. Пашко</i>	229
Людська пиха. <i>Переклад Г. Пашко</i>	237
Слідами вбивці. <i>Переклад Г. Пашко</i>	241
Як я торгував собаками. <i>Переклад Г. Пашко</i>	246
Пепічек Новий розповідає про заручини своєї сестри. <i>Переклад Г. Пашко</i>	258
Спадщина по Шафранеку. <i>Переклад Г. Пашко</i>	263
Короткий зміст кримінального роману. <i>Переклад Г. Пашко</i>	268
Про пана Петранека. <i>Переклад О. Ленік</i>	271
Суд над Хамом, сином Ноєвим. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	278

Марафонський біг. <i>Переклад Г. Пашко</i>	285
Нотатки пані Єдлічкової про моду. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	294
Кінець фірми „Гаррах і Гавелка”. <i>Переклад Є. Сектим</i>	300
Найвідоміший чеський письменник Ярослав Гашек. <i>Переклад Ю. Лісняка</i>	308
Як я зустрівся з автором некролога про мене. <i>Переклад О. Паламарчук</i>	312
Душечка Ярослава Гашека розповідає: „Як я померла”. <i>Переклад О. Паламарчук</i> . . .	317
Примітки	324

Літературно-художнє видання

Ярослав Гашек

ІДИЛІЯ В ПЕКЛІ

*Оповідання, гуморески,
памфлети, фейлетони*

Упорядники: *Юрій Цеков, Юлія Якнюнас*
Редактор *Юрій Цеков*
Художнє оформлення *Петра Ткаченка*
Коректор *Людмила Мірошниченко*
Комп'ютерна верстка *Максима Грищенко*

Підписано до друку 02.07.2012.

Формат 70×90¹/₃₂.

Папір офсетний. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 12,0.

Наклад 3000 прим. Зам. № 12-583.

Видавництво „Толока” 01103, а/с 67.

Тел./факс: (044) 418-45-09;

(044) 456-83-27.

E-mail: naukovy_svit@ukr.net

<http://Toloka.net.ua>

*Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №473
від 30.05.2001 р.*

Надруковано ЗАТ „ВПІОЛ”

03151, Київ, вул. Волинська, 60

*Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №752
від 21.12.2001 р.*

Усі права застережено. Жодну частину цієї публікації не можна відтворювати, зберігати в системі пошуку інформації чи передавати в будь-якій формі будь-яким способом — електронним, механічним, ксерокопіюванням або іншим способом — без попереднього письмового дозволу власника.

Гашек, Ярослав.
Г24 Ідилія в пеклі : оповідання, гуморески, памфлети, фейлетони : пер. з чеської / Ярослав Гашек ; [упоряд., прим. Ю. Цекова, Ю. Якнюнас]. — К. : Толока, 2012. — 344 с. ; іл. — (Серія „Весела планета” ; вип. 2).

ISBN 978-966-7990-51-0 (серія)

ISBN 978-966-7990-43-5

Автор славетного сатиричного роману «Пригоди бравого солдата Швейка» Ярослав Гашек (1883–1923) був видатним майстром і малої прози. Його гуморески, оповідання, памфлети, фейлетони, що заповнювали сторінки численних газет і журналів Праги на початку ХХ століття, здобули любов мільйонів читачів.

У цій книзі зібрано все найкраще, створене Гашеком у малих жанрах сатири та гумору. Чимало творів Я. Гашека українською мовою друкується вперше.

Для широкого кола читачів.

УДК 821.162.3-7

ББК 84(4Чех)6-7

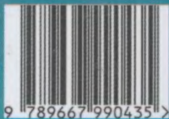
Світова сатирично-гумористична література

Книжкою геніального американського сміхотворця Марка Твена «Як мене обирали в губернатори» видавництво «Толока» розпочало цього року випуск 50-томної серії шедеврів світової сатирично-гумористичної літератури – «Весела планета». Це наймасштабніший в Україні видавничий проект щодо ознайомлення українського читача з вершинними досягненнями в популярному жанрі. 1969 року вже була спроба зрушити з місця цю конче потрібну для національної культури справу. Взялися за неї тоді славні ентузіасти з видавництва «Дніпро», яким керував незабутній Олександр Іларіонович Бандура, видатний фахівець видавничої справи і щирий український патріот.

Їхня серія «Зарубіжна сатира і гумор» з огляду на відомі ідеологічні передумови виявилася не всеохопною, а 1986 року взагалі припинилася на 21 томі. І все одно те, що вже було зроблено на той час, можна розцінити як творчий подвиг! Інтерпретували зарубіжну сатиру й гумористику рідною мовою великі майстри художнього перекладу – імена Юрія Лісняка, Ростислава Доценка, Івана Дзюба, Петра Соколовського, Сидора Сакидона, Кліма Забарилы, Євгена Поповича, Івана Ющука, Василя Мисика говорять самі за себе.

Серія «Весела планета» заснована 2012 року відомим журналістом, критиком і літературознавцем Юрієм Цековим. Виходитиме вона впродовж найближчих п'яти років, охопивши доробок найвидатніших майстрів сатири та гумору.

Сміх, як зауважив колись Віктор Гюго; – це сонце, яке зганяє зиму з людського обличчя. Тож сміймося і веснімо духом. Попереду – вирішальна битва за Україну, котра жадає молоді сили, весняного шаленства, мудрої прозорливості та переможного сміху.

9 789667 990435 >